

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Юридичний факультет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Актуальні питання підготовки юристів
у непрофільних вищих навчальних закладах»,
присвяченої 20-річчю юридичного факультету**

Заснований 2000 року

Видається раз на рік

№ 13

УДК 378.4:347.96

Засновник і видавець
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Адреса редакції

03680, Україна, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Зареєстровано в Державному комітеті
інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 4420 від 25.07.2000

Рекомендовано до друку Вченою Радою ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
Протокол № 4 від 28.11.2013

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 06.10.2010
№ 1-05/6 збірник наукових праць «Правове регулювання економіки»
включено до переліку наукових фахових видань України

Головний редактор В. Ф. Опришко, д.ю.н., проф.

Редакційна колегія

В. Ф. Опришко, д.ю.н. (головний редактор); М. І. Ануфрієв, д.ю.н.; В. І. Борденюк, д.ю.н.; О. В. Дзера, д.ю.н.; А. Т. Ковальчук, д.ю.н.; О. Д. Крупчан, д.ю.н.; В. К. Мамутов, д.ю.н.; А.В. Омельченко, д.ю.н.; В. Ф. Сіренко, д.ю.н.; Ф. П. Шульженко, д.п.н.; В. С. Щербина, д.ю.н.; О. І. Ющик, д.ю.н.; П. В. Кикоть, к.ю.н.; О. К. Намясенко, к.ю.н. (відповідальний секретар).

Художник обкладинки Т. Зябліцева
Коректор Л. Тримаська
Верстка А. Кунденко

Підп. до друку 05.12.13. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 16,73.
Обл.-вид. арк. 19,05. Наклад 100 пр. Зам. № 13-4816.

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, просп. Перемоги, 54/1
тел. (044) 458-00-66; тел/факс (044) 456-64-58
E-mail: publish@kneu.kiev.ua

ЗМІСТ

Виступи на пленарному засіданні	6
<i>Опришко В. Ф.</i> Особливості підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах України: сучасний стан і шляхи подальшого розвитку	6
<i>Голосніченко І. П.</i> Підготовка юристів у технічних вищих навчальних закладах має забезпечуватися з урахуванням об'єктивної необхідності фахівців нового спрямування	27
<i>Омельченко А. В.</i> Питання викладання приватно-правових дисциплін для студентів юридичних факультетів непрофільних вищих навчальних закладів	32
<i>Демський Е. Ф., Шамрай В. О.</i> Про питання щодо підготовки юристів в Україні	35
<i>Бутенко А. П.</i> Особливості правової освіти у непрофільних вищих навчальних закладах: чи можливе перевиробництво юристів?	37
<i>Кононенко Л. М.</i> Проблемні питання підготовки юристів та економістів.	40
<i>Борсук Н. Я.</i> Актуальність підготовки юристів у сфері економічної конкуренції	44
Загальні проблеми підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах	48
<i>Крупчан О. Д.</i> До питання про якість юридичної освіти.	48
<i>Солдатенко О. В.</i> Про окремі недоліки кваліфікації випускників-юристів вищих навчальних закладів України	52
<i>Журик Ю. В.</i> Окремі проблеми викладання дисциплін у вищих навчальних закладах	55
<i>Котуха О. С.</i> До питання про реформування вищої юридичної освіти	57
<i>Малига В. А., Станкевич В. Л.</i> Фундаментальна підготовка юристів: напрямки та зміст.	61
<i>Малютін І. А.</i> Формування морально-етичних, ділових якостей юристів – важливий чинник становлення правової держави	65
<i>Рижук Ю. М.</i> Юридична освіта у Державному вищому навчальному закладі «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»: реалії сьогодення.	72
<u>Федоренко Г. О.</u> Проблеми підвищення рівня правової культури студентів в умовах становлення парламентаризму в Україні	82
<i>Шереметьєва О. Ю.</i> Деякі особливості підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах	91
<i>Балюк І. А.</i> Окремі аспекти підготовки юристів у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»	96
<i>Макаренко А. В.</i> Особливості формування кваліфікованих юристів у непрофільних вищих навчальних закладах	101
<i>Демченко Н. М.</i> Тенденції та проблеми підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах	104

<i>Дзяхар Г. І.</i> Деякі проблеми підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах України	107
<i>Лясківська Л. А.</i> Актуальні питання підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах	110
<i>Хілько О. М.</i> Юридична освіта у непрофільних ВНЗ: чи має місце бути?	114
<i>Чихірьов В. Л.</i> Питання юридичної освіти у непрофільних вищих навчальних закладах	119
<i>Богданець А. В.</i> Специфіка професійної підготовки майбутніх фахівців-юристів у непрофільних вищих навчальних закладах	123
<i>Боюка В. В.</i> Юридична освіта та права людини	131
<i>Опанасенко О. В.</i> До питання про підготовку юристів у непрофільних ВНЗ	134

Організаційно-правові аспекти підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах 139

<i>Головко С. Г.</i> Компетентнісний підхід у системі професійної підготовки майбутніх юристів	139
<i>Капліна Г. А.</i> Особливості імплементації елементів дистанційної освіти у процес підготовки юристів	142
<i>Намясенко О. К.</i> Роль непрофільного спеціалізованого вищого навчального закладу у підготовці наукових юридичних кадрів	146
<i>Нечипоренко О. Ю.</i> Студентська наука як ефективний засіб підготовки фахівця-юриста господарсько-правового спрямування	154
<i>Фукс Н. А.</i> Особливості магістерських програм за спеціальністю «Правознавство» у непрофільних вищих навчальних закладах	161
<i>Шматова Ю. О.</i> Критерії якості юридичної освіти у непрофільних вищих навчальних закладах	172
<i>Коломієць-Людвіг Є. П.</i> Клінічні методи як складова належної професійної підготовки юриста	175
<i>Бондаренко Є. І.</i> Емпіричні методи навчання як невід’ємна складова підготовки фахівців-юристів	179
<i>Демченко Н. М.</i> Проблеми якості підбору кадрів науково-педагогічних працівників у вищих навчальних закладах України	183
<i>Лисунь Г. Д.</i> Використання навчальних ігор у процесі викладання юридичних дисциплін у непрофільних вищих навчальних закладах	186
<i>Малишева М. Х.</i> Застосування інноваційних методів викладання для підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах	188
<i>Мезенцова Н. В.</i> Роль практичної складової у підготовці юристів у непрофільних вищих навчальних закладах	192
<i>Шаталова Л. М.</i> Адміністративно-правові засади підвищення кваліфікації та стажування науково-педагогічних працівників ВНЗ	195

Особливості підготовки юристів у гуманітарних і технічних вищих навчальних закладах	200
<i>Шамшина І. І., Юрченко А. А.</i> К вопросу изучения трудового права при подготовке юристов в классическом университете	200
<i>Бойко І. С.</i> Підготовка юристів у сфері морського права у системі юридичної освіти	205
<i>Васильківська І. П.</i> Особливості вивчення дисциплін кримінально-правового циклу у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана	212
<i>Галіахметов І. А.</i> Актуальні проблеми викладу муніципально-правового матеріалу студентам юридичного факультету непрофільного ВНЗ	216
<i>Губань Р. В.</i> Особливості підготовки юристів для органів місцевого самоврядування (на прикладі викладання курсу «Основи територіального устрою»)	220
<i>Дубинський О. Ю., Ломжець Ю. В.</i> Підготовка фахівців у сфері морського права у національному університеті кораблебудування: мета та основні напрямки	224
<i>Кикоть П. В.</i> Господарське право — профільна галузь при підготовці юристів-господарників	230
<i>Літошенко О. С.</i> Особливості викладання земельного та аграрного права студентам юридичного факультету ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»	233
<i>Назаренко О. А.</i> Актуальні питання викладання міжнародного права у непрофільних вищих навчальних закладах	236
<i>Ратушний С. М.</i> Місце міжнародно-правових дисциплін у системі підготовки юристів у спеціалізованих вищих навчальних закладах	240
<i>Тимофєєва Л. Р.</i> Використання сучасних методів навчання при викладанні дисципліни «Адміністративне право»	250
<i>Тимчик Г. С.</i> Підготовка юристів у сфері економіки: питання теорії та практики	257
<i>Фастовець А. С.</i> Шляхи оптимізації курсу «Право Європейського Союзу» у непрофільних вищих навчальних закладах	263
<i>Богдан Б. В.</i> Оскарження рішень контролюючих органів у контексті формування практичних навиків при викладанні податкового права	267
<i>Гулевич І. В.</i> Особливості правової освіти студентів економічних спеціальностей у Кримському економічному інституті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»	273
<i>Єршова В. С.</i> Деякі аспекти підготовки юристів у соціально-гуманітарних вищих навчальних закладах	277
<i>Німетуллаєва Л. С.</i> Актуальність і специфіка викладання правових дисциплін при підготовці студентів економічного профілю	278
<i>Скрицька Н. А.</i> Актуальні питання викладання рекламного права у непрофільних вищих навчальних закладах	282
<i>Комар Є. Г.</i> Будівельне право як нова навчальна дисципліна у непрофільних вищих навчальних закладах України	284

ВИСТУПИ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ

В. Ф. Опришко,
д.ю.н., проф.,
чл.-кор. НАН України,
декан юридичного факультету
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Юридична освіта від часів проголошення незалежності України залишається однією з важливих складових вітчизняної системи вищої освіти, зважаючи на започатковані в державі реформи політичної, правової, суддівської систем, розвиток ринкових відносин в економіці та не кращий загальний соціально-економічний стан країни. Саме тому питання розвитку юридичної освіти в Україні, зокрема, вищої юридичної освіти є актуальними. З року в рік привертають до себе увагу проблеми, які гальмують створення в нашій державі належної системи підготовки юридичних кадрів, яка б характеризувалася не лише високим рівнем теоретичної та прикладної їх підготовки, а й різноманітністю останніх, виходячи з потреб різних сфер і галузей суспільного життя в сучасному світі.

Протягом останніх років на рівні уряду, Міністерства освіти і науки України, окремих вищих навчальних закладів, у засобах масової інформації висловлюються непоодинокі міркування про те, що вища юридична освіта в державі загалом не відповідає належному рівню якості, що, своєю чергою, підтверджують популярні на сьогоднішній день рейтинги вищих навчальних закладів, які складаються Міністерством освіти і науки України, роботодавцями, випускниками вищих навчальних закладів (це, зокрема, відомі щорічні рейтинги вузів «Компас», журналу «Деньги» та ін.).

Не менш важливим є питання визначення реальної необхідності у юристах з боку органів державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання. В суспільстві останнім часом настійливо формується думка про те, що юристів в Україні забагато, через що слід скорочувати ліцензовані обсяги набору абітурієнтів за напрямом підготовки «Право» для окремих вузів,

кількість бюджетних місць за юридичною спеціальністю та взагалі, а щодо непрофільних і певних приватних вузів потрібно не лише скорочувати, а й позбавляти права здійснювати підготовку юристів. У такому контексті досить часто зазначається, що саме запровадження підготовки юристів у непрофільних (технічних, технологічних, економічних, педагогічних тощо) вищих навчальних закладах і збільшення їх кількості, а, отже, і ліцензованого обсягу, призвело до перенасичення ринку праці правниками, у тому числі недостатньо кваліфікованими. На підставі цього і пропонується скоротити набір абітурієнтів на юридичну спеціальність і зменшити чисельність вищих навчальних закладів і факультетів, які здійснюють їх підготовку.

Крім того, спираючись на показники сучасного стану ринку праці в Україні, стверджується про відсутність потреби у юристах через так зване їх «перевиробництво». Так, нещодавно, напередодні вступної кампанії до вищих навчальних закладів України 2013 р. під час конференції громадської організації «Собор громадянської згоди» на тему: «Культурно-мовне різноманіття України — фактор стабільності та випереджаючого розвитку» міністр освіти і науки України Д. Табачник закликав абітурієнтів і їх батьків виваженіше підходити до вибору майбутньої професії. Зокрема, він зазначив, що на обліку в Державній службі зайнятості України знаходиться понад 40 тис. осіб з вищою юридичною освітою і більше 34 тис. — з вищою економічною освітою. Посилаючись на результати моніторингу заробітної плати міністр освіти і науки України також підкреслив, що ряд інженерних професій, хіміки, фізики, аналітики, психологи нині мають вищу заробітну плату, ніж слабо підготовлений юрист і економіст. Тим самим було констатовано, з одного боку, факт наявності на ринку праці некваліфікованих молодих спеціалістів, які отримали фах юриста, а з іншого, — падіння попиту на фахівців-юристів [1]. На наш погляд, такі твердження є достатньо категоричними і односторонніми, адже вітчизняний ринок праці наповнений і висококваліфікованими юристами, економістами та фахівцями з інших спеціальностей, водночас інженери, хіміки, фізики, аналітики, психологи, про яких говорить міністр, можуть мати низьку професійну підготовку.

Дійсно, за даними Державної служби статистики України, сьогодні перші місця з безробіття займають юристи і економісти, хоча як державні структури, так і суб'єкти господарювання від-

чувають гостру потребу у кваліфікованих правниках з відповідного, потрібного їм напрямку. В зв'язку з цим, перш за все, виникає питання, чи відповідає система вітчизняної юридичної освіти реальним потребам держави і суспільства, також хто цим займається? А щодо рівня підготовки правників, як і інших фахівців, то це теж загальнодержавна проблема. Неналежно підготовлені юристи чи інші фахівці — це небезпека і для держави, і для суспільства. Отже, для подібного роду висловлювань будь-яких державних високопосадовців, які нерідко трансформуються в офіційні рішення на рівні уряду або профільного міністерства щодо скорочення в поточному році взагалі прийому і кількості бюджетних місць для абітурієнтів, зокрема, і за напрямом підготовки «Право» для ряду вузів без вагомих підстав є неприпустимим. Особливо такий підхід не зовсім зрозумілим, коли він поширюється на провідні, знані не лише в країні вищі навчальні заклади.

Так, на юридичному факультеті Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана питома вага бюджетних місць зменшується з невідомих причин з року в рік таким чином: у 2008 р. — 80 місць (40 %), у 2009 р. — 63 місця (31 %), у 2010 р. — 58 місць (24 %), у 2012 р. — 39 місць (20 %), у 2013 р. — 25 місць (8,5 %). Таке скорочення бюджетних місць по факультетам є не виправданим, оскільки воно не властиве для непрофільних вузів України. В поточному році по Україні, в тому числі і в м. Києві, в таких навчальних закладах ця цифра становить 16 % (наприклад, по м. Києву обсяг державного замовлення у Національному університеті біоресурсів і природокористування України становить 33 %, Київському університеті імені Бориса Грінченка — 20 %, Національному університеті «Києво-Могилянська академія» — 24 %, Українському державному університеті фінансів та міжнародної торгівлі — 25 %, Національному авіаційному університеті — 14 %, Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова — 22 %, Київському національному університеті культури і мистецтв — 22 %).

Слід зазначити, що юридичний факультет Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана протягом тривалого часу входив у п'ятірку кращих з майже 300 юридичних вузів і факультетів (у цьому році 6-те місце) за рейтингом українських вузів «Компас» (газета «Сьогодні» від 14 травня 2013 р.), а обсяг державного замовлення на 2013–2014 навча-

льного року становить лише 8,5 %. Така ситуація породила надзвичайно високу конкуренцію серед абітурієнтів за бюджетні місця — 103 особи на 1 місце за результатами цього річної вступної кампанії.

Інша річ, коли мова йде про швидко створені вузи, які не дивлячись на відсутність належної матеріально-технічної бази, відповідного кадрового потенціалу тощо, намагаються заробити кошти на підготовці фахівців з «ходових» спеціальностей, зокрема, і «Правознавства». Але, як свідчить практика, такі вузи, як і їх факультети, є недовговічними. Вони не витримують відповідної конкуренції у сфері підготовки юридичних кадрів і самоликвідуються, або їм допомагає це зробити Міністерство освіти і науки України.

Одночасно слід зазначити, що існуючий досвід визначення Умовами прийому до вищих навчальних закладів профільних предметів при вступі на спеціальність «Правознавство», на наш погляд, є негативним, оскільки він не відповідає професійній орієнтації вступника усвідомленому вибору його майбутнього фаху. Свого часу такими профільними предметами визначалися математика, іноземна мова і порівняно не так давно історія. Але ж ми покликані готувати не математиків, не перекладачів та істориків, а юристів. У зв'язку з цим є гостра необхідність визначити при вступі до ВНЗ в якості профільного предмету саме правознавство, приділивши належну увагу його викладанню і оцінюванню в школах, гімназіях, ліцеях. Це обумовлюється не лише правильною орієнтацією школяра у виборі своєї професії, а й необхідністю боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями неповнолітніх. Статистика правопорушень з боку цієї категорії громадян є вражаючою. Немає необхідності приводити відповідні приклади. Їх достатньо ілюструється по телебаченню, радіо та інших засобах масової інформації. У зв'язку з цим, обговорення пропозицій до проекту Умов прийому до вищих навчальних закладах України у 2014 р. на засіданні Ради представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ України, яке відбулося 17 вересня 2013 р. є досить необхідним і своєчасним.

У контексті досліджуваного питання доречно пригадати, що станом на 1990 р. в Україні було лише шість вищих навчальних закладів, які готували юристів, — Харківський юридичний інститут ім. Ф. Е. Дзержинського, Державна юридична академія (м. Одеса), Львівський державний університет ім. Івана Франка

(юридичний факультет), Київський ордена Леніна та ордена Великої Жовтневої революції державний університет ім. Т. Г. Шевченка (юридичний факультет), Донецький державний університет (економіко-правовий факультет) та Дніпропетровський державний університет (юридичний факультет) [2, с. 180]. (Одночасно слід би було згадати і відомчі юридичні вузи, які знаходилися, наприклад, в системі МВС України—) Згодом підготовку юристів опанували інші класичні вузи, а також так звані профільні юридичні вузи і непрофільні вузи — технічні, економічні, педагогічні, транспортні та ін.

На сьогодні ж в Україні функціонує 288 вищих навчальних закладів (разом з відокремленими підрозділами), які видають випускникам диплом юриста [3, с. 10, 11], з них приватних юридичних закладів — 124. Лише у Києві налічується близько 50 вищих навчальних закладів, які готують юристів. Для порівняння зазначимо, що в Польщі таких вузів лише 25 (з яких 10 — приватні), у Німеччині — 42, у Великій Британії — 97, у Королівстві Нідерланди — 10, в Австрії — 5 і навіть у Сполучених Штатах Америки — менше 200 [4, с. 5].

Як уже зазначалося, серед вищих навчальних закладів, які нині здійснюють підготовку юристів в Україні, є:

1) класичні вузи — це, зокрема, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (має спеціалізації — адвокатура, адміністративна юрисдикція, адміністративне право, виконавче право та процес, господарське право, господарський процес, екологічне та природо ресурсне право, енергетичне право, земельне та аграрне право, інтелектуальна власність, інформаційне право, історія права, конституційне право, криміналістика, кримінальне право, кримінальне судочинство, нотаріат, податкове право, порівняльне правознавство, право соціального забезпечення, правовий бізнес-консалтинг, публічна адміністрація, теорія та філософія права, трудове право, фінансове право, цивільне право, цивільне судочинство), Львівський національний університет імені І. Я. Франка (готує фахівців-юристів за спеціалізаціями нормопроекування, адміністративно-правова, фінансово-правова, цивільно-правова, правосуддя, правове забезпечення господарської діяльності, адвокатура, правове забезпечення нотаріальної діяльності), Національний університет «Києво-Могилянська академія» (особливістю її факультету правничих наук є те, що програми підготовки фахівців-юристів поєднують у собі відпові-

дні навчальні дисципліни вітчизняної освітньої моделі за напрямом підготовки «Право» та адаптовані навчальні дисципліни європейських та американських моделей правничих шкіл), Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (поєднання юридичної та економічної освіти на одному — економіко-правовому факультеті відповідає практиці, яка існує у багатьох університетах світу, особливо європейських, де є значний позитивний досвід такої інтеграції, яка дає можливість забезпечити глибоку економічну підготовку фахівців-юристів і надати необхідні правові знання фахівцям-економістам), Донецький національний університет (на базі економіко-правового факультету здійснюється підготовка правознавців за господарсько-правовою спеціалізацією), Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (має спеціалізації — цивільна та господарська юстиція, прокурорсько-слідча, судова діяльність, міжнародні правові відносини), Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Запорізький національний університет, Сумський державний університет, Ужгородський національний університет, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (запроваджені адміністративно-правова, цивільно-правова спеціалізації), Херсонський державний університет (для бакалаврів і спеціалістів має спеціалізацію «Правове забезпечення господарської діяльності», а для магістрів — «Кримінально-процесуальна діяльність» та «Адміністративно-правова діяльність»), Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Закарпатський державний університет (має спеціалізації у сферах судово-прокурорської, слідчо-криміналістичної та господарсько-правової діяльності) та ін.;

2) профільні юридичні вузи — наприклад, Одеська національна юридична академія (у її складі діє Інститут прокуратури та слідства, факультет цивільної та господарської юстиції, судово-адміністративний факультет, на якому, зокрема, запроваджена спеціалізація «Правове забезпечення морської та митної діяльності», соціально-правовий факультет, факультет міжнародно-правових відносин, факультет адвокатури, факультет правової політології та соціології та ін.), Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого (окрім факультетів, на яких навчаються майбутні правники — працівники правоохоронних органів і судів у його структурі є господарсько-правовий факультет

і факультет підготовки кадрів для Пенсійного фонду України), Академія адвокатури України (є єдиним вузом, у якому поряд з традиційною існує спеціалізована програма адвокатської підготовки), Київський університет права Національної академії наук України (готує спеціалістів у сфері юриспруденції за господарсько-правовою спеціалізацією), Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (для якісної підготовки майбутніх фахівців-юристів на юридичному факультеті передбачена можливість вибору студентами наступних спеціалізацій — «цивільно-правової», «кримінально-правової» та «державно-правової»), Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України (на факультеті права за напрямом підготовки «Правознавство» передбачено спеціалізації «цивільно-правова», «господарсько-правова» та «кримінально-правова»). Крім того, готують правознавців Львівський державний університет внутрішніх справ, Харківський національний університет внутрішніх справ, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, Національна академія Служби безпеки України, Одеський державний університет внутрішніх справ, Харківський національний університет внутрішніх справ та ін.;

3) непрофільні вузи — технічні, економічні, педагогічні, транспортні та ін. Варто відзначити, що з-поміж вузів, які нині випускають юристів, значну частину складають так звані непрофільні та інші вузи (саме на діяльності цих освітніх закладів і зупинимося детальніше).

Очевидним є те, що не дивлячись на сучасну широку мережу юридичних вищих навчальних закладів і факультетів, сформовану в Україні, на наш погляд, загалом не спроможна виконати поставлене перед нею завдання — задовольнити об'єктивні потреби суспільства та держави. Однією із причин цього є поки що неякісна підготовка спеціалістів в окремих ВНЗ. Про причини неякісної підготовки фахівців-юристів уже велась мова.

Що стосується географії створених правничих шкіл, то вона охоплює 28 міст у всіх регіонах України. Звертає на себе увагу те, що обсяг підготовки фахівців за напрямом «Право» розподілений за регіонами нерівномірно і сконцентрований в основному в північному і східному регіонах. Слід також підкреслити, що ліцензований обсяг переважно припадає на вищі навчальні заклади Міністерства внутрішніх справ України, Національну юридичну

академію імені Ярослава Мудрого, Національний університет імені Тараса Шевченка, Одеську національну юридичну академію, Державну академію податкової служби України, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Військовий інститут при Національному університеті «Львівська політехніка». Ліцензований обсяг цих вищих навчальних закладів за програмами спеціаліста, магістра становить близько 80 % загального ліцензованого обсягу за цими освітньо-кваліфікаційними рівнями напряму «Право» [5].

На якість підготовки фахівців цього напряму негативно впливає відсутність в Україні тривалий період галузевих стандартів «бакалавр права» і «магістр права», які б уніфікували, перш за все, загальні вимоги до майбутніх фахівців у галузі права та забезпечили підвищення якості їх підготовки. В той же час, у загальних вимогах, закріплених у стандартах, і які потрібно враховувати при підготовці всіх юристів, потрібно залишити місце і для формування вимог, пов'язаних із специфікою застосування їх знань у певних сферах (економіка, соціальний розвиток, місцеве самоврядування, тощо). Такий підхід повинні віддзеркалювати навчальні плани вузів і факультетів, які покликані забезпечувати підготовку юристів відповідно до спрямування. Враховуючи значну кількість непрофільних вузів, які готують юристів, виникає потреба створення при Міністерстві освіти і науки України окремої навчально-методичної комісії, яка б не лише надавала необхідну методичну допомогу, але й координувала їх діяльність.

Враховуючи сучасні реалії з підготовкою юристів, вважаємо за необхідне глибоко вивчити та проаналізувати ситуацію, що склалася у сфері вітчизняної юридичної освіти, з тим, щоб визначитися чи дійсно в країні відбувається «перевиробництво» юристів, за якими саме спеціалізаціями і що необхідно зробити для підвищення загального рівня якості юридичної освіти в державі.

На наш погляд, теза про втрату інтересу з боку роботодавців до фахівців-юристів через їх занадто велику кількість на ринку праці є не досить коректною. Подібного змісту заяви є справедливими лише з погляду безпідставного ігнорування потреб пріоритетних галузей економіки у фахівцях інших спеціальностей, що стало наслідком незбалансованої політики, яку проводить держава у сфері освіти і науки. Проте це аж ніяк не означає, що юристів в Україні підготовлено більше, ніж того потребують суспільні інтереси. На підтвердження цього доречно навести дані,

які свідчать про те, що вітчизняну юридичну освіту слід і надалі розвивати. Так, у Сполучених Штатах Америки на одну тисячу громадян припадає 34 юристи, в Німеччині — 17, в Японії — 14, а в Україні — лише 3 [3, с. 14]. Вважаємо слушною думку доктора юридичних наук, професора Василя Кисіля, який зазначає, що порівняно з іншими країнами, не можна говорити, що у нас на душу населення забагато юристів. В Україні є багато так званих юристів, чії дипломи про вищу освіту не відповідають їхньому фаховому рівню [6, с. 10]. Цієї ж думки притримується президент Асоціації правників України Денис Бугай, який нещодавно заявив, що юристів, а тим більше кваліфікованих, в Україні не вистачає. Проте в державі існує масштабна проблема з юридичною освітою через наявність великої кількості непрофільних вузів, які з метою фінансового збагачення взялися здійснювати підготовку фахівців цієї категорії [7].

Немає потреби замовчувати, а навпаки, слід акцентувати увагу на тому, що з часу проголошення Україною незалежності юридична професія стала однією із найпрестижніших. І це повністю відповідає положенням ст. 1 Конституції, що Україна повинна бути не лише незалежною, демократичною, але й правовою державою. Адже право є досить важливим інструментом регулювання і закріплення політичних, економічних, соціальних та інших позитивних процесів у будь-якій державі. Проте на сьогодні насиченість різних сфер суспільного і державного життя юристами є поки що недостатньою, оскільки їх підготовка й досі в основному здійснюється для забезпечення потреб правоохоронних органів і судової системи, де зосереджена переважна більшість юридичних кадрів. Хоча, враховуючи реальні потреби системи правоохоронних органів у фахівцях з вищою юридичною освітою, їх все ж таки не вистачає. Складним залишається становище з фахівцями середньої ланки в судах і в органах запису актів громадянського стану, де більшість працівників не мають спеціальної юридичної освіти. Нині не є виключенням ситуації, коли в органах державної влади та управління, місцевого самоврядування, у різних галузях економіки лишається багато посад, які потребують від спеціаліста саме правової підготовки, однак через брак кадрів їх займають фахівці інших спеціальностей.

Немає необхідності доводити, що Україні як державі з ринковою економікою юристи потрібні не лише для правоохоронних органів та судів, як за часів командно-адміністративної системи,

притаманної СРСР, а й для забезпечення діяльності підприємств (установ, організацій) та інших структур різних галузей і сфер економіки — промисловості, агропромислового комплексу, транспорту, зв'язку, торгівлі, фінансів тощо, насамперед як суб'єктів цивільних, господарських та інших правовідносин. Кардинальні зміни у діяльності державного апарату, правовому регулюванні економіки, фінансів, торгівлі, перехід суспільства до соціально орієнтованої ринкової економіки вимагають якісних змін в ідеології і методиці підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації юриста. Сучасна вища юридична освіта є складною системою, яка взаємодіє з політичною, економічною, культурною та соціальною системами і має забезпечувати їх розвиток висококваліфікованими фахівцями-юристами. І слід наголосити, що поставлене завдання не завжди може виконати класичний університет або так званий профільний юридичний вищий навчальний заклад.

Слід також відмітити, що останнім часом виявилися нові потреби у юридичних кадрах. Так, правильно зазначається, що зростає необхідність у правовому захисті пацієнтів і лікарів, юридичній підтримці медичних закладів, що потребує запровадження навчальної дисципліни «Медичне право» та інших медико-правових дисциплін у навчальні плани якомога більшої кількості юридичних вищих навчальних закладів [8]. Актуальним також є питання підготовки юристів-нормопроектувальників [9]. Нині стан вітчизняного ринку праці свідчить про потребу у юристах й інших спеціалізацій. Є попит на фахівців-юристів з галузей, пов'язаних з обслуговуванням комерційної діяльності, вирішенням спорів і сферою інтелектуальної власності. З формуванням ринку землі в Україні очікується підвищення попиту на фахівців із земельного права. З часом підвищуватиметься попит на спеціалізації, пов'язані з правовим регулюванням цифрового та віртуального простору, обігом, обміном і захистом інформації, різних технологій тощо [10]. Не розвиненим у нашій країні також залишається правове регулювання у сфері інтелектуальної власності, міжнародної економічної та зовнішньоекономічної діяльності, медицини, банківської справи, страхування, банкрутства, фондового ринку тощо. Суттєву роль у процесі виділення спеціалізацій у межах юридичної спеціальності відіграє диференціація в традиційних галузях права, внаслідок чого з'явилося, наприклад, комерційне, договірне, сімейне, транспортне, повітряне право

тощо. Все це, своєю чергою, потребує новітньої школи з підготовки юристів саме за такими напрямками, проте в Україні вона досі не створена. Отже, ринок юридичних послуг в Україні, як і ринкові відносини узагалі, ще «молодий» і перебуває на стадії розвитку. Певна насиченість фахівцями, звичайно, є, але до повного насичення та перенасичення вітчизняного ринку праці кваліфікованими юристами різних спеціальностей ще далеко.

Виходячи з усього зазначеного, підкреслимо, що сучасний юрист — це різнопланова спеціальність. Адже ні в кого не виникає сумнівів, що лікар може бути терапевтом, хірургом, офтальмологом, невропатологом тощо. А інженер має свої особливості застосування своїх знань у промисловості, сільському господарстві, на транспорті і т.д. Сфери застосування фахових знань юриста найрізноманітніші: це і суддя, і прокурор, і адвокат, і нотаріус, і працівник органів державного управління, зокрема, і правоохоронних (МВС, СБУ та інших) і юрисконсульт господарських організацій, і викладач. Цей перелік можна нескінченно продовжувати: отже, юридична освіта має досить широкий спектр свого застосування і дає можливість працювати в будь-якій сфері. Саме тому варто погодитися з тим, що правник, який працює в юридичному управлінні банку чи страхової компанії, або суддя господарського суду чи слідчий відділу прокуратури або ж відділу податкової міліції, безперечно, окрім відповідної фахової підготовки, повинен мати знання та навички, які властиві тій сфері діяльності, в якій він працює. Інакше його праця не забезпечуватиме очікуваного результату.

Враховуючи це, непрофільні вищі навчальні заклади, зокрема, такі провідні освітні установи, як Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Національний університет біоресурсів і природокористування України, Національний авіаційний університет, Національний транспортний університет, Київський національний торговельно-економічний університет, Київський національний університет культури і мистецтв та ін. запровадили підготовку юристів, які могли б працювати у різних сферах діяльності, але насамперед у тій, на підготовці фахівців для якої вони спеціалізуються. І тому зазначені та інші вузи, крім юридичних знань, забезпечують своїх фахівців через відповідні навчальні дисципліни наявністю знань, які віддзеркалюють спе-

цифічні особливості тієї чи іншої сфери, в якій буде працювати майбутній юрист. Слід відмітити, що в Європі подібної практики не існує. Там надання послуг у сфері юридичної освіти здійснює незначна кількість університетів загального профілю. Спеціалізовані ж навчальні заклади, як, наприклад, технічний, педагогічний, будівельний не готують юристів. Проте це не означає, що в Україні подібного роду започаткування є хибним, оскільки на сьогодні ми маємо безліч підтверджень на користь непрофільних вузів, які здійснюють підготовку юристів, але обов'язково за умови надання майбутнім фахівцям належних і інших професійних знань відповідно до сфери майбутньої діяльності.

Найвний на сьогодні досвід показує, що непрофільний вищий навчальний заклад краще відчуває і знає потреби в юридичних кадрах тієї галузі, на підготовці фахівців для якої він спеціалізується. Як ми вже зазначали, сьогодні достатньо, у порівнянні з іншими сферами, фахівців-юристів, які працюють у правоохоронних органах, органах судової влади тощо. Проте економіка, окремі її сектори, як і інші сфери соціального життя й досі відчують потребу у правниках, іноді вузького, спеціалізованого спрямування. Таку потребу може прорахувати і задовольнити лише непрофільний вищий навчальний заклад, який готує спеціалістів за іншим основним напрямом, наприклад, — економічним. Варто, наприклад, замислитися про кількість підприємств, створених у формі акціонерних товариств, які нині функціонують в Україні, або кількість фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності та ін. Нині, за офіційним даними, кількість акціонерних товариств в Україні становить близько 32 тисяч, а зареєстрованих фізичних осіб — підприємців майже 2,5 млн осіб. Кожному з них не один раз доводилось за час своєї діяльності звертатися за юридичною допомогою до фахівців. Однак економічні відносини складаються з різних сфер — господарських, фінансових, податкових, банківських відносин тощо. Юристу, який працює у тій чи тій сфері, треба розуміти природу тих процесів, які відбуваються в економічній системі держави. Лише у такому випадку він зможе надати кваліфіковану юридичну послугу. Можна навести ще не один приклад, який підтвердить необхідність здійснення підготовки юристів непрофільними вищими навчальними закладами, якщо вона є якісною і відповідає встановленим вимогам.

В умовах ринкової економіки проблема професійної підготовки правників є ключовою, адже від прийнятих законів і підзакон-

них нормативно-правових актів залежить ефективність функціонування економіки. Прийняття невдалих нормативно-правових актів може порушити природні економічні закони, що призведе до економічного спаду, а то й до глибокої соціально-економічної кризи, що, своєю чергою, спричинить падіння рівня життя населення, руйнацію господарських зв'язків та ін. Для того, щоб уникнути негативних наслідків розвитку економіки необхідно вже в процесі професійної підготовки сформулювати у майбутніх юристів уміння правильно використовувати фахові знання та передбачати наслідки для господарства, які спричинятимуть ухвалення тих чи тих законів і підзаконних нормативно-правових актів і здійснення відповідних правових дій. Сучасна економіка потребує спеціалістів, компетентних у сфері права — господарського, інвестиційного, корпоративного, конкурентного, фінансового, податкового, банківського, земельного, аграрного та ін., адже право є одним із дієвих інструментів регулювання економічних відносин. Іншими словами, юридична освіта є невід'ємним елементом механізму, що забезпечує поступальний розвиток держави та реалізацію її економічної політики.

Саме в цьому вбачає свою освітянську місію юридичний факультет Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», готуючи фахівців за спеціальністю «Правознавство» господарсько-правової спеціалізації на бакалавраті та у магістратурі за програмами «Правове регулювання економіки», «Міжнародне економічне право», «Господарське судочинство» та «Правове регулювання банківської діяльності». Студенти, які навчаються на юридичному факультеті Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, вивчають не лише профільні правові дисципліни, а й найважливіші економічні, оскільки, як уже зазначалось, без належної економічної підготовки неможливо бути фахівцем у господарсько-правовій сфері.

Випускники юридичного факультету Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана здатні на високому фаховому рівні забезпечувати юридичне супроводження не лише господарської діяльності, а й працювати в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних, судових органах тощо. Про це неодноразово засвідчували рейтинги щорічні рейтинги вузів «Компас», журналу «Деньги» та ін. Цьому сприяє фундаментальна практична підготовка студентів,

яка проходить на кращих базах практики, серед яких варто відзначити, зокрема, такі: Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України, Центральна виборча комісія України, Вищий господарський суд України, Окружний адміністративний суд міста Києва, Київський апеляційний адміністративний суд, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Господарський суд міста Києва, Апеляційний суд міста Києва, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Міністерство юстиції України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство фінансів України, Міністерство соціальної політики України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Пенсійний фонд України, Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, Публічне акціонерне товариство «Державний експортно-імпорتنний банк України», Публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України», Національна акціонерна страхова компанія «Оранта», Редакція газети Верховної Ради України «Голос України», Українське національне інформагентство (Укрінформ), Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України та ін. Активна співпраця юридичного факультету з базами практики сприяє подальшому працевлаштуванню випускників, значна кількість яких залишається працювати в тих органах, установах, підприємствах і організаціях, де вони проходили переддипломну практику. Так, за останні два роки зусиллями факультету працевлаштовані близько 300 випускників.

Аналогічним чином вибудували свою стратегію підготовки юристів й інші відомі непрофільні вищі навчальні заклади України. Назвемо окремі з них:

— Національний університет біоресурсів і природокористування України на базі юридичного факультету, який входить до складу науково-дослідного інституту землекористування та правового регулювання майнових і земельних відносин здійснює підготовку фахівців-правознавців для галузей сільського господарства та сфери обігу земельних ресурсів;

— студенти спеціальності «Правознавство» факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» мають можливість поглибле-

но вивчати правове регулювання відповідних сфер суспільних відносин з урахуванням узагальненого об'єкту діяльності («Правове регулювання охорони інтелектуальної власності в інноваційній сфері»). У 2004 р. на факультеті соціології і права були відкриті і набули успішного розвитку дві спеціалізації: «Право інтелектуальної власності» і «Бізнес-право», що дало можливість Національному технічному університету України «Київський політехнічний університет» додатково зайняти свою нішу на ринку праці;

— Юридичний інститут Національного авіаційного університету спеціалізується на підготовці юристів, професійно готових до діяльності в авіакосмічній та інших галузях економіки, в сфері правового забезпечення виробництва, експлуатації та ремонту літальних апаратів, правової регламентації використання повітряного і космічного простору, забезпечення повітряних перевезень і безпеки польотів, що обумовлено розширенням міжнародного співробітництва України, зокрема, в авіаційній галузі. Іншими словами, особливістю Юридичного інституту є додаткова профілізація в галузі космічного і повітряного права, що дозволило відкрити за спеціальністю «Правознавство» спеціалізацію «Транспортне право». Окрім цього, в Юридичному інституті Національного авіаційного університету можна навчатись за спеціалізаціями «Цивільне та трудове право», «Господарське право», «Державне управління і державна служба» та «Суд. Адвокатура. Прокуратура. Нотаріат»;

— факультет економіки, менеджменту і права Національного транспортного університету готує фахівців за спеціальністю «Правознавство», спеціалізація «Транспортне право»;

— Київський національний торговельно-економічний університет вперше в Україні в 1993 р. започаткував за спеціальністю «Правознавство» спеціалізацію «Комерційне право». Крім того, здійснює випуск правників за спеціалізаціями «Фінансове право» та «Правове забезпечення безпеки підприємницької діяльності»;

— Юридичний факультет Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного здійснює підготовку фахівців-юристів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр» за спеціальністю «Правознавство» із спеціалізацій «Цивільне право» та «Транспортне право»;

— Академія праці та соціальних відносин Федерації профспілок України в межах юридичного факультету готує фахівців за

спеціалізаціями «Трудове право», «Цивільне право», «Адміністрування в сфері публічних відносин», «Кримінальна юстиція та правозахисна діяльність», «Теорія юриспруденції. Конституційне право і процес», а також за спеціалізацією «Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право»;

— на юридичному факультеті Національного університету державної податкової служби України навчання здійснюється за спеціалізаціями та магістерськими програмами: «Правове забезпечення фінансової діяльності держави», «Управління господарсько-правовою діяльністю», «Правове забезпечення діяльності органів прокуратури, адвокатури та суду», «Порівняльне та міжнародне фінансове право», «Нотаріальна діяльність»;

— Юридичний факультет Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет» готує фахівців, які спеціалізуються у таких важливих для держави правових напрямках, як гірниче, геологічне, екологічне, земельне, гемологічне, ядерне, транспортне, енергетичне право тощо. Національний гірничий університет є єдиним в Україні навчальним закладом, де готуються фахівці-юристи для підприємств паливно-енергетичного комплексу, зокрема, вугільної, уранової, торф'яної, вуглепереробної та шахтобудівної галузей. Працевлаштування для таких фахівців пропонують понад 200 підприємств;

— Міжрегіональна академія управління персоналом за спеціальністю «Правознавство» пропонує студентам спеціалізацію «Приватна детективна діяльність» (вперше в Україні!), яка передбачає присвоєння кваліфікації «Помічник приватного детектива», а також спеціалізації «Комерційне та трудове право», «Міжнародне комерційне право», «Фінансове та банківське право», «Цивільне право та право інтелектуальної власності», а за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» — спеціалізацію «Організація приватної детективної діяльності» (також вперше в Україні!), навчання за якою передбачає отримання кваліфікації «Приватний детектив» і спеціалізацію «Безпека діяльності організацій та установ»;

— Київський університет ринкових відносин у магістратурі запрошує студентів на спеціалізацію «Правове забезпечення підприємницької діяльності» на базі диплома бакалавра;

— освітня діяльність факультету Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет» орієнтована на підготовку фахівців-юристів у галузі «Право» за спеціалізацією «Правове забезпечення безпеки господарювання»;

— випускники Університету економіки та права «Крок» за спеціальністю «Правознавство», які отримали дипломи спеціаліста, можуть продовжити навчання у магістратурі, де вивчатимуть господарське право;

— Юридичний факультет Української академії банківської справи готує юристів за спеціальністю «Правознавство» за спеціалізаціями «Правове регулювання економіки» та «Господарсько-правова діяльність»;

— на юридичному факультеті Тернопільського національного економічного університету фахова підготовка здійснюється за трьома спеціалізаціями — господарсько-правовою, цивільно-правовою та соціальної роботи, також діє магістратура за програмами «Інтелектуальна власність», «Фінансово-економічна безпека» та «Соціальна робота»;

— на факультеті морського права і менеджменту Одеської національної морської академії ведеться підготовка за спеціальністю «Правознавство» (спеціалізація «Морське право»);

— Донбаський інститут техніки і менеджменту також в своїй структурі має факультет права, на якому студенти можуть навчатися на бакалавраті за спеціалізацією «Права людини»;

— Полтавський інститут бізнесу започаткував за спеціальністю «Правознавство» унікальну спеціалізацію «Релігієзнавство, теологія та правове забезпечення діяльності релігійних об'єднань».

— Отже, зазначені непрофільні вищі навчальні заклади готують юристів, пристосованих до реалізації набутих під час навчання знань ті навичок у сфері, яка є споживачем кадрів за основним напрямом підготовки цих освітніх установ.

— Водночас, ряд непрофільних вищих навчальних закладів (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київський національний лінгвістичний університет та деякі ін.) готують фахівців-юристів без врахування своєї спеціалізації, тим самим примножуючи чисельність фахівців-юристів, знання яких є стандартними, тобто задовольняють потреби добре відомих сфер — органів державних влади та місцевого самоврядування, органів юстиції, юридичних служб фінансових установ, державних і приватних підприємств, навчальних і наукових закладах.

На підставі проведеного дослідження ми дійшли висновків, які дозволять здійснити такі кроки на шляху до вдосконалення вищої юридичної освіти в Україні:

1. Незважаючи на високі результати, отримані у сфері вищої юридичної освіти, у тому числі завдяки зусиллям провідних непрофільних вузів України, доводиться констатувати, що підготовка висококваліфікованих юристів у країні загалом ускладнюється через відсутність упродовж тривалого часу галузевих стандартів підготовки бакалаврів права та магістрів права. Це, своєю чергою, дозволяє окремим вищим навчальним закладам готувати не повністю сформованих фахівців з абстрактним уявленням про майбутню професію, сферу своєї діяльності і таким чином дискредитувати роботу інших вищих навчальних закладів. Стандарт юридичної освіти слід розуміти як необхідний обсяг знань про доктрини, принципи, інститути та юридичні конструкції, через які і у формі яких проявляється і діє у повсякденні право, а також такий же необхідний обсяг юридичних умінь і навичок, обізнаності щодо питань етики та прав людини, якими під час навчання повинен оволодіти студент.

2. Вважаємо, що юридична освіта, незалежно від спеціалізації, повинна відповідати одному стандарту, тобто в основу останнього мають бути покладені універсальні вимоги до майбутнього юриста (але з урахуванням специфіки окремих спеціалізацій). Запровадження єдиних вимог до підготовки юристів у певній мірі могло б розв'язати проблему значної кількості вищих навчальних закладів різних форм власності, в яких готують правників, оскільки діяльність далеко не усіх з існуючих освітніх установ відповідатиме встановленим єдиним стандартам. Таким чином, Державні стандарти вищої юридичної освіти стануть основою для розробки критерії визначення спроможності вищого навчального закладу здійснювати підготовку юридичних кадрів.

3. Необхідно терміново завершити розробку державних стандартів вищої юридичної освіти з одночасним упровадженням системи державного контролю за рівнем професійної підготовки юристів. Розроблені нині проекти галузевих стандартів вищої юридичної освіти не враховують особливостей підготовки юристів за різними спеціалізаціями, які насамперед виражаються в іншому, ніж стандартний, наборі профільних і спеціальних навчальних дисциплін, що вказує на необхідність створення спеціальної методичної комісії для розробки галузевих стандартів вищої юридичної освіти, пристосованих для непрофільних вузів з урахуванням їх спеціалізації. Потреба у такій комісії обумовлюється також і кількістю непрофільних вузів, що здійснюють

підготовку юристів на даний момент. Визначена основним напрямом підготовки вузу (економічного, технічного та ін.) його юридична спеціалізація обов'язково має знайти відображення у навчальному плані відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня — бакалавра, спеціаліста чи магістра з права. Це, своєю чергою, уніфікує нині діючі навчальні плани в межах окремих юридичних спеціалізацій, у яких на сьогодні спостерігається різноманіття профільних і спеціальних навчальних дисциплін, і створить базу для надання однакової юридичної освіти у будь-якому вузі незалежно від форми власності та регіону. Необхідно також остаточно визначитися із тим, що такі вузи повинні мати відповідні бази практики, діяльність яких відображатиме специфіку їх основного профілю.

4. Міністерству юстиції України необхідно розробити методiku вивчення стану забезпечення юридичними кадрами органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних, судових органів, органів соціального захисту населення і визначити потреби у правниках різних освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки і спеціалізацій. Як і раніше, серед класичних і профільних юридичних вузів спостерігається ухил у бік підготовки фахівців-юристів, професійні знання яких переважно зосереджуються на специфіці діяльності правоохоронних і судових органів. Окремі фахівці з права наголошують на проблемі підготовки юристів відомчими навчальними закладами, підкреслюючи, що юристів повинні готувати фахові навчальні заклади. Нині ж ми, на їх погляд, маємо невиправдану ситуацію, яку важко уявити в цивілізованому світі: юристів готують у міліцейських академіях, що суперечить традиції та логіці підготовки правників. Вважаємо, що в сучасних умовах як окремий напрям освітянської діяльності спеціалізація вузів на підготовці правників для правоохоронних і судових органів має право на існування.

5. Підготовка юристів непрофільними вищими навчальними закладами є важливою, на часі чітка спеціалізація випускників-юристів. Отже, необхідно передбачити нові спеціалізації за спеціальністю «Правознавство», магістерські програми з урахуванням сучасних видів юридичної практики. Сучасна економіка та юридична практика потребують розумного поєднання підготовки широко- і вузькопрофільних спеціалістів. Спеціалісти-універсали, котрі знають усе і при цьому нічого, не витримують конкуренції. Нинішні роботодавці мають потребу у юристах, які спеці-

алізуються на певних галузях права, через що випускники багатьох вітчизняних вищих навчальних закладів змушені після закінчення навчання самостійно здобувати відповідні знання і практичні навички. Тому необхідно ретельно вивчити стан забезпечення юридичними кадрами з вищою освітою різних сфер і галузей економіки, інших сфер діяльності та визначити потреби в юристах різних спеціалізацій, передбачивши нові спеціалізації в юридичних навчальних закладах з урахуванням вимог сьогодення. Формування спеціалізацій випускників-юристів за тими напрямками, що справді відповідають потребам практики, має тривати.

6. На сьогодні ситуація у сфері підготовки юристів вузами України, у тому числі непрофільними, склалася таким чином, що достатня кількість з них має право здійснювати набір за напрямом підготовки «Право», маючи обмежені матеріально-технічні, наукові та навчально-методичні ресурси для цього. Це насамперед стосується непрофільних регіональних вузів, у яких фахову підготовку забезпечує єдина на освітній заклад профільна кафедра — права або правознавства, намагаючись викладати до чотирьох десятків фахових дисциплін! Як покаже аналіз сучасного стану юридичної освіти в Україні, регіональні вузи, які входять до складу більш потужних навчальних закладів переважно приватних за формою власності, пропонують абітурієнтам спеціалізації за напрямом підготовки «Право» аналогічні тим, що визначені головним вузом, проте для забезпечення якісного навчального процесу майже нічого не мають (зокрема, мова йде про регіональні інститути Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», Київського університету ринкових відносин, Міжрегіональної академії управління персоналом та ін.). Вважаємо, що на далі право на підготовку юристів з-поміж непрофільних вищих навчальних закладів слід надавати освітнім установам, які за національними рейтингами належать до кращих вітчизняних вищих навчальних закладів за своїм профілем, які, відповідно, мають змогу забезпечити належну матеріальну, наукову, навчально-методичну, кадрову базу для підготовки юристів. Це, своєю чергою, забезпечить якість підготовки юристів, майбутня професійна діяльність яких буде пов'язана зі сферою економіки, фінансів, транспорту, торгівлі тощо.

7. Міністерству освіти і науки України нарешті слід взяти до уваги потребу у галузевій спеціалізації юристів з урахуванням особливостей розвитку економіки певного регіону держави, кількості

населення, що має знайти відображення, зокрема, у перерозподілі бюджетних місць за напрямом підготовки «Право» на користь непрофільних вузів, розташованих на даних територіях. Це, зокрема, стосується питань розвитку півдня України та потреб економіки цього регіону у юристах, які спеціалізуються на транспортному або ж морському праві, митному праві, фінансово-кредитної системи країни тощо. Нерівномірний розподіл між вищими навчальними закладами ліцензованого обсягу породжує певні соціальні проблеми, оскільки для молоді різних регіонів створюються нерівні можливості для здобування вищої юридичної освіти.

8. Видається за доцільне ініціювання реорганізації юридичних факультетів непрофільних вищих навчальних закладів за умови, якщо останні є потужними освітніми установами, в навчально-наукові інститути, що дозволить розвинути правничі школи, які спеціалізуватимуться на нині недостатньо вивчених питаннях у сфері правового регулювання (така практика себе виправдала в багатьох вузах, зокрема, Східноукраїнському національному університеті ім. В. Даля — Інститут юриспруденції та міжнародного права, Національному авіаційному університеті — Юридичний інститут, Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова — Інститут політології та права, Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна» — Інститут права та суспільних відносин, Донецькому університеті економіки та права — Інститут права та ін.).

9. Рекомендувати Міністерству освіти та науки України поновити основи правознавства як предмет ЗНО та предмет вступних випробувань при вступі на напрям підготовки за спеціальністю «Правознавство».

Таким чином, реалізувавши у найкоротші строки перелічені заходи, можна сподіватися на кардинальне якісне покращення юридичної освіти в Україні та її наближення до європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. В Україні надлишок юристів та економістів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eadvokat.blox.ua/2013/05/V-Ukrayini-Nadlshok-Yuristiv-ta-Ekonomistiv.html>

2. Масальський В. І. Юридична освіта у вищих навчальних закладах України у 1991-2002 рр.: історико-соціологічний аналіз / В. І. Масаль-

ський, Д. С. Скородумов // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. — К., 2012. — Вип. 59. — С. 177–183.

3. Комаров В. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти / В. Комаров // Право України. — 2009. — № 1. — С. 9–15.

4. Войтюк І. Аналіз досвіду регулювання та стану юридичної освіти та науки в окремих європейських країнах / І. Войтюк // Проект «Справедливе правосуддя». — 2012 [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/FAIR_Report_Legal_Education_in_Europe_UKR1.pdf

5. Юридична освіта в Україні [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://law-edu.dp.ua/yurydychna-osvita-v-ukrajini.html#more-13>

6. Підготовка юриста подібна до підготовки актора ... // Юридична газета. — 2007. — 21 червня. — С. 10–11.

7. Бугай Д. Асоціація правників України готова підставити плече реформованій адвокатури [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/36269-prezident_apu_denis_bugay_asociaciya_gotova_pidstaviti_plech.html

8. Юристи для галузі охорони здоров'я: проблеми підготовки, успіхи і рішення [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/events-calendar/event-799/>

9. Цельєв О. В. Проблеми підготовки юристів-нормопроектувальників в Україні / О. В. Цельєв [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma-.../16_tselyev_ov.pdf

10. Глазунова Н. Фокус: Міфічна кар'єра / Н. Глазунова // Український юрист [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://jurist.ua/?article/234>

Стаття надійшла до редакції 23.05.13.

І. П. Голосніченко,

д.ю.н., проф., заслужений юрист України,
завідувач кафедри господарського та адміністративного права
Національного технічного університету України «КПІ»

**ПІДГОТОВКА ЮРИСТІВ У ТЕХНІЧНИХ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МАЄ ЗАБЕЗПЕЧУВАТИСЯ
З УРАХУВАННЯМ ОБ'ЄКТИВНОЇ НЕОБХІДНОСТІ ФАХІВЦІВ
НОВОГО СПРЯМУВАННЯ**

Питання зв'язку технічного прогресу з правовим регулюванням суспільних відносин у сучасних умовах розвитку Українсь-

кої держави є досить актуальним. Особлива увагу необхідно приділити спеціалізації різних правових інститутів у зв'язку з виникненням суспільних відносин під впливом інноваційних процесів.

Технічний прогрес у всьому світі кардинальним чином вплинув на розвиток правових систем. Україна не може бути виключенням у світовому правовому просторі і має перебудовувати галузі права для регулювання нових суспільних відносин, що виникають у результаті цих перетворень. У сучасний період необхідні дослідження як самих нових відносин, що виникають під впливом науково-технічного прогресу, так і можливостей їх регулювання з допомогою норм різних галузей права.

У Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут» нині розробляються відповідні спеціалізації для підготовки за ними спеціалістів нового типу. Перш за все, слід звернути увагу на такі спеціалізації, як бізнес-право та інформаційне право. Спеціалісти за даними напрямками можуть впливати на розвиток регулювання нових економічних та Інтернет-технологій.

Правове регулювання суспільних відносин у сучасних умовах розвитку Української держави корінним чином має змінюватися під впливом потреб нашого суспільства. Особливу роль тут відіграє перебудова нашої економіки, технологічне переозброєння промисловості, яка має розвиватися на основі новітніх технологій, впровадження у виробництво досягнень науки і техніки.

Яка роль спеціалізації правознавства в підтримці цього нового напрямку перебудови економіки? Перебудова економіки на основі технічного переозброєння викликає новий напрям юридичного наукового супроводження процесів оновлення промисловості і має стати у пригоді нашим господарюючим суб'єктам.

Як свідчать міжнародні оцінки, на сьогодні рівень захисту прав на інтелектуальну власність в Україні є низьким. Позиції держави у рейтингу Глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму за показником «Захист інтелектуальної власності» є одними з найнижчих; у 2009/2010 рр. — 108 місце (зі 133), у 2010/2011 рр. — 113 місце (зі 139), у 2011/2012 рр. — 117 місце (зі 142) [1].

Нині якраз потрібен новий юрист, який буде компетентним у питаннях юридичного супроводження створення новітніх виробництв, вирішення конфліктних питань з бізнес-партнерами і конкурентами, патентуванні технічних винаходів тощо. Багато хто вважає, що підтримка нашого суб'єкта інтелектуальної власності

то є завдання однієї галузі права — цивільного права. На наш погляд, це невірна позиція, адже й інші галузі права мають розвивати цей напрям перебудови правовідносин.

Так, підвищення рівня фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) у промисловості, збільшення фінансових видатків з усіх джерел на наукові та науково-технічні роботи підприємницького сектору, потребують нових підходів до регулювання суспільних відносин нормами фінансового права. В справі підтримки вітчизняного виробника об'єктів інтелектуальної власності певна роль відводиться інформаційному та адміністративному праву.

Центральне місце серед інших галузей права у справі захисту інтелектуальної власності належить цивільному праву. Як відомо, згідно ст. 462 Цивільного кодексу України [2], а також відповідних статей актів законодавства інших держав і міжнародних правових актів набуття права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок засвідчується патентом. За даними ретроспективних досліджень Національної фундації науки США, саме науковим персоналом підприємницького сектору створюється та патентується найбільша кількість науково-технічних рішень і найвищим є ступінь використання науково-технічних розробок. Останнім часом дослідниками підприємницького сектору подавалась найбільша кількість заявок для отримання патентів на інтелектуальні продукти: 80,5 % від загальної кількості поданих заявок; частка підприємницького сектору у загальній кількості отриманих патентів складала 77,5 %. Рівень успішності комерціалізації патентів у підприємницькому секторі становив 58,1 % і перевищив рівень вузівського, державного секторів і позасекторальних дослідників (42,5 %, 13 і 48 % відповідно), що свідчить про високий потенціал використання та найбільшу комерційну цінність створюваних інтелектуальних продуктів. Висока патентна активність та успішність комерціалізації науково-технічних розробок підприємницького сектору пояснюється тим, що створені на підприємствах або за їх ініціативи інтелектуальні продукти відповідають попиту та вимогам промисловості, а тому є найбільш затребуваними для використання у виробничих процесах. Рівень фінансування НДДКР у підприємницькому секторі України у 2006—2010 рр. за рахунок усіх джерел є низьким; з 2006 р. до 2010 р. він зазнав скорочення з 0,56 % до 0,47 % до ВВП. Водночас, розвинуті країни та країни, що розвиваються, приділя-

ють фінансуванню розробок у підприємницькому секторі найвищу увагу. Так, у країнах рівень фінансування НДДКР у підприємницькому секторі до ВВП у 2005—2009 рр. у середньому становив 1,2 %. Зокрема, найвищі показники демонстрували Фінляндія (2,6 %), Швеція (2,6 %), Данія (1,8 %), Австрія (1,8 %), Німеччина (1,8 %). У США, Японії та Південній Кореї рівень фінансування НДДКР у підприємницькому секторі у 2005—2008 рр. в середньому становив 1,9 %, 2,6 і 2,4 % відповідно [1].

За даними Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України держави, що підтримують лише соціокультурну та пізнавальну функцію своєї науки, зазвичай стають донорами інтелектуального потенціалу для інших країн. Попит на фахівців із таких спеціальностей, як біотехнологія, програмування, телекомунікації, теоретична фізика, постійно зростає в першу чергу у високорозвинених країнах світу, зокрема США, Німеччині, Франції, Японії. У результаті відбувається процес «відпливу умів» до країн з привабливішими для науководослідної роботи фінансовими та соціальними умовами [1].

Аналіз науково-технічного та інноваційного розвитку багатьох країн світу свідчить, що за умов наукоємності ВВП на рівні 0,9 % наука стає витратною галуззю, а економічну віддачу від інвестування в науку можна отримати лише у разі перевищення цього критичного рівня. Для країн зі значною «тіньовою» економікою цей показник зростає [1]. У той же час, згідно ст. 34 Закону України від 13 грудня 1991 р. № 1077 — XII «Про наукову і науково-технічну діяльність» в Україні держава забезпечує бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності (крім видатків на оборону) у розмірі 1,7 % ВВП України. Але ж це показник для останнього десятиліття ХХ століття. На сьогодні держбюджетний внесок у науку має бути значно вищим, але він з 1991 р. ні разу не переглядався [3]. Отже, виникає проблема врахування нового показника витрат із ВВП на науку та внесення відповідних змін до законодавчих актів.

Законодавчого забезпечення потребує не тільки створення новітніх виробництв, а як зазначалось вище, ще й вирішення спорів між учасниками правовідносин, особливо права на об'єкти інтелектуальної власності і тут, на наш погляд, законодавцю потрібно підтримати ініціативу Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, який висловив думку щодо забезпечення надійного та ефективного захисту прав на ре-

зультати інтелектуальних продуктів, створених промисловим сектором і запропонував внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4], до законів про охорону прав на об'єкти промислової власності та процесуального законодавства, передбачити створення патентних судів в Україні, визначити підвідомчість спорів таким судам і порядок їх вирішення. Спеціалізація судів дозволить кваліфікованіше вирішувати судові спори, надійніше захищати права на об'єкти інтелектуальної власності.

Підводячи підсумок висловленому можна зробити висновок, що нині правова наука має системно і концептуально підійти до вирішення проблем правового супроводження інноваційної діяльності, причому це має здійснюватись не лише на базі дослідження проблем цивільного права, спеціалісти інших галузей права повинні спрямувати свої зусилля на оволодіння новим напрямом правової науки та забезпечити законодавця новітніми дослідженнями у цій сфері, а юридичну практику методологією застосування тих норм права, які з'являться в процесі оновлення законодавства.

Держава має замовляти щорічно підготовку спеціалістів правознавців за спеціалізацією бізнес право та інформаційне право, адже без цих фахівців підприємствам, що виробляють наукоємну продукцію, не обійтись, причому таких спеціалістів має готувати технічний ВНЗ, у якому функціонує юридичний факультет, адже для підготовки цих фахівців є можливості залучати професорсько-викладацький склад технічних та економічних підрозділів університету, особливо тих, що викладають навчальні дисципліни з відповідних економічних та інформаційних напрямів.

Список використаних джерел:

1. Собакевич О. Щодо розвитку науково-технічного потенціалу промислового сектору України». Аналітична записка / Собакевич О., Савенко В. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/677/>

2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356.

3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13 грудня 1991 р. № 1077 — XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 12. — Ст. 165.

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010.

Стаття надійшла до редакції 29.05.13.

А. В. Омельченко,
д.ю.н., проф.,
завідувач кафедри цивільного та трудового права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

1. Як відомо, система права поділяється на дві великі підсистеми — публічне право та приватне право.

До підсистеми публічного права відносяться такі галузі права, як конституційне, адміністративне, фінансове, кримінальне право тощо. Методом правового регулювання у публічно-правових галузях є метод підпорядкування зобов'язаних суб'єктів уповноваженим суб'єктам, які мають державно-владні повноваження, виконавчо-розпорядчий метод врегулювання суспільних відносин. Умовно кажучи, нормами галузей публічного права врегульовуються «вертикальні» суспільні відносини.

До підсистеми приватного права відносяться такі галузі права, як цивільне, господарське, торгове, сімейне, трудове право та ін. Методом правового регулювання у приватно-правових галузях є метод рівності сторін, диспозитивний метод врегулювання суспільних відносин. Умовно кажучи, нормами галузей приватного права врегульовуються «горизонтальні» суспільні відносини.

2. Значна перевага протягом тривалого часу кримінально-правового спрямування у викладанні правових дисциплін призвела до того, що викладання дисциплін, узагальнених поняттям «цивільно-правових» або «приватно-правових», не набуло необхідного розвитку.

Програми та навчальні плани підготовки юристів протягом багатьох років були односторонньо орієнтовані лише на підготовку кадрів для правоохоронних органів, а не для роботи в економічній та інших сферах життя суспільства та держави. Це призвело до того, що більшість юристів не мають достатніх знань у сфері приватного права, тобто, по суті, не в повній мірі знають положення майже 50 % норм системи права в цілому.

Ця прогалина приводила до серйозних недоліків у правовому регулюванні та управлінні не лише економікою, але й усією приватно-правовою сферою життя суспільства. Вона негативно

впливає на боротьбу з правопорушеннями, в тому числі кримінальними, у сфері господарської діяльності, з корупцією, з тінізацією та криміналізацією економіки. Для запобігання злочинності в економічній сфері необхідно знати норми саме галузей приватного права, а не лише кримінального права, що встановлюють покарання за вже здійснені злочини в економічній сфері. Слід зазначити, що майже всі економічні правопорушення базуються на глибокому знанні норм галузей приватного права саме з боку правопорушників, які аналітично «будують» відповідні «схеми» порушень відповідних приватно-правових норм. З іншого боку, представникам правоохоронних органів іноді бракує знань у сфері, наприклад цивільного та господарського права, що приводить до зменшення ефективності боротьби з відповідними правопорушеннями.

Крім зазначеного, недостатність відповідних знань у суб'єктів нормотворчої діяльності також дозволяє відображати у проектах нормативно-правових актів норми, використання яких є вигідним для окремих груп осіб, при цьому не відповідаючи інтересам суспільства в цілому.

3. У сучасних умовах реформування системи освіти України набула актуальності проблема професійної підготовки фахівців з правознавства в непрофільних вищих навчальних закладах. Її розв'язання полягає у відродженні українським суспільством національної ідеї, відкритості зарубіжному досвіду, утіленні перспективних технологій викладання. У цьому процесі особливої актуальності та визначального значення набуває методика викладання дисциплін приватно-правового спрямування.

Методика викладання — це оптимальне поєднання загальнодидактичних методів, прийомів і засобів навчання, які застосовуються для організації навчального процесу.

Методика викладання приватно-правових дисциплін поєднує в собі аспекти різних наук: філософії, педагогіки, психології, соціології, етики, естетики тощо. Слід зазначити, що врахування міжпредметних зв'язків методики викладання у вищій школі з іншими науками дає змогу підвищити ефективність досягнення мети навчального процесу.

Серед основних принципів викладання приватно-правових дисциплін слід назвати принципи активності навчання, наочності, систематизації та практичного спрямування отриманих студентами знань.

Важливими є особистісні та професійні якості викладача вищої школи, його особистісно-професійний саморозвиток, готовність до інноваційної діяльності, знання не лише правової теорії, але і правозастосовчої практики.

Слід зазначити, що основні методи викладання приватно-правових дисциплін слід поділити на методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; методи контролю та самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

Важливим фактором підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів є використання інноваційних методів і психолого-педагогічних засад активізації пізнавальної діяльності студентів під час лекційних, семінарських занять і в ході організації самостійної навчальної роботи студентів. Особливу увагу слід звертати на методологічні аспекти організації кредитно-модульного навчання.

4. Висновки та пропозиції.

1. Розробити для всіх юридичних факультетів непрофільних вищих навчальних закладів стандарт юридичної освіти щодо переліку нормативних дисциплін циклу гуманітарної підготовки та нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, які повинні складати не менше 70 % дисциплін навчального плану в цілому. Відповідне місце у цій системі повинні займати дисципліни приватно-правового спрямування.

2. Варіативна частина навчального плану повинна складати не більше 30 % дисциплін і враховувати особливості предмету правового регулювання у відповідній сфері суспільних відносин, для якої здійснюється підготовка юристів (економіка, сільське господарство, транспорт, зв'язок та інформатизація, охорона здоров'я, охорона інтелектуальної власності, сфера культури, правоохоронна сфера тощо).

3. У змісті навчально-методичних матеріалів мають враховуватися особливості предмету та методів правового регулювання у відповідній сфері суспільних відносин, для якої здійснюється підготовка юристів.

4. Строки підготовки юристів на юридичних факультетах непрофільних вищих навчальних закладів повинні бути однаковими та відповідати строкам підготовки юристів у вищих навчальних закладах юридичного профілю та на юридичних факультетах класичних університетів.

5. Програми приватно-правових дисциплін повинні враховувати передовий досвід викладання подібних дисциплін у провідних зарубіжних вищих навчальних закладах.

Стаття надійшла до редакції 24.07.13.

Е. Ф. Демський,
к.ю.н., проф., професор кафедри адміністративного, фінансового
та господарського права Академії праці,
соціальних відносин і туризму;
В. О. Шамрай,
д. держ. упр., проф., заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри адміністративного, фінансового
та господарського права Академії праці,
соціальних відносин і туризму.

ПРО ПИТАННЯ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ В УКРАЇНІ

Юридична освіта в Україні на сьогодні залишається однією з найпопулярніших. Проте на часі постає питання про концептуальні засади майбутньої підготовки юристів і формування освітньої політики в цій галузі. Зокрема кількості і якості підготовки працівників виходячи із суспільних потреб і соціального значення правової освіти.

Підготовка юристів в Україні здійснюється в державних і приватних вищих навчальних закладах на підставі ліцензій, виданих Міністерством освіти і науки України. Кількість цих навчальних закладів сягає понад 200, а це вражаюча кількість вузів, породжує певні сумніви щодо якості підготовки, особливо враховуючи філії, в яких часом читають лекції і проводять заняття фахівці в галузі права, що самі тільки-но закінчили навчальні заклади і не мають ні теоретичної, ні практичної підготовки, не мають ні навичок, ні певного накопичення правових знань. Бо професійно зрілі юристи-практики і визнані фахівці в юриспруденції на мізерні зарплати працювати не підуть. Виходячи з цього, мабуть і виникають чисельні порушення правниками (особливо у правоохоронних органах) прав, свобод і законних інтересів громадян, про що свідчать масові тортури, неповага до громадян, судові рішення на замовлення тощо.

Отже, ведеться дискусія в двох напрямках: перший — скорочення вищих навчальних закладів, що готують юристів; другий — потребує кардинальної зміни рівня підготовки юристів.

Щодо скорочення вищих навчальних закладів, то мабуть не доцільно робити це. Адже юристів у сільській місцевості (селі, селищі, районі) не вистачає. Ті, хто закінчив вищі навчальні заклади у Києві, інших великих обласних центрах у сільську місцевість не повернуться з причин відсутності житла, соціального та фінансового забезпечення. Зубожіння людей у сільській місцевості не дає можливості звернутися до юриста про надання правової допомоги. Тому було б доцільним:

- по-перше, започаткувати державне замовлення підготовки юристів для сільської місцевості з певними вимогами відпрацювати відповідний термін після закінчення вузу;

- по-друге, необхідно після закінчення базового навчання і одержання ступеня бакалавра здійснювати навчання в магістратурі за відповідною спеціалізацією: промисловість, фермерське (сільське) господарство, публічне адміністрування, туризм, культура та охорона пам'яток тощо. Тобто, після закінчення навчання в магістратурі має бути ступінь: магістр права в галузі промисловості; магістр права в галузі сільського господарства; магістр права в сфері публічного адміністрування і таке інше;

- по-третє, забезпечити мотивацію до праці і підвищення кваліфікації за направленням по державному замовленню.

Щодо другого напрямку — кардинальної зміни рівня підготовки юристів, — на нашу думку, має бути:

- підтримка науки за рахунок позабюджетних джерел;
- удосконалення ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів;
- інтеграція до європейського освітнього простору;
- відновлення госпдогвірної тематики наукових установ;
- виключити з навчального процесу низькопробні публікації в Інтернет виданнях;
- готувати фахівців на замовлення конкретних роботодавців, які б ставили завдання вузу в плані що повинен знати і вміти випускник;
- забезпечити для студентів мотивацію користування книгою, друкованими засобами оприлюднення наукових досягнень в юриспруденції;

— можливо розробити незалежне тестування (державне екзамнування) випускників юридичних навчальних закладів.

Разом з тим питання підготовки юристів в Україні вимагає всебічного обговорення з участю науковців, професійних фахівців, студентських і громадських організацій з метою вироблення загальної концепції розвитку юридичної освіти і науки.

Стаття надійшла до редакції 24.07.13.

А. П. Бутенко,
к.і.н., доцент,
декан юридичного факультету Європейського університету,
Голова координаційної ради молодих юристів
при Міністерстві юстиції України.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ЧИ МОЖЛИВЕ ПЕРЕВИРОБНИЦТВО ЮРИСТІВ?

Питання стану сучасної правової освіти є вкрай важливим і актуальним. Про стан підготовки нового покоління правників і кризові явища в сучасній юридичній освіті не говорять лише ледачі. Тож хотілося б детально розібрати обґрунтованість багатьох поширених у пресі позицій, що до якості та необхідності підготовки студентів юристів.

Варто звернути увагу, що із закликами обмежити право на підготовку юристів, зменшити кількість ліцензованих місць у вищих навчальних закладах часто виступають не лише пересічні громадяни, а й визнані державні діячі та посадовці.

Уже кілька років напередодні вступної компанії, постійно чути заяви державних чиновників різного рангу про перевиробництво юристів в Україні та їх низький рівень підготовки.

Наприклад: «На сьогодні найбільші складнощі з працевлаштуванням в Україні мають випускники вузів з дипломами юристів, економістів і менеджерів, оскільки ринок праці перенасичений подібного роду фахівцями» — заявив у своєму інтерв'ю екс-голова Державного центру зайнятості Володимир Галицький [1].

Або, як приклад, уривок виступу міністра освіти і науки України Дмитра Володимировича Табачника: «На сьогоднішній день моніторинг заробітної плати показує, що цілий ряд інженерних професій, хіміки, фізики, аналітики, психологи заробляють більше, ніж слабо підготовлений юрист і економіст», — сказав міністр [2]. І важко звинуватити Дмитра Володимировича в не-об'єктивності, оскільки погано підготовлений юрист, як і будь-який інший фахівець, не буде конкурентоспроможним на ринку праці. І свідчення тому величезна кількість осіб з дипломами юриста, що знаходяться на обліку в Державній службі зайнятості України — понад 40 тисяч осіб. Ми наголошуємо саме з дипломами юриста, а не юристів. Кожен юрист-практик підвередить, що в даний момент тисячі компаній по всій країні шукають собі фахових правників і не можуть знайти компетентних фахівців.

Та незважаючи на наведені цілком реальні цифри, на наш погляд, ставити питання про перевиробництво юристів у нашій державі, в сучасних умовах, неможливо. Підтвердження цієї тези досить просте. Україна є країною, що буде ринкову економіку, і питання вибору професії і кола застосування здобутих знань є набагато ширшими ніж при плановій економіці, що існувала в Радянському Союзі. Особисто не раз доводилися чути наступну позицію: «Куди ви непрофільні вузи беретися, он в радянські часи три вищих навчальних заклади готували юристів і на всю країну вистачало!».

Подібні заяви викликають лише подив, і перш за все: чи можна взагалі порівнювати нинішній стан юридичної галузі з радянською?

Завдання тогочасної юридичної освіти були зовсім інші, правова система держави була формальним додатком Комуністичної партії, що беззаперечно виконувала всі її директиви, сфера застосування власних навичок фахівцями був у більшості випадків був обмежений кримінальним і цивільним напрямком роботи.

Сучасні динамічні ринкові умови диктують потребу у фахівцях іншого гатунку. Це пов'язано з тим, що сьогодні юридичні знання можна застосовувати не лише в суто юридичній сфері. Вони потрібні і менеджерам, і керівникам як приватних, так і державних підприємств. Здобуття юридичної освіти як другої вищої стало практичною необхідністю для багатьох економістів, банкірів. Озброєні додатковими знаннями вони є конкурентнішими на ринку праці, а як керівники свого малого чи середнього бізнесу є його надійною опорою.

Та й чи можна говорити про перевиробництво людей, що мають правничу освіту взагалі? Особа, що отримала правові знання, має інший рівень свідомості, змінюється підхід до визначення свого місця в житті, сім'ї, суспільстві. Вона знає, як захистити себе, своїх близьких. Тому правників не може бути забагато. Скільки б їх не було, це не погіршить становища України.

Та факт залишається фактом — у країні близько 180 навчальних закладів, що готують правників і рівень їх підготовки різний.

То ж дійсно є необхідним визнати наявність серйозних проблем у підготовці фахівців з вищою правовою освітою в Україні. Але як показав досвід діяльності багатьох навчальних закладів України, ні профільність навчального закладу, ні форма його власності не є критерієм для визначення якості підготовки фахівців. На початку незалежності України самі життєві обставини вимагали все більше і більше фахівців у галузі права. І освітня галузь відреагувала відкриттям юридичних факультетів, Незважаючи на організаційні труднощі за минулі 22 роки були створено десятки потужних юридичних факультетів та інститутів, що працюють у ВНЗ не юридичного спрямування.

І доказом цього є наше сьогоднішнє зібрання в стінах найславетнішого економічного університету країни. Ще на більшу критику наражаються навчальні заклади приватної форми власності, що здійснюють фахівців з напрямку «Право». Але ж, шановні колеги, акредитаційні та ліцензійні вимоги до всіх вищих навчальних закладів є однаковими незалежно від їх форми власності. То ж давайте говорити відверто: проблеми, що виникли в якості підготовки фахівців, не є проблемою приватної чи державної освіти, а проблемою всієї галузі, викликаною недобросовісністю деяких вищих навчальних закладів. В основі вирішення проблеми потрібно поставити лише єдиний критерій — якість підготовки майбутніх фахівців. А якість залежить не від вивіски на фасаді та давньої історії університету. Для власного становлення «молоді» юридичні факультети змушені шукати нові форми викладання, вдосконалювати поєднання теорії та практики, здійснювати підготовку не універсальних фахівців, а орієнтованих на певний сегмент юридичного ринку. Фахівців озброєних додатковими знаннями в галузі економіки, банківської справи, страхової діяльності та навіть медицини! Невже це негативно впливає на майбутнього випускника?

Відома істина: добросовісна конкуренція породжує якість, монополізм у будь якій галузі призводить до занепаду.

То ж хочу зазначити, що реальний, а не формальний контроль за підготовкою фахівців та їх якістю, як зі сторони держави, так і зі сторони юридичної спільноти зможуть реально вплинути на вирішення зазначеної проблеми, а не пошуки чергових винних, як то приватних чи непрофільних ВНЗ.

На останок хочу навести вислів посла Любомира Копая, Координатора проектів ОБСЄ в Україні: «Висока якість юридичної освіти є однією з невід’ємних рис успішного демократичного суспільства. Якість українського законодавства та системи юстиції у майбутньому безпосередньо залежить від сьогоденних підходів до підготовки правників...». То ж упевнений, що ґрунтовна професійна дискусія в межах цієї конференції допоможе нам знайти відповіді на гострі питання.

Список використаних джерел:

1. Дзеркало Тижня. — № 22 (750) від 20—26 червня 2009 р.
2. Офіційний сайт Телевізійної служби новин <http://tsn.ua/ukrayina/ukrayini-bilshe-ne-potribni-yuristi-ta-ekonomisti.html>

Стаття надійшла до редакції 17.07.13.

Л. М. Кононенко,

канд. юрид. наук, проф., зав. кафедри цивільних та адміністративно-правових дисциплін
Академії муніципального управління

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ ТА ЕКОНОМІСТІВ

У статті 1 Конституції України зазначено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Реалізувати вказану програму — це невідкладне завдання для всіх органів державної влади і безпосередньо за участю народу, який є єдиним джерелом влади в Україні [1, Ст.1, 53]. Побудувати правову державу за п’ять—десять років практично неможливо. На це піде не один десяток років. Тут мова йде не тільки про

державних службовців та уповноважених органів держави, а в цілому про суспільство, про громадян України.

У першу чергу необхідно навчати громадян юриспруденції: основним положенням Конституції України, адміністративного права, трудового права, міжнародного права, іншим нормам права та економічним питанням. Хто повинен займатися цією справою? Звичайно відповідні професіонали, тобто особи з вищою юридичною та економічною освітою. Без збільшення підготовки вказаних фахівців неможливо реалізувати у повній мірі положення, які стосуються зміцнення законності та демократії, досягнення високого рівня захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення реалізації соціальної політики держави та побудувати повноцінну правову державу.

Сьогодні зустрічається думка деяких осіб про те, що навчальні заклади випустили багато фахівців — юристів та економістів, які достатньо наситили виробничу сферу. Тут можна погодитися, оскільки мова йде про державне замовлення та збільшення конкуренції на ринку праці. Але це не може бути підставою для обмеження підготовки відповідних фахівців на контрактній основі, тим більше, коли мова йде про навчання за власні кошти, або кошти недержавних інвесторів. Це право громадян на освіту, яке визначено ст. 53 Конституції України. Чим більше буде охоплено громадян навчанням юридичним та економічним наукам, тим вищим буде рівень правової культури в суспільстві, а це в свою чергу буде впливати на рівень законності та дотримання дисципліни в державі.

У юридичній літературі відзначається, що законність — це неухильне виконання законів та інших нормативних актів органами держави, посадовими особами, громадянами та громадськими організаціями. Законність обов'язкова для всіх органів законодавчої, виконавчої, судової влади, інших державних і недержавних утворень, громадянам. Вона також є обов'язковою умовою для забезпечення безперешкодної реалізації прав громадян, громадських організацій на самовираження і вільний розвиток [2, с. 258—261].

Важливою умовою законності і дисципліни в державному управлінні є також, і чи не в першу чергу, висока правова культура громадян і апарату службовців органів державної влади, органів місцевого самоврядування, осіб, які працюють у системі законодавчої влади, урядових підрозділах, судових та інших

правоохоронних органах. У цьому зв'язку необхідно добиватися чіткого дотримання законодавчих норм усіма державними службовцями, керівниками підприємств, установ та організацій і всіма без виключення громадянами. Адже в сучасний період проглядається зворотна картина. Систематичні адміністративні правопорушення, діяння злочинного характеру, акти застосування силових методів для захоплення власності, порушення керівниками підприємств, установ, організацій трудового законодавства щодо оплати праці, надання відпусток і т. п. свідчить про те, що праву освіту потрібно все більше розширяти та підвищувати її значення у суспільстві. Тому говорити про те, що у нашій країні перебільшення кількості випускників — юристів чи економістів — не приходить. Тим більше, що адміністративне законодавство визначило органи (посадові особи), яким надано право розглядати справи про адміністративні правопорушення та приймати по них рішення [3, с. 148—149]. До них відносяться: адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; відповідні виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад; органи внутрішніх справ, державні інспекції та інші органи (посадові особи), керівники банківських установ, інші посадові особи, уповноважені відповідним законодавством.

Наприклад, начальники станцій залізничного транспорту та їх заступники, начальники локомотивних (вагонних) депо, начальники пасажирських поїздів (механіки — бригадири пасажирських поїздів); начальники портів та їх заступники; начальник Головної державної інспекції України з безпеки судноплавства та його заступники, начальники структурних підрозділів інспекції та багато інших посадових осіб у системі автомобільного транспорту, на пасажирському електротранспорті, посадові особи системи Міністерства соціальної політики України, органів податкової служби України, Голова Національного банку України та його заступники; посадові особи органів, установ і закладів державної санітарно-епідеміологічної служби, органів земельних ресурсів, державної служби з карантину рослин, органів рибоохорони, лісового господарства, мисливського господарства, органів статистики, державного контролю за цінами, органів державного контролю якості лікарських засобів, охорони праці та багато інших посадових осіб уповноважені застосовувати заходи адміністративного впливу.

На нашу думку, кожний керівник підприємства, установи і організації, державний службовець повинен звряти свої дії із зако-

нодавчими нормами [4, ст. 10], попереджати та припиняти правопорушення і проводити відповідну роз'яснювальну роботу серед працівників і населення, тим більше, коли мова йде про охорону життя і здоров'я громадян [5, с. 220—284].

В основі вирішення цієї проблеми лежить необхідність інтелектуального та правового удосконалення суспільства, що виступає одним із головних факторів зміцнення законності та побудови правової держави. Разом з цим, це гарантія національної безпеки України.

Вирішальну роль тут повинні відігравати правова освіта і правове виховання. А під правовим вихованням слід розуміти систему інформаційного впливу на свідомість громадян, що повинно виробити у них сталу установку на правослухняну поведінку, на пріоритет закону в структурі гуманітарних цінностей із врахуванням принципу права. У суспільстві необхідно викоринити юридичне невігластво та правовий нігілізм керівників, спеціалістів усіх рівнів і рангів, усього державного і недержавного апарату управління.

У цьому зв'язку, доцільно погодитись з думкою про запровадження в державних стандартах освіти всіх без винятку спеціальностей обов'язкове вивчення юриспруденції студентами всіх неюридичних навчальних закладів і їх факультетів незалежно від форм власності. У середніх школах «Правознавство» введено, але в багатьох з них нема відповідних фахівців і тому заняття нерідко проводять історики, хіміки та інші фахівці, тільки не юристи.

Тому ставити питання про скорочення підготовки юристів — це думка помилкова. Реалізація такої думки в життя ще більше погіршить стан законності в суспільстві і посилить правовий нігілізм, а точніше беззаконня. Значно впаде рівень правової культури громадян, разом з тим і їх правової свідомості, що негативно буде впливати на загальну культуру особистості. В цьому зв'язку необхідно багато уваги приділяти правовому вихованню населення, проводити заходи, які будуть допомагати людям оволодівати правовими знаннями та знаннями з економічних проблем.

Не повинно применшуватись значення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для всіх сфер життєдіяльності суспільства, оскільки розвиток виробництва і підвищення його ефективності та сфери управління неможливі без формування освічених, фахово підготовлених спеціалістів, що відповідають потребам часу, в тому числі по зміцненню правопорядку та законності в Україні.

Юридична та економічна освіта є важливим соціальним інструментом, який сприяє підвищенню рівня правової культури, зміцненню демократії, дисципліни та зміцненню економіки країни. Це в свою чергу впливає на якість нашого законодавства, форми і методи забезпечення прав і свобод громадян, ступінь визнання загальнолюдських цінностей і норм міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Конституція України, 1996 р.
2. *Кононенко Л. М.* Адміністративне право України: Підручник / Л. М. Кононенко, О. П. Литвин. — К.: Вид. центр «Просвіта», 2007. — 489 с. ; Адміністративне право України: Підручник / За ред. Ю. П. Битяка. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 544 с.; *Колпаков В. К., Кузьменко О. В.* Адміністративне право України: Підручник. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 544 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: станом на 8 березня 2011 р. — К.: Національний книжковий проект, 2011.
4. Закон України «Про державну службу» / у редакції від 30.12.2012 р.
5. *Іванов Ю. Ф., Іванова М. В., Кононенко Л. М.* Трудове право України: Навч. посіб. / За ред. професора Кононенка Л. М. — К.: ВПЦ АМУ, 2012. — 352 с.

Стаття надійшла до редакції 20.06.13.

Н. Я. Борсук,

к.ю.н.,

старший викладач кафедри
правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,

АКТУАЛЬНІСТЬ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Намагаючись побудувати соціально-орієнтовану ринкову економіку держава на конституційному рівні визнала необхідність захисту економічної конкуренції та гарантувала цей захист. Конкуренція не лише забезпечує функціонування таких важливих ринкових регуляторів, як ціна, прибуток, заробітна плата, податки та субсидії;

вона допомагає реалізувати власну економічну свободу особистості та притаманне людині прагнення до влади та суперництва.

Конкуренція в ринковій економіці відіграє роль саморегулюючого механізму ринку, що забезпечує формування та функціонування ефективної економіки [1, с. 7]. Проте, вільна конкуренція підприємців не означає існування «дикого», не обмеженого будь-якими правилами поведінки, ринку. Право економічної конкуренції у більшості країн світу, і зокрема в Україні, реалізується на основі спеціального законодавства — законодавства про захист економічної конкуренції. Нині норми про захист економічної конкуренції містяться більше ніж у тисячі нормативно-правових актів. Вони складаються з норм не лише матеріального, але й процесуального права. Розроблено також низку підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють процес і забезпечують методичну основу застосування законів про захист економічної конкуренції. Велика кількість різної юридичної сили правових актів про захист економічної конкуренції ускладнює їх застосування та призводить до неузгодженостей.

На рівні держави функцію контролю за дотримання законодавства про захист економічної конкуренції виконують антимонопольні органи, зокрема в Україні діє Антимонопольний Комітет. У процесі ведення господарської діяльності досить часто виникають ситуації необхідності втручання антимонопольного органу у діяльність суб'єкта господарювання. Тільки за минулий 2012 рік антимонопольні органи оштрафували бізнес на суму у 18 (!) разів більшу, ніж у 2011-у — на 814,7 млн грн [2]. Аналіз практики правозастосування у сфері захисту економічної конкуренції, зокрема характер правопорушень, що вчиняються підприємствами, свідчить про недостатній рівень знань про законодавство і практику у цій сфері. Багато виявлених Антимонопольним комітетом України порушень вчиняються внаслідок необізнаності про основні правила конкуренції, визначені законами України.

Враховуючи зазначене, можна без перебільшення стверджувати, що ефективна реалізація конкурентної політики неможлива без підготовки юристів у сфері економічної конкуренції.

З розвитком демократичних, ринкових інститутів потреби в юридичних кадрах зростають, адже в сучасному світі роль представників юридичної професії величезна і охоплює практично всі сфери життя суспільства [3, с. 9]. Юрист у сфері еконо-

мічної конкуренції повинен уміти застосовувати відповідні норми конкурентного права, нормативно-методичні та нормативно-інструктивні документи в антимонопольній діяльності; проводити дослідження розвитку конкурентного середовища, визначати монопольне становище підприємств (фірм) на ринку; здійснювати аналіз конкретних товарних ринків, визначати товарні та географічні межі ринку, оцінювати обсяг товарних ресурсів ринку; розраховувати основні показники економічної концентрації; здійснювати аналіз ціноутворення на певні групи товарів; передбачати наслідки прийняття управлінських рішень органами державної влади щодо зміни ринкової кон'юнктури; аналізувати та виявляти факти порушення законодавства про захист економічної конкуренції; здійснювати підготовку проектів відповідних рішень антимонопольних органів та ін. Сьогодні юрист у сфері економічної конкуренції повинен володіти методами стратегічного макро- і мікроекономічного управління. Робота зазначеного юриста пов'язана з ризиком високої відповідальності. Неправильна порада може завдати величезних збитків фірмі і не менших — репутації самого юриста. Зрозуміло, ризик відповідальності залежить від характеру прийнятих рішень, їх масштабності.

Кваліфіковані юристи необхідні і для органів Антимонопольного комітету України, які повинні не тільки ґрунтовно знати чинне законодавство у сфері захисту економічної конкуренції, але й мати фахову орієнтацію в потоці різноманітної економічної інформації, розуміти причини виникнення певного дисбалансу в економіці, знати принципи перехідних економічних форм, економічної політики держави, тощо. С. Авдашева і А. Шастіко правильно вказують на наявність суперечності між високими кваліфікаційними вимогами, які висуває законодавство про захист економічної конкуренції, з одного боку, і недостатнім рівнем економічної освіти співробітників антимонопольних органів (*юристів*), з іншого [4, с. 77].

Під час Світового форуму з конкуренції Організація економічного співробітництва і розвитку, проаналізувавши реалізацію конкурентної політики в Україні, рекомендувала особливу увагу приділити покращенню розуміння принципів конкурентної політики суддями, обвинувачами та іншими працівниками правоохоронних і регуляторних органів [5, с. 106]. Зокрема, пропонувалося, щоб у кожному державному органі України був призначений юрист, який відповідав би за конкурентну політику.

Розвиток конкурентного законодавства та завершення формування цілісної системи захисту економічної конкуренції в Україні є процесом, який нерозривно пов'язаний із зростанням правової та підприємницької культури суспільства. Найдосконаліші правові норми та державно-правові механізми не здатні забезпечити достатньо ефективний захист та розвиток конкуренції, якщо ідеї та цінності ринкової економіки (так само, як ідеї та цінності демократії, правової держави тощо) не сприйняті суспільством у цілому. Тому нам необхідно досягти того стану, коли кожен учасник конкурентних відносин (як підприємець, так і чиновник) буде усвідомлювати необхідність діяти у цьому процесі тільки добросовісно і правомірно, прямо пов'язуючи свою добросовісну конкурентну поведінку та високу конкурентність ринкової економіки із зростанням власного та суспільного добробуту, коли це є невід'ємною частиною його громадянської позиції.

З огляду на зазначене, підготовка юристів у сфері економічної конкуренції є актуальним, необхідним і важливим напрямом національної освіти, а знання конкурентного законодавства сприятиме розвитку бізнесу виключно в рамках закону та запобігатиме правопорушенням у сфері захисту економічної конкуренції.

Так, юридичний факультет Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» відчув потребу в юридичних кадрах для сфери економічної конкуренції та намагається активно впроваджувати у навчальний процес дисципліни, що стосуються конкурентного права та конкурентної політики. Крім цього, завдяки домовленостям керівництва факультету та Антимонопольного комітету України, щорічно значна кількість студентів 5 курсу магістерської програми навчання проходить переддипломну практику в Антимонопольному комітеті України. Нерідко такі студенти після проходження зазначеної практики залишаються працювати в управліннях та департаментах даного державного органу, що говорить про належну якість підготовки юристів.

Таким чином, як непрофільний вищий навчальний заклад Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» готує юристів, які, зокрема, розуміють природу економічної конкуренції, тобто, пристосованих до основного напрямку його підготовки — економічного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакалінська О. О. Конкурентне право: навч. посіб. / О. О. Бакалінська. — К.: Київ. націон. торгово-економічний ун-т, 2010. — 388 с.
  2. Річний звіт. 2012 рік. Антимонопольний комітет України. — К., 2010. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.atmc.gov.ua.
  3. *Опришко В.Ф., Фукс Н.А.* Особливості підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах / В.Ф. Опришко, Н.А. Фукс // Правове регулювання економіки: зб. наук. праць. / М-во освіти і науки Укр., ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. ред. В.Ф. Опришко. — 2012. — № 11—12. — С. 6—22.
  4. *Авдашева С., Шастіко А.* Новое антимонопольное законодательство: результат стратегического взаимодействия? // Экономическая политика. — 2007. — № 3. — С. 77.
  5. Конкурентне право та політика в Україні: Огляд ОЕСР (00 2008 IN 3P1). — № 88923. — OECD, 2008. — 121 с.
- Стаття надійшла до редакції 22.07.13.

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

О. Д. Крупчан,
д-р. юрид. наук,
доцент, академік НАПрНУ, завідуючий кафедрою
конституційного та адміністративного права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДО ПИТАННЯ ПРО ЯКІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Проблема якості юридичної освіти має повсякчас надзвичайну актуальність, оскільки не лише суспільно-політичні і економіко-правові виклики зумовлюють необхідність удосконалення і посилення якості юридичної освіти. Необхідності позитивного розв'язання цієї проблеми вимагають і інші не менш важливі фактори. На першому місці з них стоїть надзвичайно велика кількість юридичних вузів і факультетів у нашій країні. Попри те, що цей фактор напрями впливає на якість юридичної освіти, тому що

далеко при такому значному числі юридичних вузів неможливо забезпечити якісне викладання навчальних дисциплін юридичного профілю, він на пряму впливає і на загальний рівень професійної підготовки юристів у системі вищої юридичної освіти. Такий стан із кількісною характеристикою юридичної освіти відомий і, попри заходи, які в останній час приймає МОН України по зменшенню кількості юридичних вузів, вона все ще лишається гіпертрофованою. Другий, не менш важливий, фактор полягає у сталій тенденції щодо зниження рівня правової культури і правової освіченості абітурієнтів. Більше того, ця тенденція зберігається і по відношенню загальнокультурного і загально виховного рівня студентів на фоні примітивізації і вульгаризації міжстатевих стосунків, відношення до старших за віком і жінок. Усі ці речі мають прямий зв'язок із низьким рівнем правового виховання і правової освіти в суспільстві і вимагають суттєвої перебудови змісту і методів вищої юридичної освіти. З цього виходить, що під час навчання в юридичних вузах студенти мають не лише поповнити відсутні у них з вини органів влади, правоохоронних органів, засобів масової інформації необхідні будь якому свідомому члену суспільства правові знання, але і необхідним чином розвинути їх, доводячи до досконалості на рівні професійної майстерності.

Наступний фактор полягає у відсутності, попри надмірну кількість юридичних вузів, дійсно якісно підготовлених юристів, здатних високо ефективно працювати у сучасних ринкових умовах, при явному «перевиробництві», тобто надмірній кількості традиційно навчених фахівців за старими методологічними підходами і кальками. Цьому негативному явищу, до речі, сприяють вади «платної» вищої освіти, коли керівники вузів, викладачі вимушені «схилятися» перед тими, хто справно платить копійку, незаслужено оцінювати і наводнювати освітній ринок дипломами з «державними» оцінками.

Певний, не позитивний вплив на якість юридичної освіти здійснює розмаїття рівнів юридичної освіти: від бакалаврату до докторантури, оскільки є необхідність забезпечення високої якості освіти на кожному з цих рівнів, що практично у юридичних вузах не вдається зробити.

При цьому, слід відзначити, що на якісний рівень юридичної освіти прямо впливає зниження попиту і авторитету юридичної науки, наукових ступенів і звань, у тому числі за рахунок над бюрократичного ставлення до порядку їх присудження, про що

свідчить зміст і дух Постанови Кабінету Міністрів України від 23 липня 2013 року № 567.

Не менш пов'язаним із рівнем якості юридичної освіти є недостатній рівень професійно-педагогічної компетентності професорсько-викладацького складу значної кількості юридичних вузів, у яких працюють і, на жаль, читають лекції і проводять практичні заняття навіть не юристи, не кажучи вже про відсутність у них наукових ступенів і вчених звань.

Поряд із цим, надвелике перевантаження викладачів юридичних вузів у сфері оцінювання знань студентів, практично ставить їх поза можливостями вести творчу наукову роботу, готувати і захищати дисертації.

Не менш важливим фактором, який негативно впливає на якість юридичної освіти, є гіперболізація можливостей мережі Інтернет, сучасних засобів передачі інформації і зв'язку, які студенти, висловлюючись фігурально, використовують не на користь творчого розвитку власних професійних якостей і умінь, а на створення сурогатних знань при здачі екзаменів і написання курсових, бакалаврських і магістерських робіт, які, врешті-решт, є подобою відтворення того рівня знань, яких вони мають набути на певному етапі здобуття юридичної освіти.

Одним із головних негативних факторів є надмірні бюрократична опіка і контроль з боку органів виконавчої влади, зокрема Державного казначейства, що призводить до погіршення умов фінансування юридичних вузів і значно погіршує загальний рівень їх роботи, забезпечення висококваліфікованими кадрами, робить майже не виконуваним завдання виживання, яке, в свою чергу, напряму пов'язане із якістю юридичної освіти, яку вони надають.

Враховуючи рамки даної роботи, зупинимося на загальних підходах до вирішення проблем якості юридичної освіти на основі інтеграції принципів і положень системного підходу. Виходячи із вимог системного аналізу, можна сказати, перше, що якість завжди визначається як відповідність певним вимогам, а звідси доцільніше усувати дефекти і помилки, невідповідності елементів системи юридичної освіти в країні, а не боротися з їх наслідками. Необхідно вимагати високу якість від кожного елемента цієї системи. Тільки ефективне і злагоджене функціонування всіх елементів цієї системи може дійсно забезпечити високу якість юридичної освіти. Управління якістю юридичної освіти має ґрунтуватися на тому, що якість усієї системи складається з якості її елементів. У юридичній освіті,

як і в будь-якій системі освіти, цими елементами є її мета, її зміст, процес її передачі і засвоєння, її результат.

Формування загальних методологічних підходів до забезпечення та оцінки якості вищої юридичної освіти визначається двома основними складовими: якістю освітніх стандартів і створенням систем незалежної оцінки якості підготовлюваних фахівців. Найзагальнішим критерієм якості вищої професійної юридичної освіти і вузівських правових наукових досліджень є та користь, яку вони, в кінцевому рахунку, приносять державі, суспільству, громадянам і їх об'єднанням.

Якість юридичної освіти відноситься до соціальних категорій і розуміється нами як відповідність системи юридичної освіти актуальним потребам суспільства і держави і потребам особистості, яка отримує дану освіту. Результуюча якість в інтегральній формі відбивається в певному рівні професійної компетентності юриста, тобто у рівні і якості професійних знань, умінь і навичок, інтелектуального, морального і фізичного розвитку, якого досягають випускники вузів у відповідності з освітніми цілями. Якість юридичного навчання оцінюють за такими показниками, як повнота, системність, глибина, дієвість, міцність засвоєного навчального змісту юридичної освіти. Показниками високої якості юридичної освіти є професійне критичне мислення, здатність і готовність випускників вузу самостійно формулювати і вирішувати професійно значущі завдання, бути конкурентоспроможними на внутрішньому і міжнародному ринках праці.

Конкурентоспроможність юриста визначається як рівень загальної культури особистості, що охоплює мислення, емоційно-вольові прояви, способи професійної діяльності та поведінки, цінності та ціннісні орієнтації, знання, досвід, традиції, норми і професійно-особистісні властивості. Якщо поняття якості юридичної освіти трактувати як ступінь задоволення змістом і результатами освітньої діяльності потреб соціуму і потреб особистості, то управління якістю освіти можна визначити як вид управлінської діяльності з досягнення та підтримання оптимальних показників якості функціонування окремих елементів і всієї системи юридичної освіти в цілому.

У процесі модернізації юридичної освіти з метою поліпшення її якості необхідно вирішувати безліч найважчих питань: що має становити зміст юридичної освіти? Як викладати навчальний ма-

теріал і як він повинен засвоюватися студентами? Як управляти якістю освіти та здійснювати оцінку її ефективності? Хто повинен мати доступ до вищої юридичної освіти і як здійснювати відбір до юридичних вузів? Яким чином фінансувати юридичні? Яким має бути вплив держави на діяльність юридичних вузів і систему юридичної освіти тощо? У пошуках відповідей на ці питання слід завжди пам'ятати про традиційної духовної та культурологічної місії вузів, що полягають у їх функціонуванні в якості наукових і інтелектуальних центрів розвитку будь-якого суспільства, де відбувається становлення демократичної професійно і соціально зрілої особистості юриста, покликаної викоринювати правовий нігілізм у суспільстві через затвердження і поширення високих стандартів правової освіти, освіченості культури.

Стаття надійшла до редакції 16.07.13.

О. В. Солдатенко,

д.ю.н., с.н.с., доцент,

проф. кафедри конституційного та адміністративного права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРО ОКРЕМІ НЕДОЛІКИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ-ЮРИСТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Підготовка кадрів високої якості — основне завдання вищих навчальних закладів в Україні, а високоякісні фахівці — основне бажання роботодавців.

Занадто тривалий і не зовсім успішний період переходу України на ринкові методи господарювання став причиною не тільки економічних, політичних «перекосів», але і морально-етичних негативних зрушень у свідомості населення України, зокрема молоді. Нівелювання основних життєвих цінностей, яке відбувається на рівні держави, не могло не позначитися і на відсутності в українців бажання вчитися, набувати високих професійних якостей.

У процесі роботи зі студентами випускних курсів упродовж останніх років, особливо при перевірці дипломних магістерських робіт, звітів з практики, часто зустрічаються ситуації, коли всі матеріали списані зі звітів чи робіт минулих років, захищених дисертаційних робіт, опублікованих монографій. Це свідчить не тільки про відсутність бажання у випускників виконати роботу на високому

якісному рівні, але й про їх невміння самостійно аналізувати відповідні явища чи процеси, робити узагальнення та самостійні висновки. Якщо раніше (до епохи суцільної Інтернетизації суспільства) студенти зобов'язані були працювати з першоджерелами у бібліотеках, то зараз копіюються і видаються за власні цілі частини наукових праць, взятих з електронних ресурсів.

На мій погляд, тематика дипломних магістерських робіт часто є банальною та традиційною, такою, що не несе у собі необхідність у самостійному мисленні. Наприклад, до чого спонукає така назва випускної роботи, як «Правові засади **становлення** інституту банкрутства в Україні»? Вона заплутує студента: такого інституту в Україні немає? Необхідно описати історичний аспект становлення такого інституту? Це зумовлює необхідність у грамотному та відповідальному ставленні викладачів кафедр до формулювання тем наукових робіт. М. В. Ломоносов при визначенні категорії «тема» писав, що це «Материя, сочинителю слова данная, обыкновенно бывает сложная идея, которая называется тема» [1, с. 110], яку доцільно розробляти достатньо глибоко.

Науковий керівник випускної роботи студента повинен не тільки мати змогу постійно спілкуватися зі своїми студентами в режимі он-лайн (через усі соціальні мережі, де студенти проводять більшу частину свого часу), але й під час усної бесіди, як найефективнішої форми взаємодії наукового керівника і студента, правильно скерувати вибір теми, пояснити методи дослідження, щоб студент зміг максимально проявити свою творчу самостійність і разом з цим повністю використати весь науковий капітал наукового керівника. При цьому фундаментом наукової роботи є самостійна робота студента над книгою, з виписками з прочитаного, з коментарями і власними думками [2, с. 82].

Таким чином, у вищій школі потрібно більше уваги приділяти таким дисциплінам, як філософія, соціологія, які навчають вільно мислити та роздумувати над проблемами життєдіяльності людства. При викладанні цих дисциплін особливу увагу викладачі повинні звертати не на здобуття студентами будь-якою ціною більшої кількості балів, а на їх вміння творчо і самостійно мислити.

Крім того, викладачам необхідно обов'язково, незважаючи на фінансові чи інші труднощі, відсутність вільного часу, відвідувати бази практики студентів і вимагати від них, щоб випускні роботи писалися тільки на реальних фактах діяльності підприємств, установ, організацій за минулі 2—3 та поточний роки.

У процесі перевірки випускних робіт також з'ясовується, що випускники не володіють методикою проведення наукових досліджень, не дотримуються наукового стилю викладення матеріалу: він часто носить суто публіцистичний характер; неправильно оформлюється список використаних джерел; у роботах зовсім відсутні соціологічні матеріали. Причиною такого стану, очевидно, є те, що студенти мало читають наукової літератури, і те, що у вищій школі на недостатньому рівні викладається курс «Основи наукових досліджень» і зовсім не приділяється увага вивченню стандартів оформлення відповідних матеріалів.

Тривалі спостереження за випускниками різних ВНЗ України, які приходять працювати після закінчення навчання, свідчать про:

1) низький рівень елементарної грамотності (маються на увазі граматичні помилки) — це може бути наслідком недостатньої уваги, яка приділяється граматиці, не тільки у вищій школі, але й у середній;

2) випускники не володіють навичками ведення діловодства, договірних відносин;

3) очевидно під час навчання на практичних заняттях студенти не достатньо працюють з первинними документами; задачі, які пропонуються студентам у вищій школі, повинні носити реальний прикладний характер, а їх якраз викладачі можуть розробити саме на підставі реальних звітів студентів про проходження практики;

4) не всі випускники вміють працювати в команді та на загальний результат, можливо ми не вчимо їх навичкам колективної роботи, не пропонуємо задач, які б вимагали спільного вирішення проблем тощо;

5) не прагнуть до самостійного мислення, самовдосконалення, популяризації підприємства (установи, організації), де працюють, та результатів своєї роботи (як-то публікації нарисів чи статей у місцевій пресі чи наукових досліджень — у наукових виданнях);

6) переважна більшість випускників апатичні, не знають Гімну, історії, літератури, культури України, що свідчить про недостатнє патріотичне виховання;

7) низький рівень знань іноземної мови підтверджує неефективність тих методів викладання, які використовуються нині у вищій школі. Упровадження у навчальний процес ефективних новітніх технологій вивчення мов — нагальна проблема, яка потребує негайного вирішення;

8) навіть високий рівень заробітної плати та інші методи стимулювання не спонукають випускників останніх десяти років до творчої діяльності, прояву ініціативи, народження нових ідей і проектів.

Ті випускники, які після закінчення вищого навчального закладу мають бажання залишитися працювати викладачами на кафедрі, обов'язково на належному рівні повинні вивчити та здати іспити з курсів «Психологія», «Педагогіка», «Риторика». Не зайвим було б і запровадження факультативу «Педагогічна майстерність», який би проводився в інтерактивній формі та мав на меті ознайомити слухачів з новими методиками викладання у вищій школі, продемонструвати «майстер-класи» відомих досвідчених викладачів. Це стане запорукою наявності високопрофесійних науково-педагогічних кадрів у ВНЗ, здатних на високому якісному рівні передати свої знання, вміння, навички, результати наукової роботи випускникам, які завдяки цьому стануть освіченими фахівцями у різних галузях знань і патріотами своєї Батьківщини.

Список використаних джерел

1. Ломоносов М. В. Полное собрание сочинений. Т. 7. Труды по филологии. — М.-Л. — 1952. — С. 110.

2. Бельский К. С. Руководство работой студента-юриста над научным сочинением по финансовому праву. Методологические аспекты. Часть 3. Сбор и систематизация материала. // Право и государство: теория и практика. — 2012. — №. 4 (88). — С. 80—87.

Стаття надійшла до редакції 28.08.13.

Ю. В. Журик,

к.ю.н., доцент

доцент кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У нашому невеликому дослідженні ми торкнемося двох аспектів: рівня та якості викладання викладачами навчального матеріалу та позааудиторної підготовки студентів.

І. Розглядаючи питання навчання та підготовки студентів у вищих навчальних закладах, безумовно актуальним є питання *pi-*

вня викладання навчального матеріалу та вміння викладачів працювати із студентською аудиторією причому з максимальною віддачею як на лекційних, так і на семінарських і практичних заняттях.

Взагалі роботу викладача можна розглядати в таких аспектах: викладання певних дисциплін;

— науково-дослідна робота викладача (написання статей, тез, проведення конференцій, семінарів, круглих столів);

— методична робота викладача (підготовка методичного матеріалу, проведення гуртків);

— навчально-виховна робота (організаційно-культурна робота зі студентами).

Виконувати одночасно такий об'єм роботи важко, не всім це вдається, а якщо вдається, то постає питання якості виконуваної роботи та бажання працювати у режимі такого навантаження взагалі. Безумовно, що в ринкових (капіталістичних) умовах, які на сьогодні панують в Україні, основним стимулом заохочення праці є *рівень заробітної плати та грошові винагороди (премії)*. Відомо, що в державних навчальних закладах рівень заробітної плати невисокий (порівняно із комерційними навчальними закладами) крім того, навантаження на викладачів постійно зростає — на сьогодні керівництво дипломними роботами здійснюється виключно кандидатами наук, але заробітну плату для цих категорій викладачів не збільшено, аудиторне навантаження не зменшено!

Для стимулювання праці викладачів і підвищення рівня викладання у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана, на юридичному факультеті запроваджено проведення щорічного конкурсу *«Кращий науково-педагогічний працівник юридичного факультету»*. За результатами Конкурсу переможці отримують Грамоти та грошові винагороди. На кшталт колишнього *«соціалістичного змагання»*. Але грамота та невелика грошова премія не можуть вирішити великих проблем інтелігенції і викладачів зокрема.

А проблеми такі: 1) низька заробітна плата (ставка доцента ненабагато вище зарплати двірника); 2) необхідність плати за друк статей у фахових виданнях (вченим за свій внесок у науку треба платити!) крім того, журнали встановлюють для авторів ліміти друкованих праць, наприклад: не більше 2-х або 4-х наукових статей на рік; 3) абсолютна інертність з боку держави щодо

забезпечення професорсько-викладацького складу житлом (хоча викладачі їдуть як пільговики).

II. Стосовно позааудиторної підготовки студентів то, в контексті навчання та підготовки студентів вищих навчальних закладів за Болонською системою, актуальним є питання залучення молоді до наукової діяльності. У вищих навчальних закладах створені та функціонують наукові гуртки, на яких студенти, під керівництвом викладачів, готуються до майбутньої наукової діяльності.

Викладачі безпосередньо самі організують і проводять засідання науково-практичних гуртків, готують для студентів актуальну та цікаву інформацію з актуальних проблем сучасної науки. На засіданнях гуртка студенти проводять спільне обговорення відповідних проблемних та актуальних питань, висловлюють свої власні позиції та бачення.

Але викладачі зіткнулися з проблемою стимулювання та заохочення студентів до відвідання гуртків. Сучасний студент ставить перед викладачем такі запитання: 1. Для чого це мені? 2. Що це мені дасть для підвищення якості навчання та успішної здачі іспиту (або заліку)?

Це є абсолютно обгрунтований підхід сучасної молодої людини, яка знаходиться у капіталістичному середовищі. Проблема наступна — немає внутрішньої мотивації для самовдосконалення! А тому питання заохочення студентів до творчої, ініціативної діяльності у навчальному закладі залишається відкритим.

Стаття надійшла до редакції 27.09.13.

О. С. Котуха,

к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівської комерційної академії

ДО ПИТАННЯ ПРО РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Реформування вищої освіти в цілому та юридичної зокрема має відбуватися системно та послідовно. Водночас, аналіз сучасної нормативно-правової бази України демонструє, що на сього-

дні в Україні не існує жодного документа, який би систематизував і визначав принаймні основні пріоритети державної політики в галузі реформування вищої юридичної освіти [1].

Фундаментальне оновлення законодавства, проведення судової реформи, посилення судового захисту прав і свобод громадян, створення соціально-орієнтованої ринкової економіки потребують кваліфікованого юридичного забезпечення. Це зумовлює необхідність постійної уваги до якості підготовки та перепідготовки юридичних кадрів. Провідні фахівці в галузі вищої юридичної освіти неодноразово наголошували на необхідності приділення першочергової уваги розбудові якісної та відповідної вимогам часу системи підготовки саме фахівців-правознавців, як необхідної передумови становлення демократичної правової Української держави [1, с. 33]. У 2005 році розпочався вступ України до Болонського процесу, який вимагає проведення докорінної перебудови системи вітчизняної вищої освіти в доволі короткий строк. Беручи до уваги цей факт, а також непересічну соціальну значимість професії юриста, а відтак і системи юридичної освіти, що формує юридичні кадри країни, доходимо висновку, що розробка певної концепції або програми реформування юридичної освіти принаймні на період до моменту задекларованого входження України до європейського освітнього простору є вкрай необхідною та важливою.

В основу Концепції розвитку вищої юридичної освіти мають бути неодмінно покладені положення Болонської декларації [3], що вимагають від України вжиття низки заходів задля докорінної перебудови вітчизняної системи вищої освіти. Частина цих заходів і реформ поступово впроваджуються Україною. На даний момент фахова підготовка студентів-правників в Україні здійснюється відповідно до навчальних планів, розроблених на основі державних освітньо-професійних програм, затверджених на державному рівні і обов'язкових для всіх ВНЗ, що здійснюють підготовку фахівців за даною спеціальністю. В Україні ОПП визначають більше ніж на 75 % зміст навчального плану всіх юридичних вищих навчальних закладів країни і майже на третину складається з фундаментальних дисциплін (соціологія, політологія, культурологія, релігієзнавство та ін.) [4, с. 161].

Водночас, аналіз навчальних планів провідних юридичних шкіл Центральної та Західної Європи, а також країн Північної Америки та Австралії свідчить, що сучасна модель підготовки

юриста в провідних країнах світу передбачає докорінно інший зміст і порядок формування навчальних планів, а відтак і зміст освіти. Зокрема, принципові відмінності полягають у такому:

- самостійність ВНЗ у формуванні навчального плану. Кожен вищий навчальний заклад самостійно визначає перелік навчальних дисциплін, що пропонуються для вивчення студентам;
- варіативність навчальних планів, які надають студентам широкі можливості вибору навчальних дисциплін при збереженні мінімального набору обов'язкових для вивчення дисциплін (переважно на молодших курсах). При цьому, обсяг обов'язкових для вивчення дисциплін у середньому не перевищує 20 % загального навчального часу;
- професійна орієнтованість навчальних планів — вивченню навчальних дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу відводиться в середньому не більше 10 % навчального часу [1].

Що ж до змісту вищої юридичної освіти, то він залишається майже незмінним, оскільки реформи в цьому напрямку відбуваються дуже повільно, система формування навчальних планів та їх зміст залишаються незмінними.

На нашу думку, реформа навчальних планів юридичних ВНЗ є одним з ключових факторів інтеграції України до європейського освітнього простору, що наразі несправедливо залишається поза увагою.

Проте, ідея перегляду змісту навчальних планів, зокрема, запровадження значної кількості варіативних дисциплін, приділення більшої уваги дисциплінам професійного спрямування, а також перегляду існуючої системи формування навчальних планів мають чимало супротивників [5, с. 140].

Переважно проти реформи навчальних планів виступають фахівці — представники класичних, консервативних вищих навчальних закладів.

«Новітня» юридична освіта як ніколи потребує оновлення та введення інновацій у навчальний процес. Основними заходами щодо впровадження інноваційної моделі освіти можуть стати:

- перегляд змісту навчальних планів і надання більшої свободи ВНЗ при визначенні змісту фундаментальних і вибіркових дисциплін у навчальному плані;
- перегляд програм навчальних дисциплін, побудова їх на основі інтерактивних методів викладання;

- підтримка тих викладачів, які успішно застосовують інтерактивні, інноваційні методики в навчанні і успішно формують активний підхід студентів до навчання;
  - запровадження системи постійного підвищення кваліфікації, обмін досвідом і стажування у провідних ВНЗ Європою та США.
- Докорінно змінити якість вищої юридичної освіти в Україні можна лише шляхом послідовного, цілеспрямованого впровадження інноваційної моделі освіти, через практичну реалізацію стандартів і реформування юридичної освіти в Україні.
- Отже, заходи, спрямовані на поліпшення вищої юридичної освіти, можуть бути наступні: реформування і затвердження стандартів вищої юридичної освіти; визначення навчальних предметів, з урахуванням їх вибору за бажанням студентів, крім фундаментальних; високоорганізована перепідготовка викладачів; кардинальна зміна практики випускників ВНЗ, виокремлення її від освіти у ВНЗ. Вишам готувати енциклопедистів права, а практику покласти на інші установи, однією з найефективніших структур мають стати юридичні клініки [6, с. 161].

Список використаних джерел

1. *Світлана Леонова*. Донецький національний університет (науковий напрям: Право і державне управління) Проблеми реформування вищої юридичної освіти в контексті Сорбонсько-Болонського процесу. <http://obuch.com.ua>
2. *Козлов С.* Якість юридичної освіти — основний критерій її привабливості // Юридична газета. — 2005. — № 11 (47).
3. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19 червня 1999 року. www.pravo.ua
4. Основні напрями реформування та стандартизації вищої юридичної освіти / М. В. Кравчук // Порівняльно-правові дослідження. — 2009. — № 1. — С. 161—167.
5. *Стефанчук Р. О., Стефанчук М. О.* Проблеми організації та змісту вищої юридичної освіти в Україні в контексті входження до Болонського процесу // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. — 2005. — № 1—2 (13—14). — С. 140—145.
6. Основні напрями реформування та стандартизації вищої юридичної освіти / М. В. Кравчук // Порівняльно-правові дослідження. — 2009. — № 1. — С. 161—167.

Стаття надійшла до редакції 27.09.13.

В. А. Малига,
к.ю.н., доцент,
зав. кафедрою теорії та історії держави і права,
В. Л. Станкевич,
к.і.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Донецький національний університет

ФУНДАМЕНТАЛЬНА ПІДГОТОВКА ЮРИСТІВ: НАПРЯМКИ ТА ЗМІСТ

Освіта є найважливішою сферою соціального життя. Саме освіта формує інтелектуальний, культурний, духовний стан суспільства, отже наше майбутнє залежить від якості освіти в нашій країні. Зараз, коли наша українська національна система освіти і науки знаходиться в стані перманентної кризи, оптимізації, згортання з сумом згадуються сторінки історії успіху країн і народів. Історії успіху, що були безпосередньо пов'язані зі станом та прогресивним розвитком саме систем освіти: славетний і складний шлях до світової гегемонії цивілізації європейського Заходу, однією з підвалин якої була система Університетів; історія успіху Японії, яка після революції Мейдзі з метою прискореної модернізації спочатку вивчила в університетах Європи та Америки десятки тисяч молодих людей і завела власні Університети, а вже потім за їх допомогою збудувала могутні економіку, державність, армію та флот. Згадаймо врешті-решт і наш власний історичний досвід: коли шокований проривом СРСР у космічний простір та успіхом радянських космічних програм Уряд США задався питанням: що стало основою такого успіху, то відповідь аналітиків засвідчила — радянська система освіти. Втім, досить історичних прикладів, звернемося до наших реалій.

Світ кінця ХХ — початку ХХІ ст. суттєво змінився. Економічна лібералізація в Китаї, Індії, Бразилії, Індонезії та інших державах «третього світу» дозволила сотням мільйонів людей вибратися з убогості і перейти в середній клас. Споживачі більш розвинених капіталістичних країн, наприклад США та ЄС, тим часом насолоджувалися радикальним зниженням цін на багато

товарів, а також морем нової продукції, яка змінила їхнє життя. Найпримітнішими стали, мабуть, зміни в арсеналі засобів самовдосконалення. За словами економіста Тайлера Коуена, велика частина плодів новітніх винаходів криється «в наших розумах і в наших ноутбуках, а зовсім не в прибуткових секторах економіки». В результаті «максимум цінності Інтернету відчувається на індивідуальному рівні, і її неможливо відобразити в показниках продуктивності праці». Для людства в цілому цей час став періодом неабиякого прогресу, багато в чому завдяки поширенню капіталізму на планеті. Але цей капіталізм початку ХХІ сторіччя дуже гостро поставив питання економічної доцільності низки державних і взагалі суспільних витрат, у тому числі і особливо гостро — витрат на систему освіти.

Попри все розмаїття і неоднозначність відповідей, усе ж таки тенденції розвитку людства на зламі ХХ—ХХІ століть переконливо свідчать про підвищення цінності людського капіталу та цінності освіти. Перший з компонентів людського капіталу — когнітивні (пізнавальні) здібності: жвавість розуму, здатність аналізувати і застосовувати шаблони, накопичені в ході набуття досвіду, і вміння справлятися з психологічними труднощами. Другий компонент — характер і соціальні навички: самодисципліна, наполегливість, відповідальність. А третім можна назвати реальні знання. Всі перераховані якості все частіше грають вирішальну роль у досягненні успіху на постіндустріальному економічному ринку. І всі перераховані компоненти так чи так пов'язані з системою освіти, з її кількісними та якісними параметрами.

Розбудова міцної, сильної, заможної, дійсно незалежної і суверенної капіталістичної (ринкової, демократичної або якось інакше поіменованої) України без відповідної власної системи освіти, в тому числі і особливо — вищої, неможлива. В сучасному світі просто не існує жодної сильної країни, здатної до самоствердження, здатної захищати власну свободу і цінності і такої, що не має власної розвинутої системи освіти, власної мережі наукових установ.

У повній мірі це стосується й освіти юридичної. По-перше, власна правова система належить до ключових атрибутів державності взагалі. Будь-яка сучасна держава так чи інакше особливо опікується підготовкою власних юридичних кадрів. По-друге, для України, внаслідок особливостей перебігу історії становлення власної державності, проблема підготовки таких кадрів є осо-

бливо важливою та вагомою. По-третє, саме з юридичної освіти понад 900 років тому в італійському місті Болонья почалася історія класичних європейських університетів [1]. Тобто, безвідносно до позиції політичних еліт, чиновників від освіти, за викладацькою та науковою юридичною спільнотою стоїть майже тисячолітня європейська традиція права. Тому ми професійно і зацікавлено повинні ставити та обговорювати питання змісту і напрямків підготовки юристів, питання удосконалення методології наукових досліджень і методики викладання правових дисциплін.

Зрозуміло, що зазначена проблематика обговорення є достатньо неосязною. Але принаймні один із аспектів цієї проблематики стає все визначенішим і очевиднішим. А саме: перш за все, ми повинні дійти консенсусу щодо встановлення формальних рамок змісту базових, фундаментальних юридичних знань і навпаки, максимально розширити можливості для формалізації та диверсифікації прикладних навчальних курсів, дисциплін і практикумів.

Нам не змінити світу та законів розвитку ринкової економіки та функціонування конкурентного середовища політичної демократії. Тобто, нам ніяк не позбутися зростаючої непередбачуваності суспільного розвитку. Звідси навіть індикативне планування розвитку ринку освітніх послуг є достатньо недосконалим інструментом соціального прогнозування. І навіть наявність тристоронньої угоди між студентом-майбутнім юристом, вищим навчальним закладом, що здійснює його фахову підготовку та підприємством (організацією) не є достатньою гарантією того, що на кінець закінчення освіти все кардинально не поміняється. І саме закладений під час навчання фаховий освітній фундамент повинен стати запорукою того, що витрати на навчання є суспільно значущими та окупними. На жаль, сучасні нормативно-правові акти щодо вищої юридичної освіти фактично не містять поняття «фундаментальна підготовка». Між тим, чітке формальне визначення такого терміну є надзвичайно актуальним. Сама ця назва походить від слова «фундамент», тобто основа, на якій тримається вся система знань, умінь, навичок юриста професіонала. Вочевидь, фундаменталізм у підготовці юристів вищої кваліфікації, тобто викладання на високому теоретичному рівні будь-якої правової дисципліни, повинен базуватися: на сучасному рівні правової культури, порівняльному правознавстві і бути пов'язаним з юридичною практикою. Сьогодні не повинна зменшуватися значимість фундаментальних правових дисциплін (тео-

рія держави та права, історія держави і права України, історія держави і права зарубіжних країн, історія вчень про державу і право), які поряд з галузевими науками покликані формувати юридичне мислення.

В юридичній літературі можна зустріти різні висловлювання щодо співвідношення у підготовці юристів теоретичного та прикладного компонента. Мабуть, не час і не місце цитувати яскраву та неоднозначну полеміку. Але вважаємо за доцільне нагадати міркування нашого видатного земляка-донецчанина А.С. Панаріна: «Проект Просвітництва, подарований Європою світу, аж ніяк не був пов'язаний з натаскуванням особистості на певні корисні суспільні функції. Велика культура — а Просвітництво створило Велику культуру — може розвиватися за умови, що її цінності носять не службово-підлеглий і функціональний характер, а є самоцінним. Ця логіка самоцінності культури діє в галузі розвитку науки, освіти, мистецтва. Тільки презумпція дослідницької самоцінності дозволяє успішно розвиватися фундаментальній науці. Ринок, ревновий до всього того, що є самоцінним і не приносить миттєвого прибутку, здатний заохочувати тільки прикладні дослідження і розробки, які швидко переказуються на мову технологій. Наука, що підкорилася би цим критеріям, втратила б арсенал фундаментальних понять і соціально-творчої наснаги, перетворившись на служницю поточних потреб. Просвітництво диктує іншу формулу розвитку науки: зростання фундаментальних досліджень > зростання прикладних розробок. Аналогічні нерівності діють і в сфері освіти: зростання загальних знань універсального застосування > зростання спеціалізованого функціонального знання. «Людина Просвітництва» у порівнянні з сучасною «економічною людиною», зацикленою на віддачі і користі, виступає як романтик, але цей романтизм виявляється продуктивнішим у культурному сенсі, ніж ринковий прагматизм. Виродження проекту освіти, з його культом великих фундаментальних ідей, загрожує сучасній цивілізації тотальним застоєм — новим виданням азіатського стабільного способу виробництва, а сучасним елітам — перетворенням на мандарініат давньокитайського зразка, який видавав інструкції і регламенти, але не був здатний ініціювати великі творчі новації і відкривати нові горизонти» [3, с. 127—128]. Разом з тим, фундаментальна підготовка передбачає кілька основних напрямків. Зокрема: гуманітарний; соціально-економічний; суто юридичний (теоретико-методологічний, мате-

ріально-правовий, процесуально-правовий); інформаційно-комунікаційний. При цьому значення кожного з цих напрямків не можна недооцінювати, оскільки тільки в комплексі (у взаємозв'язку та взаємодії) вони спроможні створити для студента повноцінну картину сприйняття всесвіту та шляхів його пізнання.

Список використаних джерел

1. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Изд-во МГУ: Издательская группа ИНФ-РА-М —НОРМА, 1998. — 624 с.

2. Панарин А.С. Искушение глобализмом. — М.: Эксмо, 2003. — 416 с.

Стаття надійшла до редакції 23.08.13.

І. А. Малютін,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ, ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ЮРИСТІВ — ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Підготовка юристів-професіоналів вищими навчальними закладами України — дуже нелегке і відповідальне суспільно-державне завдання. Якість і рівень їх підготовки суттєво впливають на процес становлення правової держави. В ст. 1 Конституції України закладено важливі положення визнання української держави як демократичної, соціальної та правової, а в ч. 2 ст. 3 Конституції України зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, в ч. 1 ст. 8 зазначено, що в Україні діє принцип верховенства права [1, 4].

Не викликає сумніву, що зазначені норми не в повній мірі відповідають реаліям життя в Україні, тому сприймаються як громадянами України, так і світовою спільнотою як такі, що не відповідають дійсності. Розходження між фактичною і юридичною конституцією приводить до фіктивності деяких її норм, а сама конституція вважається не реальною, а фіктивною, положення якої тільки проголошуються, через відсутність у державі механізмів реалізації її положень і підтримки з боку держави.

Саме дана обставина є перепорою для України увійти до кола цивілізованих розвинених держав світу, таких як: США, Великобританія, Франція, Німеччина, Швеція, Фінляндія, Данія, Бельгія, Нідерланди та інші.

Таким чином, становлення в Україні демократичної, правової держави, дотримання та ефективне забезпечення визнаних міжнародним правом стандартів прав людини, домінування права в усіх сферах суспільного життя потребує підвищення правосвідомості та правової культури як суспільства в цілому, так і кожної посадової особи, кожного громадянина України, а інститут відповідальності держави перед людиною і громадянином — є суттєвим, важливим аспектом правової держави, який в Україні діє ще не в повній мірі.

Важливим чинником становлення правової держави, як і в інших важливих державних справах, є людський фактор. Тільки народ, усвідомивши в якому становищі він опинився, здатен поступово змінювати життя на краще.

Сучасна Україна порівняно з іншими розвиненими країнами, які пройшли тривалий час розвитку державності, має відносно короткий шлях. Разом з тим, важливим та актуальними на даний час залишаються питання якісного підготування фахівців з правознавства, які найближчим часом будуть творити і втілювати в життя норми чинного законодавства, що позначиться в кінцевому рахунку на могутності та іміджі України у світі.

Особливо важливим є формування у майбутніх юристів викладачами юридичних факультетів університетів, що готують фахівців правознавців морально-етичних, ділових якостей, викладання докладного дослідження і встановлення моральних засад у справі відправлення кримінального правосуддя [2, 19], що визначають природний характер даної специфічної людської діяльності. Безперечно, що високий рівень морально-етичних якостей є невід'ємною складовою юриста, його професійного статусу,

здійснення ним професійних функцій, що набуває особливої актуальності в умовах становлення України як правової держави.

Саме юристи здійснюють управління державними справами. Серед них майбутні президенти держави, народні депутати України, міністри, управлінці різних рівнів. Від того, в які руки ми віддаємо управління державою, залежатиме, які закони будуть прийматись, як вони будуть виконуватись і в цілому майбутнє держави. Як казав з цього приводу Фрідріх Великий: «Погані закони в руках хороших виконавців — хороші, а найкращі закони в руках поганих виконавців — шкідливі».

Юридична діяльність має багатоаспектний характер. Перш за все, це наукова діяльність у галузі права, законотворча, виконавча, судова діяльність. Це також діяльність слідчого, прокурора, адвоката, нотаріуса тощо. Переважно даний вид діяльності пов'язаний зі здійсненням певних владних повноважень, застосуванням влади згідно закону, тому важливим у даній діяльності поряд з морально-етичними є також наявність ділових якостей юриста, які вимагають від нього швидко і правильно знаходити найкращий підхід до розв'язання проблемних ситуацій і найкоротший шлях до прийняття самостійних обґрунтованих рішень, виходячи з наданої законом компетенції, повноважень і засобів. Ділові якості також виявляються в умінні робити кваліфікований аналіз ситуації в складних обставинах, мати варіанти альтернативних рішень, з наступним вибором найрезультативнішого з них, приймати єдине правильне рішення, чітко ставити завдання підлеглим і здійснювати ефективний контроль за їх виконанням, бути самокритичним в оцінюванні підсумків діяльності виконаної роботи.

Необхідно також виховувати і формувати у юристів високий рівень правосвідомості, правової культури, що постійно розвиватиме в них професійне почуття підвищеної відповідальності за наслідки своїх дій і долі людей, які вони будуть вирішувати в своїй практичній діяльності, враховуючи не тільки «букву» закону, а й його «дух». Автоматичне застосування закону за формулою римського права: «*Dura lex, sed lex* — Суровий закон, але це закон» звісно можливе і здебільшого необхідне, але в практичній діяльності юриста, можливі різні ситуації. Наприклад старий закон норми якого не в повній мірі або взагалі не відповідають реаліям життя. Необхідно критично оцінювати його положення, формуючи внутрішнє переконання, приймаючи відповідальні рішення, які вирішують людські долі.

Саме моральність та особисті духовні цінності визначають напрям поведінки людини, її моральний вибір. Даний вибір має бути обраний юристом виходячи з уявлення про справедливість, яка має бути втілена в законі, але який не завжди може бути справедливим. Постає логічне питання про справедливість, як проблему вибору [3, 4].

Таким чином, головною складовою професійної діяльності юриста є справедливість, суть якої полягає в обов'язку людини чинити по праву, що є дзеркальним відображенням людської моральності, а також вихідним положенням природного права, оскільки без дотримання норм моральності юридична діяльність втрачає свій сенс.

Право є прямим відображенням волі людини, тільки люди наділені можливістю створювати правові норми, метою яких є врегулювання різноманітних суспільних відносин, тому право постійно розвивається і вдосконалюється разом з суспільством. Право також є відображенням моральності, духовного світу людини, тому моральність і право нерозривні між собою. Природа права походить від відношення людини до добра й зла, справедливості та несправедливості, адже юридичний термін право походить від латинського «**jus** або **ius**» — справедливість, а від слов'янського кореня правий, тобто справедливий. Він також міститься в слові правосуддя тобто праведний, справедливий суд і багатьох інших словосполученнях [4, 8].

Отже, право — не закон, а закон — не право. Право є забезпечувана суспільством (а останнім часом — і державою) можливість володіти й користуватися благами життя та здоров'я, волею свободою, честю та гідністю, володіти, користуватися майном, грішми, цінностями тощо. Право є природним суспільним явищем, яке виникло одночасно з виникненням суспільства, людської спільноти й без якого люди ніколи не жили й жити не могли. Люди стали людьми тільки з того часу, коли вони усвідомили свою людську спільність та можливість жити лише за загальними й для всіх обов'язковими правилами — правом [5, с. 41].

Правова держава не може існувати без відповідного рівня індивідуальної і суспільної моральності, яка повинна знаходити належне місце в правових нормах. Відстоюючи моральні принципи, моральність у праві законодавці повинні наближати його до народу, владу та інтереси якого вони представляють в парламенті. Право — самостійний загально-соціальний прояв, що узагальнює ступінь свободи, рівність і справедливість суспільства, критерій його моральності, оскільки право є невід'ємним від моралі [6, 8]. Право

виникає з природи суспільства і людини, людського розуму, загальних моральних принципів, тому воно повинно бути розумним і справедливим [7, с. 90—91]. Мораль є одним з джерел формування права. Норми права утворюють основу діяльності державних органів і посадових осіб, але їх недостатньо, потрібні й інші соціальні норми. Серед таких норм велику роль відіграють норми моралі. Моральні цінності мають велике значення для здорового розвитку суспільства, зокрема розвитку права як регулятора суспільних відносин, закріплюючи в свідомості людей уявлення про право як справедливість, за умови якщо право дійсно відповідає потребам суспільства, а не його певних груп, які лобіюють свої інтереси в законодавчому органі держави.

Розвиток права, який нерозривно пов'язаний з підвищенням ролі юристів у державі, призвів до встановлення суспільством певних вимог до юристів, до їх професійної культури, моральних цінностей, правосвідомості тощо.

Право та мораль є вирішальними чинниками юридичної деонтології, яку вивчають юристи здобуваючи вищу освіту. Вперше проблема моральних обов'язків будь-якої особистості була піднята давньогрецьким філософом Аристотелем (384 до н.е. — 322 до н.е.), який ввів термін «етика» для позначення науки, що вивчає сферу людських стосунків, поведінку індивіда як розумної і суспільної істоти. Оскільки професія юриста, як і професія медика, тісно пов'язані з життєво важливими проблемами, здоров'ям і долею людини, то їх професійну діяльність слід оцінити як одну з найважливіших серед існуючих професій не тільки, виходячи з їх специфічної діяльності надання допомоги людині, а й із її наслідків. Оскільки їх помилки мають дуже високу ціну: «Нічого у світі так не боюсь, як неосвіченого лікаря або неосвіченого судді» — казав колись у сиву давнину один мудрець. Розповідають з цього приводу, що коли виникла суперечка між лікарем та юристом про те, чия професія складніша — перемиг юрист, бо доказав, що помилки лікаря — в землі, а помилки юриста ходять по землі і з ними можна зустрітися.

Така соціальна значимість даної професії в сучасному суспільстві призвела до висунення особливих специфічних вимог до юристів, які стосуються не тільки їх професійних знань, а й моральності, етики, культури.

Відповідно джерелами формування юридичних деонтологічних норм є: професійна культура юриста, стандарти юридичної професії, професійна присяга, правила адвокатської етики тощо.

Мораль — суспільне явище, вона видозмінюється і розвивається в процесі загального прогресу людського суспільства, але за всіх часів критерієм моральних норм виступають категорії добра, зла, чесності, порядності, совісті. Мораль охоплює майже всі сфери життя — економіку, політику, право і др. С допомогою моралі погоджується поведінка людини з інтересами суспільства, подолюється супереччя між ними, регулюються міжособистісні стосунки. Етика юриста — це система моральних вимог (принципів і норм) як результату знань, потреб, переконань, що виявляються в глибоко усвідомленій моральній поведінці юриста при виконанні професійних повноважень. Від рівня етичної культури юриста залежить якість і ефективність виконання обов'язків; збереження честі, гідності, ділової репутації людини, якій надається професійна допомога; авторитет самого юриста і його колег, а також юридичної професії. Ось чому етична культура юриста включає два аспекти: визнання існуючих моральних норм як необхідних регуляторів поведінки; дотримання цих норм у професійній діяльності.

Робота будь-якого юриста характеризується щоденним спілкуванням з різними людьми, які найчастіше знаходяться в залежному від нього становищі, і тому потребують його дбайливого, чуйного відношення. Ці стосунки мають бути побудовані на моральних принципах і нормах, що виражаються в моральній свідомості і моральній поведінці юриста.

На жаль, нинішні реальні спроби формування моральної свідомості та світогляду у масштабах країни продовжують мати несистемний, суперечливий характер, а тому є досить малоефективними. Деструктивності цьому процесу додає низка об'єктивних історичних причин становлення нашої державності, внутрішньополітичні процеси розвитку в роки незалежності, складності історичного й ідеологічного характеру, що реально заважають формуванню того морального та правового світовідчуття і праворозуміння, які справді становили б один із наріжних каменів правопорядку демократичної держави [8, с. 11].

Етична культура включає в себе певні категорії етики та моральні принципи, що лежать в основі діяльності людей тої чи тої професії, моральні якості, якими вони повинні володіти, моральні норми, що регламентують їх професійну діяльність і ряд інших моральних аспектів службової діяльності. Професійна культура характеризується такими поняттями, як «професійний обов'язок», «професійна гідність», «професійна честь». Мають досить визначене професійне

навантаження в юридичній діяльності і такі етичні категорії як відповідальність, справедливість, гуманізм та інші [9, с. 159].

Професійне поведження юриста, як суб'єкта правової культури, розкриває якісну сторону людської діяльності, показуючи наскільки ця діяльність відповідає визначеним вимогам і нормам.

Культура юриста виражає культуру особистості і людини взагалі. Культура особистості є соціально значимий рівень її виховання та розвитку, що позначається на ступені реалізації нею результатів своєї життєдіяльності.

Викладачі юридичної деонтології на юридичних факультетах університетів повинні формувати у майбутніх фахівців у галузі права морально-етичні, ділові якості, відповідальне ставлення до обраної професії, наголошуючи на тому, що юрист за своєю правовою природою присвячує своє життя за покликанням захисту головних цінностей людства: правам і свободам людини і громадянина, інтересам суспільства і держави.

Важливими рисами, що, перш за все, характеризують його як людину, мають бути:

— чемність, тактовність, культура поведження у спілкуванні, повага до людей;

— принциповість, чесність і справедливість у вирішенні людських проблем;

— вимогливість, терпимість, гуманність, демократичність, повага прав інших;

— співчуття скрутному становищу, в якому опинилась будь-яка людина, готовність надати їй правову допомогу;

— ставлення до особи яка вчинила правопорушення, як до такої, яка його не вчиняла, дотримуючись принципу презумпції невинуватості згідно ст. 62 Конституції України;

— прагнення боротись за перемогу справедливості.

І саме головне — моральна складова, без якої не можуть мати місце усі названі якості людини, не можуть відбутись у чистому вигляді юристи, не дивлячись на високий рівень їх професійних знань і вмінь. Формуванню перш за все цих важливих якостей необхідно надавати пріоритет у підготованні юристів. Хочеш зазирнути в майбутнє — оціни минуле [10, с. 10]. Саме у кожній із зазначених рис реалізуватимуться відповідні особистісні якості юристів, що забезпечуватимуть успішність їх професійної діяльності і які конче необхідні Україні в складний перехідний період становлення правової держави.

Отже, формування у юристів морально-етичних, ділових якостей, в процесі здобуття на юридичних факультетах університетської освіти — є, на мою думку, пріоритетним і вкрай важливим напрямком діяльності держави та її інститутів.

Список використаних джерел

1. Конституція України. — К., 1996.
2. *Кони А. Ф.* Моральні засади в кримінальному процесі. — М., 1956. — 888 с.
3. *Кравченко Л. В.* Справедливість як вибір. — К., 1998. — 256 с.
4. *Міхневич Л. В., Кожушко С. І., Малютін І. А.* Правознавство для державних службовців: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2013. — 166 с.
5. *Коржанський М.Й.* Недоліки й завдання вищої юридичної освіти в Україні //Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України., — 2001. — № 3. — С. 41.
6. *Копейчиков В.В.* Основи конституційного права України. — К., 1997. — 208 с.
7. *Волинка К.Г.* Теорія держави і права. — К., 2003. — 240 с.
8. *Бесчастний В., Гребеньков Г.* Моральна складова професіоналізму правоохоронців // Віче. — 2012. — № 14 (323). — С. 11.
9. *Тимчик Г.С., Котикова О.М.* Університетська освіта та юридична деонтологія: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2010. — 236 с.
10. *Виталий Кличко.* В Украине достаточно честных людей //Аргументы и факты в Украине. — 2013. — № 25 (880) 19—25 июня. — С. 10.

Стаття надійшла до редакції 29.08.13.

Ю. М. Рижук,

к.ю.н.,

доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

**ЮРИДИЧНА ОСВІТА У ДЕРЖАВНОМУ
ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»:
РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ**

Освіта як цілеспрямований вид діяльності на здобуття необхідних знань протягом певного періоду у відповідній сфері зав-

жди пов'язується з її кінцевим результатом: якістю та можливістю практичного застосування здобутих знань. Взаємозалежність зазначених понять є беззаперечною та не вимагає додаткових обґрунтувань щодо їх значимості при оцінюванні кінцевого результату освіти, але потребує з'ясування їх сутності у сфері юридичної освіти в Україні на прикладі юридичного факультету ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (далі ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»).

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» — вищий навчальний заклад з більш ніж сторічною історією, яка бере свій початок зі створення приватного вищого навчального закладу з підготовки кадрів для господарського комплексу Російської імперії. Сьогодні ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» один з найкращих економічних вузів, знаний не лише в Україні, але й за її межами, і не лише через спеціальності економічного профілю, але й юридичного. Однією з особливостей правової освіти у ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» є те, що свого часу юридичний факультет було створено за експериментальною навчальною програмою, яка передбачала підготовку фахівців-юристів з *господарсько-правовою спеціалізацією*, з ґрунтовним вивченням не лише юридичних, а й економічних курсів (нині їх співвідношення становить відповідно 80 % і 20 %) [1, с. 5—6]. Таке співвідношення курсів дозволяє студентам здобути юридичну освіту з необхідними знаннями і у сфері економічної науки, що, зрозуміло, в кінцевому результаті, підвищує рівень конкурентоспроможності випускників-юристів на ринку праці, забезпечуючи потреби як випускника, так і держави, суспільства.

Унікальність робочих програм, за якими здійснюється підготовка юристів у ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», можна зазначити, вбирає в себе економічну спрямованість самого вузу, підвищуючи рівень та якість отриманих знань випускника-юриста. Тісний зв'язок права та економіки, безпосередньо пов'язується з економічною роллю держави, який прийнято розглядати з двох аспектів: активною роллю держави в регулюванні економіки, через неспроможність ринку вирішувати деякі проблеми соціально-економічного характеру, та невтручання держави в економіку, оскільки ринкова економіка орієнтує людину на підприємництво, розвиток і реалізацію своїх можливостей, науково-технічний прогрес [2, с. 511]. А отже, такий підхід до розробки навчальних програм, вважаємо, вдало підкреслює унікаль-

ність юридичного факультету як необхідного структурного елемента вузу, так і відповідає на численні запити суспільства та держави, щодо актуальності питання на попит фахівців-юристів господарського-правового спрямування.

Питання щодо якості та змісту юридичної освіти не позбавлене уваги з боку держави та суспільства вже багато років. Не втрачають ці питання своєї актуальності і сьогодні, що пов'язується з реформуванням стандартів юридичної освіти та запровадженням Болонського процесу навчання. На юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» приведено у відповідність до Болонських ініціатив усі робочі навчальні програми наук (дисциплін), розроблено методiku самостійної роботи студента та індивідуально-консультативної роботи з викладачем. З урахуванням того, що освітні стандарти в Україні слід розглядати з таких позицій: державні, галузеві та стандарти навчального закладу [3], то лише у тісному взаємозв'язку та відповідності державних, галузевих і стандартів навчального закладу юридичної освіти можна вести мову про забезпечення високого рівня юридичної освіти, в цілому, та самореалізації кожного окремого випускника-юриста, зокрема.

На сьогодні, погоджуючись з В.Я. Тацієм, до головних проблем у сфері юридичної освіти можна віднести: по-перше, наскільки система юридичної освіти відповідає реальним потребам держави та суспільства; по-друге, наскільки рівень підготовки кадрів відповідає стандартам якості юридичної освіти [3, с. 4—5].

На студентські лави юридичного факультету ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» приходять абітурієнти з різним рівнем підготовки та здатністю сприйняття юридичної науки в цілому. Якщо вести мову про те, що в більшості вузів існувала традиція навчання абітурієнтів на підготовчих відділеннях, і в ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», зокрема, то сьогодні ситуація докорінно змінилася. Нині вступники можуть бути зараховані до вищих навчальних закладів за сумою балів, отриманих під час проходження випробувань оцінених Українським центром оцінювання якості освіти. Слід зазначити, що для юридичних факультетів у вступній кампанії профільною дисципліною визначено історію України, а не правознавство. З урахуванням цього, цілком природнім є занепокоєння викладачів щодо готовності першокурсників сприймати власне юридичні дисципліни. Не виникає сумнівів у тому, що історія держави і права України пер-

шокурсниками буде сприйматися через призму історії України, в той час, як не маючи належного рівня знань з основ правознавства, опанувати теорію держави і права, на котрій і базуватиметься все подальше навчання, стає значно складніше. У цьому контексті, факультет має запропонувати уніфіковані програми юридичних наук (навчальних дисциплін) у створювати умови розвитку вчорашніх школярів не лише як майбутніх юристів-практиків, а й патріотів своєї країни, лідерів, що будуть конкурентоспроможними на ринку праці після завершення вузу.

Питанню навчально-виховної роботи на юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» приділяється особлива увага. Можна сказати, що на факультеті навчання і виховання — це органічно єдиний процес формування професійних і громадянських якостей фахівця, що має на меті підготовку високоосвічених спеціалістів з глибокою національною та патріотичною свідомістю, широкою правовою, мовною, морально-етичною культурою, почуттям господарської відповідальності та ініціативи, сучасним економічним мисленням. Формування студента як носія української культури, інтелігента, високопрофесійного фахівця та патріота України є головним завданням виховної роботи на факультеті, а відтак — обов'язком колективу викладачів і співробітників. Сучасний студент у майбутньому — патріот своєї країни, соціально-активна особистість, вихована на традиціях поваги до людини, людської гідності, до батьків та своєї Батьківщини. Запорукою цього є, насамперед, усвідомлення викладачем факультету себе не стільки педагогом — «ретранслятором» певних наукових знань, а вченим-дослідником, для якого важливішим є вміння не стільки давати відповіді, скільки розставити акценти на проблемних питаннях, спонукаючи студента до мислення, самостійного пошуку відповіді. Педагогічна творчість і майстерність викладачів, факультету — це не тільки результат реалізації засвоєних ними новітніх освітніх технологій, скільки вияв їх моральної та інтелектуальної культури, їх бажання та спроможність бачити в особі студента свого помічника та майбутнього колегу.

Зазначені засади було покладено в основу системи виховної роботи на юридичному факультеті, провідне місце у якій займає інститут *кураторства*. Функціонування даного інституту базується на положеннях законів України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. [5], «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 р. [6], а також поло-

женні «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», затвердженого наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. [7], положенні про куратора академічної групи, затвердженого наказом ректора КНЕУ імені Вадима Гетьмана від 14 травня 2007 р. та положенні «Про кураторів-консультантів навчальних груп, помічників кураторів груп та кураторів-наставників курсів юридичного факультету», затвердженого розпорядженням декана юридичного факультету від 27 травня 2005 р.

Куратор-консультант академічної групи з перших днів допомагає студентам сформувати колектив групи, проводить як індивідуальну, так і групову організаційно-виховну та культурно-освітню роботу, встановлює зв'язок з батьками студентів, з'ясовує особистості проблеми студентів, надає їм першу комунікативну допомогу, здійснює педагогічний контроль за навчальним процесом, дотриманням студентами моральних та етичних норм поведінки в навчальних корпусах і гуртожитках.

З самого початку запровадження інституту кураторства Вченою радою факультету було прийнято рішення призначити кураторів-консультантів навчальних груп з числа найдосвідченіших наших колег-викладачів. Проте, як показав досвід, спільну мову зі студентством також швидко знаходять і молоді талановиті педагоги. Вони розуміють внутрішній світ та потреби студента, їм ближчими та зрозумілішими є молодіжні проблеми, вони більше часу відводять на спілкування з молоддю.

Серед методів виховної роботи кураторів-консультантів академічних груп можна виділити: проведення систематичних зборів зі студентами відповідної групи та обговорення на них питань навчально-виховного процесу, залучення колективу групи до участі у факультетських і загально університетських заходах, організація та проведення різноманітних екскурсій тощо.

Обов'язок щодо організації та координації роботи кураторів-консультантів на відповідному курсі закріплено за кафедрами юридичного факультету ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана». Кафедри планують виховну роботу серед студентів курсу, розглядають у затверджують плани роботи кураторів-консультантів, а також контролюють їх виконання.

Кураторство на юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» є лише одним з елементів у складній системі навчально-виховної роботи, яку проводить факультет у процесі підготовки юристів господарсько-правової спеціалізації.

Зрозуміло, що навчальний процес на юридичному факультеті не обмежується опануванням студентами теоретичних знань, у світлі сучасних вимог компетентність майбутніх спеціалістів суттєво збагачується переддипломною практикою студентів. Зокрема, студенти юридичного факультету ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» проходять переддипломну практику на таких базах практики, як: апарат Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, обласні та міські суди загальної юрисдикції та господарські суди, а також крупні підприємницькі структури тощо. Неоцінимий практичний досвід студенти набувають також через роботу в юридичній клініці «Соціальна справедливість», яка з 2002 року є структурною одиницею юридичного факультету і спільним проектом з виданням «Голос України».

Керівництво юридичного факультету ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», виховуючи нове покоління юристів-патріотів і професіоналів, не займає позицію стороннього спостерігача, а докладає зусиль до того, щоб кожен випускник факультету реалізував той величезний потенціал, що був отриманий у стінах університету. Факт піклування факультету про працевлаштування своїх випускників свідчить про серйозну турботу про їх долю, їх майбутнє, наочно демонструє ставлення керівництва факультету до розуміння та розв'язання найактуальніших проблем нашого студентства. Так, на факультеті створена та функціонує *Рада по працевлаштуванню*, яка спільно з громадською організацією «Асоціація випускників юридичного факультету ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», сприяє забезпеченню студентів юридичного факультету робочими місцями після завершення вузу. А випускники факультету можуть обіймати посади юрисконсульта підприємств, державних установ та організацій, юриста у сфері господарської та міжнародної економічної діяльності, відповідних фахівців у правоохоронних органах, інспектора податкової служби, інспектора митної служби, спеціаліста контрольно-ревізійних органів, спеціаліста органів соціального забезпечення, інспектора якості продукції, викладача права у навчальних закладах, наукового співробітника науково-дослідних організацій і лабораторій, інші посади, що потребують вищої юридичної освіти.

У той же час, досвід переважної більшості європейських країн переконливо свідчить, що *студентське самоврядування* є дієвим

засобом виховання молоді у дусі кращих демократичних традицій. Юридичний факультет ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» має розгалужену систему студентського самоврядування. Адже за допомогою студентських структур, що діють на юридичному факультеті, студенти можуть не лише захищати свої права, свободи, а й організовувати студентське життя, задовольняючи соціальні, культурні, економічні та інші інтереси.

Взагалі, в Україні студентське самоврядування є порівняно новою формою організації студентів вищих навчальних закладів. Фактично його було започатковано в 2002 р. із прийняттям Закону України «Про вищу освіту» [5], де передбачено створення у вищих навчальних закладах органів студентського самоврядування, які покликані сприяти гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника. Крім цього, на необхідності забезпечення подальшого розвитку студентського самоврядування наголошується і в Указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» від 4 липня 2005 р. [8]. У ньому зазначено, що на органи студентського самоврядування покладено відповідальне завдання щодо зміцнення демократичних засад управління у вищих навчальних закладах.

На юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» функціонують такі структури, як *студентське профбюро* та *Рада факультету*, у діяльності яких себе проявляють найталановитіші, найактивніші та орієнтовані на результат студенти. Основним завданням профбюро є захист соціально-економічних прав і інтересів студентів та організація студентського дозвілля. Очолює профбюро Голова. Відповідно, Раду факультету очолює студентський декан. Студентське самоврядування діє з метою створення гармонійного розвитку особистості студента, формування навичок як організатора, так і керівника, допомоги в опануванні знань.

Зважаючи на викладене, можна сказати, що, хоч ці дві структури покликані виконувати, з одного боку різні функції, з іншого — мета у них одна — впорядкування студентського життя. Впорядкування в даному контексті розуміємо як здійснення заходів, спрямованих на реалізацію прав та інтересів студентів, організацію їхнього дозвілля, культмасових заходів і спортивних змагань, представництво інтересів студентства тощо.

Саме завдяки налагодженому механізму функціонування цих двох студентських структур і реальному механізму їх взаємодії

студентські роки і повинні стати кращими і найцікавішими роками життя сьогоднішніх наших студентів.

Студентське самоврядування, з організаційної точки зору, є досить складною, але й досить дієвою структурою. Широке коло наданих йому повноважень створює можливість оперативного вирішення повсякденних ситуацій, що виникають у такому бурхливому та неординарному студентському житті. Саме це й сприяє забезпеченню статусу самоврядності, визначає його як одну із основних форм самоорганізації студентської молоді на юридичному факультеті.

В умовах сьогодення питання студентського самоврядування у вищих навчальних закладах освіти набуває значної актуальності. Адже, студентське самоврядування є вагомим чинником формування у молоді навичок управління, організаторської роботи, керівництва та наполегливості. Якісна вища освіта є показником інноваційного розвитку і, зрештою, економічного процвітання держави. А формування особистостей з власним світоглядом і принциповою життєвою позицією є не менш вагомим завданням вищої школи.

Саме органами студентського самоврядування було ініційоване створення факультетських символів: прапору, гімну та гербу. Окрім цього, було розроблено Морально-етичний кодекс студентів юридичного факультету ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», який прийнято було спільним рішенням органів студентського самоврядування та вченою радою юридичного факультету. Все це підтверджує тезу про те, що навчання нерозривно пов'язане з вихованням, оскільки освічена людина, в першу чергу, повинна бути вихованою людиною, що здатна працювати у команді, проявляти ініціативу та захищати свої права та права інших.

Окрему увагу на юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», як одному з важливих напрямів навчально-виховної роботи зі студентами, відведено *художній творчості*, адже на сучасному етапі становлення державності України та розбудови її як незалежної, демократичної, правової держави національна культура виступає як духовна сила, що консолідує націю, виховує покоління, небайдуже до національних цінностей. Процес відродження української культури тісно пов'язаний з відтворенням окремих феноменів культурного життя, переосмислення їх методологічних засад і ролі у формуванні національного менталітету.

Новому суспільству потрібні не просто фахівці в традиційному розумінні цього слова, а люди з новим типом мислення, люди творчі, ініціативні. Сьогодні ми всі усвідомлюємо, наскільки інтелектуально розвиненою і духовно здоровою буде наше студентство, наша молодь, настільки багатою буде наша держава. Молодий талант, через творчість якого трансформуються наша неповторна українська самобутність, культура, традиції, історія, повинен стати основою розквіту нації, її надією і вірою у майбутнє. Економічний розвиток нації неможливий без розвитку духовного, лише здорова мораль може відтворити здорову економіку.

Студентське життя не обмежується тільки навчальним процесом. За час навчання студент юридичного факультету повинен не лише здобути професійні знання, а й збагатитись духовно, вдосконалити особисту культуру, навчитися спілкуватися і працювати з людьми. А тому на юридичному факультеті функціонує Центр художньої творчості юридичного факультету та створено всі умови для розвитку та підтримки будь-яких творчих починань студентів, організовуються та проводяться різноманітні масові заходи, приділяється насправді велика увага ролі художньої творчості в організації дозвілля студентів.

Активно співпрацюють викладачі та студенти над підготовкою та виданням факультетської газети «Правознавець». Вона є однією із своєрідних основ об'єднання колективу. Адже колектив факультету дбає не лише про підготовку відповідальних і висококваліфікованих юристів, а й про виховання справжніх громадян, патріотів нашої держави. Також важливим напрямом роботи студентів і викладачів можна визначити функціонування *Телестудії юридичного факультету (ЮФ-тв)*, за допомогою якої студентам і викладачам доноситься інформація державного, університетського та факультетського значення.

На юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» також функціонує *Клуб цікавих зустрічей*. Метою створення Клубу є забезпечення дозвілля та культурно-освітніх потреб не лише студентів, а й викладачів факультету; усесторонній розвиток різноманітних талановитих ідей, а також об'єднання та задоволення їх професійних, творчих та інших інтересів. Діяльність Клубу передбачає організацію цікавих та яскравих зустрічей з відомими політиками, народними депутатами, юристами, діячами науки, культури і спорту. Студенти мають можливість безпосереднього живого спілкування із видатними особистостями-

ми: задавати питання, обговорювати актуальні проблеми сьогодення, ділитися своїми думками та ін.

Керівництво юридичного факультету знаходиться в постійному пошуку нових цікавих ідей, вдосконалення форм роботи Клубу цікавих зустрічей, вивчаючи інтереси колективу, як студентів, так і викладачів, намагаючись зробити їх життя цікавим і змістовним, наповненим новими знайомствами і враженнями, спілкуванням.

Із вступом України до Болонського процесу більшість навчальних закладів нашої держави поступово, не без певних труднощів, перейшла на кредитно-модульну систему. Не вдаючись до детального аналізу всіх наявних проблем цієї системи, можна звернути увагу на головну, про яку неодноразово доводилось чути від досвідчених викладачів: система письмових іспитів призводить до того, що на виході з вузу ми маємо юриста, котрий не володіє словом, адже він звик висловлювати свої думки лише письмово. Нові реалії життя, бурхливий розвиток інформаційних технологій сприяли тому, що нині студентам доступний надзвичайно великий обсяг знань, і завданням викладача є лише спрямування студента в потрібне русло. Крім того, сам викладач теж має йти в ногу з часом. Сьогодні викладач, котрий читає класичну лекцію, конспект якої він підготував кілька років тому, навряд чи зможе «втримати» аудиторію. Звісно, важливим питанням є й теоретична підготовка майбутнього юриста, яка залежить від змісту навчання, особистості викладача та власне від прагнення самого студента здобути ці знання. Певна річ, це впливає на якість отриманих знань, проте дає переваги при влаштуванні на роботу після отримання диплому — є практичний стаж роботи. А це кінцева мета навчання — отримати гідне місце роботи, на якому можна застосувати свої знання, отримати нові вміння та навички.

Проведений вище аналіз особливостей юридичної освіти у Державному вищому навчальному закладі «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» дозволяє зробити висновок, що керівництвом факультету при створенні навчальних програм наук (дисциплін) згідно з стандартами юридичної освіти, використано багато різноманітних ідей щодо навчально-виховної роботи, що дозволяє студенту-юристу не лише здобути юридичні знання, але й вчитися їх правильно використовувати на практиці, бути високорозвиненою, високоморальною та принциповою людиною. І в цьому контексті, освіта на юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», кажучи

словами А. Ейнштейну, є тим, що залишається після того, коли забувається те, чого навчили.

Список використаних джерел

1. Юридичний факультет КНЕУ — 15 років після відродження / В. Ф. Опришко (кер. авт. кол.), О. І. Ющик, Л. О. Савенкова [та ін.]; Київ. нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана. — К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. — 386 с.
2. Основи демократії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / авт. кол.: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарчук та ін.; за заг. ред. А. Колодій; МОН України, Ін-т вищ. освіти АПН України, Укр.-канад. проєкт «Демократична освіта». — К.: Вид. «Ай Бі», 2002. — 684 с.
3. *Герасименко Т.Є.* Стандарти юридичної освіти та Болонський процес в Україні [Електронний ресурс]: International Conference: Higher Education in Ukraine: Internationalization, Reform, Innovation. — К. — 2012. — Режим доступу: http://educationconferenceua2012.org.ua/doc/papers/Gerasymenko_UA_Paper.pdf
4. *Тацій В.Я.* Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій // Право України. — К., 2009. — № 1. — С. 4—8.
5. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР від 20.08.1991 р. — К.: 1991. — № 34, ст. 451.
6. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 № 2984-ІІІ // Відомості Верховної Ради України від 17.05.2002. — К.: 2002. — № 20, ст. 134.
7. Положення «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах»: Затверджене Наказом Міносвіти України від 02.06.1993 р. № 161.
8. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» 04.07.2005 № 1013/2005 // Офіційний вісник України від 22.07.2005. — К., 2005. — № 27, с. 30, ст. 1542, код акту 32924/2005.

Стаття надійшла до редакції 06.09.13.

Г. О. Федоренко,

к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ

Як зазначав видатний філософ епохи Просвітництва Шарль Луї Монтеск'є, «людина, передусім, підлягає дії законів виховання...

Жодне правління так не потребує виховання, як правління *республіканське... Доброчесність можливо визначити як любов до законів і до вітчизни. Ця любов, яка вимагає постійної переваги суспільного блага своєму особистому, лежить в основі усіх чеснот. Отже, найважливіше, аби виховати в республіці цю любов... вірний засіб привити її дітям полягає у тому, аби вона була у батьків*¹.

Оскільки виховний вплив умовно поділяється на безпосередній та опосередкований, *правове виховання можливо розподілити на безпосереднє та опосередковане.*

Особливу увагу слід звернути на *опосередковане правове виховання*, оскільки підвищення рівня правової культури студентів, передусім, взаємопов'язане з процесами формування в Україні основ громадянського суспільства та демократичної, правової, соціальної держави, у якій *«кожен дотримується Конституції України та законів України, не посягає на права і свободи, честь і гідність інших людей»* (ч. 1 ст. 68 Конституції України).

При цьому процес здійснення *опосередкованого* правового виховання бере свої джерела, насамперед, від сутності держави, тобто від того, на яких засадах будується та здійснюється державна влада. Таким чином, йдеться про модель взаємовідносин між політичними силами, які приходять до влади на усіх її рівнях, *і, передусім, на рівні парламенту — Верховної Ради України — як єдиного представницького, колегіального, виборного органу державної влади.*

Слід зазначити, що парламенти в зарубіжних країнах розглядаються не лише як законодавчі органи, але й як постійно діючі, колегіальні, загальнонаціональні, представницькі органи державної влади, оскільки юридична природа парламентів пов'язана з представницькими засадами їх формування.

І тому місце парламенту України — Верховної Ради України — в системі органів державної влади визначається, насамперед, його особливою юридичною природою як єдиного загальнонаціонального, представницького, колегіального, виборного органу. У зв'язку з цим Верховна Рада України як єдиний орган, уповноважений представляти весь багатонаціональний, розмаїтий народ України, є єдиним органом законодавчої влади, і тому має стати

¹ Шарль Луї Монтескє. О духе законов История вчень про право і державу: хрестоматія для юридичних вузів і факультетів / уклад. за ред. проф., д-р істор. наук еміденко 2-е вид. доп. і змін. — Харків: Пегаз, 2002. — С.251.

інтеграційним центром суспільно-політичних течій у політичній системі, оскільки його призначенням не лише з огляду на його виборність, а передусім, завдяки його розмаїттю — є вираження шляхом видання законів держави єдиної волі народу як у правовому, так і в політичному значенні. При цьому саме завдяки здійсненню через парламент цієї життєво необхідної інтеграції основних політичних течій суспільства орган законодавчої влади і стає реальним представником усього народу.

«Яким є суспільство, такою є і держава», — зазначав видатний французький просвітник Вольтер. Тобто, якщо єдність відсутня на рівні суспільства — на рівні держави її відповідно бути також не може. Слід зазначити, що в умовах перехідного суспільства шлях до єдності влади проходить, передусім, через інтеграцію суспільства. Так, зокрема, події «помаранчевої» революції 2004 р. виявили на практиці не лише високий рівень політичної культури, толерантності пересічних представників протилежних політичних сил, але і їх високий моральний рівень.

*А, отже, парламентаризм, як основа демократії, це дискусія*¹ [7]. Тому досягнення єдності в єдиній родині-країні передбачає, що в процесі відстоювання власної позиції учасники дискусії обов'язково мають прислухатися один до одного та поважати позицію опонента. Адже вирішити життєво важливі питання та віднайти істину як «золоту середину» можливо лише в процесі співставлення різних варіантів її розв'язання. Будь-які ж прояви нав'язування власної позиції та невміння або небажання прислухатися до іншої думки, навпаки, призводять до сімейних сварок, і, врешті-решт, до — розколу.

Саме про розкол в Раді вів мову і колишній посол США в Україні, старший науковий співробітник Інституту Брукінгса² Стівен Пайфер, який тривалий час спостерігає за подіями, що відбуваються в парламенті України. С. Пайфер наголосив, що робота Верховної Ради України не відповідає уявленням європейців про нормальне функціонування законодавчого органу, суттєво

¹ Дискусія — форма колективного обговорення, мета якої — виявити істину через зіставлення різних поглядів, виявлення різних позицій, що призводить, врешті-решт, до правильного розв'язання проблеми.

² Інститут Брукінгс: Національний інститут передових досліджень США. Поеднує академічні та громадські стратегії. Веде дослідження в галузі економіки, політики, законодавчої сфери та «третього сектора». Видає журнал накладом 12000 примірників. Відстежує ситуацію і розвиток

підриває шанси України підписати Угоду про асоціацію з Євро-союзом і погіршує відносини з США. В США та Європі Рада не сприймається як державний орган, який намагається вирішити серйозні проблеми в країні, адже імідж Ради формують: голосування народних депутатів України картками членів своєї фракції, бійки народних депутатів України, а зараз ще і розкол [8].

Водночас, слід зазначити, що у країнах Західної Європи капіталістичні відносини, громадянське суспільство, правова держава, в тому числі, і парламент як єдиний загальнонаціональний, представницький, колегіальний, виборний орган є результатом еволюційних перетворень відповідно феодалного ладу, кастово-станового суспільства та феодалної держави.

Історія формування громадянського суспільства та побудови правової держави в Україні, (як і в інших постсоціалістичних республіках СРСР, які обрали демократичний шлях розвитку), походить від: економічно розвиненої країни, яка здійснила перший запуск людини в космос; від економічної системи, зорієнтованої, загалом, на важку індустрію, на військову оборонну промисловість, а не на виробництво предметів споживання для населення [6]; від однопартійної політичної системи, ядром якої була проголошена КППС; від держави, яка не визнавала принцип поділу влад тощо.

На початку 90-років Україна отримала потужний промисловий потенціал. Проте некерований стрімкий перехід від «гіперінституалізації суспільного життя за часів тоталітаризму», коли держава намагалася контролювати всі сфери життєдіяльності соціуму, до «гіперлібералізації, коли демонтаж тоталітарних інститутів, що розповсюджувався також і на руйнування необхідних, традиційно стабілізуючих, став гальмом розвитку», і в результаті все це призвело до розладу необхідних для модернізації ефективних взаємозв'язків держави і суспільства, усамостійнення держави та перехід значної її частини в тінь [13].

Звичайно, усі ці тенденції відповідним чином віддзеркалюються і на рівні органу законодавчої влади в нашій державі. Особливо це виявляється на його пленарних засіданнях, що зумовлено, передусім, законодавчою діяльністю Верховної Ради України, яка за словами західних державознавців, є близькою до критичної [8].

Так, виходячи зі змісту норм Конституції України (ст. 91), а також положень ст. 3, ч. 2 ст. 9 Регламенту Верховної Ради

України від 10.02.2010 р. (надалі — Регламент) [2], *пленарні засідання* — одна із найважливіших форм роботи законодавчого органу, оскільки відкриття сесії Верховної Ради України оголошується головуючим саме на початку її першого пленарного засідання, а закриття — по завершенні останнього пленарного засідання. Крім того, виходячи зі змісту ст. 91 Конституції України та ст. 47 Регламенту, саме на пленарних засіданнях Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші *акти*¹ більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених Конституцією України та Регламентом.

У літературі *пленарні засідання* визначають як *збори законодавчого органу, скликані і проведені в установленому порядку, що дозволяє їм приймати рішення*.

Пленарні засідання законодавчих органів, як правило, *відкриті* і широко висвітлюються пресою, радіо, телебаченням. Для проведення закритих засідань встановлена особлива процедура.

Основні закони демократичних європейських держав і регламенти їх законодавчих органів, обов'язково містять статті, де проголошується *принцип відкритості пленарних засідань законодавчих органів*. Так, приміром, ст. 36 (Глави II) Конституції Чеської республіки, яка присвячена засіданням двопалатного законодавчого органу Чехії — встановлює, що засідання палат відкриті, а закриті засідання можуть проводитися лише за наявності умов, встановлених законом. Тотожний зміст містять також ст. 83 (Глави 5) Конституції Словацької республіки², ст. 84 Конституції Республіки Хорватія, ст. 98 (Розділу III) Регламенту Сейму Республіки Польщі, ст. 33 Конституції Французької республіки³ [5] та ін., а також ст. 84 Конституції України¹.

¹ Витяг із Рішення Конституційного № 16-рп/2003 від 14.10.2003: «Під терміном "рішення" Верховної Ради України, який вживається в частині другій статті 84 Конституції України, треба розуміти результати волевиявлення парламенту України з питань, віднесених до його компетенції. Під терміном "акти", що вживається у статті 91 Конституції України, необхідно розуміти *рішення Верховної Ради України* у формі законів, постанов тощо, які приймаються Верховною Радою України визначеною Конституцією України кількістю голосів народних депутатів України».

² Глава 5 Конституції Словацької республіки присвячена Національній Раді – органу, що здійснює законодавчу владу.

³ Крім того, у ч. 2—4 ст. 28 Конституції Французької республіки мова йде про засідання законодавчого органу, але в ній також не закріплена можливість «проведення пленарних засідань в іншому місці»:

При цьому, як правило, в основних законах європейських держав² відсутнє визначення «місця проведення пленарних засідань законодавчого органу» та його відповідне право проводити пленарні засідання «в іншому місці»³.

В Конституції України від 28.06.1996 р. також відсутнє визначення місця проведення засідань Верховної Ради України. Місце проведення пленарних засідань парламенту України встановлене лише в Регламенті Верховної Ради України від 10.02.2010 р. При цьому, на думку фахівців, закріплення у Регламенті *можливості проведення пленарного засідання «в іншому місці»* було зумовлене, насамперед, тим, що в історії українського парламентаризму «пленарні засідання Верховної Ради України в іншому місці» вже проводилися⁴.

Відповідно до ст. 2 Регламенту⁵, визначене *загальне правило* щодо проведення засідань Верховної Ради України у будинку парламенту України — місто Київ, вул. Грушевського, 5.

Крім того, у ст. 2 Регламенту передбачено *два виключення із цього загального правила*:

1. Проведення засідань Верховної Ради України «в іншому місці», що можливе лише «за рішенням Верховної Ради, прийнятим більшістю народних депутатів України (далі — народні депутати — К.У.) від конституційного складу Верховної Ради.

2. У випадках, передбачених частиною третьою статті 83 Конституції України, Верховна Рада збирається для проведення по-

---

«Число дней пленарных заседаний, которые каждая палата может проводить в течение сессии, не может превышать 120. Недели пленарных заседаний устанавливаются каждой палатой.

Премьер-министр после консультации с председателем соответствующей палаты или большинство членов каждой палаты могут принять решение о дополнительных днях пленарных заседаний.

Дни и часы заседаний определяются регламентом каждой палаты».

¹ Ч. 1 Ст. 84 Конституції України: Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України».

² У разі їх наявності.

³ Наприклад, у Конституції Польщі є лише одна стаття (ст. 109), де мова йде про засідання законодавчого органу; у ст. 109 Конституції Польщі зазначається: «Сейм та Сенат проводять обговорення на засіданнях». Відсутнє визначення місця проведення засідань також і в Регламенті Сейму Республіки Польща³, у Конституції Литовської республіки та в ін.

⁴ Вперше «війзне засідання» Верховної Ради було проведене у 2000 р.

⁵ Ч. 1 і 2 ст. 2 Регламенту Верховної Ради України присвячені місцю проведення засідань Верховної Ради.

зачергової сесії у місці, визначеному відповідно до частини четвертої статті 11 цього Регламенту.

Особливе місце у системі парламентського права займають норми, присвячені дотриманню дисципліни та пленарних засіданнях органів законодавчої влади. Загальний перелік дій депутатів, спрямованих на порушення громадського правопорядку та трудової етики в парламенті, в усіх країнах приблизно однаковий: неучасть у роботі парламенту, голосування чужими картками, неповажне ставлення до депутатів та інших осіб, що приймають участь у роботі парламенту; необґрунтовані обвинувачення та образливі вислови; блокування роботи парламенту; заклики до насильницьких дій; образливі жести та неправомірне застосування сили тощо.

Для нейтралізації таких дій застосовуються різні методи. Так, у Польщі дисципліна депутатського корпусу Сейму забезпечується згідно Розділу 4 регламенту Сейму. В разі порушення чи невиконання обов'язків депутатом Президія Сейму за схваленням Регламентної Комісії має право: зробити депутату зауваження; поставити депутату вимогу; надати депутату догану, заборонити присутність у залі засідань. У випадку виключення депутату із засідання Сейму голова Сейму має право винести рішення про пониження зарплатні чи відрядних даного депутату.

Враховуючи «фрагментарний» характер українського парламентаризму [11], варто також звернутися до історичного досвіду *парламентів старих демократій*. Наприклад, парламент Великої Британії функціонує на основі практично військової дисципліни. В Палаті громад відсутня ораторська трибуна, депутати традиційно виступають «із місця», через це блокування трибуни неможливе. З часів середньовіччя (коли були потрібні запобіжні заходи, щоб словесні двобої в палаті не переходили в збройні) в парламенті використовується такий метод: риска, проведена по килиму перед кожною з депутатських лав. Якщо хто-небудь із депутатів під час засідання переступить риску біля його ніг, то засідання вважається перерваним. Голосування відбуваються не руками, а ногами — депутати, що голосують «за», виходять у західні двері, а ті, хто голосує «проти» — у східні. При цьому на всю цю процедуру відпускається тільки кілька хвилин з моменту вмикання сигнального дзвоника.

У Розділі II Регламенту Верховної Ради України є окрема Глава 9 «Дотримання дисципліни та норм етики на пленарних засіданнях Верховної Ради України», де закріплено:

— якщо народний депутат виголошує образливі слова на адресу іншого народного депутата або депутатської фракції (депутатської групи), — його *попереджають про неприпустимість* таких висловлювань або припиняє його виступ;

— за неодноразове вживання промовцем на пленарному засіданні Верховної Ради України образливих висловлювань, непристойних слів, або, якщо промовець закликає до незаконних дій, — його *позбавляють права* виступу на цьому пленарному засіданні;

— якщо народний депутат, депутатська фракція (депутатська група), на адресу яких були виголошені образливі слова, вважають, що конфлікт не вичерпано і порозуміння між народними депутатами не досягнуто, то Верховна Рада України без обговорення може прийняти рішення, (яке доводиться до відома виборців через газету «Голос України»), *про позбавлення цього народного депутата права брати участь у пленарних засіданнях (до п'яти пленарних засідань)*;

— якщо під час пленарного засідання народний депутат *вчинив дії, що містять ознаки злочину*, головуєчий повідомляє Верховну Раду про факт, що відбувся, і оголошує перерву в пленарному засіданні або закриває його і звертається до комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, з пропозицією *розглянути це питання і внести пропозиції щодо вжиття відповідних заходів* тощо.

Так, наприклад, у літературі пропонується внести доповнення до норм етики на пленарних засіданнях Верховної Ради України. Зокрема, застосовувати санкції, спрямовані на підвищення ефективності законотворчої діяльності. Для цього слід заборонити (як у Японії) читати під час засідань книги, газети, або схожі матеріали, що не мають відношення до питання, яке обговорюється. Пропонується також застосовувати заходи для підвищення громадської та партійної дисципліни депутатського корпусу. Так, значно полегшила б дисципліну в парламенті скасування депутатської недоторканості: тоді у випадку безладу, організованих фракцією, можна було б (на прохання голови парламенту) задіяти міліцію тощо [12].

З метою стабілізації роботи парламенту постала необхідність посилення відповідальності народних депутатів України за порушення дисципліни та норм етики на пленарних засіданнях Верховної Ради України на законодавчому рівні, адже саме на пленарних засіданнях Верховна Рада України приймає закони,

постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу. На сьогодні Верховна Рада України не сприймається як державний орган, де панує «*постійна перевага суспільного блага своєму особистому*» — *тобто найважливіша чеснота в республіці, привити яку «дітям» можливо лише тоді, коли вона притаманна «батькам».*

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Регламент Верховної Ради України, що затверджено Законом України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 14-15, 16-17, ст.133.
3. Рішення Конституційного Суду № 17-рп/2002 від 17.10.2002, № 16-рп/2003 від 14.10.2003.
4. *Бостан Л. М., Бостан С. К.* Історія держави і права зарубіжних країн / 2-е вид. перероб. й доп.: Навч. посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2008 — 730 с.
5. «Выездное заседание» большинства на Банковой ВАСУ признал правомочным // <http://www.unian.net/print/>.
6. Історія економіки та економічної думки: Курс лекцій / Авт. кол.: С.В. Степаненко (кер. авт. кол.), В.М. Фещенко, С.Н. Антонюк, Н.О. Тимочко та ін.. — К.: КНЕУ, 2006. — 664 с. — С. 632.
7. Конституційне законодавство зарубіжних країн: Хрестоматія; Навч. посіб. / Упоряд. В. О. Ріяка, К.О. Закоморна. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 384 с.
8. Конституції європейських держав/<http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
9. Конституційна Асамблея на своєму засіданні найближчим часом розгляне зміни до Конституції України // <http://zik.ua/ua/news/>.
10. *Майєрс С.* Демократія — це дискусія: посібник. — Коннектікут, США, 1997.
11. *Пайфер С.* «Выездное заседание Рады — большой удар по имиджу Украины» від 5 квітня 2013 р. // <http://www.azglobus.net>.
12. *Крисенко О., Мовчан У., Чуніхіна С.* Зарубіжний досвід забезпечення правопорядку у парламенті та дисципліни представників депутатського корпусу // Регіональний філіал НІСД у м. Харкові. old.niss.gov.ua.
13. *Шемшученко Ю. С.* Теоретичні засади розвитку українського парламентаризму // Право України. — 1998. — № 1. — С. 18.
14. *Шульженко Ф. П.* Соціально-правова держава в Україні: проблеми становлення та модернізації: Монографія. — К.: КНЕУ, 2007. — 392 с. — С. 43.

Стаття надійшла до редакції 11.09.13.

О. Ю. Шереметьєва,

К.Ю.Н.,

доцент кафедри міжнародного та європейського права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У 90-х роках минулого століття в Україні сформувалася потреба у підготовці юристів, які оволоділи не тільки системою базових правових знань, що відповідають певному освітньо-кваліфікаційному рівню, але й отримали спеціальну галузеву правову підготовку, враховуючи особливості правового регулювання відносин у окремих сферах життєдіяльності суспільства. Це було обумовлено розвитком ринкових відносин, розподілом і кооперацією праці, появою поряд із державною приватною власністю на засоби виробництва, що сприяло розширенню попиту на фахівців у галузі права у цілому, та появи потреби у висококваліфікованих юристах, обізнаних із специфікою правового регулювання діяльності певної галузі економіки або економічної сфери.

Питання підготовки фахівців різного профілю, формування їх як особистостей, наділених не тільки глибокими фаховими знаннями, але й із сформованими світоглядними позиціями, високо моральних, естетично й духовно розвинутих, були в центрі уваги науковців (філософів, правників, педагогів) ще з античних часів. Так, цією проблематикою займалися Платон, Аристотель, Цицерон, Джон Локк, Жан-Жак Руссо, Г.С. Сковорода, Л.М. Толстой, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та ін.

Враховуючи виклики сучасності в деяких вищих навчальних закладах на базі правових кафедр почали формуватися нові структурні підрозділи — юридичні факультети. Ці факультети створювалися з метою задоволення потреб ринку праці у кваліфікованих фахівцях, які отримали не тільки універсальну (базову) правову підготовку в галузі юриспруденції, але й оволоділи системою теоретичних знань і практичних, специфічних навичок, які необхідні для роботи у певній галузі економіки. Оскільки лише в розумному поєднанні економічних і правових знань — шлях до ефективного забезпечення правової роботи у різних економічних

структурах народного господарства [1, с. 8]. Такий шлях пройшли, зокрема, юридичний факультет ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» та Національний авіаційний університет (далі — НАУ), у яких спеціалізація вищого навчального закладу визначає специфіку підготовки юристів на юридичному факультеті, як внутрішній структурній ланці цього вузу. Так, наприклад, у ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» на базі кафедри правознавства, яка була визнана базовою для неюридичних вузів нашої держави [1, с. 9], було створено юридичний факультет, а в НАУ на базі кафедри культури та права було сформовано Інститут повітряного і космічного права (зараз — Юридичний інститут).

Специфіка вищого навчального закладу визначає і специфіку організації навчального процесу у його структурних одиницях — на юридичних факультетах. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про вищу освіту» навчальні плани визначають графік навчального процесу, перелік, послідовність і час вивчення навчальних дисциплін, форми навчальних занять і терміни їх проведення, а також форми проведення підсумкового контролю [2]. В основі навчальних планів, за якими готують майбутніх юристів, обов'язково має бути покладений визначений стандарт, який був би настільки гнучким, щоб давав певні можливості для підготовки юриста не тільки широкого профілю, а й конкретної спеціальної спрямованості [3, с. 9]. Так, навчальні плани, на нашу думку, мають передбачати від 15 до 25 % часу на вивчення студентами спеціальних неюридичних дисциплін, знання з яких є базовими у певній галузі народногосподарського комплексу. Наприклад, на юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» навчальний план включає вивчення студентами таких дисциплін, як «Економічна теорія», «Державне регулювання економіки», «Менеджмент», «Економіка підприємства», «Фінанси», «Бухгалтерський облік», «Міжнародна економіка» тощо, оскільки юрист, який не знає економічної сфери, не здатний успішно виконувати свої обов'язки [3, с. 9], а в Юридичному інституті НАУ студенти отримують базові знання із будови повітряного судна та загальних засад діяльності авіатранспорту з такої дисципліни, як «Загальний курс авіатранспорту». Більш того, навчальні плани мають охоплювати не тільки базові (основні) юридичні дисципліни, такі, наприклад, як «Конституційне право», «Адміністративне право», «Кримінальне право», але і профільні спеціальні юридичні дисципліни, як матеріальні, так і процесуальні, які відповідають

спеціалізації вищого навчального закладу. Зокрема, на юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» студенти вивчають «Фінансове та банківське право», «Господарське процесуальне право», «Податкове право», «Міжнародне економічне право» тощо, а в Юридичному інституті НАУ студенти поглиблено вивчають такі дисципліни, як «Міжнародне повітряне право», «Міжнародне космічне право», «Правове забезпечення діяльності авіакосмічної галузі» тощо. Про необхідність включення до навчальних планів такої дисципліни, як «Міжнародне економічне право», зазначає і доктор юридичних наук, академік НАН України В.К. Мамутов, оскільки проблема вивчення міжнародного економічного права давно стала досить актуальною, а нині ще більше актуалізувалася, враховуючи членство України у міжнародних і регіональних економічних організаціях [4, с. 19]. Доктор юридичних наук, академік НАН України Ю.С. Шемшученко та професор Ю.Л. Бошицький стверджують, що фахівець-юрист — це не просто спеціаліст з високим рівнем інтелекту, гнучким розумом і глибокими знаннями, його розум і знання у вищій школі мають отримати міцні гуманістичні підвалини [5, с. 27]. Отже зміст освіти в Київському університеті права НАН України передбачає не тільки фахові знання, але й знання про людину й суспільство, про навколишній світ, про почуття й відносини між людьми, а сучасний університет, продовжуючи давні традиції, являє собою триєдність ціннісних орієнтацій: навчання, дослідження і виховання [5, с. 23]. У зв'язку з цим не можна не погодитися із думкою доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України В.Ф. Опришка, що в цьому плані необхідно давати більше свободи вузам і факультетам, що сприятиме глибшій професійній підготовці фахівців з конкретного спрямування [с. 10 матеріали].

Крім цього, особливості підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах, пов'язані із спеціалізацією кафедр юридичних факультетів, які мають відповідати не тільки загальною юридичному профілю, але і спеціалізації вищого навчального закладу. Так, на юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» функціонують п'ять профільних юридичних кафедр, у складі яких і кафедри, що відповідають спеціалізації вузу в економічній сфері, а саме кафедра правового регулювання економіки та кафедра міжнародного та європейського права. На цих кафедрах, зокрема, і викладається більшість профільних спеціа-

льних юридичних дисциплін. Аналогічна ситуація і в Юридичному інституті НАУ, де функціонує профільна кафедра повітряного, космічного та екологічного права.

Відповідно отримані студентами під час вивчення навчальних дисциплін теоретичні знання потребують подальшого їх закріплення на практиці та набуття певних практичних навичок. З цією метою навчальні плани передбачають проходження студентами переддипломної практики. На нашу думку, саме цей вид практики є обов'язковим для студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Правознавство», а інші види практики такі як, наприклад, навчальна є незрозумілими з точки зору мети, формування переліку баз практики та кінцевого результату — у вигляді отримання студентами-юристами конкретних практичних навичок. Враховуючи це, вищі навчальні заклади мають формувати перелік баз практики, які відповідають спеціалізації цього закладу, і на яких студенти зможуть оволодіти спеціальними практичними навичками у певній галузі народного господарського комплексу. Наприклад, студенти магістерського рівня підготовки денної форми навчання юридичного факультету ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» проходять практику у Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України, Вищому господарському суді, Господарському суді м. Києва, ПАТ «Ерсте Банк» тощо, а студенти Юридичного інституту НАУ у Державній авіаційній службі України, в АНТК ім. О.К. Антонова та деяких інших.

Відповідно до стандартів вищої освіти вищі навчальні заклади визначають спеціалізації за спеціальностями, за якими здійснюється підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів молодшого спеціаліста, спеціаліста та магістра. Назви спеціалізацій за спеціальностями відображають відмінності у засобах, умовах та продуктах діяльності в межах спеціальності [2, ст.14]. Так, на юридичному факультеті ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» готують фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за такими магістерськими програмами підготовки фахівців: «Правове регулювання економіки», «Міжнародне економічне право», «Правове регулювання банківської діяльності», «Господарське судочинство». Водночас у Юридичному інституті НАУ лише одна спеціалізація «Транспортне право» відповідає профілю університету, а інші дві є загальною юридичною, так би мовити, класичного спрямування: «Цивільне та трудове право» та «Господарське право».

Підводячи підсумок, хотілося б зазначити, що можна довго дискутувати з приводу необхідності лише класичної юридичної освіти, але, на нашу думку, саме життя диктує потребу у наявності поглиблених знань фахівців-юристів у певних сферах життєдіяльності суспільства. Такий підхід до юридичної освіти обумовлений існуючими умовами та вимогами до якості підготовки правників, що склалися на національному та міжнародному ринках праці, а отже істотно впливають на рух робочої сили як усередині країни, так і між країнами. Таким чином, наявність відповідних фахівців сприятиме покращенню правової ситуації у тій чи тій сфері, розвитку демократичної, правової держави, кваліфікованому захисті інтересів юридичних та фізичних осіб, у тому числі, і різних суб'єктів господарювання. Питання підготовки майбутніх юристів мають не абияке загальнодержавне значення, хоча юрист — це не лікар, помилки якого відразу відчутні на здоров'ї людини, юрист — це лікар суспільства, який повинен дбати про його здоров'я. Дійсно «для побудови, формування правової держави в Україні важливе значення має діяльність таких фахівців, як правознавці, юристи. Це мають бути досвідчені люди, які не тільки глибоко розуміють, а й реально усвідомлюють соціальну роль права» [3, с. 3].

Список використаних джерел

1. *Опришко В. Ф.* Слово до читача декана юридичного факультету КНЕУ Опришко В. Ф. / В. Ф. Опришко // Відроджений заново: Юридичний факультет КНЕУ. — К.: Оріони, 2003. — С. 5—13.
2. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
3. *Опришко В. Ф.* Підготовці майбутніх юристів — високі вимоги / В. Ф. Опришко // Проблеми вдосконалення підготовки юристів: професійні та морально-етичні аспекти: Зб. матеріалів наук.-метод. конф., жовтень 2008 р. — К.: КНЕУ, 2008. — С. 3—13.
4. *Мамутов В. К.* Вдосконалювати викладання цивільного та господарського права / В. К. Мамутов // Проблеми вдосконалення підготовки юристів: професійні та морально-етичні аспекти: Зб. матеріалів наук.-метод. конф., жовтень 2008 р. — К.: КНЕУ, 2008. — С. 14—20.
5. *Шемшученко Ю. С., Бошицький Ю. Л.* Актуальні питання морально-етичної підготовки юристів у сучасних умовах розвитку України / Ю. С. Шемшученко, Ю. Л. Бошицький // Проблеми вдосконалення підготовки юристів: професійні та морально-етичні аспекти: Зб. матеріалів наук.-метод. конф., жовтень 2008 р. — К.: КНЕУ, 2008. — С. 21—29.

Стаття надійшла до редакції 10.09.13.

І. А. Балюк,
ст. викладач
кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ
У ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

Засади розвитку юридичної освіти закладено в Конституції України, Декларації прав людини, проголошеній і затвердженій Генеральною Асамблеєю ООН, Законах України «Про вищу освіту», «Про вищу наукову і науково-технічну діяльність», інших законодавчих актах. Нормами законів сформульована система вищої освіти, встановлюються гарантії реалізації права на вищу освіту, відзначається, що освіта має бути спрямована на загальний розвиток людини. Державна політика в галузі освіти спрямована на створення умов для розвитку особистості і творчої реалізації кожного громадянина України, здатного ефективно діяти в сучасному глобальному середовищі. В цьому напрямі має бути посилена орієнтація вищої юридичної освіти з тим, щоб задовольнити потреби суспільства та держави, юридичної науки та практики.

Створення правової держави, зміна соціальних пріоритетів внесли принципово нову парадигму освіти та соціальної значущості юриспруденції. Реформування у політичній, економічній, соціальній сферах вимагає реформування юридичної сфери. Юридична професія стала однією з найбільш затребуваних. Вища юридична освіта є необхідною складовою юридичної професії. Від розвитку юридичної освіти в Україні, що забезпечує належну кваліфікацію юридичного корпусу, безпосередньо залежить успішне проведення реформ і подальший розвиток суспільства [1—3].

Підвищення значення права у житті суспільства суттєво розширило межі правової діяльності, відповідаючи на його потреби помітно розширилась мережа вищих юридичних навчальних закладів. Сьогодні, коли насиченість країни юристами наближується до необхідно рівня, постає питання якісної достатності їх кваліфі-

кації для забезпечення попиту різноманітних сфер юридичної практики у фахівцях-юристах. Наявність великої кількості юридичних навчальних закладів і студентів-правників не лише не розв'язує проблеми юридичної освіти, а додає додаткові. Безконтрольність підготовки юристів у державних і приватних, профільних і непрофільних навчальних закладах, необґрунтоване збільшення їх кількості призвело до певного погіршення підготовки таких фахівців. Тенденції і проблеми вищої юридичної освіти потребують її вдосконалення.

Подальший розвиток системи юридичної освіти передбачає приведення її у відповідність із світовими вимогами за збереження національних традицій. Підготовка фахівців-юристів повинна враховувати сформовані загальні стандарти юридичної професії, її особливості і специфіку. Огульна критика щодо підготовки юристів у непрофільних вузах є неприпустимою. Підготовка фахівців-юристів у непрофільних вузах, спрямована на підготовку юристів для відповідної сфери і повинна це враховувати. Створення умов для отримання студентами непрофільних навчальних закладів повноцінних юридичних знань і навичок, умілого їх застосування у практичній діяльності обумовлює необхідність вдосконалення навчальних планів, оптимізації навчальних дисциплін, що викладаються, підвищення компетенції викладацького корпусу, урізноманітнення інструментів навчання [2—4].

Юридична освіта — явище багатогранне. Залежно від того, для якого профілю юридичної діяльності готуються фахівці, складається відповідна програма їх навчання, де поряд з фундаментальними знаннями передбачається надання студентам спеціальних знань з урахуванням специфіки тієї сфери, де їм доведеться працювати. Програма формується на підставі розроблених державою вимог щодо вищої юридичної освіти, кваліфікаційних характеристик фахівців-юристів для всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів їх підготовки та освітньо-професійних програм вищої юридичної освіти за відповідним професійним спрямуванням.

Нормативно-теоретичні правові дисципліни, дисципліни спеціальної підготовки та дисципліни неправової сфери, що безпосередньо не пов'язані з нормами права, однак становлять важливу складову юридичної діяльності, мають сприяти підготовці орієнтованих на практику фахівців-юристів. Загальноправові дисципліни надають основи правових знань, що дозво-

ляють студентам орієнтуватися у всіх правових питаннях, усвідомлювати суспільну значущість, гуманістичну спрямованість даної професії. Формування у майбутнього юриста такого ставлення до свого професійного вибору можливо за умови засвоєння знань про сутність прав і свобод людини, виховання поваги до них, усвідомлення правових ідей, культивування загальнолюдських і національних правових цінностей. Студенти непрофільних вузів мають засвоювати знання з наук змістовного юридичного сенсу, які складають базову основу юридичної освіти. Водночас, їм викладаються дисципліни, спрямовані на оволодіння практичними навичками професії, які враховують практичні потреби у підготовці спеціалістів за конкретними напрямками практичної роботи [5, с. 69—70; 6, с. 70—71].

Завдання, яке виконують юридичні вищі навчальні заклади, мають високий рівень складності, що вимагає від науково-педагогічного персоналу високого рівня компетентності та вміння застосовувати активні та інтерактивні прийоми та методи викладання права, які базуються на інноваційних підходах. Особливість сучасного розвитку освіти — її інформатизація та комп'ютеризація навчання. Лекція з головної пасивної форми навчання, де викладач надає, а студенти отримують основну інформацію, перетворюється в допоміжну форму, яка потребує застосування активних методів подання інформації. Впровадження нових технологій навчання значно змінює природу педагогічного процесу та професійну діяльність педагога. Викладач має спрямовувати навчання, а не керувати ним. Визначальна роль педагога полягає у вмінні донести до студентів знання, враховуючи фахових нахил студентів, стимулювати їх до здатності розв'язувати юридичні проблеми, володіти юридичною технікою і технікою аргументації, застосувати теоретичні знання для аналізу конкретних ситуацій у професійній діяльності, порівнювати власні психологічні особливості із професійно значущими, аналізувати отримані результати і проектувати власний особистісний розвиток із урахуванням вимог професії та інші. В процесі навчання викладач має застосовувати збалансовані форми аудиторної, позааудиторної та самостійної роботи: лекції, практичні заняття, практикуми, тренінги та інші.

Наразі навчальний процес на юридичному факультеті Державного вищого навчального закладу «Київський національний

економічний університет імені Вадима Гетьмана» побудований таким чином, щоб зменшити розрив між вимогами практики та рівнем підготовки випускників. Застосовуються методики навчання, які стимулюють індивідуальну навчальну активність студентів і вироблення розуміння та відповідального ставлення до юридичної діяльності [7, с. 659—660; 8, с. 253—255; 9, с. 207—208].

Студентам бакалаврського рівня підготовки надаються знання, необхідні для юриста будь-якого профілю. Разом з тим, з урахуванням характеру майбутньої спеціалізації випускників, їхні знання цілеспрямовано поглиблюються у відповідних галузях права та економічних науках.

Для студентів магістерського рівня підготовки розроблені комплексні навчальні курси, що охоплюють стратегію та тактику прийняття правових рішень, практику розробки та складання юридичних документів, ведення справ у судах, міжнародному комерційному арбітражі, ведення переговорів та догівірної роботи, юридичної оцінки діяльності у фінансовій та банківській сферах, юридичних методик валютних і міжнародних відносин [6, с. 70—71].

В процесі активізації навчання позитивні результати спостерігаються при проведенні тренінгів, які спрямовані на розвиток знань, умінь і навичок студентів. Тренінг дозволяє поєднати отримання нової інформації і застосування вже набутих знань. Як форма і метод навчання тренінг дозволяє розвинути професійне мислення студентів, сформувані та прищепити навички юридичної роботи, продемонструвати ефективність втілення теоретичних положень у практичній діяльності.

Для студентів магістерського рівня підготовки передбачено проведення міжпредметного тренінгу, який проходить у формі судових засідань та адміністративно-правових процедур, тощо. В його рамках розглядаються і вивчаються моделі юридичних ситуацій у логічному і міжпредметному зв'язку. Міжпредметний тренінг передбачає залучення всіх студентів (тих, які беруть участь у конкретній ситуації, і тих, які спостерігають за цим) до практичного вирішення ситуаційних завдань і контролю за процесом вирішення ситуацій. У процесі тренінгу розкривається інструментальна компетентність майбутнього юриста, що вимагає, зокрема, вміння міркувати та тлумачити правові норми, здатності орієнтуватися у комплексі правових знань, численних змінах чинного законодавства, формується правова культура, юридичне мислення.

Складності застосування такої форми навчання полягають у дотриманні збалансованості бажаної кількості учасників юридичної ситуації і існуючої кількості студентів, які мають бути залучені до участі у тренінгу. Труднощі також виникають при оцінюванні здібності, яку демонструє при цьому студент. Усе це вказує на необхідність перегляду критеріїв оцінювання якості здобутих студентами знань з урахуванням того, що система оцінювання має відображати як загальний рівень успішності студента, так і його творчий підхід, власний погляд на розв'язання юридичної ситуації або його наукові уподобання.

Список використаних джерел

1. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк. — К. : Знання, 2005.— 399 с.
2. Юридична деонтологія : Основи юридичної діяльності : навч. посібник / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. — 4-те вид., стер. — К. : Знання, 2010. — 495 с.
3. Курко М. Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні : монографія / М. Н. Курко ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2010. — 376 с.
4. Психологічні та педагогічні основи підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності : монографія / за ред. М.В. Артюшина, О. М. Котикової, І. М. Романової. — К. : КНЕУ, 2009. — 271 с.
5. Балуєк І. А. Контроль знань у забезпеченні якості засвоєння навчальної дисципліни : Методичні та практичні аспекти застосування та розвитку системи контролю знань в університеті : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 26 січня — 3 лютого 2004 р. / ред.: А. М. Колот, С. В. Степаненко. — К. : КНЕУ, 2004. — 556 с.
6. Балуєк І. А. Співвідношення дисциплін бакалаврського і магістерського рівнів — управління проблемою формування необхідних фахових компетенцій : Теоретичні та практичні підходи до впровадження нового покоління освітньо-професійних програм і навчальних планів підготовки фахівців: шляхи розвитку : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 6—8 лютого 2007 : у 2 т. / редкол.: А. М. Колот та ін. — К. : КНЕУ. Т. 2. — 2007. — 600 с.
7. Балуєк І. А. Ділова гра як інструмент формування компетенції юриста господарського спрямування : Тренінгові технології як засіб формування знанневих та практичних компетенцій: досвід факультетів і кафедр : зб. матеріалів наук.-метод. конф., (3—4 лютого 2009 р.) : у 2 т. / редкол.: А. М. Колот та ін. — К. : КНЕУ. Т. 2. — 2009. — С. 417—812.

8. *Балюк І. А.* Засади оновлення підручників з юридичних дисциплін : Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 12 квітня 2011 р. : у 2 т. /редкол.: А. М. Колот, С. В. Степаненко, Т. В. Гуть. — К. : КНЕУ. Т. 2. — 2011. — 658 с.

9. *Балюк І. А.* Проведення лекцій із використанням наочних та інших засобів з метою активізації пізнавальної діяльності студентів : Аудиторна робота викладача і студента : досвід і напрями вдосконалення : зб. матеріалів наук.-метод. конф. 21 лютого 2012 р : у 2 т. / редкол.: А. М. Колот, Т. В. Гуть. — К. : КНЕУ, Т. 2. — 2012. — 554 с.

Стаття надійшла до редакції 06.05.013.

А. В. Макаренко,
ст. викладач
кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КВАЛІФІКОВАНИХ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Фахівці у сфері правознавства, досконало знайомі з юридичними науками, чинним законодавством і маючи практичну діяльність в області права, завжди були затребувані в цивілізованому суспільстві. Причина є доволі зрозумілою — цивілізоване суспільство прагне регулювати всі свої внутрішні і зовнішні правовідносини, керуючись загальноприйнятими принципами і правилами, нормами, які закріплені у нормативно-правових актах. Оскільки правовідносини розвиваються дуже швидко, виникають нові сфери, які потребують нормативного регулювання, то і нормативно-правових актів з'являється все більше. Кожна сфера суспільних відносин потребує кваліфікованих юристів для правового регулювання.

Одним із завдань у діяльності вищих навчальних закладів (ВНЗ) є формування та забезпечення кадрів для відповідної спеціалізації на ринку праці [1]. Отримана загальна середня освіта не забезпечує необхідної спеціалізації трудових ресурсів, у той час, як загальновідомо, що сучасні виробничі відносини потребують функціональної спеціалізації персоналу, зокрема юристів, яка за-

безпечує збільшення економічного ефекту спільної праці, підвищення якості виконуваних завдань тощо [4, с. 23].

Спеціалізація щодо праці є об'єктивним явищем, яка виникає без додаткового управлінського втручання в процесі самоорганізації окремих груп суспільства. Відповідно завдання ВНЗ у такому разі полягає не просто у формуванні спеціалізації на ринку праці, але й у створенні такої спеціалізації відповідно до потреб держави, суспільства чи великих компаній. Це може мати вигляд державного замовлення на підготовку спеціалістів певного профілю, контракти між підприємствами та ВНЗ про підготовку відповідних фахівців.

Юридична освіта — один із стрижнів юридичної професії та відповідної спеціалізації за кордоном та в Україні. Зокрема, у США, починаючи з середини XIX ст., функціонує правнича школа. Цей інститут, як організаційно складніша форма, прийшовши на зміну інституту «учнівства» (по суті, підготовка фахівця на виробництві), став професійним форумом юристів, у якому в дусі співробітництва старше покоління формує нове покоління правників. Утвердженню інституту сприяло задоволення потреби в системній підготовці юриста, зокрема, до кваліфікаційного іспиту (бар-екзему), а відтак, і практики права. Завданням правничої школи, зважаючи на федеральний устрій держави та правову систему, стало навчити випускника «думати, як юрист», сприяти виробленню професійних навичок (зокрема, за допомогою відповідної методики), щоб підготувати його до практики права в будь-якій юрисдикції (штаті) США [2, с. 70].

Перешкодою в доступності до юридичної освіти є незадовільний рівень базової правової підготовки в системі загальної освіти через відсутність або неналежне викладання дисциплін, які б давали випускникам загально-освітніх закладів основи правових знань і дозволяли їм оглядово орієнтуватися у правових питаннях [3, с. 41].

Здобуття професійної кваліфікації за напрямками «Право», «Правознавство» має ґрунтуватися на вільному виборі та глибокому особистому усвідомленні суспільної значущості, гуманістичної спрямованості даної професії, відповідальності за свої дії. Таке ставлення до свого професійного вибору може сформуватися у майбутнього кваліфікованого юриста лише за умови засвоєння знань про сутність прав і свобод людини, виховання поваги до них, усвідомлення гуманістичних правових ідей, культивування загальнолюдських і національних правових цінностей, що,

врешті, спрямовано на подолання правового нігілізму, вироблення розуміння та відповідального ставлення до законності та правопорядку. А всі ці умови можуть бути забезпечені на високому рівні на юридичних факультетах у непрофільних вузах.

Обговорення формування та шляхів удосконалення системи підготовки кваліфікованих юристів у непрофільних вузах України могло б набути відображення в закріпленні узгоджених положень у документах громадських організацій правників і нормативно-правових актах.

В умовах розбудови української держави, соціальних і правових реформ, переходу до ринкових відносин потребують вирішення питання перебудови існуючої системи підготовки кваліфікованих юристів, які володіють сучасними знаннями, високим рівнем правової культури та правосвідомості. Відповідно до основних принципів ООН щодо суспільної ролі і місця правника, можна визначити, що юрист діє на засадах здобутої кваліфікації, дотримується високих стандартів моральності та професійної етики здійснює свою діяльність із захисту прав і законних інтересів клієнта з урахуванням публічного порядку держави.

Отже, основними завданням у формуванні кваліфікованих юристів є надання вузами належної професійної кваліфікації, зокрема у сфері знання правового порядку держави та уміння застосовувати законодавство при вирішенні конкретних справ, у поєднанні із вихованням професійних ідеалів і поваги до морального обов'язку, прав і свобод людини, а також постійне підвищення професійних навичок юристів, підвищення гарантованості індивідуальних і колективних прав людини.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 № 2984-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
2. *Бігун В. С.* Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. — К.: Юстініан, 2006. — С. 66—72.
3. *Ниязова М.В.* Функции ВУЗа как социально ответственного института / М.В. Ниязова // Проблемы современной экономики. — 2006. — № 2(26). — С. 38—47.
4. *Оспина Г.Л.* Задачи образования на национальном и международном уровнях / Г.Л. Оспина // Перспективы. — 2001. — Т. 30. — № 1. — С. 19—31.

5. Ринок праці в Україні в 2010 році : [електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=178294&cat_id=4713800

6. Яковенко Р.В. Прикладні проблеми ринку праці в Україні / Р.В. Яковенко, А.С. Пугаченко // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. — 2010. — Вип. 17. — С. 35—42.

Стаття надійшла до редакції 28.05.13.

Н. М. Демченко,
асистент кафедри
правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

В умовах розбудови української держави, соціальних і правових реформ, переходу до ринкових відносин стали актуальними проблеми перебудови існуючої системи підготовки юристів, озброєних сучасними знаннями, культурою, високим рівнем громадянської та соціальної свідомості. Відповідно до основних принципів ООН щодо суспільної ролі і місця правника визначено, що юрист — це відкрита та доступна для клієнта особа, що на засадах здобутої кваліфікації та дотримання високих стандартів моральності та професійної етики здійснює свою діяльність із захисту прав і законних інтересів клієнта з урахуванням публічного порядку держави. Основними завданнями вищої юридичної освіти є надання належної професійної кваліфікації (знання правового порядку держави та уміння застосовувати законодавство при вирішенні справ) у поєднанні із вихованням професійних ідеалів та поваги до морального обов'язку, прав і свобод людини, а також постійне підвищення професійних навичок юристів, підвищення гарантованості індивідуальних і колективних прав людини відповідно до Рекомендацій Ради Європи щодо свободи здійснення юридичної професії [1].

Вищу юридичну освіту в Україні слід розглядати як певний рівень фахової освіти, а також як безперервний процес спеціалі-

зованого теоретичного та практичного навчання, що здійснюється у вищих навчальних закладах, у яких зосереджений висококваліфікований науковий і науково-педагогічний персонал, забезпечується поєднання навчального процесу з науково-практичною діяльністю, та готуються компетентні кадри у галузі права відповідно до стандартів вищої освіти. Основним завданням вищої юридичної освіти є підготовка кваліфікованих фахівців у галузі права, які працюють на утвердження в суспільстві верховенства права та правової свідомості й правової культури громадян [1].

Система вищої юридичної освіти є складною і взаємодіє з політичними, економічними, культурними і соціальними системами. В таких умовах вища юридична освіта не може бути пасивною, а повинна суттєво і динамічно впливати на оточуюче середовище, формуючи цивілізоване демократичне правове поле. В цьому аспекті її позитивна роль і просвітницька місія є значною, а часом — вирішальною. Однак, доводиться констатувати, що наразі українська система вищої юридичної освіти не набула тих якісних характеристик, які дозволили б поставити її в один ряд з системами юридичної підготовки більшості країн Європи та провідних країн світу, зайняти належне місце у форматі міжнародної співпраці та конкуренції в сфері освітянських правничих послуг [1].

Основними принципами універсальності вищої юридичної освіти мають бути:

1) Вища юридична освіта повинна сприяти становленню злагоди і миру в суспільстві, утвердженню верховенства права та правової свідомості громадян, поваги до морального обов'язку, прав і свобод людини. Така освіта покликана виховувати законослухняного громадянина своєї держави.

2) Доступ до вищої юридичної освіти всіх, хто для цього має необхідні здібності та відповідну підготовку.

3) Вища юридична освіта має використовувати весь спектр форм роботи для задоволення правових потреб громадян.

Тенденції та проблеми в системі вищої юридичної освіти дозволяють виділити кілька основних напрямків, а саме: відповідність вищої юридичної освіти сучасним вимогам, зміст освіти, якість освіти.

В Україні фактично відсутня чітка цілеспрямована державна політика в сфері реформування вищої юридичної освіти, приведення її у відповідність до вимог сучасності та положень Болон-

ської декларації. Реформи в галузі вищої юридичної освіти, що відбуваються на даний час, спрямовані переважно на приведення зовнішньої форми освіти у відповідність до європейських стандартів і вимог [2]. Реформування вищої юридичної освіти в Україні ускладнюється надмірним стихійним розвитком юридичних навчальних закладів, їх кількість збільшується, проте це зовсім не означає, що всі вони здатні готувати юристів високого рівня, а також через розпорошеність вищих навчальних закладів за підпорядкованістю. Останніми роками розвиток процесу підготовки юристів у непрофільних (технічних, технологічних, економічних, педагогічних) університетах і необґрунтоване збільшення їх кількості, а отже і ліцензованого обсягу, призвело до перенасичення такими фахівцями ринку праці [5, с. 446]. У ряді наукових праць можна побачити пропозицію щодо рішучого скорочення кількості або закриття непрофільних державних вузів, які здійснюють підготовку юристів [1—4]. На нашу думку, таке рішення є поспішним і передчасним. Вважаємо за доцільне спрямувати спеціалізовані юридичні навчальні заклади на підготовку фахівців відповідної спеціалізації, а непрофільним вузам доручити підготовку юристів із вузькою спеціалізацією, яка за напрямом відповідала б спеціалізації всього вузу.

Що ж до змісту вищої юридичної освіти, то він залишається майже незмінним, оскільки реформи в цьому напрямку відбуваються дуже повільно [2].

Щодо доступності юридичної освіти, безумовно на неї впливає незадовільний рівень базової правової підготовки в системі загальної освіти через відсутність або неналежне викладання базових правових дисциплін, які б давали випускникам загальноосвітніх закладів основи правових знань і дозволяли їм оглядового орієнтуватися у правових питаннях. Для вирішення цієї проблеми варто зосередитись на вдосконаленні системи викладання правових дисциплін у середній школі, залученням науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів до розробки програм, методик викладання правових дисциплін, а іноді і до ведення базових правових курсів.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні, <http://www.univer.km.ua/doc/koncepc.htm> .

2. Дробноход М.І. «Україна в контексті якісної освіти», <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Drobnokhod3.htm>.

3. Козьяков С.Ю. «Якісна юридична освіта в Україні: проблеми тільки починаються», <http://justinian.com.ua/article.php?id=2921>.

4. Медведєв В. «Неправове поле правової освіти про політичну обумовленість кризи юридичної освіти в Україні», http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/npravove_pole_pravovoyi_osvitipro_politichnu_obumovlenist_krizi_yuridichnoyi_osviti_v_ukrayini.html.

5. Христинченко Н.П. «Адміністративно-правові та організаційні засади підготовки юристів», <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10хпзпз.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 17.05.13.

Г. І. Дзяхар,
асистент кафедри
правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Економічні та соціально-політичні перетворення в країні, загальні зміни ситуації у світі, формування законодавчої бази в Україні як незалежній державі висувають нові вимоги до підготовки юристів, особливо беручи до уваги кількість вузів, які готують юристів.

На сьогоднішній день проблемами непрофільних вузів, які готують юристів, є:

— недостатня забезпеченість профільними базами практики для студентів, магістерської форми навчання;

— незначні зміни в педагогічних технологіях, формах і методах педагогічної роботи;

— невідповідність кількісного і якісного складу викладачів, які забезпечують викладання юридичних дисциплін, встановленим вимогам;

— розбіжність законодавства України у сфері вищої юридичної освіти, до освітніх вимог європейських і світових стандартів;

— недостатній рівень матеріально-технічної бази для підготовки висококваліфікованих спеціалістів;

— тощо.

Ці проблеми стають ще гострішими, з огляду відношення: яка кількість юристів щороку випускається та яку кількість країна потребує. На 2013 рік Уряд затвердив державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб, при цьому, збільшено обсяги держзамовлення за технічними спеціальностями, зокрема вдвічі — за ІТ-технологіями, натомість зменшено держзамовлення юристів, економістів-міжнародників, менеджерів з маркетингу [3].

У нашій державі в непрофільних вузах здійснюється підготовка юристів за спеціальністю «правознавство». Фахівець такого напрямку повинен бути досить широкопрофільним, його можна використовувати у правоохоронних органах, органах державної виконавчої влади як юрисконсульта, працівника нотаріальних контор та ін.

Соціологічні дослідження серед студентів дають такі результати: близько 30 % хотіли б працювати в системі Міністерства внутрішніх справ, 25 % — в органах прокуратури та судових органах, ще 25 % — юристами на підприємствах, у фірмах тощо. Близько 20 % за два роки навчання ще не визначились із майбутнім застосуванням своїх знань, умінь і навичок [2].

Умови сучасного стану розвитку нашої держави вимагають, щоб навчальний процес у вузах, які здійснюють підготовку юристів, будувався з урахуванням спеціалізації, що в першу чергу дозволило б розкрити потенційні можливості кожного й забезпечити високий рівень професійної підготовки і скоротити термін соціальної та психологічної адаптації.

Від рівня професорсько-викладацького складу залежить повною мірою й рівень підготовки фахівців, що випускаються.

Для розв'язання проблем, що виникають у процесі підготовки юристів, на нашу думку, варто проводити постійні соціологічні дослідження серед студентів.

Великою проблемою є відвідування занять студентами. Порізно підходять до розв'язання цього питання в кожному вузі. Так, деякі пропонують з метою організації управління позааудиторною самостійною роботою студентів виділяти дві взаємопов'язані підсистеми — систематичну й так звану акордну самостійну працю. При цьому під систематичною працею розуміють працю, розподілену по днях невеликими порціями, а під акордною компактною й довготривалою за часом.

Світовий досвід показує, що для підготовки висококваліфікованого юриста необхідно забезпечити системне викладання 32—35 професійно значущих основоположних дисциплін, що становить приблизно дві третини загального часу навчання [1, с. 132—135].

На сьогодні в Україні серед цивільних вузів профільних юридичних чи не два: у Харкові й Одесі [4]. Профільні вузи готують прокурорів, слідчих, криміналістів, проте, ті ж самі слідчі прокуратури, які вивчали в дуже обмеженому обсязі фінансове, банківське, біржове право, практично не знаючи бухгалтерського обліку, економіки підприємств, податкового законодавства, у тому числі й можливостей його «обходу», потрапляють у безвихідь, розслідуючи злочини в економічній сфері. А саме таких злочинів сьогодні найбільше в загальній кількості правопорушень в Україні. В той же час Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана готує юристів економічного спрямування, котрі могли б компетентніше розслідувати злочини саме в цій сфері. У 2013 році роботодавцями було складено рейтинг українських вузів. Так, за попитом, випускники юридичного факультету Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, займають 6 місце, залишивши позаду юристів-випускників таких вузів, як Національний університет «Одеська юридична академія», Академія управління МВС, Київський університет права НАН України тощо [5].

В окремих галузях, і зокрема в транспортних, обсяг спеціалізованого законодавства настільки великий, а роль його настільки значна, що в співвідношенні «загальне та спеціальне» останнє набуває більшої питомої ваги.

Наразі необхідне оволодіння системним підходом, методами моделювання й іншими інженерними знаннями, яких сьогодні майбутній правознавець не отримує. А саме такі знання могли б даватися швидше не юридичними, а, скажімо, «управлінськими» вузами на етапі підготовки, названому магістратурою. Ці знання знаменуватимуть появу юристів нової генерації, наприклад «правознавців-управлінців».

Для поліпшення якості юридичної освіти необхідно здійснити таке:

— необхідно ретельно вивчити стан забезпечення країни юридичними кадрами з вищою освітою та потреби в них органів державної виконавчої влади, правоохоронних органів, судових органів, органів місцевого самоврядування, установ соціального захисту тощо;

- бажано розробити та затвердити перелік посад, які можуть займати випускники — фахівці з вищою юридичною освітою відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» і «магістр»;
- потребує більшої уваги зміцнення міжнародних зв'язків у юридичній освіті, розроблення спільних навчальних програм та інших компонентів освіти із зарубіжними вищими юридичними навчальними закладами, спрямованих на інтеграцію української вищої юридичної школи у світовий та європейський освітнянський простір;
- запроваджувати новітні технології, формах і методах педагогічної роботи у роботі зі студентами;
- та інше.

Список використаних джерел

1. Діденко Я. «Болонський процес» і його перспективи для українських студентів // Юридичний журнал. — № 7. — 2004. — С. 132—135.
2. Барно О. Шляхи вдосконалення процесу підготовки юристів на сучасному етапі [Електронний ресурс]: Сайт Правознавець. Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/645/%CC>
3. Кабмін зменшив держзамовлення на підготовку юристів. [Електронний ресурс]: електронна газета, Інтернет видання Закон і бізнес. Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/16097-kabmin_zmenshiv_derzhzamovlennya_na_pidgotovku_yuristiv.html
4. Олексій Юлдашев. Юрист-універсал схожий на динозавра [Електронний ресурс]: електронна газета, Інтернет видання. Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/yurist-universal_shozhiy_na_dinozavra.html
5. Наталия Богута. Рейтинг украинских ВУЗов: мнение работодателей [Електронний ресурс]: Інтернет видання Деньги 14.03.2013 | 11:21. Режим доступу http://dengi.ua/clauses/112951_Rejting_ukrainskih_vuzov_mnenie_rabotodatelej_.html

Стаття надійшла до редакції 16.05.13.

Л. А. Лясківська,
асистент кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Кожен з нас, досягнувши певного віку, повинен обрати свій життєвий шлях та спосіб заробляти собі на життя. Саме тому так

важливо правильно обрати майбутню професію, не помилитись у своєму виборі, адже суттєвим фактором успіху в житті є отримання освіти, що надасть значні перспективи, накопичення знань, а також набуття навичок для практичного застосування професійних знань.

Останнім часом однією із найпопулярніших професій сьогодні є юрист. Діяльність юриста відноситься до інтелектуальних видів роботи. Така робота потребує вміння дедуктивного мислення, оперативної пам'яті, уваги, гарної речі, при цьому потрібно мати аналітичний склад ума, бути впевненим в собі, бути комунікабельним та ерудованим.

І, якщо вибір пов'язаний з юриспруденцією, то головне — правильно обрати вищий навчальний заклад. Безумовно, юридична освіта в різних вузах відрізняється. Деякі вузи готують юристів з нахилом в економічну сферу, тому їх підготовка включає в себе великий набір економічно-правових дисциплін, інші роблять акцент на міжнародне право, міжнародні економічні відносини, тобто, в подальшому, після закінчення вузу, можливості юриста знайти роботу в різних сферах діяльності розширилися. І йдеться не про розширення числа робочих місць, а про те, що перелік посад, робіт, для яких потрібні знання юриста, стає дедалі ширшим [1].

Відповідно, кількість юридичних навчальних закладів в Україні з підготовки майбутніх юристів збільшилася, відповідно збільшилася кількість юристів у країні. З одного боку, необхідність значного збільшення кількості юристів у країні має об'єктивний характер, тобто виникла потреба у правовому регулюванні всіх процесів у суспільстві, пов'язаних з реформування економіки, розвитку ринкових відносин, і як слідство, потреба суспільства у юристах збільшилася. З іншого боку, крім традиційних юридичних вузів в останнє десятиріччя професійна підготовка юристів почала проводитися в недержавних вищих навчальних закладах, у непрофільних вузах і коледжах, що збільшило кількість юристів до неймовірної кількості. Але, перш ніж робити висновки щодо великої кількості юристів у країні, слід звернути увагу на сутність юридичної професії, її ролі для суспільства.

Юридична освіта є багатогранною, і зовсім не потрібно її пов'язувати з кількістю робочих місць у силових структурах чи адвокатурі, адже юристи працюють не лише на державних, а й у приватних організаціях і структурах. Чимало юристів працює в

різноманітних фірмах, організаціях тощо. Що стосується робочих місць, то гарних спеціалістів буде не вистачати завжди.

Останнім часом, діячі юридичної освіти не задоволені рівнем розвитку юриспруденції, робляться посилення на радянські часи, коли лише кілька вузів цілком забезпечували потребу України в юристах, говориться про катастрофічний стан юридичної освіти через падіння її якості, масове безробіття випускників вузів тощо і висловлюються думки щодо припинення діяльності по підготовці юристів непрофільних вузів.

Але потрібно йти не по дорозі звуження юридичної освіти, закриття юридичних факультетів в непрофільних вузах, а, навпаки, по шляху створення системи правових інститутів, факультетів, кафедр для впровадження правового мислення в свідомість наших громадян. Інша справа, що питання якості підготовки спеціалістів, рівень їх кваліфікаційних показників повинні бути високими і контролюватися Міністерством освіти та науки з обов'язковим залученням представників наукової категорії, практичних органів. Зокрема, юридичні навчальні заклади, які не відповідають вимогам якості підготовки спеціалістів, можуть бути реорганізовані або навіть ліквідовані, незалежно від їх правової форми.

Представники спеціалізованих вузів настоюють, що суспільству необхідні юристи, що знають специфіку сфери, в якій вони будуть працювати. Адже, поряд з наданням, наприклад, медичної допомоги, відбуваються певні процеси господарської діяльності, як і в будь-якій іншій установі. Юридичний супровід господарської діяльності полягає в договірній роботі: укладенні та правова експертиза договорів (постачання обладнання та медикаментів, співробітництво з іншими організаціями тощо), здійснення контролю за відповідністю до вимог законодавства. Також виникає дуже багато спірних питань щодо супроводу надання медичних послуг пацієнтам. Надання послуг у будь-якій сфері в більшості випадків потребує оформлення договірних відносин. Слід наголосити, що поняття медичної допомоги як послуги увійшло в життя протягом останніх років і набуло певної значимості, тому що воно стосується здоров'я та життя людини, тож і правовідносини в цій сфері є набагато складнішими. Отже, не можна недооцінювати важливість проінформованості, оформлення та передбачення спірних ситуацій і захисту прав як пацієнта, так і медичної установи в юридично правильно складеному договорі.

Також слід зауважити, що питання, з якими доводиться стикатися юристу в медичних закладах, у розповсюджених приватних клініках, досить різноманітні, і відрізняються вузькою специфікою порівняно з іншими галузями права та здебільшого потребують індивідуального підходу в кожній конкретній ситуації.

Крім того, медичне право як комплексна галузь права на сьогодні не виділена в системі українського права, а тому такий предмет відсутній у програмах профільних вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку юристів. З огляду на наведене, юристу, який бажає працювати в медичній сфері, доводиться самостійно вивчати нормативну базу та правові основи у сфері охорони здоров'я. Спеціального навчального закладу, в якому б готували юристів для роботи в медичній сфері не існує, а необхідність у сучасному світі є. Отже, існує великий дефіцит досвідчених вузькопрофільних кадрів.

Що стосується державних профільних вузів, то слід визначити що, наприклад, Національна академія внутрішніх справ, державний вищий навчальний заклад IV рівня акредитації, визнана провідним навчально-науково-практичним комплексом у системі МВС України, який здійснює підготовку та перепідготовку кадрів оперативних підрозділів міліції, слідчих, експертів-криміналістів, працівників правоохоронних органів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, міліції громадської безпеки, за спеціальністю «Правознавство». Отже, Національна академія готує в основному юристів для силових структур. Ринок юристів-силовиків сьогодні наповнений, тоді як юристів у сфері бізнесу, медицини, захисту прав людини, інтелектуальної власності, міжнародних економічних відносин не вистачає.

Слід також зазначити, що не всі дипломовані правники займаються юридичною діяльністю. Значна їх кількість використовує свої знання в сфері приватного бізнесу, стаючи власниками, керівниками фірм.

А також, певна частина студентів, особливо при заочній формі навчання, здобуває юридичну освіту винятково задля задоволення свого потягу до юридичних знань, підвищення своєї правової культури.

Забезпечення кожній людині активного віку можливості отримати вищу освіту хоча б на рівні бакалавра, є загальноосвітньою тенденцією, котра ґрунтується на тій думці, що освіта не буває зайвою.

Тому не в інтересах суспільства ущемляти непрофільні вузи, які полегшують реалізацію конституційного права громадян на освіту, задовольняючи наявний попит. Держава повинна лише забезпечувати рівні можливості всім навчальним вузам, незалежно від їх правової форми.

Список використаних джерел

1. *Кривошеєва Г.* Обери своє майбутнє! //Тренінг професійного самовизначення // Психолог. — 2006. — №11. (бер.) — С. 25—28.
2. *Богуш А.* Сімбіоз педагогіки і юриспруденції // Освіта України. — № 25 // <http://pedpresa.com.ua/blog/symbioz-pedahohiky-i-yurysprudentsiji.html>; <http://pedpresa.com.ua/blog/symbioz-pedahohiky-i-yurysprudentsiji.html>
3. *Навроцький О.В.* Колізія. Держслужба не потребує кваліфікованих юристів // Дзеркало тижня від 16 вересня 2011 р. — № 33. — 2011. — С. 6.
4. *Рудницька Ю.В.* Правова соціалізація юриста //Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього: збірник тез VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, 30 листопада 2010 р. — Х.: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого. — 2010. — 360 с.

Стаття надійшла до редакції 24.06.13.

О. М. Хілько,
асистент кафедри
правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЮРИДИЧНА ОСВІТА У НЕПРОФІЛЬНИХ ВНЗ: ЧИ МАЄ МІСЦЕ БУТИ?

На сучасному етапі розвитку юридичної освіти в Україні, постає питання про доцільність існування та подальшого створення факультетів для підготовки правників. За даними видання «Юри-

дичний вісник України», наразі більше 190 вузів різних форм власності здійснюють підготовку юристів, що фактично призводить до перенасичення ринку кадрами.

Безумовно, на юристів покладається велике соціальне навантаження, проте лише кваліфікований юрист зможе правильно донести думку, зробити правильний аналіз ситуації та допомогти в ній розібратись.

Відповідно до основних принципів ООН щодо суспільної ролі і місця правника визначено, що юрист — це відкрита та доступна для клієнта особа, що на засадах здобутої кваліфікації та дотримання високих стандартів моральності та професійної етики здійснює свою діяльність із захисту прав і законних інтересів клієнта з урахуванням публічного порядку держави. Звідси основними завданнями вищої юридичної освіти є надання належної професійної кваліфікації (знання правового порядку держави та вміння застосовувати законодавство при вирішенні справ) у поєднанні із вихованням професійних ідеалів і поваги до морального обов'язку, прав і свобод людини, а також постійне підвищення професійних навичок юристів, підвищення гарантованості індивідуальних та колективних прав людини відповідно до Рекомендацій Ради Європи щодо свободи здійснення юридичної професії [4; 1].

Вищу юридичну освіту в Україні (далі — ВЮО) слід розглядати як певний рівень фахової освіти, а також як безперервний процес спеціалізованого теоретичного та практичного навчання, що здійснюється у вищих навчальних закладах, у яких зосереджений висококваліфікований науковий і науково-педагогічний персонал, забезпечується поєднання навчального процесу з науково-практичною діяльністю, та готуються компетентні кадри у галузі права відповідно до стандартів вищої освіти. Основне завдання ВЮО — підготовка кваліфікованих фахівців у галузі права, які працюють на утвердження в суспільстві верховенства права та правової свідомості й правової культури громадян.

Відповідно до Концепції розвитку сучасної юридичної освіти в Україні, основними проблемами розвитку ВЮО на сучасному етапі є:

- недосконалість системи ВЮО, що має забезпечувати її високу якість, через значне збільшення кількості ВНЗ різних форм власності, в яких готують фахівців-юристів, та здійснення підготовки фахівців-юристів у непрофільних ВНЗ;

- відсутність галузевих стандартів підготовки бакалаврів права та магістрів права;
- недосконалість навчального та навчально-методичного забезпечення (значна частка неюридичних дисциплін, неефективність організації практик і змісту їх професійного наповнення, а також державної підсумкової атестації) тощо [4; 1].

Проте необхідно зупинитись на першому пункті, зокрема на проблемі питання здійснення підготовки фахівців-юристів у непрофільних вузах.

На наше особисте переконання, дане твердження не повинно відноситись до абсолютно всіх непрофільних вузів, оскільки це означало б, що у всіх непрофільних ВУЗах готують некваліфікованих кадрів.

Звернувшись до рейтингу, розміщеному на сайті <http://bestuniversities.com.ua/ua/vectorpolls?vector=61&city=&year> та проєкту КОМПАС-2013 [5; 1], ми можемо побачити, що даному рейтингу за напрямками підготовки «юриспруденція» в топ-10 знаходяться 5 ВУЗів, що не є профільними за відповідним напрямком. Так, не можна не погодитись з тим, що зараз забагато юристів і просто не вистачає робочих місць для всіх. Але давайте не будемо забувати і про те, що юрист є дуже специфічною професією та потребує знань у різних сферах науки та культури.

Концепція вказує на те, що має місце багато непрофільних дисциплін, що перешкоджають суті викладання правових дисциплін. Тобто, не вдаючись до подробиць, такими непрофільними дисциплінами можна назвати культурологію, загальну психологію, цивільну оборону, економіку і так далі. На наше переконання, подібні дисципліни є необхідними та обов'язковими, оскільки значно приємніше спілкуватись з освідченим, чемним, обізнаним професіоналом, який зможе знайти підхід до будь-якої людини з будь-яким характером. Ерудованість завжди буде в моді. Це точка зору споживача юридичних послуг. З точки зору самого юриста, такі дисципліни також є необхідними. Як допомагає Основа психології, коли перед собою бачиш або розлученого, або індивідуального клієнта, до кожного з яких має бути знайдено окремий підхід для максимальної продуктивності подальшої сумісної праці [1; 3].

Важливим, на нашу думку, є той важливий факт, що юриспруденція не може окремо існувати в професійній діяльності. Чому? Тому що юрист, прийшовши на роботу, починає вивчати

ту сферу, в якій він буде застосовувати свої професійні знання. Тому, на прикладі КНЕУ імені Вадима Гетьмана, можна сказати, що непрофільні ВУЗи дають одразу направленість у певну сферу діяльності. В серйозних юридичних компаніях працюють юристи, які, наприклад, один займається лише правовими питаннями, що виникають у страховій діяльності, інший лише в сфері захисту інтелектуальної власності і т.д. Не можна бути спеціалістом у всіх сферах права. Тому орієнтованість на конкретну сферу в юридичній діяльності є позитивним моментом [3; 2].

Також, відповідно Концепції, хочемо висловити свою думку щодо зовнішнього незалежного оцінювання, на основі котрого наразі абітурієнти вступають до вузів. Працюючи у приймальній комісії, я зустрів не поодинокі випадки, коли абітурієнт подає документи на 3 допустимі напрямки підготовки, зокрема Комп'ютерні технології, економіка підприємства та юриспруденція!!! Три координально різні напрями знань. Часто студенти керуються бажанням просто кудись вступити, а там вже якось вивчитись. Чи є це правильним?! Ні, на мою думку, оскільки мають бути певні вподобання, які складаються на основі шкільних років. У свою чергу, у школах повинні культивувати професійну підготовку, починаючи з 9 класу. Визначившись з напрямом, повинні складати профільні іспити. Чому немає дисципліни «Правознавство» у ЗНО при вступі на юридичний факультет?! Профільною дисципліною є Історія України, але чи історію прийшли вчити майбутні юристи. Так, необхідно знати історію становлення права як нашої країни, так і в світі, але ази правознавства повинні знати майбутні фахівці, як науковці, так і практики.

До речі, повертаючись до освіти у непрофільних вузах. Хоча наступна моя думка стосується і профільних вузів також. Що зможе зробити із студента-правника квалфікованого юриста, більш-менш підготовленого до суворих реалій сучасної юриспруденції?! Безумовно, знання теорії необхідне. Проте лише практичний досвід дозволить орієнуватись у юридичній діяльності. В свій час Йоган фон Гете писав: «Теорія, мій друг, суха, а дерево життя вічно зелене!». Теорія та практика завжди мають йти пліч-о пліч і доповнювати один одного. Тому необхідним є культивування проведення лекцій із залученням спеціалістів-практиків, юристів з багатим практичним досвідом для проведення не тільки лекції, але й обов'язковою дискусією, адже у спорі народжується істина [2; 1].

Також необхідним є проведення тренінгів, проведення ситуаційних семінарів-судових засідань або, наприклад, імітація переговорів за участю заінтересованих сторін і юристів з приводу укладення господарського договору, визначити роль юристів у таких переговорах, їх функції. Студенти повинні зрозуміти своє значення в таких ситуаціях. Необхідно навчити майбутніх спеціалістів складенню та аналізу договорів, написанню процесуальних документів, формувати навички ведення переговорів, медіації, яка ще не широко застосовується, проте, на моє переконання, скоро стане поширеним способом вирішення того чи того спору. Тобто юриста потрібно готувати в рамках певної секції, але в якій майбутній юрист буде знати всі тонкощі правового регулювання. Власне це визначено у Концепції розвитку вищої юридичної освіти.

Враховуючи викладене та беручи до прикладу профільний вуз «Юридичну академію ім. Ярослава Мудрого» та непрофільний юридичний вуз «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», на основі особливо останнього абзацу, можемо сказати, що подібні методи запроваджені як в академії, так і на юридичному факультеті КНЕУ імені Вадима Гетьмана. То чи важливим є критерій профільності вузу?! Головне-кваліфікована підготовка та практичний досвід, який має місце як у профільних вузах, так і в непрофільних. А можливість підготовки юриста в певній конкретній сфері, а не загально, на моє особисте переконання, дає великий плюс непрофільним ВУЗам.

Список використаних джерел:

1. *Христинченко Н. П.* Адміністративно-правові та організаційні засади підготовки юристів / Н. П. Христинченко // Форум права. — 2010. — №3. — С. 445—451.
2. *Касперович П.* Гуманізм у підготовці працівників-юристів України / П. Касперович // Актуальні проблеми формування національної самосвідомості під час навчання у вищих навчальних закладах. — 2008. — №10. — С. 103—108.
3. *Сидоренко М.* Чому і як необхідно підвищувати професійність підготовки юристів / М. Сидоренко // Юридична Україна. — 2009. — №2. — С. 12—14.
4. Концепція розвитку юридичної освіти в Україні/[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.univer.km.ua/doc/koncept.htm>

5. Рейтинг вищих навчальних закладів «Компас». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bestuniversities.com.ua/ua/vectorpolls?vector=61&city=&year>

Стаття надійшла до редакції 18.09.13.

В. Л. Чихірьов,
асистент кафедри
правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

В останнє десятиріччя сфера юридичної освіти знаходиться під пильною увагою органів державної влади. Йдеться про підвищенні якості юридичної освіти, про боротьбу з корупцією, про нездатність юридичних факультетів непрофільних вузів готувати юристів гідної якості. Тому мова йде про системне скорочення кількості місць у ВНЗ. В Україні понад 200 ВНЗ готують юристів, для прикладу, в Німеччині — 44. Під прицілом у першу чергу потрапляють недержавні вузи і юридичні факультети непрофільних вузів. З недержавними вузами, які готують юристів, усе більш-менш зрозуміло. Вони отримали державну акредитацію, ліцензійний обсяг і шукають усіх бажаючих отримати юридичну освіту. При чому якість наданих освітніх послуг може бути досить високою, а от рівень знань студентів нижче середнього. Студент у такому вузі вчиться доти, доки платить за навчання, хоча, безперечно, є й досить успішні в навчанні студенти.

Але ж як бути з непрофільними державними вузами? Тут уже є певна кількість бюджетних місць і держава не хоче витратити кошти для підготовки майбутніх юристів неналежної професійної кваліфікації. Держава здійснює діагностику рівня вищої освіти за допомогою вимірів значень показників якості освіти, що набула особа, та визначення ступеня їх відповідності значенням, встановленим Державним стандартом вищої освіти. У світі і, частково в Україні, сформовано загальні стандарти юридичних професій (правила поведінки, етики суддів, прокурорів, адвокатів, юристів-держслужбовців). Стандарти «бакалавр права» та «магістр пра-

ва», які з урахуванням міжгалузевого значення підготовки фахівців-юристів, мають затверджуватися Кабінетом Міністрів України, повинні враховувати особливості і специфіку професійних стандартів, оскільки кожна правова система запроваджує такі стандарти крізь призму власної історії держави та права. До цього часу такі стандарти не розроблено і не затверджено. В непрофільних вузах навчання зводиться до того, що студентів навчають тому, що вміють і знають викладачі, виходячи з можливостей ВНЗ, а не загальнодержавних потреб і вимог.

Ще однією особливістю на нашу думку є те, що деякі непрофільні ВНЗ здійснюють юридичне навчання, а не юридичну освіту, але ж це не одне й те саме. Юридичне навчання — це засіб, за допомогою якого досягається результат професійної юридичної освіти; він є змістом і структурою навчальної інформації, що опановується студентом, відображається у освітньо-професійних програмах підготовки, навчальних планах, програмах навчальних дисциплін, підручниках, посібниках, інших дидактичних матеріалах. Крім того, до змісту юридичного навчання відносять комплекс практичних задач, завдань і вправ, що забезпечують формування професійних і навчальних умінь і навичок, первинного досвіду професійної юридичної діяльності. Зміст юридичної освіти, що відображається у освітньо-кваліфікаційних характеристиках фахівців-юристів, — це бажаний результат, якого повинна досягти особа в процесі юридичної освіти і який полягає в оволодінні нею системою професійних компетенцій, юридичних знань, умінь і навичок, досвідом практичної юридичної діяльності, громадських, морально-світоглядних і професійно значущих особистих якостей.

Також є проблемою, на наш погляд, існування в деяких непрофільних вузах певних навчальних дисциплін, які за своїм змістом, по-перше, — зовсім незрозумілі майбутнім юристам, по-друге — навряд чи знадобляться в практичній діяльності, наприклад — «вища математика», «економічний аналіз», «політична економія» і т.п. Натомість така базова початкова дисципліна, як «теорія держави і права» в різних ВНЗ, що готують майбутніх юристів, викладається по-різному і не завжди їй приділяється належна увага з боку викладачів.

Невід'ємною складовою становлення майбутнього юриста є формування у нього професійної правової свідомості. У правовій свідомості майбутніх юристів закріплюються уявлення про правові принципи регулювання суспільних відносин у конкретній соціаль-

ній системі. Через професійну правову свідомість виявляється ставлення різних соціальних груп до виробничих відносин, що завжди закріплюються і регулюються системою права. Важливо й те, що правова свідомість відбиває не тільки економічні, але й політичні, моральні, сімейні, трудові, побутові й інші відносини, що потребують спеціального правового регулювання. На відміну від інших форм суспільної свідомості, правова свідомість конкретизує політичні ідеї і моральні норми в категоріях юридичних прав і обов'язків особистості. Правосвідомість це система уявлень та ідей, почуттів та емоцій, що виражають ставлення людини, чи суспільства в цілому, до чинного законодавства, права, а також до діяльності особистості, яке пов'язане з правом. Правосвідомість має бути властива і працівникам, які працюють у галузі юриспруденції, і кожному громадянину країни.

Носіями правосвідомості є різні суб'єкти права: особистість, громадські об'єднання, політичні партії, державні органи та їх посадові особи, юристи-науковці та юристи-практики, суспільство в цілому. В правовій свідомості відбирається ставлення суб'єкта до права, юридичної практики, діяльності та поведінки інших суб'єктів правовідносин, їх оцінка.

Правова свідомість постає як нормативна свідомість винятково юристів, тобто фахівців із середньою спеціальною і вищою юридичною освітою, які володіють професійно-правовими знаннями на практичному, теоретико-практичному або науково-теоретичному рівні; правовими переконаннями, ідеалами і уявленнями про бажане право; оцінним, нормативним, позитивно стійким ставленням до діючого права і правопорядку, пропущеного крізь призму суб'єктивних прав і обов'язків; правовими установками [1]. Не зовсім можна погодитися з думкою деяких фахівців, що формування професійної правосвідомості в повній мірі можливе лише в профільних юридичних вузах. Досить часто можна почути, особливо серед студентів на юридичних спеціальностей такі висловлювання, що, приміром, які можуть бути юристи в економічному або технічному вузі. Тут слід зауважити що головну роль в становленні правосвідомості у студентів відіграють саме конкретні викладачі, які починаючи з першого курсу поступово формують правову культуру, а не навчальний заклад у цілому. Тому в непрофільних юридичних вузах цьому має бути приділена належна увага з боку адміністрації і професорсько-викладацького складу.

Також, на нашу думку, певною проблемою є система поточного оцінювання знань студентів-юристів. Специфіка навчання на юридичних спеціальностях значно відрізняється від навчання на технічних економічних чи педагогічних. Юридичні факультети непрофільних ВНЗ дуже рідко можуть приймати автономні рішення щодо системи поточного і підсумкового контролю знань студентів. Здебільшого такі рішення приймаються вченими радами відповідних університетів і не можуть бути змінені вченими радами юридичних факультетів.

Недосконалою, на наш погляд, є також структура і обсяг навантаження викладачів. Варто погодитися з В. Навроцьким у тому, що негативну роль у якості підготовки юристів відіграє надмірна орієнтація на самостійну роботу, зменшення кількості аудиторних занять зі студентами, що насаджує МОН. Квінтесенція юридичної діяльності — це майстерність переконувати у своїй правоті, вишукування прогалин у позиції опонента, «гра» на суперечностях у доказах і неоднозначностях у нормативно-правових актах. Юриспруденція, за великим рахунком, це мистецтво, а не набір аксіом, які можна завчити [2]. Ідея про те, що студент має вчитися сам, на жаль себе не виправдала. З кожним роком усе менше і менше можна зустріти студентів в бібліотеках, а в читальних залах їх майже немає. Тому механічне зменшення аудиторних занять, на наш погляд є необгрунтованим. Також викладачу важко організувати проведення студентських дебатів, імітованих судових засідань в аудиторіях з кількістю студентів 25—30 чоловік. Це є досить проблематичним і не дозволяє об'єктивно оцінити рівень засвоєння начального матеріалу, комунікативні здібності і психологічні особливості кожного окремого студента. Доцільнішим було б проведення практичної підготовки студентів-юристів у групах по 10—15 осіб з метою залучення всіх студентів до практичного вирішення ситуаційних завдань та кращого контролю процесу вирішення ситуацій і об'єктивності оцінювання.

Ще одним недоліком, на наш погляд, у розвитку юридичної освіти є недостатня увага з боку керівництва непрофільних ВНЗ до створення юридичних клінік. Така форма навчання студентів є поєднанням їх теоретичних знань і з практичними ситуаційними вміннями. Це надає студентам необхідний досвід і формує їх професійні компетенції. На сьогоднішній день у системі вищої освіти створено і діє всього близько сорока юридичних клінік, вісім з яких у місті Києві, чого в межах України явно недостатньо.

З переходом України до Болонської системи освіти з'явилися нові виклики і очікування позитивних змін у системі юридичної освіти. Певні позитивні зрушення дійсно відбулися. Студенти почали більше відвідувати практичні заняття протягом семестру, з'явилося більше часу для самостійної та індивідуальної роботи. Натомість, є ще низка проблем, які необхідно вирішувати на рівні Міністерства освіти і науки. Більшість викладачів ВНЗ юридичної спеціалізації вважають доцільним повернути усну форму проведення іспитів з юридичних дисциплін. При такій формі студент складає іспит екзаменаційній комісії з трьох викладачів. Це дасть змогу уникнути використання студентами сторонніх допоміжних засобів, зробить відкритішим процес оцінювання успішності студентів, зменшить випадки корупційної складової. Також це допоможе розвивати в студентах-юристах мовні навички, відчуття вербального зв'язку із співрозмовником, уміння переконувати і бути зрозумілим при цьому.

Зміни в вищій освіті загалом і в юридичній освіті зокрема мають стати важливим кроком до побудови в Україні громадянського суспільства, важливою умовою створення дійсно соціальної і правової держави.

Список використаних джерел

1. Романов В.В. Юридическая психология. — М. : Юрист, 2000. — 345 с.
2. Навроцький В. // Газета «Дзеркало тижня». — 16 вересня 2011. — № 33.

Стаття надійшла до редакції 30.07.13.

А. В. Богданець,
лаборант кафедри цивільного та трудового права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

На сучасному етапі розвитку суспільства освіта, зокрема вища, стає найважливішим елементом соціальної сфери держави,

що забезпечує стійке економічне зростання, соціальну стабільність і національну безпеку держави. Освіта забезпечує процес отримання конкретною особою систематизованих знань, умінь і навичок з метою їх ефективного використання в професійній діяльності. Рівень освітньої підготовки населення є одним із показників, який характеризує конкурентоспроможність країни.

Особливе місце в системі освіти України посідає юридична освіта, яка є пріоритетним напрямом кадрової політики держави. На сьогоднішній день якістю юридичної освіти не приділяється належної уваги. Фахівці зазначають: сучасна освітня ситуація характеризується тим, що ні систему освіти, ні споживачів освітніх послуг не влаштовує рівень готовності до професійної діяльності та соціалізації випускників вузів. Зростаюча занепокоєність звичайних громадян, відтак, суспільства неефективністю правових інститутів ставить питання про якість інституту «юристів». У зв'язку зі сформованою ситуацією проблема правової освіти у вищих навчальних закладах на сьогоднішній день стала актуальною.

Досить часто звучать твердження, що випускникам юридичних факультетів складно знайти роботу через надлишок фахівців цього профілю на ринку праці. Проте погодитися з даною позицією не можна. На підтвердження висловленої тези доречно навести дані. Які свідчать про те, що вітчизняну систему юридичних навчальних закладів слід розвивати: в Сполучених Штатах Америки на одну тисячу громадян припадає 34 юристи, у Німеччині — 17, в Японії — 14, а в Україні — лише 3. Виходячи з наведеного співвідношення, говорити про перенасичення вітчизняного ринку праці юристами недоречно [5, с. 8].

У цілому, немає нічого поганого, якщо в суспільстві з'явиться багато юридично освічених людей. У розвинених країнах 25 % випускників вузів — юристи, і то вони в дефіциті. Хорошого багато не буває. Сьогодні солідні фірми та установи шукають висококваліфікованих юристів. Якщо людина має здібності, знаннями і знає, чого він хоче, без роботи не залишиться. Хороший юрист завжди зможе заробити як мінімум на безбідне існування.

В останні роки відбулася істотна зміна соціальної значущості юриспруденції. Право сприяє формуванню нових соціальних відносин, тому саме становлення демократичної державності потребує кваліфікованого юридичного забезпечення. Створення ефективно діючої економіки, боротьба з злочинністю залежить від рівня професійної підготовки юридичних кадрів. Найважливі-

шою метою навчального процесу на юридичних факультетах є підготовка та формування юристів, здатних кваліфіковано розбиратися в правових проблемах державного устрою, ринкової економіки, а також у питаннях фінансового, міжнародного, господарського та інших галузей права.

В Україні кількість вищих навчальних закладів і юридичних факультетів дійсно значна, однак і абітурієнти стають вибагливішими та чітко розуміють, у якому ВНЗ їм можуть дати справді якісну освіту [4, с. 10]. Відомо, що в умовах формування ринкових відносин у нашій країні існує гостра потреба у професіоналах, які володіють глибокими знаннями як у галузі права, так і економіки, менеджменту. Вимоги до юристів і їх спеціалізації на ринку праці стали змінюватися. Якщо раніше багатьом були потрібні люди з вузькою спеціалізацією, то тепер у комерційних структурах усе частіше потрібні фахівці широкого профілю, здатні поодиночі вирішити всі завдання, що виникають при роботі фірми. Для того, щоб кількість таких фахівців відповідало попиту, необхідно вносити зміни в освітній стандарт, причому до цієї роботи повинні підключатися не тільки теоретики, а й практики, які знають життя не за підручником. Тільки в цьому випадку діяльність молодого юриста на першому місці роботи перестане починатися зі слів: «А тепер забудьте все, чому вас вчили у ВУЗі!».

Вузькопрофільний спеціаліст не може швидко перевчитися, адже у такого спеціаліста немає достатньої основи базових знань, усі знання, які він отримує, стосуються лише фактично його безпосередньої спеціалізації. А ринок праці, який, природно, постійно стрімко змінюється і потребує нових спеціалістів, уже не може «переварити» тих, які здобули чітку вузькоспеціалізованість і чия ніша вже зайнята іншими [2, с. 34].

Необхідність підготовки юристів, які добре знають сучасну економіку, викликана також потребою в кадрах для господарських судів, що розглядають в основному економічні суперечки, для нотаріату, митної діяльності, банків, податкової інспекції, комітетів з управління майном, фондів майна, Антимонопольного комітету і т. д. На сьогодні в органах державної влади та управління, у сфері економіки є значна кількість посад, які потребують правової підготовки, але через брак кадрів вони заміщуються фахівцями з інших спеціальностей.

Не можна не погодитися з позицією Е.Ю. Винокурова про те, що «Університет покликаний формувати людину. Спеціалізація

необхідна. Але ще більш необхідна всебічність освіти, яка дасть можливість людині бути не просто гвинтиком у механізмі, а творцем і громадянином» [1, с. 3].

В Україні залишається не розвиненим правове регулювання у наступних сферах: міжнародна економіка, інтелектуальна власність, банківська справа, зовнішньоекономічна діяльність, медицина, фондовий ринок, страхування тощо. І саме тому непрофільні ВНЗ, зокрема, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (далі — КНЕУ імені Вадима Гетьмана), Національний авіаційний університет, Національний транспортний університет, Київський національний університет культури та мистецтв та інші, готують юристів, які могли б працювати в різних сферах діяльності.

Юридичні факультети в непрофільних вузах стикаються з непростими проблемами, які не завжди знаходять належного рішення. Перш за все — це проблема кваліфікованих професорсько-викладацьких кадрів. В умовах високого попиту на кваліфікованих юристів вузам нелегко залучити викладачів, особливо якщо вузи намагаються економити на заробітній платі. Неприпустимо, коли на чолі юридичних кафедр стоять неспеціалісти.

На ринку праці спостерігається тенденція більшої запотребованості фахівців широкого профілю, уміння та навички яких охоплюють доволі широкий спектр. Велике значення має статус ВНЗ, навчальний процес: які дисципліни читаються, який рівень викладацького складу, матеріально-технічного забезпечення тощо. І в цьому сенсі є що запропонувати.

Як відомо, КНЕУ імені Вадима Гетьмана — це один із кращих, провідних економічних вузів. Однак визнання університету базується не лише на його традиційно потужній підготовці фахівців економічного профілю, а й на здатності враховувати нагальні потреби сьогодення у фахівцях-юристах господарського спрямування, що обумовило необхідність створення і функціонування в його стінах з 1993 р. юридичного факультету.

Юридичний факультет КНЕУ імені Вадима Гетьмана є унікальним, оскільки здійснює підготовку юристів, роблячи акцент на господарській (підприємницькій) сфері. Поєднання фундаментальних юридичних та економічних дисциплін є основою підготовки висококваліфікованого спеціаліста, здатного орієнтуватись у сучасних умовах ринкової економіки. Саме підготовка юристів із

грунтовним знанням економіки проводиться на юридичному факультеті КНЕУ імені Вадима Гетьмана. Такого поєднання знань нині не має поки що жоден інший юридичний факультет або ВНЗ нашої держави, у зв'язку з чим його випускники користуються досить високим попитом на ринку праці України.

Утім, непростим і тернистим був шлях до становлення юридичного факультету КНЕУ імені Вадима Гетьмана. Адже його формування відбувалося на тлі розвитку демократії у незалежній Україні, яка щойно обрала шлях побудови правової держави, переходу від планово-адміністративної системи господарювання до ринкових відносин в економічній сфері, запровадження нових форм і методів господарської діяльності, розвитку приватних і комунальних підприємств на рівних засадах із державними. Саме в цей період гостро відчувалася потреба у професійних юристах у сфері господарського законодавства, як на рівні правотворчості, так і на рівні правозастосування і боротьбі з правопорушеннями в економічній сфері. Проте знайти прихильників ідеї створення юридичних факультетів у економічних вузах виявилось надто нелегкою справою.

Пропозицію В.Ф. Опришка про відкриття спеціальності та юридичного факультету в КНЕУ імені Вадима Гетьмана було підтримано Міністерством юстиції України, Генеральною прокуратурою України. Кафедрою правознавства було розроблено експериментальну програму по підготовці юристів господарсько-правової спеціалізації, яку було схвалено Міністерством освіти України (нині МОН України). Особливістю цієї програми було те, що вона передбачала вивчення не лише юридичних, а й економічних курсів у співвідношенні 70 % і 30 %. У процесі її реалізації виникла необхідність у відповідному коригуванні цього співвідношення. Нині воно становить 80 % і 20 %. Якщо звернутися до досвіду розвинених капіталістичних країн (США, Німеччини, Японії, Франції та ін.) — то там у вищих навчальних закладах (університетах, коледжах) студенти вивчають економіку та право майже в рівному обсязі.

Слід зазначити, що за даними загального рейтингу ВНЗ України «Компас 2013» КНЕУ імені Вадима Гетьмана за рівнем підготовки спеціалістів із правознавства посів шосте місце [6]. Дані рейтингу підтверджують те, що юридичний факультет КНЕУ імені Вадима Гетьмана є одним із кращих юридичних факультетів країни, на якому створено умови для забезпечення належного рівня

роботи професорсько-викладацького складу всіх кафедр та якісної підготовки висококваліфікованих бакалаврів і магістрів права. Високий рівень факультету відзначено й на державному рівні. Так, за результатами планової перевірки, проведеної Міністерством юстиції в 2011 році, юридичний факультет КНЕУ імені Вадима Гетьмана визначено зразком для наслідування, а ректори інших вищих навчальних закладів повинні брати з нього приклад.

З часу відродження і до сьогодні факультет очолює його декан В.Ф. Опришко, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, відомий юрист, знаний і шанований в Україні і світі вчений. Під його керівництвом професорсько-викладацький склад постійно вдосконалює нові форми організації навчального процесу, роботу зі студентами [3, с. 6]. Окрім цього, значна кількість викладачів є практикуючими юристами та дають своїм студентам не лише теоретичні знання, а й діляться практичним досвідом.

Юридичний факультет КНЕУ імені Вадима Гетьмана успішно втілює в життя спеціально розробленої навчальної програми, які виграли міжнародний грант по лінії TEMPUS-TACIS, у рамках якої й була відкрита нова магістерська програма «Міжнародне економічне право». Раніше такий грант був отриманий за розробку і втілення в навчальний процес магістерської програми «Правове регулювання економіки». Сума двох грантів складала понад 1 млн доларів США. До реалізації програми були залучені юридичні факультети з університетів Марбурга (Німеччина), Неаполя (Італія), Відня (Австрія) та Ньюкасла (Великобританія).

Слід відмітити, що міжнародне співробітництво факультету отримує свій подальший розвиток. Зокрема, у 2010 р. підписаний і реалізується договір про співпрацю нашого факультету із юридичним інститутом Центрального університету економіки та фінансів (м. Пекін), а також факультет прийнятий до Всесвітньої асоціації юристів. КНЕУ імені Вадима Гетьмана разом з юридичним факультетом є членом Європейської організації публічного права, а декан обраний членом Ради директорів [7].

Важливе значення на факультеті надається також роботі зі студентами. Вона спрямовується не лише на підготовку висококваліфікованих фахівців, а й на формування в них високих моральних і інших людських якостей. З цією метою на факультеті збережено і функціонує інститут кураторства, розроблено і впроваджено комплексну систему студентського самоврядування, ра-

зом з редакцією газети «Голос України» створено юридичну клініку, в якій студенти під керівництвом викладачів надають необхідну правову допомогу малозабезпеченим верствам населення.

З метою розвитку і зміцнення зв'язків з нашими випускниками створена і діє Асоціація випускників юридичного факультету під керівництвом к.ю.н., старшого викладача кафедри правового регулювання економіки Ю. О. Шматової. Тісна співпраця з випускниками дає можливість не лише реальніше вивчати питання відповідності наших навчальних програм потребам практики, а й користуватись їх допомогою в організації практики наших студентів, зустрічей з досвідченими юристами-практиками та вирішувати разом з ними ряд інших проблем, які стоять перед факультетом.

Особлива роль на факультеті відводиться творчості. Тут діє спеціальний центр, де функціонують студії: вокальна, хореографічна, акторської майстерності. З 2005 року започатковано проведення щорічного конкурсу української музики, пісні, танцю, участь у якому беруть не лише студенти, а й викладачі. Регулярно проводяться концерти, спортивні олімпіади, конкурси краси.

Завдяки співпраці з численними організаціями та підприємствами студенти мають широкий вибір баз практики. Її успішне проходження надає можливість залишитися там працювати. Окрім цього, для допомоги випускникам на факультеті створена і функціонує Рада з працевлаштування, яка організовує щорічні зустрічі студентів з потенційними працевластувачами, завдяки чому знайшли перше місце роботи сотні випускників факультету. Це свідчить про те, що факультет є запотребованим у суспільстві і спеціальності, освіти з яких він надає, цікаві для студентства та мають попит на сучасному ринку праці. І сьогодні наші випускники підтверджують високий рівень професійної підготовки своїми здобутками у різних сферах юридичного життя.

Освітня галузь — це та сфера суспільного життя, де, практично, кожен може дати безліч порад, як потрібно виховувати і навчати молоде покоління майбутніх фахівців, або ж, у разі випадків, покритикувати вітчизняну систему освіти за «корумпованість», «втрата національних особливостей», «непрофесіоналізм» тощо. І цю «звичку» мають як політики, так і пересічні громадяни. В той же час існують ВНЗ, які викликають повагу і мають неабиякий авторитет в освітній і науковій діяльності як у нашій країні, так і за кордоном. Серед них — КНЕУ імені Вадима Гетьмана.

У підсумку відмітимо, що наявність в економічному, технічному університеті юридичного факультету суттєво сприяє розвитку університету в його класичному розумінні та допомагає вирішенню першочергових завдань системи освіти, а саме: всесторонньому розвитку особистості студента; надання молоді широкої та міцної наукової бази; фундаментальній підготовці молодих спеціалістів; формуванню у студентів стійкого інтересу до культури, зміцненню прагнення до самоосвіти, до роботи над собою, розширенню дослідницьких можливостей як університету в цілому, так і представників його професорсько-викладацького складу.

Список використаних джерел

1. *Винокуров Е. Ю.* Идея университета: свобода, универсальность, моральность / Е.Ю. Винокуров // Культурный слой. Исследования по истории европейской культуры. Сб. науч. статей / КРМОО «Центр «Молодежь за свободу слова». — Калининград, 2000. — С. 3—6.
2. *Мельниченко А. А., Косенко В. Д.* Місце соціогуманітерного факультету в технічному університеті: постановка проблеми // ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. — 2011. — № 3. — С. 32—39.
3. *Нечипоренко О. Ю.* Студентська наука юридичного факультету — на міжнародному рівні // Газета Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана «Економіст». — 2010. — №12–14 (1315–1317). — С. 6.
4. *Опришко В. Ф.* Двадцять років успіху: від експерименту до заслуженого визнання // Голос України. — 2013. — № 106 (5606). — С.10.
5. *Опришко В. Ф., Фукс Н. А.* Особливості підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах / В. Ф. Опришко, Н. А. Фукс // Правове регулювання економіки: зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. ред. В. Ф. Опришко. — 2012. — № 11-12. — С. 6–22.
6. Рейтинг ВНЗ України «Компас 2013» — Загальний рейтинг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/life/education/Kuda-postupit-posle-shkoly-Reyting-VUZov-Ukrainy-Kompas-2013-435538.html>
6. Юридичний факультет ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://jf.kneu.edu.ua/ua/>

Стаття надійшла до редакції 22.07.13.

В. В. Боюка,
ад'юнкт кафедри
інформаційних технологій НАВС,
адвокат, слухач НІШСУ

ЮРИДИЧНА ОСВІТА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Професія юриста — одна з найдавніших у світі.

Юрист — це спеціаліст, який має юридичні знання, причому не загальні відомості з права і держави, а професійні, тобто фундаментальні та спеціалізовані знання. Спеціалізованими називають конкретні юридичні знання, які використовують для потреб того чи того виду юридичної діяльності, наприклад: адвокатської, слідчої чи прокурорської.

Спеціалізовані юридичні знання отримуються у вищих навчальних закладах — це юридична освіта, яка включає професійну компетенцію.

В Україні юридична освіта, на жаль, перебуває на низькому якісному рівні, до того ж є відірваною від потреб ринку праці.

Необхідність вдосконалення юридичної освіти вже ні в кого не викладає сумнівів. Предмет дискусії є лише напрямок та обсяг реформування освітньої галузі з питань підготовки юристів. Як відомо будь-яке реформування має своєю метою покращення та розвиток об'єкта реформування.

Так, наприклад, ґрунтовне покращення якості юридичної підготовки дають постійне удосконалення освітніх професійних стандартів, застосування сучасних методів освіти та введення в науковий обіг нових дисциплін, які відповідають не лише духу часу, а й є спрямованими на перспективу.

Важливим аспектом такої роботи є введення навчальних дисциплін з прав людини.

Так, поміж обивателів популярними є розмови про права людини, політичні гасла про Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (далі — Конвенція), репортажі новин щодо тих чи тих рішень, прийнятих Європейським судом з прав людини (далі — Суд) тощо. Проте, такий розвиток подій не несе користі для юридичної освіти. Разом з недостовірною або перекрученою інформацією він створює у свідомості громадян

«жовтий юридичний фон». Такий розвиток подій має своїм наслідком низький рівень знань серед населення про свої права та обов'язки, низьку правову культуру, відсутність усвідомлення значення прав людини як суспільного явища. У суспільстві складається невірне та неповне розуміння процесів гуманітаризму (побудови та розвитку правової системи навколо людини та для людини, визнання людини найвищою соціальною цінністю).

Питання прав людини регулюється значною кількістю міжнародно-правових актів. У наш час найдієвішим актом з питань прав людини та їх захисту є Конвенція. Вона є систематизованим актом, що встановлює стандарти прав людини, забезпечує належний рівень дотримання та захисту прав людини, створює механізм їх захисту. Особливо істотне значення для захисту прав людини в державах — учасниках Ради Європи, які підписали Конвенцію мають Рішення Суду.

Суд виступає контрольною інституцією, яка забезпечує дієвість норм Конвенції, вживає заходів для усунення наслідків їх порушення. Суд неодноразово відзначав, що Конвенція є живим механізмом, її норми мають застосовуватися із врахуванням духу часу та тлумачитися через призму її преамбули, в якій закріплено основний принцип Конвенції — верховенство права.

Якісні зміни юридичної освіти в Україні передбачають, насамперед, практичне впровадження принципу верховенства права в правову систему країни, в правову культуру та мають своїм наслідком трансформацію живого і природного права у позитивне право, розвиток модерного європейського права, подолання деяких негативних тенденцій юридичного позитивізму та духовно-моральну кореляцію майбутніх правників.

Професія юриста як суб'єкта професійної діяльності вимагає, насамперед, впровадження в навчальну програму гуманітарних дисциплін і підвищення ролі духовно-моральної складової освітньої підготовки майбутніх юристів. У даному випадку юрист має плекати в собі моральні якості, проймається правовим почуттям, сприймати та реалізувати на практиці принцип верховенства права, своєю поведінкою виховувати в собі духовно-моральну особистість, яка знайде себе у будь-якій професії. Ці складові є однаково важливими для всіх сфер юридичної професії, позаяк йдеться про формування людини, як високоморальної особистості та як правника.

Саме тому впровадження в юридичну освіту таких наукових дисциплін як: верховенство права (адже юристи ще зі студентської лави мають розуміти сутність такої основоположної дисципліни, що пропагує культ прав людини); міжнародні стандарти прав людини (ця дисципліна визначає загально визнані базові стандарти прав людини, міжнародно-правовий механізм їх дотримання та захисту); Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і практика Європейського суду з прав людини (саме ця дисципліна дає глибокі, системні та професійно-орієнтовані знання з питань прав людини та їх захисту) в підсумку дозволить підвищити якість юридичної освіти та професійний рівень практикуючих юристів.

Для якіснішого засвоєння отриманих знань доцільно впровадити стажування в правозахисних організаціях та установах, проходження практики в юридичних клініках за даним напрямом. Також доцільним вбачається розробка та впровадження тренінгів із захисту прав людини.

В Україні цьому питанню не приділяється належна увага, воно знаходиться поза сферою наукових та освітніх дискусій. Переконали, що в юридичній освіті, серед ВНЗ, перевагу здобуде той, хто підніметься на новий щабель — упроваджуватиме дисципліни з прав людини.

Адже, як відзначав російський правознавець С.С. Алексеев, «Категория «право человека» принципиально новая... Есть основания утверждать — перед нами *самый главный перелом в мире правовых явлений и правовых представлений, происшедших за всю человеческую историю*» [3, с. 517—518].

Вважаю, що наразі в Україні немає вибору — потрібно якнайшвидше впроваджувати в юридичну освіту дисципліни з прав людини, їх захисту, надавати необхідні знання та навички майбутнім юристам з цього напрямку.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>
2. Алексеев С. С. Введение в юридическую специальность. — М., 1976.
3. Алексеев С.С. Восхождение к праву. Поиски и решения. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство НОРМА, 2002. — 608 с.

4. *Гаверловский А. В.* Имплементация норм международного права. — К.: Вища школа. Главное издательство, 1980. — 320с.
5. *Гайдулін О.О.* Основні поняття загальної теорії права: Монографія. — К.: ППП, 2003. — 160 с. — (Серія «Доктрина права»).
6. *Дуташ Т.І.* Практика Європейського суду з прав людини: навчально-практичний посібник. — К.: Алерта, 2013. — 368 с.
7. *Общая теория прав человека / Под редакцией Е.А. Лукашевой.* — М., 1996. — С. 169–171.
8. *Тодика Ю.М.* Конституція і правова доктрина // Вісник Академії правових наук. — Харків: Право, 2000. — №1 (20). — С. 42—50.

Стаття надійшла до редакції 17.07.13.

О. В. Опанасенко,
аспірант
кафедри цивільного та трудового права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДГОТОВКУ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВНЗ

Побудова правової держави та громадянського суспільства в Україні, що обов'язково супроводжуються фундаментальним оновленням законодавства, судовою реформою, посиленням захисту прав і свобод громадян, створенням ефективно діючої ринкової економіки змінили соціальну значимість юриста — фахівця в галузі права. Юридична професія в нашій державі стала однією з найзатребуваніших, як і у всьому цивілізованому світі [1, с. 45].

Разом з тим, розбудова української державності обумовлює актуальність питання належної професійної підготовки кадрових ресурсів — юристів, які знають правовий порядок держави та вміють застосовувати законодавство; які працюють на утвердження в суспільстві верховенства права, правової свідомості та правової культури громадян [2, с. 445].

Адже попит на юридичну освіту зумовив стрімке зростання мережі вищих навчальних закладів, які готують спеціалістів у галузі «Право». Нині їх вже багато більше за 100 (лише в Києві підготовкою юристів займається біля 50 закладів освіти), причому біля 2/3 з них — непрофільні вузи. Та незважаючи на щорічні значні обсяги випуску дипломованих правознавців, попит на юридичні спеці-

альності не спадає — він стабільно продовжує бути одним з найбільших. Фахівці говорять про настання дисбалансу між картоною затребуваності правників на ринку праці та обсягами випуску таких спеціалістів вищими навчальними закладами.

Зазначене стало підставою активної дискусії щодо доцільності підготовки юристів у непрофільних ВНЗ. Проблема має два боки: юристів готують багато, але погано. Причину цього, в основному, вбачають у тому, що на юридичні факультети в непрофільних вузах не вистачає ані кваліфікованих викладачів, ані матеріально-технічної бази. Низький рівень підготовки юристів за «принципом доміно» відчутно позначається на рівні законодавчої і правозастосовчої діяльності в країні.

У ситуації, що склалася, урядовці почали кампанію за скорочення кількості юридичних факультетів у непрофільних державних вузах, обґрунтовуючи це величезною кількістю безробітних юристів. Вищі навчальні заклади відстоюють свої позиції, зазначаючи про профільність і спеціалізацію підготовки, що робить юриста — випускника непрофільного вузу більш пристосованим до роботи в певній сфері суспільного виробництва: в економіці, в технічних галузях, в аграрній сфері, у галузі культури, спорту тощо. Представники класичної освіти, зі свого боку, зауважують про те, що гарний юрист може працювати у будь-якій сфері, оскільки навчальні плани спрямовані на міжгалузеве застосування.

Так чи інакше, але непрофільна освіта є явищем, характерним для сучасного розвитку вищої школи, і хоча воно має суперечливу специфіку в порівнянні з так званою класичною освітою, але протягом останніх десятиліть носить стійкий характер.

Висловлюючи власну позицію до питання щодо підготовки юристів у непрофільних вузах, зазначимо про таке.

Ми беззаперечно погоджуємося з тим, що ключовим фактором при визначенні перспективи юридичної освіти та необхідної кількості юристів є якість юридичної освіти. Існує пряма залежність між наявною у випускника освітою і його професійною компетентністю. Так само, не підлягає сумніву той факт, що нині велика кількість власників юридичних дипломів отримала формальне право працювати, не маючи на це необхідних підстав.

Але існує ще й зовсім інший аспект даної проблеми, а саме: висока вартість класичної юридичної освіти, яка по кишені далеко не кожній українській родині. Розвиваючи цю тему, можна зазначити, що не всі дипломовані правники займаються юридич-

ною діяльністю; якась частина студентів, особливо при заочній формі навчання, здобуває юридичну освіту винятково для задоволення власного потягу до юридичних знань, підвищення своєї правової культури. Забезпечення кожній людині активного віку можливості отримати вищу освіту хоча б на рівні бакалавра, є загальноосвітовою тенденцією, котра ґрунтується на тій думці, що освіта не буває зайвою.

У сучасному світі через засоби масової інформації та мережу Інтернет кожному абітурієнту є доступною інформація щодо попиту ринку праці на фахівців юридичних спеціальностей, рейтингу вищих навчальних закладів як за якістю юридичної освіти та затребуваністю роботодавцями, так і за ціною такої освіти. Вважаємо, що обираючи за таких умов юридичну освіту в непрофільному вузі, абітурієнт та його батьки свідомо розуміють її особливості:

— більшу доступність в отриманні в порівнянні з профільною внаслідок меншого конкурсу на юридичні спеціальності в непрофільних вузах, а також більш низькою вартістю навчання у разі вступу на комерційній основі;

— меншу затребуваність фахівців-непрофільників на ринку праці внаслідок сформованих уявлень роботодавців про нижчу якість даної освіти в порівнянні з отриманою в престижних вузах.

На наше переконання, проблема низької якості юридичної освіти полягає не стільки в наданні її непрофільними ВНЗ, скільки в іншому: купуванні знань, дипломів, випробувань при прийнятті на роботу тощо. Професор В. Навроцький, слушно, на наш погляд, констатує, що рівень юридичної освіти є низьким тому, що сучасна Україна приймає некваліфікованих фахівців, дозволяє купувати посади. На його погляд, в Україні немає суспільної потреби у кваліфікованих фахівцях з права, принаймні на державній службі. В умовах корупції кваліфіковані юристи не потрібні, скоріше, навпаки, є потреба у недовчених [3, с. 6].

Вища юридична освіта як певний рівень фахової освіти має розумітися як безперервний процес спеціалізованого теоретичного та практичного навчання, що здійснюється у вищих навчальних закладах, де зосереджено висококваліфікований науковий і науково-педагогічний персонал, забезпечується поєднання навчального процесу з науково-практичною діяльністю та готуються компетентні кадри у галузі права відповідно до стандартів вищої освіти [2, с. 445]. Разом з тим, незважаючи на багато розмов

про незадовільну юридичну підготовку у ВНЗ, у нашій державі до цього часу відсутній галузевий стандарт вищої освіти з підготовки фахівців напряму «право», отже, «сама розмова про її якість стає безпредметною», оскільки «немає іншого способу визначити якість будь-чого, в тому числі й набутих знань, як порівняти з еталоном» [3, с. 6].

Але держава має ряд установ, які мають здійснювати контроль за якістю вищої юридичної освіти в Україні (Науково-методична комісія з права Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Державна інспекція навчальних закладів тощо) [2, с. 446]. Крім того, введені спеціальні кваліфікаційні іспити до претендентів на юридичні посади чи на право займатися відповідною діяльністю.

Кожний ліцензований вищий навчальний заклад має певний рівень акредитації, відповідно до якого повинен надавати студенту вищу юридичну освіту. Але отримана юридична освіта, як у профільному, так і в непрофільному юридичному вузі є лише базисом професійної компетенції, адже професійне становлення особистості юриста здійснюється протягом усього життя. Професійна компетентність правника є інтегративним особистісним утворенням теоретичних знань, практичних умінь, професійно значущих якостей [4, с. 128—129].

Зрозуміло, що одним із визначальних періодів професійного становлення юриста є період підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі; з цих підстав для кожного абітурієнта має бути важливим отримати юридичну освіту у ВНЗ, який користується високою суспільною оцінкою: з одного боку це стимулює абітурієнта належним чином готуватися та приймати участь в конкурсі на бюджетні місця у таких вузах, з іншого — економічно обумовлює коштовність престижної освіти для тих, чий рівень знань є недостатнім для вступу «на бюджет». Але все це в жодному разі не дозволяє говорити про те, що юрист, який отримав вищу освіту в непрофільному вузі, не може стати відмінним фахівцем у галузі права, йому лише може знадобитися прикласти до цього більше зусиль, ніж вихованцям класичних університетів.

Описана вище проблема існує не лише в Україні, вона властива багатьом розвинутим країнам світу, в яких так само величезна кількість юридичних вузів не забезпечує необхідно високий стандарт підготовки спеціалістів у галузі права. В. Навроцький на-

зиває це загальносвітовою тенденцією, яка має спільні причини (збільшення потреби в юристах) та наслідки (зниження якості підготовки фахівців-правознавців) [3, с. 6]. Випускників юридичних вузів дуже багато, ринок юридичних послуг заповнений молодими спеціалістами, і в той же час правники говорять про нехватку дійсно професійних кадрів.

Ми вважаємо, що регулювання юридичної освіти має здійснюватися, перш за все, ринком праці, коли відбракування навчальних закладів відбувається природним шляхом. Але нині збільшення кількості юридичних ВНЗ не спричинило реальної конкуренції між ним, яка неминуче привела б до боротьби за абітурієнтів, а відтак і підвищення якості підготовки спеціалістів. Адже, з одного боку, кількість бажаючих здобути юридичний фах достатньо велика і переважна більшість освітніх закладів не мають проблем з набором за напрямом «право», а з іншого боку, ринок праці в Україні, як уже зазначалося, приймає неякісних фахівців. «Квінтесенцією проблеми неякісної юридичної освіти в Україні є, звісно ж, корупція у всіх її проявах» [3, с. 6].

Оскільки потреби сучасної держави і суспільства в цілому в кваліфікованих юридичних кадрах на сьогоднішній день не можуть бути задоволені, справжній фахівець без роботи не залишиться. Отже, існує об'єктивна потреба підвищувати якість вищої юридичної освіти як у профільних, так і в непрофільних ВНЗ. Адже від стану освітньої системи сьогодні фактично залежить побудова нашого суспільства в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Юридична деонтологія : Підруч. для студ. вузів / О. Ф. Скакун. — Х. : Еспада, 2008. — 400 с.
2. Христинченко Н. П. Адміністративно-правові та організаційні застави підготовки юристів / Н. П. Христинченко // Форум права. — 2010. — № 3. — С. 445–451.
3. Навроцький В. Колізія. Держслужба не потребує кваліфікованих юристів / В. Навроцький // Дзеркало тижня. — 2011. — 17–23 вересня (№ 33) — С. 6.
4. Савищенко В. М. Етапи професійного становлення сучасного юриста // Держава і право : проблеми становлення і стратегія розвитку. — Суми, 2008. — Ч. 1. — С. 128–131.

Стаття надійшла до редакції 12.08.13.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

С. Г. Головка,
к.і.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного авіаційного університету

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Державна політика України у галузі правової освіти передбачає систему заходів щодо поширення правової культури, способу орієнтації в соціально-правовому просторі відповідно до правових та етичних норм, правомірної поведінки в українському суспільстві [1]. Професійна підготовка майбутнього юриста у непрофільному вищому навчальному закладі передбачає забезпечення низки організаційно-педагогічних умов, які визначають, з одного боку, формування професійної компетентності випускника, мобільного і конкурентоспроможного на ринку праці, а з іншого, — якість освітніх послуг і конкурентоспроможність самого навчального закладу на ринку освітніх послуг.

Тільки органічне поєднання цих двох аспектів орієнтує навчальний процес на досягнення визначальних цілей сучасної вищої професійної освіти. Перший напрям безпосередньо пов'язаний із формуванням і розвитком особистісних характеристик студента. Другий напрям передбачає удосконалення діяльності вищого навчального закладу, його організаційно-методичного забезпечення та системи управління якістю освіти [2].

Якість юридичної освіти доцільно розглядати як інтегровану категорію, якій властиві внутрішні та зовнішні характеристики. До зовнішніх характеристик відносять показники ефективності функціонування освітньої системи та її вплив на соціальну сферу тощо. Найвагомішими внутрішніми характеристиками є якість освітнього середовища, що визначається ефективністю управлін-

ня освітнім процесом і науково-методичної роботи, ресурсним забезпеченням навчання; якість реалізації освітнього процесу, що передбачає реалізацію принципів науковості та доступності змісту освіти, ефективність засобів навчання, майстерність педагогів; якість результатів освітнього процесу, що визначається рівнем навчальних досягнень студентів та рівнем розвитку їх особистісних якостей.

Зовнішні характеристики якості юридичної освіти визначають вплив на функціонування цієї галузі соціально-економічних і соціокультурних чинників, суспільних запитів, освітніх парадигм, педагогічних концепцій і тенденцій, нормативно-правового забезпечення. Важливе значення у цьому контексті має розроблення галузевих стандартів юридичної освіти, які визначають зміст фундаментальної та професійної підготовки майбутніх юристів і вимоги до рівня його засвоєння. Якість юридичної освіти залежить і від базових принципів організації системи освіти, визначених Законом «Про вищу освіту». Пріоритетність зовнішніх характеристик спостерігається в періоди значного реформування системи вищої професійної освіти, коли в нових умовах змінюються цілі та завдання освітніх систем.

Однією з основних внутрішніх характеристик є якість освітнього середовища, що реалізується ефективною системою управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, належним рівнем науково-методичної роботи та ресурсного забезпечення. Процес управління безпосередньо пов'язаний з цільовими настановами та програмуванням результатів навчання.

Якість реалізації освітнього процесу у вищій юридичній школі забезпечується реалізацією основних дидактичних принципів у структурі та змісті фахової підготовки студентів, його науковістю, доступністю, систематичністю та неперервністю системи юридичної освіти, що органічно поєднує зусилля основної, старшої та вищої школи, системи післядипломної юридичної освіти. Суттєво впливає на якість реалізації освітнього процесу рівень кваліфікації та професійної майстерності науково-педагогічних працівників, їх уміння та навички, готовність і спроможність запроваджувати особистісно орієнтований, діяльнісний і компетентнісний підходи у процесі фундаментальної та професійної підготовки майбутніх юристів.

Визначальним є спрямування освітнього процесу на формування та розвиток компетентностей майбутнього випускника-

юриста. Компетентнісний підхід спрямовує навчально-виховний процес на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності. Компетентність є набута у процесі навчання інтегрована здатність студента, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Компетенція розглядається як суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини. Предметна (галузева) компетентність є набутиим студентами у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань.

Предметні компетенції та ключові компетентності є основою формування професійної компетентності майбутнього юриста, яка характеризує високорозвинуті уміння і навички професійної діяльності. Під ключовою компетентністю розуміють спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Важливим критерієм досягнення цілей професійної правової освіти є якість результатів освітнього процесу. Одним із її показників є рівень навчальних досягнень, який в умовах кредитно-модульної підготовки майбутніх юристів є рейтинговим і визначається гнучким інструментарієм. Однією з важливих умов об'єктивного визначення рівня навчальних досягнень є розроблення еталонних вимірників навчальних досягнень. Найбільш валідними та об'єктивними є тестові вимірники, використання яких забезпечує відкритість і надійність контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів.

Одним із головних питань, що потребує детального вивчення, теоретичного обґрунтування та розроблення науково-методичного забезпечення є управління якістю сучасної професійної юридичної освіти. Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій як засобу менеджменту якості освіти дає можливість якісно удосконалити навчально-виховний процес з використанням технологій дистанційного навчання, систематичного моніторингу етапів пізнавальної діяльності студентів, створення комп'ютерних тестових систем для визначення рівня оволодіння змістом навчання, які створюють умови для деталь-

ного покрокового аналізу відповідей студентів і внесення коректив у зміст і методичку навчання фундаментальних і фахових предметів.

Список використаних джерел

1. Горбунова Л. Роль правової освіти в утвердженні верховенства права / Л. Горбунова // Право України. — 2006. — № 4. — С. 154–159.
2. Ляшенко О.І. Якість як феномен освіти //Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. — К.-П., 2003. — В. 9. — С. 58—59.
3. *Образование* в Украине. Международная интеграция. — К.: ТОВ «НЕТПРИНТ», 2011. — 84 с.

Стаття надійшла до редакції 27.08.13.

Г. А. Капліна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства
Інституту юриспруденції та міжнародного права
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ

В сучасних умовах дистанційне навчання стає невід'ємним елементом вищої освіти. Можна сказати впевнено, що це — вимога сьогодення. Постійний розвиток інформаційних технологій у сучасному світі, нові можливості збору, передання та збереження великої кількості різноманітної інформації, широкі можливості повноцінного спілкування за допомогою різноманітних сервісів у мережі Інтернет цілком природно створюють передумови для впровадження та широкого застосування нових методів і форм навчання у галузі вищої освіти, заснованих на використанні останніх комп'ютерних та інформаційних технологій.

Вища освіта є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального та економічного розвитку суспільства і держави. Саме тому вона має відповідати вимогам, які ставить перед нею сучасне суспільство, Болонський процес то інтеграційні процедури щодо входження України до ЄС. Як вказував В.О. Са-

лов, «об'єктивно оцінювати значення Болонського процесу можна тільки через аналіз його впливу на долю основної фігури вищої освіти — українських студентів, які бажають вчитись і розглядають освіту як фундамент майбутньої кар'єри» [1]. До того ж не можна обійти увагою процеси глобалізації, які теж мають свій вплив на освітній простір. На думку М.В. Фесенко, «...глобалізація створила такі можливості, які неможливо було уявити кілька років тому:...значно ширший і вільніший, ніж ще 10—15 років тому, доступ до інформації і можливостей комунікації у світовому масштабі»[2, с. 33—34].

За таких обставин усе більшої уваги набуває актуальне питання розвитку дистанційного навчання в Україні. Дистанційну форму навчання цілком можна використовувати й у процесі підготовки юристів. Основним проблемним питанням, що при цьому виникає, полягає у тому, чи запроваджувати виключно дистанційне навчання, чи використовувати комбінований варіант, який би містив як елементи очного, так і елементи дистанційного навчання.

Термінологічний словник дає таке визначення: дистанційне навчання — сукупність технологій, що забезпечують доставку тим, хто навчається, основного обсягу досліджуваного матеріалу; інтерактивна взаємодія студентів і викладачів у процес навчання, надання студентам можливості самостійної роботи з освоєння досліджуваного матеріалу, а також у процесі навчання [2].

Слід констатувати той факт, що на сьогоднішній день у галузі підготовки юристів дистанційна освіта не набула достатньої популярності. Таку ситуацію можна пояснити недостатнім психолого-педагогічним обґрунтуванням функцій інформаційних засобів у навчальному процесі. Крім того, іноді порушуються принципи і логіка навчального процесу, ігноруються мотиваційні аспекти, не налагоджується взаємодія тих, хто навчається з тими, хто навчає.

Наявність як позитивних аспектів, так і невирішених проблем є актуальною характеристикою сучасного стану дистанційного навчання в галузі юридичної освіти. З одного боку, комп'ютерні мережі певним чином ускладнюють діалог між суб'єктами навчання, але з іншого, надають можливість для ділового спілкування людей, роз'єднаних у просторі та позбавлених безпосередньої взаємодії. Кожен студент-юрист, використовуючи комп'ютерні навчальні програми (що забезпечує індивідуалізацію навчання), може практично застосовувати отримані знання для розв'язання проблемних ситуацій, хоча це лише ілюзія реалізації.

льного процесу. Інформаційно-комунікативні технології на сьогоднішній день можуть забезпечити освітню діяльність різноплановими, компактними та оперативними засобами, що слугують активному пізнавально-творчому розв'язанню студентом-юристом суттєвих суперечностей у теорії і практиці.

Проте, навіть в умовах дистанційного навчання інформаційно-комунікативні технології не замінять викладача та його функції організатора навчальної діяльності, експерта, консультанта, який створює психолого-педагогічні умови для тих, хто навчається. Комп'ютер лише виконує функції ефективного за певних умов засобу для суб'єктів навчального процесу.

Також слід зазначити, що не зважаючи на певні труднощі, інформаційно-комунікативні технології створюють нові широкі та доволі продуктивні можливості для вдосконалення навчального процесу. Тому звертаємо увагу на сучасну необхідність впровадження елементів дистанційної освіти в процес підготовки юристів. Особливо це стосується навчального процесу у відокремлених підрозділах, філіях базового навчального закладу. Так, наприклад, автор публікації активно застосовує окремі види дистанційних навчальних заходів у відділеннях СНУ ім. В. Даля: скайп-лекції, онлайн-тестування, електронне листування та видача завдань, відео-конференції тощо.

Зрозуміло, що на вимогу сьогодення доступ до вищої освіти слід розширити, що передбачає вдосконалення навчального середовища, створення відповідних економічних умов для того, щоб студенти могли користуватися навчальними можливостями на усіх рівнях. Але одночасно, враховуючи можливі негативні наслідки зловживання віртуальною реальністю, педагогічна наука все ще обмежує застосування таких інформаційно-комунікативних технологій. Саме викладач повинен встановлювати такі межі, у чому, до певної міри, допомагає студент. Створює програму, розробляє проблемні завдання, організовує спілкування в мережі, консультує на усіх етапах діяльності і врешті оцінює навчальні досягнення студентів саме викладач. Студент стає співавтором навчальних програм, активним учасником навчального процесу.

Вважаємо, що найефективнішою моделлю використання дистанційної форми навчання фахівців-юристів буде та, яка передбачає у собі елементи очного навчання (проведення на початковому етапі навчання оглядових лекцій, короткострокових курсів

тощо). Зокрема, для підготовки юристів необхідним є проведення очних лекцій з основних, базових навчальних дисциплін з юриспруденції. У першу чергу, йдеться про теорію держави і права, цивільне трудове та кримінальне право тощо. Отримавши фундаментальні юридичні знання з цих навчальних дисциплін, студенти-юристи зможуть доступно сприймати та ефективно засвоювати навчальний матеріал з інших юридичних дисциплін вже у формі дистанційного навчання.

При цьому бажано, щоб саме дистанційне навчання проводилось з використанням різноманітних тематичних відео- та аудіоматеріалів, добре обладнаного віртуального навчального порталу. Дистанційне навчання через Інтернет, що проходить не лише на основі спеціально розроблених навчальних матеріалів, а й також включатиме в себе проведення відеолекцій, семінарів, практикумів, презентацій та уроків, — усе це створить ефективне та динамічне навчальне середовище. Віртуальний навчальний портал обов'язково має забезпечувати студентів, що проходять дистанційне навчання, цілодобовим доступом до навчальних матеріалів, які містять лекції викладачів і завдання для індивідуальної роботи.

Вважаємо, що повністю перевести навчання студентів-юристів на дистанційну основу недоцільно. Ця теза обумовлена наступними чинниками. По-перше, специфіка підготовки фахівців у згаданій сфері передбачає формування особистості правознавця-юриста, підвищення таких його людських якостей, як моральність, порядність, чесність, гідність, що можливе тільки у процесі безпосереднього спілкування при викладанні таких дисциплін. По-друге, юридична освіта потребує оволодіння навичками ораторської майстерності, діалогу, медіації та комунікативності, що теж можливе тільки при особистому спілкуванні. І по-третє, дистанційна освіта юриста, як і іншого фахівця, вимагає наявності детально розроблених програмних комплексів, таких, що пройшли опробування та тестування за багатьма критеріями: доступність, можливість оперативного внесення змін при зміні законодавства тощо. Тому перехід до дистанційної форми навчання юриста хоча й відповідає викликам сьогодення, але не може бути здійснений швидко. При цьому треба з обережністю підходити до імплементації дистанційної освіти в процес підготовки юриста.

Отже, станом на сьогодні впровадження дистанційних курсів при підготовці студентів-юристів ще не досягло достатнього рів-

ня. Таку ситуацію зумовлюють різні причини, проте вона потребує свого подальшого вирішення, адже в умовах сучасного інформаційного суспільства саме дистанційна освіта набуває значних переваг перед традиційними формами навчання. Така форма навчання у ряді випадків (брак часу, далека відстань від навчального закладу тощо) може виявитись більш зручною, у першу чергу, для самих суб'єктів, що отримують освітні послуги, адже завдяки використанню інформаційних технологій розширюється доступ абітурієнтів до можливості здобуття юридичної освіти. Саме у цьому і полягає одна з найбільш головних і важливих переваг дистанційної форми навчання.

Список використаних джерел

1. Салов В. О. Про Болонський процес без емоцій та упереджень / Володимир Олександрович Салов // Електронний доступ : http://ukrcei.org/uploads/files/default/tezisy_na_konferenciyu_knizhnka.pdf.
2. Фесенко М. В. Цей багатополосний світ: Формування сучасної системи міжнародних відносин / М.В. Фесенко // Політика і час. — 2005. — №12. — С. 26—36.
3. Дистанційне навчання. Матеріал з Вікіпедії.: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

Стаття надійшла до редакції 04.09.13.

О. К. Намясенко,
к.ю.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

РОЛЬ НЕПРОФІЛЬНОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ У ПІДГОТОВЦІ НАУКОВИХ ЮРИДИЧНИХ КАДРІВ

*Наука — це честь, гідність університету...
це душа університету, той самий принцип,
що наповнює університет життям...
Хосе Ортега-і-Гассет*

Основну роль у розвитку вищої юридичної освіти та підвищенні конкурентоспроможності випускників вітчизняних юри-

дичних факультетів відіграє науковий потенціал викладацького складу вищого навчального закладу.

Сучасний стан університетської науки нашої країни в цілому, на жаль, не відповідає суспільним потребам і не здатний задовольнити світові темпи розвитку. За роки незалежності значно зросла кількість університетів, у той час як результативність їх наукової діяльності суттєво знижується. Так, якщо в Україні функціонує понад 900 ВНЗ, в європейських країнах (наприклад Франція, Великобританія, Італія) їх у кілька разів менше. І різниця полягає не лише у кількісних показниках, а й, у першу чергу, в якісних.

Із 354 університетів України лише близько 160-ти здійснюються наукові дослідження. За даними Держкомстату, з початку 90-х років ХХ ст. чисельність працівників, які займалися науковими дослідженнями в університетах скоротилась з 26,1 тис. до 9,6 тис. У більшості ВНЗ наукові дослідження або зовсім не здійснюються, або ж лише імітуються [1].

Серед основних чинників незадовільного стану університетської науки та вищої освіти називають недостатній рівень фінансування; низький попит на результати вітчизняних наукових досліджень як в Україні, так і у світі; відсутність належної матеріально-технічної бази наукової діяльності; великий обсяг навчально-педагогічного навантаження викладачів вищих навчальних закладів, яке практично не залишає часу на наукову роботу; відсутність загально визнаних критеріїв оцінки результатів діяльності наукових співробітників; низька економічна та соціальна привабливість наукової діяльності тощо.

Однак, останнім часом першочергового значення набуває недосконалість нормативно-правових та організаційних чинників функціонування університетської науки. Суттєві нормативні зміни вимог щодо публікації наукових здобутків у фахових та інших виданнях, формування спеціалізованих вчених рад для захисту дисертацій, отримання наукового ступеня кандидата та доктора наук не лише значно ускладнюють підготовку наукових кадрів в університеті, але й створюють умови для формалізації і навіть певних зловживань.

Підготовка наукових кадрів юридичного профілю у непрофільному вищому навчальному закладі, окрім зазначених загальних недоліків, характеризується також низкою окремих проблемних питань, які будуть розглянуті на прикладі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Постановою КМУ від 1 березня 1999 р. № 309 «Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів» передбачено кілька форм підготовки наукових кадрів вищими навчальними закладами, в тому числі й непрофільними: докторантура, аспірантура, прикріплення до кафедр здобувачів наукового ступеня для виконання дисертаційних робіт.

Окрім зазначених загальних форм підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищі навчальні заклади можуть здійснювати переведення на посаду наукового співробітника для завершення докторської дисертації та надавати творчу відпустку для завершення роботи над дисертаціями тощо. Застосування останніх двох форм є характернішим для підготовки виключно наукових кадрів, адже здобувачі та аспіранти з відривом від виробництва, які працюють у вищому навчальному закладі та мають викладацьке навантаження, не можуть настільки вільно використати творчу відпустку.

На юридичному факультеті КНЕУ імені Вадима Гетьмана аспірантура функціонує з 2004 року та здійснює набір за спеціальностями 12.00.04 — «господарське право; господарсько-процесуальне право» та 12.00.07 — «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Окрім того, був проведений разовий набір в аспірантуру за спеціальністю 12.00.02 — «конституційне право; муніципальне право». Підготовка аспірантів за зазначеними спеціальностями обумовлена, перш за все, спеціалізацією самого юридичного факультету та кваліфікацією наукових кадрів, які здійснюють наукове керівництво дисертаційних робіт.

З 2004 року і по теперішній час в аспірантурі навчалось більше 80-ти осіб. Це дало змогу задовольнити, перш за все, власні потреби юридичного факультету у наукових кадрах. Разом з тим, щорічні показники кількості бажаючих поступити до аспірантури постійно збільшуються (2010 рік — 14 осіб; 2011 рік — 16 осіб; 2012 рік — 20 осіб), що свідчить про популярність вищої наукової кваліфікації серед випускників юридичних факультетів взагалі, та юридичного факультету КНЕУ імені Вадима Гетьмана зокрема.

Порівнюючи показники кількості вступників на юридичний факультет КНЕУ імені Вадима Гетьмана, який є непрофільним в економічному ВНЗ, та на інші факультети, які є профільними економічними для університету, можна зазначити, що юридич-

ний факультет стабільно займає перші позиції як щодо бюджетних місць, так і щодо контрактних. Так, наприклад, у 2011 році на контрактну форму аспірантури в університеті поступило 17 осіб, на контрактну форму аспірантури юридичного факультету — 6 осіб. У 2012 році ці показники по університету становили 4 особи, по юридичному факультету — 3.

Однак, реальне положення свідчить про те, що все зазначене не враховується Міністерством освіти і науки України при затвердженні проектів річних і перспективних планів прийому до аспірантури і докторантури за державним замовленням. У 2013 році відповідно до Наказу МОН кількість місць державного замовлення в КНЕУ імені Вадима Гетьмана значно скоротилась, при цьому найбільше скорочення відбулося саме за юридичними спеціальностями. З 2 бюджетних місць за спеціальністю 12.00.04 залишилось нуль, з 2 бюджетних місць за спеціальністю 12.00.07 залишилось одне.

Зазначене рішення про скорочення державного замовлення в аспірантуру приймалось разом з порушенням положень Постанови КМУ від 1 березня 1999 р. № 309 «Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів» щодо строків подання документів (вищі навчальні заклади оголошують про конкурсний прийом до аспірантури і докторантури не пізніше ніж за три місяці до початку прийому), адже зазначений Наказ Міністерства освіти і науки України надійшов до університету наприкінці липня, коли фактично вже закінчився строк прийому документів. Це позбавило можливості бажаючих поступити до аспірантури забрати свої документи та подати їх до відділу аспірантури іншого вищого навчального закладу.

Значні проблеми для юридичного факультету непрофільного вищого навчального закладу виникають у зв'язку із затвердження тем дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата та доктора юридичних наук. Нормативно-правовими актами України передбачено, що тема дисертації, індивідуальний план роботи аспіранта або докторанта після обговорення кафедрою затверджуються вченою радою вищого навчального закладу. Враховуючи значну кількість аспірантів, КНЕУ імені Вадима Гетьмана своїми внутрішніми документами надав можливість затверджувати теми кандидатських дисертацій після обговорення на кафедрах спочатку вченими радами факультетів, що значно полегшило цей процес. Разом з тим, теми докторських дисертацій після об-

говорення на кафедрах затверджуються виключно вченою радою університету. В більшості випадків затвердження теми дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук за юридичною спеціальністю в непрофільному вищому навчальному закладі викликає певні труднощі змістовного та термінологічного характеру, переважно через різну специфіку наукового мислення та існуючий понятійно-категорійний апарат у сферах права та економіки.

Аспіранти та докторанти для публічного підтвердження своєї кваліфікації, науковці, які вже отримали науковий ступінь, зобов'язані постійно та систематично оприлюднювати результати своєї діяльності у наукових статтях, виступах на конференціях, монографіях та ін.

Постановою КМУ від 24 липня 2013 р. № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» передбачено, що до опублікованих праць, які відображають основні наукові результати дисертації, з відповідної галузі науки належать: монографії; посібники (для дисертацій з педагогічних наук); статті у наукових, зокрема електронних, фахових виданнях України; статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію.

Окрім зазначених друкованих видань, результати наукових досліджень і матеріали дисертації мають бути обов'язково апробовані на наукових конференціях, конгресах, симпозіумах, семінарах, школах тощо. Однак, непоодинокими є випадки, коли не проводиться різниці між статтею у науковому фаховому виданні та апробацією матеріалів дисертації, які друкуються та подаються до ради на тих самих умовах, що і наукові статті.

Перелік наукових фахових видань України затверджується в установленому МОН України порядку. Відповідно, той перелік фахових видань України, що був затверджений ВАК України і опублікований у Бюлетені ВАК України, включення видань до якого відбувалося з травня 2009 року по травень 2011 року, є чинним протягом 5 років від дати включення кожного конкретного видання. Перереєстрація наукового видання та включення його до переліку фахових має відповідати вимогам Наказу МОН України «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» від 17 жовтня 2012 року № 1111.

У зв'язку з потребою перереєстрації та новими вимогами щодо включення наукового видання до переліку фахових, у країні

скорочується кількість таких видань. Необхідність фахових видань виходити на міжнародний рівень, друкувати статті іноземними мовами, підвищувати рівень наукового видання для можливості увійти в подальшому до міжнародної наукометричної бази призвела до значного збільшення вартості друківаних статей. Більш того, зважаючи на те, що для отримання наукового ступеня кандидата та доктора наук потрібно не менше однієї статті та не менше чотирьох публікацій у виданнях іноземних держав або у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз відповідно, за останні два роки з'явилися міжнародні та вітчизняні видання, якість публікацій яких залишається незадовільною.

Додатковою складністю для здобувача є необхідність у спеціалізованій вченій раді представляти свої документи та підтверджувати, що видання, в якому ним була надрукована стаття більше п'яти років назад, входило на той час до переліку фахових видань. На жаль, інформація в бюлетенях ВАК України не мала систематизованого вигляду, і знайти окремі наукові збірники та журнали часом видається складним.

Для підтвердження фахівцем своєї вищої кваліфікації в університеті створюються спеціалізовані вчені ради для захисту докторських і кандидатських дисертацій. З 2010 року вимоги до захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата наук значно змінилися. Перш за все ці зміни стосувались самої Вищої атестаційної комісії України, яка була центральним органом виконавчої влади України, підвідомчим Кабінету Міністрів України, та здійснювала атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Після прийняття Указу Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» Вищу атестаційну комісію України було ліквідовано та створено Атестаційну колегію МОН України.

Результатом проведеної реформи стала суттєва зміна статусу зазначеного органу. Не зважаючи на непоодинокі критики роботи ВАК України, яку багато хто вважав пережитком радянських часів, цей орган був відносно автономним, призначення та звільнення голови комісії відбувалось відповідно до указу Президента України. Натомість, відповідно до Положення про Атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від

14 вересня 2011 року № 1059, Головою атестаційної колегії є Міністр освіти і науки, молоді та спорту України. Вважаємо, що вирішення питань присвоєння вчених звань, створення спеціалізованих вчених рад, затвердження рішень спеціалізованих вчених рад про присудження наукових ступенів, відкриття, перереєстрації та закриття аспірантури та докторантури тощо Міністром освіти і науки не є позитивним, адже ця посада є занадто політичною та часто змінюваною.

Ще одним значним нововведенням стали зміни до персонального складу спеціалізованої вченої ради. На відміну від Положення про спеціалізовані вчені ради від 29 серпня 2000 року, нове Положення про спеціалізовані вчені ради від 14 вересня 2011 року № 1059 внесло дві суттєві корективи: відмінило можливість формувати раду з числа штатних працівників, що зараховані не менш як на 0,5 ставки; вперше передбачило, що серед докторів наук, які входять до складу кандидатської ради, дві третини мають бути штатними працівниками наукової установи, вищого навчального закладу, в якому утворюється рада.

Зазначені зміни значно ускладнили формування спеціалізованих вчених рад у країні, що призвело до їх скорочення. Так само це позначилось і на кількості спеціалізованих вчених рад, що були сформовані в КНЕУ імені Вадима Гетьмана за новим Положенням № 1059 від 14 вересня 2011 року.

Відповідно до Розділу 6 Положення про спеціалізовані вчені ради від 14 вересня 2011 року № 1059 дисертаційні роботи окремо або разом з матеріалами справи після захисту у спеціалізованій вченій раді надсилаються МОН для додаткового розгляду (колективного рецензування) до іншої спеціалізованої вченої ради або до вищого навчального закладу, наукової установи. Процедура додаткового розгляду (колективного рецензування) є ще одним новим положенням у чинному законодавстві, що регулює питання атестації наукових кадрів. Її запровадження залишило невирішеним декілька питань: по-перше, якою має бути процедура оплати роботи членів спеціалізованої вченої ради, які готують висновок по дисертації, та, по-друге, в чому полягає необхідність додаткового розгляду та колективного рецензування, адже по суті ту саму роботу уповноважені здійснювати експертні ради.

У цілому ж і схема створення вчених рад, і процедура захисту дисертацій, і схема отримання наукового ступеню залишилися колишніми. Як і прогнозували експерти, МОН України не ризик-

нуло передати право присуджувати вчені ступені безпосередньо ВНЗ, як це прийнято у всьому світі. Крім того, незважаючи на те, що Україна вже не перший рік декларує наміри працювати в руслі Болонських угод, чиновники залишили дворівневу систему захисту дисертацій (кандидат наук — доктор наук) замість однорівневої (доктор філософії, Ph.D) [2].

Таким чином, можна зазначити, що проведена організаційно-структурна реформа в сфері підготовки наукових кадрів на нашу думку, не досягла своєї мети, а на організації підготовки наукових юридичних кадрів у непрофільному спеціалізованому вищому навчальному закладі на прикладі КНЕУ імені Вадима Гетьмана позначилась навіть негативно.

Список використаних джерел

1. Проблеми розвитку університетської науки в Україні в контексті європейського досвіду [Електронний ресурс] // <http://old.niss.gov.ua/Monitor/june2009/22.htm>
2. *Аліса Неделіна*. Реформи освіти і науки України: Атестацію наукових кадрів віднесено безпосередньо до компетенції міністра МОНМС [Електронний ресурс] // <http://www.osvita.org.ua/articles/827.html>
3. Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 1 березня 1999 р. № 309 / Інформ.-аналіт. центр «Ліга». — [К., 2013]. — Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>. — Назва з екрану. — (Дата звернення: 01.11.2013).
4. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 24 липня 2013 р. № 567 / Інформ.-аналіт. центр «Ліга». — [К., 2013]. — Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>. — Назва з екрану. — (Дата звернення: 01.11.2013).
5. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України [Електронний ресурс] : Наказ МОН України від 17 жовтня 2012 року № 1111 / Інформ.-аналіт. центр «Ліга». — [К., 2013]. — Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>. — Назва з екрану. — (Дата звернення: 01.11.2013).
6. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010 / Інформ.-аналіт. центр «Ліга». — [К., 2013]. — Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>. — Назва з екрану. — (Дата звернення: 01.11.2013).

7. Положення про Атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059 / Інформ.-аналіт. центр «Ліга». — [К., 2013]. — Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>. — Назва з екрану. — (Дата звернення: 01.11.2013).

8. Положення про спеціалізовані вчені ради [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059 / Інформ.-аналіт. центр «Ліга». — [К., 2013]. — Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>. — Назва з екрану. — (Дата звернення: 01.11.2013).

9. Положення про експертну раду з питань проведення експертизи дисертаційних робіт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.09.2011 № 1058 / Інформ.-аналіт. центр «Ліга». — [К., 2013]. — Режим доступу : <http://www.liga.kiev.ua>. — Назва з екрану. — (Дата звернення: 01.11.2013).

Стаття надійшла до редакції 26.09.13.

О. Ю. Нечипоренко,
к.е.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СТУДЕНТСЬКА НАУКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ-ЮРИСТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО СПРЯМУВАННЯ

2013 рік для юридичного факультету є визначним — двадцятим роком після його відродження і функціонування у складі Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Складно знайти в Україні освічену людину, котра б не знала, яку роль в освітній і науковій діяльності відіграє наш університет, що готує висококваліфікованих фахівців-економістів, менеджерів, маркетологів, а також, як непрофільний ВНЗ — і юристів господарсько-правового спрямування.

Відомо, КНЕУ — один із найстаріших і найкращих економічних ВУЗів України, з більш ніж 105-річною історією, знаний не

тільки в нашій державі, але й за її межами. Втім, популярності університету надають не тільки спеціальності економічного профілю, а й успішне функціонування відродженого у 1993 році юридичного факультету, який сягає традиціями глибоко у ХХ століття і за рейтингами останніх п'яти років постійно посідає 4–5 місце серед юридичних ВУЗів і факультетів України, яких налічується 234.

Завдяки поєднанню права та економіки, теорії та практики, наукової та навчальної діяльності факультет створив свій неповторний імідж серед юридичних ВНЗ України та юридичних факультетів окремих ВНЗ (непрофільних ВУЗів), як нашої, та й інших держав.

Випереджати час, уміти спрогнозувати потреби суспільного життя, відповідати його високим стандартам — це вимоги сучасності, яким відповідає юридичний факультет. Його випускникам завжди раді роботодавці. Про це свідчить високий рівень щорічного працевлаштування випускників юрфаку, не менше 85 % за фахом.

З часу відродження юридичний факультет очолює його декан Віталій Федорович Опришко, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент НАН України, відомий юрист, член Конституційної Асамблеї, знаний ті шанований в Україні та в світі вчений. Під його керівництвом професорсько-викладацький склад факультету постійно вдосконалює нові прогресивні форми активізації навчального процесу, роботу зі студентами.

Чимало зусиль докладається для розвитку юридичної науки, перш за все, реалізації наукових програм. На сьогодні такою науковою проблематикою є загально факультетська тема: «Актуальні проблеми правового забезпечення економічного розвитку України». До цього, протягом останніх п'яти років реалізовувалася тема: «Законодавче забезпечення вирішення проблем, пов'язаних із подоланням наслідків Чорнобильської катастрофи», що є новацією у правничих наукових дослідженнях як в Україні, та і в СНД. Зазначені теми реалізуються шляхом залучення для їх наукової розробки викладачів факультету, аспірантів, здобувачів, талановитої студентської молоді.

Слід зазначити, що принциповою засадою функціонування системи вищої освіти, яка впроваджується в нашому університеті, зокрема на юридичному факультеті, є поєднання навчання з

поступовим оволодінням мистецтвом наукової роботи на усіх етапах підготовки юристів господарсько-правового фаху. Такий підхід дає можливості студентам здобувати додаткові знання, полегшує вибір тем для написання курсових та магістерських дипломних робіт, обумовлює усвідомлений вибір перспективи для подальшої наукової творчої діяльності і кар'єрного росту.

При цьому ефективним засобом для підготовки майбутнього фахівця-юриста господарсько-правового спрямування є науково-дослідна робота студентів, яка на юридичному факультеті має системний характер, організовується та проводиться висококваліфікованими викладачами і здійснюється за такими основними напрямками:

- участь у роботі наукових гуртків і проблемних груп;
- проведення олімпіад з правових дисциплін;
- підготовка та участь у наукових конференціях, у тому числі на Всеукраїнському та міжнародному рівнях;
- наукові публікації, зокрема в «Студентському юридичному журналі» та в науковому збірнику юридичного факультету «Правове регулювання економіки».

Одним із пріоритетних напрямів розвитку студентської науки є активна діяльність наукових гуртків і проблемних груп, яких на факультеті налічується відповідно 12 та 16.

Систематична і цілеспрямована робота студентів у зазначеній мережі наукових осередків стимулює розвиток їх творчих здібностей, сприяє становленню як майбутніх дослідників і науковців, а крім того, для студентів магістерського рівня підготовки є запорукою якісного написання дипломної роботи та її успішного захисту в Державній екзаменаційній комісії.

Однак, метою цього напрямку наукової роботи студентів є залучення їх до проведення початкових наукових досліджень, здобуття навичок пошуку наукового матеріалу, його правового аналізу, систематизації та класифікації. Шляхом організації індивідуальної науково-дослідної роботи, що забезпечує викладач, можливий успішний розвиток творчих здібностей студентів. У такий спосіб керівники гуртків та окремих проблемних груп можуть виявити науковий потенціал і здібності до науки студентів, зорієнтувати їх у наукових пошуках.

У свою чергу студенти мають можливість доторкнутися до світу наукових дискусій, полеміки, узагальнень і висновків, у результаті яких породжуються нові ідеї, концепції і навіть відкрит-

тя. В першу чергу, в юридичній науці це стосується змін до чинного законодавства.

Тематика наукових досліджень та організація роботи гуртків і проблемних груп на факультеті є такою, що сприяє засвоєнню теоретичних знань і поглибленому вивченню основних наук і навчальних дисциплін, які формують особистість фахівця-юриста господарсько-правового спрямування.

Однак, на факультеті працюють і такі наукові гуртки проблемні групи, тематика яких виходить за межі навчальних дисциплін і наук, що викладаються на кафедрах. Вони сприяють засвоєнню між предметних зв'язків, пошуку свого конкретного місця у юриспруденції за чітко визначеним фахом: юристконсульта фірми, банку, адвоката, нотаріуса, помічника суді та ін.

Слід зазначити, що із року в рік наукова діяльність і наукова творчість студентів юридичного факультету посилюється. Про це свідчить, як зазначалося, їх активізація в діяльності наукових гуртків і проблемних груп, а також олімпіадах з правових дисциплін на рівні факультету, університету, Всеукраїнському і навіть у міжнародних змаганнях. Так в олімпіаді з «Правознавства» на базі юридичного факультету у 2013 році взяли участь 117 студентів. Переможці олімпіади Аліна Богданець, Маріана Кузьменко, Дмитро Бережной були делеговані на участь у II етапі Всеукраїнської студентської олімпіади за спеціальністю «Правознавство» 2012/2013 н.р. у м. Харків, де досягли високих результатів.

Тенденцією також став усезростаючий інтерес до участі у щорічній науковій конференції студентів КНЕУ, день проведення якої самі учасники назвали Днем науки. Уже три роки кожен факультет проводить наукові конференції самостійно, без втручання керівництва університету, що дає певні «плюси», а також і свої «мінуси». Однак, активність студентів і їх глибина наукового пошуку, якість доповідей і повідомлень, їх актуальність із року в рік покращується. Так, на юридичному факультеті у 2013 році брали участь більш ніж 200 студентів. Тільки за кафедрою правового регулювання економіки працювало три підсекції, де виступило більше 60 студентів. За результатами конференції переможці нагороджені грамотами, цінними подарунками. Значна кількість вдалих доповідей надрукована в студентському науковому збірнику «Соціально-економічний розвиток України на початку XXI століття».

Роботи переможців пленарного засідання студентів-магістрів А. Богданець, В. Качановської, О. Гафінця (студента Академії прокуратури України) та студентів-бакалаврів І. Шумлянського та Д. Остапенка рекомендовані до друку у «Студентському юридичному журналі» та в черговому номері наукового збірника «правове регулювання економіки» № 13 за 2013 рік.

Важливу роль для підготовки юриста господарсько-правового фаху та для якісної наукової роботи студентів, особливо магістерських програм «правове регулювання економіки», «Господарське судочинство», «Правове регулювання банківської діяльності», відіграє підручник, підготовлений колективом авторів факультету та провідних вчених інших непрофільних ВУЗів України «Господарське право» у 2-ох частинах за загальною редакцією В.Ф. Опришко та Н.С. Хатнюк. Цінним є те, що цей підручник є базою для підготовки фахівця-юриста. У ньому на основі оновленого господарського законодавства та сучасних наукових концепцій характеризуються юридична природа та організаційно-правові засади здійснення господарської діяльності, головні її види, містяться авторські погляди на шляхи вирішення окремих пов'язаних з ними проблем.

Цілком зрозуміло, що не тільки ті студенти, які вивчають «Господарське право», а це 3-й і 4-ий курси, але й студенти магістерського рівня вважають за необхідне використовувати зазначений підручник поряд з іншою науковою літературою для глибокого наукового аналізу, підготовки доповідей і рефератів з актуальних господарсько-правових питань.

Варто зазначити, що введення нової магістерської програми з міжнародного економічного права, яка реалізується на факультеті з 2006 року, значно посилює інтерес студентів до проблем міжнародного економічного співробітництва, особливо після вступу України до СОТ і підготовки до асоційованого членства в ЄС. Цьому сприяло і наявність відповідної школи із зазначеної галузі міжнародного публічного права, яку започаткував ще у 1994 році професор В.Ф. Опришко. Підручник «Міжнародне економічне право» (перший і другий випуски) стали базою для підготовки як бакалаврів, так і магістрів, фахівців з міжнародної економіки та менеджменту. Доцільно зауважити, що ці підручники наділені навчально-методичними публікаціями і авторським надбанням, що були визнані як в Україні, так і на теренах СНД.

Значну роль поряд із зазначеними працями відіграв підручник, як продукт плідної роботи в рамках європейського проекту «Нові навчальні програми з міжнародного права» за програмою «TEMPUS — TASIC» (2003-2006 рр.) провідних університетів Східної та Західної Європи і КНЕУ імені Вадима Гетьмана (Україна), Університету Носамбрія (м. Ньюкасл, Великобританія), та Університету Партеноле (м. Неаполь, Італія). Керівником авторського колективу В.Ф. Опришко. Підручник надруковано українською та англійською мовами, виданий у 2006 році.

Фахове викладання предмету на базі створеної наукової школи фахівцями кафедри міжнародного та європейського права (завідувач кафедри к.ю.н., доцент Ратушний С.М.) сприяло підвищенню якості знань студентів, їх наукового пошуку у сфері регулювання відносин, що виникають у процесі міжнародного економічного співробітництва. Про це свідчила юридична підготовка студенток нашого факультету Ірини Паловець, Тетяни Херушової, Катерини Нікіпелової, які на основі тісного співробітництва факультету та адвокатського об'єднання «Волков, Козьяков і Партнери» взяли участь у Міжнародних судових дебатах з права СОТ і перемогли на національному раунді у м. Львові, Регіональному раунді в Бельгії серед представників університетів Маастрихту, Амстердаму, Лондону, Гельсінку, Бухаресту у березні–квітні 2010 року.

Можливість виступати перед відомими юристами Європи, змагатися із найсильнішими правовими школами, показати якість своєї рідної міжнародно-правової школи юридичного факультету КНЕУ та увійти в число переможців Регіонального раунду — усе це стало свідченням високого міжнародного іміджу нашого університету. Команда ретельно готувалася до Міжнародного раунду судових змагань з права СОТ, що відбувся 24–30 травня 2010 року в м. Санто-Домінго у Республіці Домінікана, де наші дівчата також стали призерами серед 15 найкращих команд з усього світу.

Підтвердженням високого рейтингу нашого факультету щодо результатів наукової діяльності є і переконлива перемога на міжнародних змаганнях у квітні 2013 року сестер Олександри та Ольги Матвієнко, студенток 4-го курсу з питань Міжнародного комерційного арбітражу. До цих змагань їх готувала заступник декана юридичного факультету з наукової роботи, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового регулювання економіки Ольга Кузьмівна Намясенко.

Усе це свідчить проте, що ми можемо, вміємо і робимо і ще багато чого зробимо, бо ми того варті, у нас є постійно розвивається прекрасна юридична школа з різнобічних напрямів підготовки висококваліфікованого фахівця-юриста, який витребуваний, потрібний, який із гордістю не тільки сьогодні, але й через багато років може сказати: «Я випускник юридичного факультету КНЕУ імені Вадима Гетьмана. Пройшов потрібну, цікаву фахову і наукову школу, коли був студентом». Вихід наших студентів на значення Всеукраїнського, Європейського і навіть світового рівнів — переконливо впевнює нас у цьому.

З кожним роком юридичний факультет ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» покращує рівень підготовки фахівців господарсько-правової спеціалізації, яка включає в себе не лише глибокі теоретичні знання з юридичних та економічних дисциплін, що є особливістю цієї спеціалізації, а й практичні навички професійної діяльності. Студенти, які навчаються на факультеті, вивчають не лише профільні правові дисципліни, а й найважливіші економічні, оскільки без належної економічної підготовки не можливо бути фахівцем у господарсько-правовій сфері.

Слід зауважити, що підготовка юристів непрофільними вищими навчальними закладами є важливою і надалі, оскільки на часі чітка спеціалізація випускників-юристів. Витримати конкуренцію, бути потрібними роботодавцю можуть тільки особливі випускники профільного характеру, яких повинен сформувати кожен університет, академія, інститут, однак їх має об'єднувати рівень знань, культури, порядності, готовності слугувати людині, народу та закону.

Немає сумніву в тому, що для формування відповідних якостей сучасного фахівця-юриста, в тому числі і господарсько-правового спрямування, важливе місце займає і студентська наука.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
2. Відроджений заново: Юридичний факультет КНЕУ / [Павленко А. Ф. та ін.; за заг. ред. В. Ф. Опришка]; Київ. нац. екон. ун-т, Юрид. ф-т. — К.: Оріяни, 2003. — С. 186—208.
3. *Нечиторенко О. Ю.* Студентська наука юридичного факультету — на міжнародному рівні // Газета Київського національного

економічного університету імені Вадима Гетьмана «Економіст». — 2010. — №12–14 (1315–1317). — С. 6.

4. *Онiщенко О.* Наукова творчiсть студентiв юридичного факультету КНЕУ // Голос України. — № 92. — 21 травня 2005 р.

5. *Онiщенко О.* Студенти юрфаку дружать з наукою // Урядовий кур'єр. — № 105. — 24 квітня 2006 р.

6. *Опришко В. Ф., Фукс Н.А.* Особливостi пiдготовки юристiв у непрофiльних вищих навчальних закладах / В. Ф. Опришко, Н.А. Фукс // Правове регулювання економіки: зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. ред. В. Ф. Опришко. — 2012.— № 11-12. — С. 6—22.

7. Студентський порадник. — 9-те вид., доп. і перероб. Відп. за випуск А. М. Колот. — К.: КНЕУ, 2012. — Науковi і мiжнароднi хронiчки студентства. — С. 111–120.

8. *Тацiй В.* Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій / В. Тацiй // Право України. — 2009. — № 1. — С. 22—28.

9. Щорiчнi звiти про науково-дослiдну дiяльнiсть кафедри правового регулювання економіки (2000–2012 рр.). Документацiя кафедри правового регулювання економіки.

10. Юридичний факультет КНЕУ 15 рокiв пiсля вiдродження / В.Ф. Опришко (кер. авт. кол.), О. І. Ющик, Л. О. Савенкова (та ін.); Київ. нац. екон. ун-т. імені Вадима Гетьмана. — К.: Вид. Дiм Ін Юре, 2008. — С. 282—286.

Стаття надiйшла до редакцiї 18.09.13.

Фукс Н. А.

к. е. н., доцент

заст. зав. кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

**ОСОБЛИВОСТІ МАГІСТЕРСЬКИХ ПРОГРАМ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ПРАВознавство»
У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Вища освіта в галузі права є потужною соціальною силою в розбудові України як незалежної, демократичної і правової держави. Юридична освіта є однією з найпопулярніших, незважаючи

на те, що нерідко доводиться чути про надлишок юристів на вітчизняному ринку праці. Це пояснюється тим, що потреба у кваліфікованих, а не лише дипломованих фахівцях цієї професії залишається високою. На жаль, основною проблемою системи вітчизняної вищої юридичної освіти є не надмірний випуск юристів, а наявність занадто великого відсотку слабко підготовлених фахівців, які отримують диплом правознавця державного зразка. Це стосується як освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», так і освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Ситуацію, що склалася, зокрема, можна пояснити тим, що за період дії Закону України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 р. № 2984-III передбачені ним вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти так і не були розроблені. Приєднавшись до Болонського процесу, Україна була зобов'язана запровадити його стандарти, зокрема, ступеневу підготовку з реальним розмежуванням рівнів бакалавра та магістра, що передбачало затвердження державних стандартів вищої юридичної освіти та нормативне визначення переліку професій і посад, які відповідають цим освітньо-кваліфікаційним рівням. Усе це, своєю чергою, дозволило б державі щорічно замовляти чітко визначену кількість бакалаврів і магістрів, у тому числі з права, зважаючи на те, що професійне призначення бакалаврів і магістрів є принципово різним.

За класифікацією, прийнятою згідно з Болонською системою, бакалавр отримує комплекс базових знань, а магістр — це носій спеціальних, спеціалізованих знань, спрямованих на той вид діяльності, яким він буде займатись у подальшому. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про вищу освіту» магістр — це освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності. Отже, виходячи з визначення освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр», наведеного у ст. 8 Закону України «Про вищу освіту», особа, яка отримала диплом магістра, повинна мати (здобути) спеціальні вміння та знання, достатні для виконання професійних завдань інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності. Зазначимо, що згідно зі ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV інновації — це новостворені (засто-

совані) і/або вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і/або соціальної сфери. Тобто випускник магістратури, виконуючи професійні завдання інноваційного характеру, повинен створювати інновації і власне бути винахідником.

Щодо реалізації в практичній діяльності магістра вищезазначеного виникають певні сумніви. Тому вважаємо, що законодавець мав би сконцентрувати увагу у визначенні поняття «магістр» на діяльності, спрямованій не на розробку, а на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок, що виходить з тлумачення поняття «інноваційна діяльність», наведеного у Законі України «Про інноваційну діяльність» (ст. 1). У такому разі в нормативному визначенні освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» мало б бути зазначено: «... для виконання професійних завдань, пов'язаних з інноваційною діяльністю певного професійного спрямування». До того ж, у законодавчому визначенні сфера діяльності магістра звужується до виконання завдань та обов'язків «у певному виді економічної діяльності», однак навряд чи до неї можна віднести діяльність, наприклад, магістрів військових, правоохоронних органів, органів правосуддя тощо. Отже, визначення освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» у Законі України «Про вищу освіту» не враховує особливостей сфер реалізації знань випускників магістратури за різними спеціальностями, що має бути обов'язково виправленим у найближчому майбутньому.

Як відомо, запровадження у другій половині 90-х років ХХ ст. у вітчизняній системі вищої освіти програм магістерської підготовки швидше мало демонстраційний, ніж змістовний характер. Ці програми майже не відрізнялись від програм підготовки спеціалістів, не мали реальної наукової спрямованості, не були належним чином забезпечені викладацьким складом і дослідницьким обладнанням. Упродовж наступних років вітчизняна модель магістерської підготовки не набула відповідності сучасним моделям магістратури розвинутих країн. Всупереч офіційним заявам вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та законодавству про вищу освіту практична відмінність між спеціалістами та магістрами, у тому числі спеціалістами-юристами та магістрами-юристами, у більшості випадків є відсутньою. Цикл магістерської

підготовки залишається коротким (як правило, складає один рік), що не дає можливості забезпечити належний зміст та якість підготовки. Магістерські програми недостатньо орієнтовані на проведення наукових досліджень і міждисциплінарний характер сучасного наукового пошуку. Магістратура переважно спрямована на підготовку наукових і викладацьких кадрів, у той час як світова практика переконливо доводить необхідність використання цих програм як школи підготовки лідерів для професійної та бізнесової діяльності.

Незважаючи на вищесказане, популярність магістратури, зокрема, за спеціальністю «Правознавство», в Україні постійно зростає. Однією з причин цього є те, що студенти розглядають магістерський ступінь як фактор, що гарантує успіх та кар'єрне просування, а роботодавці роблять свій вибір на користь магістрів як більш кваліфікованих і компетентних фахівців. Дійсно, магістерська підготовка суттєво відрізняється від бакалаврату, вона є більш індивідуалізованою, передбачає не лише синтез і поглиблення раніше отриманих знань, але й можливість реалізувати індивідуальну освітньо-наукову програму, під час якої розкриваються креативні і когнітивні здібності магістранта. Розвиток особистості майбутнього магістранта характеризується становленням професійної спрямованості, формуванням почуття обов'язку і відповідальності за успіх за обраним фахом, прагненням досягти високих результатів у галузі своєї майбутньої професійної діяльності, спрямованістю на формування найголовніших професійних якостей, готовністю до майбутньої практичної діяльності. Рівень підготовки магістра забезпечується набором обов'язкових фундаментальних (нормативних) дисциплін і дисциплін спеціалізації з використанням прогресивних технологій навчання та контролю знань. Навчальний процес на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» передбачає набуття глибоких теоретичних знань і широких практичних умінь та навичок.

Сьогодні юридична освіта в Україні є досить складним і багатогранним явищем, це стосується і освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Тому не дивно, що юридичні факультети непрофільних вищих навчальних закладів на відміну від класичних університетів і юридичних вищих навчальних закладів сформували власний сектор на ринку освітніх послуг і пропонують студентам різноманітні магістерські програми, які досить часто мають вузько спеціалізоване спрямування — розраховані на підготовку фа-

хівців для певних сфер національної економіки або суспільного життя — агропромислового сектора, транспорту, сфери фінансів, міжнародної економічної діяльності, судової системи тощо.

Так, у Національному університеті біоресурсів і природокористування України йде підготовка магістрів за спеціальністю «Правознавство» за магістерською програмою виробничої спеціалізації, яка має назву «Аграрне право», та магістерською програмою дослідницької спеціалізації «Правове регулювання аграрних відносин». Магістерська програма «Аграрне право» створена з урахуванням стану та перспектив розвитку аграрної науки в Україні та світі і передбачає підготовку фахівців, які матимуть глибоку теоретичну базу з питань аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права. Програма підготовки юристів аграрного спрямування забезпечує кадрами агропромисловий комплекс і соціальну сферу села. Рівень підготовки та кваліфікація випускників надає їм можливість працювати на посадах юрисконсультів у різних суб'єктах господарювання агропромислового комплексу, органах державної влади, місцевого самоврядування, відповідних відділах та управліннях, які наділені повноваженнями з питань реалізації державної аграрної політики. Магістерська програма «Правове регулювання аграрних відносин» дозволяє максимально охопити коло теоретичних і практичних питань, з якими найчастіше стикаються спеціалісти у галузі аграрних правовідносин. Це сприяє формуванню у студентів цілісної системи знань не тільки з дисциплін так званого «аграрного спрямування», а й тих суміжних наук, що становлять підґрунтя для підготовки всебічно розвинутого спеціаліста. Метою проходження практики студентами магістратури за даною програмою є набуття практичних навичок у галузі сільського господарства, сільськогосподарського виробництва та природокористування. Підготовка та кваліфікація випускників дослідницької спеціалізації надає їм можливість працевлаштування у Міністерстві аграрної політики та продовольства України, його територіальних підрозділах, вищих навчальних закладах, наукових і науково-дослідних установах на посадах наукових співробітників тощо.

У Національному транспортному університеті здійснюється підготовка магістрів за спеціальністю «Правознавство» (спеціалізація «Транспортне право») з урахуванням вимог прогнозованої сфери професійної діяльності фахівця, а це робота на транспорті

на посадах, щодо яких законодавством передбачено залучення фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста або магістра права, а також в інших сферах економічного та суспільного життя. Як відомо, діяльність органів державної виконавчої влади, органів транспорту пов'язана з розглядом юридичних справ, здійсненням юридично значущих дій, а тому потребує фахівців відповідної кваліфікації та спеціалізації. За спеціалізацією «Транспортне право» здійснює підготовку магістрів права і Юридичний інститут Національного авіаційного університету. Крім зазначеної спеціалізації студентам пропонуються й інші спеціалізації за спеціальністю «Правознавство», а саме: «Цивільне та трудове право», «Господарське право», «Державне управління і державна служба», «Суд. Адвокатура. Прокуратура. Нотаріат». Схоже спрямування обрав для себе юридичний факультет Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, який забезпечує підготовку фахівців-юристів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» за спеціальністю «Правознавство» із спеціалізацій «Цивільне право» та «Транспортне право».

Факультет менеджменту, економіки та права Київського національного торговельно-економічного університету в 1993 р. вперше в Україні запровадив за спеціальністю «Правознавство» спеціалізацію «Комерційне право». Крім того, цей університет здійснює випуск юристів за спеціалізаціями «Фінансове право» та «Правове забезпечення безпеки підприємницької діяльності». Київський університет ринкових відносин пропонує студентам у магістратурі за спеціальністю «Правознавство» спеціалізацію «Правове забезпечення підприємницької діяльності», а юридичний факультет Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет» — спеціалізацію «Правове забезпечення безпеки господарювання». На юридичному факультеті Національного університету державної податкової служби України навчання здійснюється за спеціалізаціями та магістерськими програмами: «Правове забезпечення фінансової діяльності держави», «Управління господарсько-правовою діяльністю», «Правове забезпечення діяльності органів прокуратури, адвокатури та суду», «Порівняльне та міжнародне фінансове право», «Нотаріальна діяльність». А на юридичному факультеті Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України студенти навчаються за спеціалізаціями «Трудове право», «Цивільне право», «Адміні-

стрування в сфері публічних відносин», «Кримінальна юстиція та правозахисна діяльність», «Теорія юриспруденції. Конституційне право і процес», а також за спеціалізацією «Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право».

Нерідко непрофільні вищі навчальні заклади пропонують й універсальні за змістом магістерські програми за спеціальністю «Правознавство» (наприклад, «Правове регулювання економіки»), по завершенню навчання за якими випускник зможе реалізувати здобуті у вищому навчальному закладі знання та навички в більшості сфер соціально-економічного життя.

Яскравим прикладом реалізації як універсальної, так і спеціалізованих магістерських програм за спеціальністю «Правознавство» слугує юридичний факультет Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». На сьогодні освітянська місія юридичного факультету Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана полягає у підготовці фахівців за спеціальністю «Правознавство» за магістерськими програмами «Правове регулювання економіки» (2002 р.), «Міжнародне економічне право» (2006 р.), «Господарське судочинство» (2009 р.) та «Правове регулювання банківської діяльності» (2009 р.).

Магістерська програма «Правове регулювання економіки» є першою в Україні програмою для студентів магістерського рівня підготовки за спеціальністю «Правознавство», яка була відкрита на юридичному факультеті Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана у 2002 р. в результаті плідної співпраці факультету з провідними західноєвропейськими вищими навчальними закладами у рамках програми Європейської Комісії Європейського Союзу «TEMPUS-TACIS» (1999—2002 рр.). Спеціальна підготовка за даною магістерською програмою передбачає вивчення студентами таких дисциплін, як «Правове регулювання фондового ринку», «Правове регулювання страхової діяльності» та «Юридична відповідальність за правопорушення у сфері економіки», що в подальшому надає їм можливість працювати на фондовому ринку або ринку страхових послуг. Основні ж напрями професійної діяльності магістра права за магістерською програмою «Правове регулювання економіки» пов'язані з роботою службовця різних ланок органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних, судових органів, юрисконсульта підприємства (установи, організації), кон-

сультанта з правових питань, викладача юридичних дисциплін, наукового співробітника тощо.

У вересні 2006 р. на юридичному факультеті Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана вперше був здійснений набір студентів за магістерською програмою «Міжнародне економічне право», створення якої стало завершальним етапом реалізації чергового європейського проекту «TEMPUS-TACIS» за участю університетів Відня (Австрія), Неаполя (Італія), Ньюкасла (Велика Британія). Запровадження цієї магістерської програми обумовлено необхідністю забезпечення сфери міжнародної економічної діяльності висококваліфікованими фахівцями у галузі права, зорієтованими на ведення справ у міжнародних судах, справ фізичних та юридичних осіб у міжнародних організаціях, надання правової допомоги іноземним громадянам, складання відповідних правових документів, ведення переговорів іноземними мовами, а, отже, потребою в юристах у галузі міжнародного права з поглибленим знанням іноземної юридичної мови та правової термінології. З метою досягнення зазначеного результату студентам за магістерською програмою «Міжнародне економічне право» пропонуються до вивчення серед дисциплін спеціальної підготовки «Європейське контрактне право», «Міжнародне інвестиційне право» та «Міжнародне митне право».

Згодом, у 2009 р., враховуючи потреби сьогодення, юридичний факультет Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана розпочав підготовку магістрів за програмами «Господарське судочинство» і «Правове регулювання банківської діяльності». Поява магістерської програми «Господарське судочинство» обумовлена вагомою роллю спеціалізованих господарських судів у судовій системі України, а, отже, і фахівців, які мають забезпечувати їхню діяльність. Господарський суд є тією гілкою судової влади, на яку покладено здійснення правосуддя в господарських відносинах. Господарські суди, як спеціалізована ланка судової системи України, покликані не лише розглядати справи у спорах з метою захисту прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських правовідносин, а й сприяти зміцненню законності в господарських правовідносинах. Поглиблені знання щодо діяльності учасників господарського судочинства та процесу студенти за даною магістерською програмою отримують завдяки вивченню таких спеціальних дис-

циплін, як «Актуальні проблеми господарського судочинства», «Процесуальні документи господарського судочинства» та «Процесуальні аспекти процедури банкрутства». Таким чином, випускники за магістерською програмою «Господарське судочинство» є фахівцями з питань юридичного забезпечення діяльності у сфері господарського судочинства і процесу, правотворчої та іншої юридичної діяльності в зазначеній сфері.

Магістерська програма «Правове регулювання банківської діяльності» також є надзвичайно важливою і перспективною, оскільки сьогодні відчувається нагальна потреба у кваліфікованих юристах, які спеціалізуються на питаннях правового регулювання відносин у сферах фінансової та банківської діяльності, здатних у повсякденній практичній роботі у швидкозмінному середовищі забезпечувати якісне юридичне супроводження функціонування як відповідних фінансових установ, у першу чергу банків, так і їхніх клієнтів — суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Професійні компетенції випускників за магістерською програмою «Правове регулювання банківської діяльності» формуються, виходячи зі специфіки юридичної діяльності у фінансовій і банківській сферах, для цього навчальним планом за даною магістерською програмою передбачено вивчення відповідних спеціальних дисциплін — «Правове регулювання функціонування банківської системи», «Правове регулювання валютних відносин» і «Правове регулювання контролю у фінансовій і банківській сферах».

Загалом випускники-магістри юридичного факультету Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана здатні на високому фаховому рівні забезпечувати юридичне супроводження не лише діяльності суб'єктів господарювання, а й працювати в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних, судових органах тощо. Це неодноразово засвідчували щорічні рейтинги вищих навчальних закладів «Компас», журналу «Деньги» та інші, які формуються роботодавцями та випускниками. Згідно з їхніми даними юридичний факультет Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана входить до п'ятірки кращих вищих навчальних закладів (факультетів), які здійснюють підготовку юристів. Такий високий результат, зокрема, забезпечується завдяки фундаментальній практичній підготовці студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр», яка проходить на

кращих базах практики, серед яких варто відзначити, зокрема, такі: Головне юридичне управління Верховної Ради України, Центральну виборчу комісію України, Вищий господарський суд України, Окружний адміністративний суд міста Києва, Київський апеляційний адміністративний суд, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Господарський суд міста Києва, Апеляційний суд міста Києва, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, Міністерство юстиції України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство фінансів України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Пенсійний фонд України, Державну службу України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, Державну службу України з питань захисту персональних даних, Київську міську раду, Редакцію газети Верховної Ради України «Голос України», Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ», Національну акціонерну страхову компанію «Оранта» та інші.

Відповідна фахова підготовка за тією чи іншою магістерською програмою забезпечується також завдяки пропонуванню студентам тематики магістерських дипломних робіт, яка віддзеркалює специфіку магістерської програми і органу державної влади або місцевого самоврядування чи підприємства (установи, організації), що виступає базою переддипломної юридичної практики. Така увага написанню магістерської дипломної роботи приділяється через те, що остання є самостійним теоретико-прикладним науковим дослідженням студента, що виконується ним на завершальному етапі здобуття повної вищої освіти в університеті. Її виконання є обов'язковою складовою навчального процесу на магістерському рівні підготовки. На цій стадії навчання майбутній професіонал готує наукову працю на основі теоретичного осмислення певних державно-правових явищ, всебічного дослідження та аналізу конкретної правової проблеми із застосуванням сучасних методів наукового пізнання. Студент демонструє в магістерській дипломній роботі загальний рівень фахової підготовки, свою здатність до виконання індивідуальних завдань на творчому рівні та здійснення науково-дослідної роботи.

Дипломна робота повинна засвідчити професійну зрілість випускника-магістра, виявити його загальнонаукову, загальнотеоретичну та спеціальну підготовку, уміння застосовувати здобуті в університеті знання для розв'язання конкретних наукових і практичних завдань і, відповідно, готовність до самостійної професійної діяльності. Магістерська дипломна робота є кваліфікаційною роботою, на підставі якої Державна екзаменаційна комісія приймає рішення про присвоєння кваліфікації «магістр права» та видачу державного документа про здобутий освітньо-кваліфікаційний рівень і повну вищу освіту. Результат виконання магістерської дипломної роботи є одним з основних критеріїв для оцінки якості реалізації завдань відповідної освітньо-професійної програми.

Незважаючи на вищезазначений позитивний досвід Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана та інших непрофільних вищих навчальних закладів, які забезпечують підготовку правників, слід зазначити, що загалом у більшості вітчизняних вищих навчальних закладів, у тому числі непрофільних, при підготовці магістрів за спеціальністю «Правознавство» виникає низка проблем, серед яких найважливішими є низький рівень практичної підготовки, слабкі взаємозв'язки з роботодавцями, і, як наслідок, — недостатній рівень працевлаштованості випускників. Отже, в подальшому організація магістратури вимагає не лише ґрунтовної фахової підготовки, яка дає можливість реалізувати широкий спектр конкурентоспроможних магістерських програм, а й активного залучення роботодавців до формування і реалізації магістерських програм.

В Україні досі немає стандартів вищої освіти з підготовки фахівців за спеціальністю «Правознавство». Вони неодноразово обговорювалися юридичною спільнотою, але, незважаючи на це, на сьогодні загальнодержавні стандарти підготовки бакалавра та магістра права так і не визначені. Ця ситуація кожному вищому навчальному закладу, який здійснює підготовку юристів, у тому числі непрофільному, ускладнює організацію навчального процесу, оцінку якості вищої освіти, професійної підготовки випускників тощо. Все це, своєю чергою, веде до перекосів у навчальних планах окремих вищих навчальних закладів та навчальних програмах, за якими відбувається підготовка з тих чи інших дисциплін. Крім того, відсутність стандартів юридичної освіти робить неможливим встановлення якості набутих студентами знань,

оскільки немає іншого способу визначити їх якість, як порівняти з еталоном.

Враховуючи здійснюваний Україною перехід до масової вищої освіти, слід також зазначити, що непрофільні вищі навчальні заклади, в яких функціонують юридичні факультети, мають активізувати просування на ринок освітніх послуг таких магістерських програм, які б відповідали суспільній потребі в підготовці юридичних кадрів для інфраструктури ринкової економіки, а згодом стали б підґрунтям для налагодження процесу неперервного навчання в умовах швидкого старіння знань, адже усвідомлення важливості навчання впродовж життя є характерною рисою більшості сучасних розвинених національних систем вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 р. № 2984-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 36. — Ст. 266.
3. Каталог магістерських програм Національного університету біо-ресурсів і природокористування України на 2013-2014 навчальний рік / Під заг. ред. акад. НАН України і НААН України Мельничука Д.О. — К.: Видавничий центр НУБіП, 2013. — 604 с.

Стаття надійшла до редакції 14.05.13.

Ю. О. Шматова,
к.ю.н., старший викладач кафедри правового регулювання
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КРИТЕРІЙ ЯКОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

*Образование — это то, что большинство получает,
многие передают и лишь немногие имеют.*
Карл Краус, австрийский писатель.

Престижність і популярність професії юриста останніми роками призвела до того, що кількість вузів, які готують фахівців у га-

лузі права, значно зросла. Цей факт, з одного боку, підвищив конкуренцію та змусив традиційні юридичні навчальні заклади модернізувати систему навчання і провести корекцію навчальних планів, а з іншого — породив величезну кількість юридичних факультетів.

Нині кількість правників України випереджає США (особливо чисельністю закладів вищої юридичної освіти). Це пов'язано з реалізацією Концепції розвитку юридичної освіти, яка спрямовано на розширення мережі вищих юридичних навчальних закладів (до 2000 року у 2–3 рази), і утворення «профільних» і «непрофільних» вузів.

Як результат, зросли й обсяги підготовки юристів: якщо в 1992 році загальна кількість студентів, які навчались у вищих юридичних навчальних закладах, становила близько 12 500, то на даний час тільки в Національній юридичній академії ім. Ярослава Мудрого навчається 15 042 студентів.

Щодо «профільного вузу», який готує юристів, то це скоріше міф, аніж реальність. Оскільки Закон України «Про освіту», не визначає даного терміну, а робити висновок про те, що вуз є профільним лише з назви вузу, є не досить логічним. Тому ми вважаємо, що «профільність» вузу повинна залежити в першу чергу від якості освіти, яка в ньому надається.

Так, в Україні освіту юристам надавали лише 5 профільних вузів державної форми власності, однак на сьогодні налічується 289 навчальних закладів, які готують юристів, на різних рівнях, — бакалаврів, спеціалістів, магістрів, з них 138 — недержавної форми навчання. Ці дані свідчать про те, що вузи стали універсальними. З одного боку, це є позитивною тенденцією, так як у деяких вузах навчальні плани за фахом «правознавство» включають і економічну підготовку, так як на ринку праці юристів у сфері бізнесу, корпоративних і земельних справ, захисту прав людини, інтелектуальної власності не вистачає, а такі вузи, як, наприклад, Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, продовжує готувати в основному юристів для силових структур, а не юристів-господарників. Крім того, у непрофільних вузах студенти отримують не тільки юридичну спеціальність, а й додаткові знання по економіці, педагогіці тощо.

З іншого боку, якість юридичної освіти саме у непрофільних недержавних закладах є досить низькою. На жаль, приватні ВНЗ

не демонструють високі показники репутації (по якій оцінюють випускників ВНЗ працедавці) як, наприклад, в Англії.

Тому, проблема не в тому, що юристів багато, а проблема в їх недостатній кваліфікації, яка породжена корупцією, відірваністю від практики, низьким рівнем кваліфікованих кадрів, а також різким зниженням фундаментальних наукових досліджень у юридичних вузах. Отже, вирішити проблему неякісної юридичної освіти скороченням числа непрофільних вузів, які надають вищу юридичну освіту, на нашу думку, є не можливим.

Таким чином, було б доцільно:

— по-перше, враховуючи принцип економічної зацікавленості, держава повинна підвищити престиж професій інженера, конструктора, агронома наприклад, через цільові програми, які спрямовані на підвищену стипендію, гарантування працевлаштування або вирішення житлової проблеми молодих спеціалістів;

— по-друге, доцільно використати міжнародний досвід Німеччини, де право підготовки юристів мають лише державні навчальні заклади. Таким чином, юридичні факультети державних вузів повинні фінансуватися державою в повному обсязі і здійснювати навчання юриспруденції як на платній, так і безкоштовній основі.

Вирішити проблему неякісної освіти можна шляхом розробки проекту «стандарту вищого навчання у сфері юриспруденції», у якому передбачити, що питання якості юридичної освіти, встановлюватиметься на конкурсній основі за такими критеріями:

— наявність висококваліфікованих спеціалістів (докторів, кандидатів наук і юристів-практиків, із підвищеною їх кваліфікацією на базі як провідних юридичних факультетів, так і за кордоном);

— забезпечення літературою, підручниками, методичними посібниками та практикумами з дисциплін тощо;

— організація повноцінної практики для студентів-юристів, з подальшим працевлаштуванням. Як правило, державні вузи мають домовленості з різними підприємствами та організаціями, зокрема й за кордоном. Деякі навіть організують закордонні стажування, щоб студенти згодом могли одержати дипломи іноземного зразка;

— попит випускників вузів при працевлаштуванні в державних органах влади, місцевого самоврядування та підприємствах, установах, організаціях (наприклад, враховуючи збірний рейтинг лідерів вищої освіти, складений на основі оцінок найкращих ро-

ботодавців країни, студенти КНЕУ імені Вадима Гетьмана юридичного факультету користуються попитом на ринку праці) тощо.

Крім того, було б доцільно на основі проведеного конкурсу надавати бюджетні місця юридичним факультетам непрофільних вузів.

Таким чином, ми вважаємо, що якість юридичної освіти не залежить від профілю вузу і тому є абсолютно необґрунтованим скорочувати державне замовлення як у профільних юридичних вузах (розпорядженням Кабінету Міністрів України № 416 від 14 квітня 2009 року) так і в непрофільних вузах, зважаючи лише на те, що в університеті імені Тараса Шевченка потрібно вивчати лише гуманітарні науки, в КНЕУ імені Вадима Гетьмана навчати –економістів.

Стаття надійшла до редакції 14.05.13.

Є. П. Коломієць-Людвіг,
старший викладач
кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КЛІНІЧНІ МЕТОДИ ЯК СКЛАДОВА НАЛЕЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТА

Сучасна ситуація з професійною підготовкою юристів у різних країнах світу характеризується тотожними проблемами. Як було відмічено на Міжнародній конференції у Гарварді, ринок юридичних послуг переповнений молодими спеціалістами, водночас відчувається гостра нестача дійсно кваліфікованих, професійних кадрів [1].

Чи не найбільш значимим коренем проблеми якісної підготовки юриста є невідповідність навчальної програми реально необхідним знанням і навичкам. Так, у Японії зазначений фактор спричинив реформу юридичної освіти, спрямовану на наближення програми університетів до реальних вимог професії. У результаті за п'ять років кількість випускників вузів, що успішно здали екзамен на звання адвоката, зросла з 3 % у 2002 р. до 25 % у 2010 р. [1].

Першими під критику підпадають вузи, де юридична освіта не є профільною. Наприклад, у Російській Федерації зниження якості юридичної освіти ще з 90-х років 20 ст. пов'язують з появою численних юридичних факультетів у непрофільних вищих навчальних закладах, де спостерігалась відсутність необхідної матеріальної бази та дефіцит кваліфікованих викладачів. Насьогодні в Росії нараховують 1165 вузів, де готують студентів зі спеціальності «юриспруденція», з них лише 52 навчальних заклади є профільними [2].

Шляхи вирішення зазначеної проблеми, запропоновані та навіть вже реалізовані, — різні в різних країнах: від введення додаткового вступного іспиту для майбутніх студентів юридичних факультетів (Індія), припинення фінансування юридичних факультетів і відміни відстрочки від служби в армії для студентів таких факультетів, введення обов'язкової юридичної практики для випускників (Росія) до припинення з 2013 р. набору на окремі юридичні спеціальності у непрофільних закладах освіти (Республіка Білорусь) [3].

Ми не ставимо за мету даної доповіді порівнювати статистичні дані різних країн в контексті проблем юридичної освіти, зазначимо лише таке: за якістю підготовки фахівців юридичний факультет ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» котрий рік поспіль тримається в п'ятірці лідерів [4]. Причому, у методиці оцінювання критерій «юридична профільність» вузу окремо не виділявся.

Одним із об'єднуючих елементів для профільних і непрофільних юридичних вузів є такий компонент юридичної освіти, як юридична клініка. Саме в юридичній клініці, як структурному підрозділі юридичного вищого навчального закладу (факультету), створеному для практичного навчання студентів-юристів навичкам майбутньої професії шляхом здійснення соціально-орієнтованої правозахисної та право просвітницької діяльності під керівництвом викладацького корпусу [5, с. 68] можна повною мірою реалізувати так звані «клінічні методи викладання права». Під останніми ми розуміємо спеціальні методики навчання, що базуються на особистій зацікавленості студентів і спрямовані на набуття юристами спеціальних знань і навичок, що максимально наближені до потреб їх професійної практичної діяльності [6]. О. Байков до клінічних методів викладання права відносить наступні: самостійне навчання студентів один одного, робота в «малих

групах», знаходження колективного рішення шляхом проведення «мозкового штурму», спостереження та коментування, самооцінка власних дій та оцінка студентами дій один одного, обговорення зразків письмових документів, зустрічі з викладачами-практиками, групове обговорення питань, з якими особисто стикалися студенти. Важко не погодитися з автором, що зазначені клінічні методи ефективно заповнюють прогалини академічної теоретичної освіти та надають студентам безцінну можливість одержання першого практичного професійного досвіду.

Так, протягом січня-травня 2013 р. студентами-консультантами юридичної клініки «Соціальна справедливість» було розглянуто 62 звернення громадян, з яких переважали питання соціального забезпечення (пенсійне законодавство, інвалідність), житлового та сімейного права, складання процесуальних документів. Надавалася допомога також з питань трудового, земельного та міжнародного приватного права.

Консультавання клієнта відбувалося в присутності викладача та одного-двох інших студентів. Керівником клініки з самого початку був запропонований своєрідний алгоритм першої бесіди з клієнтом: 1) привітатися, запропонувати присісти, назвати своє ім'я та запитати, як звертатися до клієнта, та пояснити повноваження консультанта юридичної клініки; 2) вислухати проблему, ознайомитися з матеріалами, що вже приніс клієнт; 3) задати уточнюючі запитання та сформулювати проблему, яку необхідно вирішити; 4) *обов'язково* проговорити вголос для клієнта його питання/ проблему та очікуваний результат; 5) узгодити план подальшої співпраці (час і зміст наступної зустрічі (підготовка письмової відповіді/ листа/ процесуального документа, донесення клієнтом необхідних документів тощо). Під час спілкування з клієнтом викладач міг також задавати уточнюючі питання, і, як правило, клієнт доброзичливо ставився до такого втручання.

Одним з проблемних моментів під час спілкування з клієнтом часто виявлявся часовий ліміт, точніше — відчуття його відсутності клієнтом. Тому за певних обставин вважаємо можливим, за рекомендацією деяких фахівців, перед початком бесіди у делікатній формі визначати часові рамки інтерв'ювання, щоб дисциплінувати не тільки консультанта, а й клієнта [7, с. 56]

Після завершення бесіди з клієнтом (уже без його присутності) починалося обговорення справи. Студенти-слухачі долучалися

до обговорення, мав місце спонтанний «мозковий штурм»: зважаючи на зміст питання пригадувалися певні теоретичні моменти, досвід власний або знайомих, практика викладачів тощо. Важливим моментом було висловлювання вражень від спілкування з клієнтом і присутніх студентів, і викладача. Останній надавав поради не лише правового, а й психологічно-комунікативного спрямування, акцентував увагу як безпосереднього консультанта, так і всіх присутніх, на позитивних моментах діалогу та на недоліках.

Такі обговорення стали корисними не лише з професійної точки зору, а й налаштовували студентів-консультантів на командний, корпоративний «дух». З самого початку роботи із певним складом юридичної клініки керівником наголошувалося, що цей колектив — одна «компанія», зі своїми корпоративними традиціями, культурою та мікрокліматом, і саме так повинен ставитися майбутній фахівець до свого робочого місця і колег. Окрім професійний якостей і здорових амбіцій, юридична клініка «Соціальна справедливість» намагається виховувати й доброзичливість до співробітників (навіть конкурентів), і толерантне ставлення до клієнтів, не зважаючи на їх соціальний і в деяких випадках і зовнішній вигляд.

Ефективним елементом діяльності юридичної клініки є можливість спілкуватися з практикуючими юристами — у форматі відкритих лекцій, які можуть відвідувати студенти-консультанти, а також під час консультацій по конкретним справам з викладачами, які паралельно займаються адвокатською практикою.

Зазначений режим роботи юридичної клініки «Соціальна справедливість» за умови збільшення кількості звернень і налагодження практики представництва інтересів клієнтів у судах загальної та адміністративної юрисдикції створює можливість не лише ефективної бази практики для студентів, а й надасть можливість в перспективі створити базу стажування/інтернатури (можливо і на платній основі) для випускників заочного та денного відділення, які мають потребу в отриманні практичних професійних навичок. Цей крок стане належною відповіддю сучасним викликам професії юриста і без сумніву закріпить високий рейтинг випускників юридичного факультету *непрофільного* вищого навчального закладу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Список використаних джерел

1. Міжнародна конференція в Гарварді: юристів у всьому світі готують багато, але погано [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-359/>
2. Песни юристов и песни министров [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ucheba.ru/vuz/5959/article/9953.html>
3. В 22 вузах с 2013 года прекращен набор на первый курс по ряду экономических специальностей [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://profeconomist.by/Novosti.php?ELEMENT_ID=853
4. Рейтинг вузів «Компас»: найкращі юридичні вузи України визначено [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/highschoolrange/14377122.html>
5. *Галай А. О.* Юридична клініка як суб'єкт адміністративних правовідносин / А. О. Галай // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2013. — №4 (138). — С. 66 — 73.
6. Алексей Байков. Санкт-Петербургский институт права имени Принца П.Г. Ольденбургского. Что подразумевать под клиническими методами преподавания права [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1129428>
7. *Вашук О. Л., Гера Р. Ю.* Посібник для консультанта юридичної клініки / О. Вашук, Р. Гера. — Львів: ПАІС, 2008. — 248 с.

Стаття надійшла до редакції 28.05.13.

Є. І. Бондаренко,
асистент кафедри
конституційного та адміністративного права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ЮРИСТІВ

Підготовка кваліфікованих фахівців-юристів була і залишається актуальним питанням гуманітарної освіти. Динамічність суспільних відносин, постійне оновлення законодавчої бази України, реформаційні процеси, що відбуваються у зв'язку з євроінтеграційним курсом країни, зумовлюють необхідність оновлення не тільки навчальних програм, а й зміни підходу до методичної організації навчального процесу майбутніх фахівців-юристів.

Якщо спеціалісти інших галузей засвоївши певний матеріал можуть використовувати ці знання протягом всього часу навчання та подальшої трудової діяльності, то для сучасного фахівця-юриста, окрім здобуття фахових «фундаментальних знань» [1, с. 54], особливого значення набуває отримання вміння самостійно опанувати новий матеріал і віднаходити потрібну інформацію із загального масиву нормативно-правових актів. У цьому контексті актуалізується необхідність формування у студентів навичок щодо моніторингу змін та оновлення законодавства.

Крім того, особливого значення на сучасному етапі розвитку юриспруденції набувають вміння працювати із судовою практикою. А саме, хоча в Україні *de jure* правовий (судовий) прецедент офіційно не визнається джерелом права, *de facto* він активно використовується юристами у практичній діяльності. Зокрема, знання змісту та вміння оперувати роз'ясненнями (постановами) пленумів судів касаційної інстанції є необхідною складовою підготовки юридично грамотних і коректних процесуальних документів. У свою чергу, дослідження змісту конкретних рішень (постанов, вироків) судів різних інстанцій обраної категорії справ дає уявлення про специфіку правозастосування певних правових норм, що в подальшому може допомогти при зверненні до суду в порядку апеляційного чи касаційного оскарження.

У зв'язку із набранням чинності у 2010 р. Закону України «Про судоустрій та статус суддів», та введенням норми відносно можливості перегляду справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом (п. 1. ч. 2 ст. 38) [2], постанови (рішення) судів набули принципово нового правового статусу в Україні. Можна сказати, що такою нормою законодавець фактично визнав їх прецедентний характер, що не могло не привернути увагу як науковців, так і юристів-практиків.

Таким чином, вивчення судової практики та вміння працювати з нею у даному випадку стає необхідною складовою юридичної освіти. У зв'язку з цим у робочі навчальні програми необхідно вводити завдання пов'язані з опрацюванням судової практики з певного правового питання, її пошуком та аналізом. При цьому необхідно відзначити, що раніше доступ до судових рішень (вироків, постанов, ухвал) був досить складним, іноді практично неможливим, проте в даний час, з прийняттям закону «Про доступ

до судових рішень» [3], та появою Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР) ситуація докорінно змінилась. Проста та зручна система пошуку дозволить студентам віднайти необхідну інформацію, а завдання викладача в цій ситуації полягає у формуванні навичок і вмінь аналізувати цю інформацію, показати в чому полягає відмінність між правозастосуванням тієї чи іншої норми закону, на яку посилається суддя, в різних судових спорах, та навчити використовувати ці знання на практиці, зокрема, при написанні процесуальних документів.

Ще однією важливою складовою навчального процесу майбутніх юристів є практика. Саме в процесі проходження практики студенти отримують можливість не тільки застосувати набуті знання, зрозуміти специфіку юридичної діяльності, а й усвідомити необхідність якісної теоретичної підготовки, і як наслідок, здобувають відповідні компетенції [4, с. 6]. Дуже часто недбале ставлення студентів до навчального процесу, самостійної роботи, конкретної дисципліни зумовлено саме відсутністю розуміння практичного значення цих знань. У зв'язку з цим викладачі, які ведуть лекційні та практичні заняття, повинні будувати процес навчання так, щоб зв'язати теоретичні знання із конкретними практичними завданнями (індивідуальними самостійними роботами). З досвіду кафедри конституційного та адміністративного права можна навести такі приклади:

— у рамках вивчення дисципліни «Конституційне право України», з метою закріплення теоретичного матеріалу та набуття практичних навичок після опанування тем «Права свободи і обов'язки людини» та «Народовладдя» — виконували самостійне практичне завдання «організація мирних зборів студентами для вирішення практичних ситуацій». Для цього студенти звертались до Київської міської державної адміністрації із заявою для отримання дозволу на проведення мирних зборів щодо захисту зелених насаджень за адресою: пр-т Перемоги 54/1 (пішохідна зона біля ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана») [5, с. 345–346]. Результатом даного практичного завдання стало поетапне проходження студентами процедури проведення мирних зборів, оскарження неправомірних дій чиновників і відображення результатів своєї практичної діяльності у доповідях на наукових студентських конференціях;

— звернення студентами до уповноважених державних органів щодо отримання публічної інформації, після вивчення Зако-

нів України «Про доступ до публічної інформації» та «Про звернення громадян». Зокрема, студенти самостійно оформлювали запити до Управління ДАІ в м. Києві щодо отримання статистичної інформації відносно кількості ДТП у певних адміністративно-територіальних одиницях України, а також щодо участі у них різних категорій транспортних засобів;

— з дисципліни «Кримінальне право України» практичним завданням студентів була робота з Єдиним державним реєстром судових рішень. А саме, студенти повинні були по обраним категоріям злочинів знайти та проаналізувати вироки та постанови суду з метою узагальнення правозастосовчої практики та ознайомлення із застосування норм щодо призначення покарання;

— з дисципліни «Судова риторика» студенти, обравши вирок суду з ЄДРСР, повинні підготувати та виголосити на його основі обвинувальну та захисну промову для різних судових інстанцій. Такий вид роботи дозволяє не тільки практикуватись в ораторській майстерності, але й дає можливість детального аналізу норм матеріального права у мотивувальній частині судового рішення щодо правильності їх застосування, оскільки в подальшому вони повинні обстоювати протилежну позицію.

Потрібно відзначити, що студенти з інтересом ставляться до таких нестандартних видів робіт, надаючи їм перевагу з-поміж інших «класичних» видів самостійних робіт, таких як наукові реферати, презентації тощо.

Таким чином, до початку переддипломної практики, за період якої студенти повної мірою можуть зануритись у специфіку діяльності різних органів державної влади, необхідно спланувати індивідуальні самостійні завдання таким чином, щоб починаючи вже з другого курсу студенти мали можливість на практиці спробувати реалізувати та захистити свої права чи права інших осіб. Оскільки, саме перехід від теорії до практичної діяльності дає можливість студентам відчутти «смак професії», повірити у власні сили, почати мислити як юрист, побачити в законах не просто статті, що містять норми права, а механізм реалізації і захисту прав і свобод гарантованих Конституцією України. Крім того, цікаві практичні завдання можуть не тільки підвищити інтерес до навчання, а й мати в кінцевому результаті і суспільно-корисний характер, як то привернення уваги студентів до проблеми паркування на зелених насадженнях біля університету чи оскарження бездіяльності чиновників свого району або стимуляція роботи комунальних служб.

Список використаних джерел

1. Колот А. М., Данюк В. М. Оновлення підручників у контексті фундаменталізації змісту освіти // Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку: зб. Матеріалів наук.-метод. конф. 12 квіт. 2011 р.: у 2 т. — Т. 1. — К.: КНЕУ, 2011. — 549 с.
  2. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>
  3. Закон України «Про доступ до судових рішень» від // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>
  4. Quality education and competencies for life/Workshop 3/Background Paper# 2004. P.6
  5. Марушко О. І. Емпіричні правові дослідження як складова засвоєння юридичних дисциплін // Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку: зб. Матеріалів наук.-метод. конф. 12 квіт. 2011 р.: у 2 т. — Т. 2. — К.: КНЕУ, 2011. — 549 с.
- Стаття надійшла до редакції 17.05.13.

Н. М. Демченко
асистент кафедри
цивільного та трудового права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ПІДБОРУ КАДРІВ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Професія юриста завжди була престижною та цікавою. Однак враховуючи вагомість ролі юриста у сучасному суспільстві та постійного розвитку і вдосконалення вищої освіти (вищої юридичної освіти в тому числі) в Україні, існують деякі проблеми при підготовці вищезазначених фахівців.

Ключовою постаттю у підготовці молодих фахівців є науково-педагогічні працівники вищої школи. Професійна діяльність зазначених працівників характеризується своєю специфікою та складністю науково-педагогічної праці. Остання потребує по-

стійного підвищення кваліфікації. Науково-педагогічний працівник юридичного факультету вищого навчального закладу повинен поєднувати у собі: 1) здатність викладати у вищому навчальному закладі; 2) займатися науковою роботою; 3) бути кваліфікованим спеціалістом у сфері права, постійно підтримуючи свою кваліфікацію.

Однак є певні фактори, які негативно впливають на кадровий потенціал вищої школи. Одним із таких факторів є еміграція працівників вищої кваліфікації, на що дуже часто впливає низька заробітна плата, порівняно із пропозиціями зарубіжних вищих навчальних закладів.

Зрозуміло, що необхідною умовою підвищення якості вищої освіти є створення системи підбору найбільш освічених, професійно підготовлених, творчих людей до викладання у вищих навчальних закладах, системи, яка мотивує їхній постійний професійний ріст і творчий пошук [3, с. 198].

Іншим шляхом вирішення проблеми підвищення якості підготовки фахівців у вищій школі є дієва система контролю якості освіти і стимулювання постійного зростання якості викладання. Але, спершу, необхідна ефективна система відбору науково-педагогічних кадрів.

Однією із проблем подальшого розвитку вищої юридичної освіти в Україні є велика кількість вищих навчальних закладів, які готують юристів. Через це ринок праці переобтяжений юристами, які не всі, на жаль, є провідними спеціалістами. Достатньо велика кількість вищих навчальних закладів (далі — ВНЗ), які готують юристів не є профільними ВНЗ. Однак, це не означає, що такі навчальні заклади не можуть готувати кваліфікованих спеціалістів — юристів, навпаки, залежно від спеціалізації ВНЗ, повинна бути і спеціалізація юриста такого навчального закладу. Звісно, що ВНЗ, який готує молодих спеціалістів з легкої промисловості, наприклад, не повинен готувати юристів у сфері кримінального права. Враховуючи те, що в подальшому виникає потреба у юристах певної вузької спеціалізації, наприклад, фахівця-юриста у податковому праві, саме непрофільні ВНЗ можуть допомогти юридичним ВНЗ у підготовці юристів певної спеціалізації.

Однією із проблем української вищої освіти можна назвати відсутність внутрішнього соціального замовлення, тобто попиту на спеціалістів [1, с. 36].

Кожний навчальний заклад сильний насамперед складом науково-педагогічних кадрів. Постійне підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів є основним напрямом забезпечення ефективної роботи вищого навчального закладу.

Реформаційні процеси, які спрямовані на досягнення якісно нового стану системи підготовки кадрів вищої кваліфікації нової генерації, що буде відповідати сучасному світовому рівню, забезпечують пріоритетний розвиток освіти та науки, інтеграцію у міжнародний та європейський простір [2, с. 75].

Отже, робота науково-педагогічних працівників юридичних факультетів або вищих навчальних закладів (тим більше вузької спеціальності) є складною та специфічною, тому необхідним є чітка система підготовки зазначених кадрів для ВНЗ. Викладачі можуть мати схильність до наукової роботи, але не до викладацької (педагогічної), або мати досвід у практичній діяльності і не мати наукового ступеня. Одним із шляхів поповнення науково-педагогічних працівників ВНЗ є аспірантура та докторантура, однак, не всі аспіранти після успішного навчання залишаються викладачами ВНЗ.

Усе це призводить до старіння наукових кадрів, еміграції кращих спеціалістів за кордон через низьку заробітну плату, відсутності у молоді можливостей отримання робочого місця.

Можна зробити висновок, що варто: вивчати нерозвинені в Україні галузі права, як: медичне, інтелектуальне, страхове, авторське та суміжні права; розширити спеціальності профільних юридичних ВНЗ, юридичним факультетам непрофільних ВНЗ приділити увагу більш вузької спеціалізації (наприклад, ВНЗ у сфері культури та мистецтв — юриста в авторському праві).

Список використаних джерел

1. *Артемчук Г. І.* Вища школа України: реальність і тенденції розвитку: Монографія / Г.І. Артемчук, В.В. Попович, Г.Г. Січкаренко. — К. : Ленвіт, 2004. — 176 с.
2. *Домбровська С. М.* Державне управління вищої освіти в умовах трансформаційних перетворень / С.М. Домбровська. — Харків: Оберіг, 2010. — 174 с.
3. *Навроцький О. І.* Вища школа України в умовах трансформації суспільства. — Харків: Основа, 2000. — 240 с.

Стаття надійшла до редакції 05.08.13.

Г. Д. Лисунь,
асистент кафедри
правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Застосування ігор як засобу навчання бере початок із давнини — із змагальних навчально-виховних занять у Афінах (VI–IV ст. до н. е.). В епоху Відродження і реформації Т. Кампанелла та Ф. Рабле пропагували принцип ігрового навчання для опанування учнями основ наук. За Я. Коменським, навчання може стати універсальною грою для кожної вікової групи учнів. Прагнучи пробудити в дітях інтерес до занять, Я. Коменський широко використовував метод драматизації навчального матеріалу. Наприклад, на основі підручника «Відкриті двері мов» він написав вісім шкільних п'єс, які увійшли в книгу «Школа-гра». Особливою формою навчання вважали ГРУ Ж.-Ж. Руссо і Ф. Фрабель. У працях А. Макаренка зазначається, що потяг дитини до гри необхідно не лише задовольняти, а потрібно «проникнути цієї грою все її життя» [1]. Активні ігрові методи навчання можна назвати засобом повернення в освіту «олюднених знань», чому надавав великого значення В. Сухомлинський.

Філософські аспекти використання ігор знайшли своє відображення у працях Г. Щедровицького, І. Кона та інших учених. Так, Г. Щедровицький вважав, що гра створена суспільством для управління розвитком особистості: у цьому плані вона є особливим педагогічним творінням [2]. У процесі гри забезпечується трансляція певного елемента культури (сюжету), що є формою передавання культурного досвіду (наприклад, способу діяльності), який у процесі розвитку індивіда й апробації цієї діяльності під час гри наповнюється особистісним змістом, що є основою професійної підготовки фахівців. Отже, зразок діяльності (модель) передається від покоління до покоління, а навчання у грі забезпечує «вироснування» нових способів діяльності відповідно до заданих загальних форм.

Зміст правових ситуацій, які розглядаються на семінарських заняттях з юридичних дисциплін носять доволі відчужений характер від особистості майбутнього фахівця, а у процесі навчальної гри студенту надається можливість відчутти різницю між реальністю та умовністю, засвоїти професійні навички та проаналізувати існуючі правові недоліки, що допомагає в пошуку і формуванні професійної компетентності [3].

Моделювання професійної діяльності в умовах дидактичних ігор, які є «навчальним полігоном» для відпрацювання практичних умінь і навичок, надає змогу наперед, ще до безпосередньої практики в установах та організаціях, трансформувати отримані знання під час вивчення окремих дисциплін у системний комплекс професійних дій, з якими майбутній фахівець може приступати до професійної діяльності, удосконалюватися, професійно зростати, а не навчатися азів професіоналізму методом спроб і помилок на реальному робочому місці [4].

Методика застосування ігрових технологій передбачає реалізацію таких основних стадій:

1. *Підготовка до гри* — визначення об'єкту, процесу що моделюється; розробка сценарію гри, у якому характеризується об'єкт діяльності, визначаються ролі, описуються правила гри; похвилинне структурування етапів ігрової взаємодії (мотиваційного, діяльнісного, рефлексивного, контрольо-оцінювального); забезпечення необхідним обладнанням та матеріалами; розробка чіткої покрокової інструкції для студентів — учасників ігрової взаємодії (мета, завдання, правила, ігрові дії, умови).

2. *Стадія проведення гри*, яка передбачає проведення гри групами гравців з конкретними розподіленими ролями; розв'язання можливих правових ситуацій; функціонування гравців як представників тих чи тих «ігрових» органів, підприємств, установ, організацій; обговорення існуючих правових проблем; внесення зауважень з приводу прогалин в законодавстві та існуючих проблем правового регулювання.

3. *Підсумково-оціночна стадія гри*, що передбачає узагальнення результатів гри; формулювання висновків і певних пропозицій правового характеру; визначення позитивних і негативних аспектів результативності діяльності певних органів, підприємств, установ, організацій; винесення спільного рішення оформленого належним чином з конкретними розробленими пропозиціями і сутнісними порадами.

Використовуючи ігрові технології під час занять з правових дисциплін ми можемо дійти до висновку, що ділова гра — це за-сіб формування професійних навичок і вмінь, розвитку і вдосконалення здібностей студентів, етики правового спілкування. Використання ділових ігор забезпечує процес формування і розвитку правника, як освіченої, творчої особистості, яка здатна не тільки побудувати достойне правове суспільство, але і ефективно вирішувати нагальні правові проблеми сьогодення.

Список використаних джерел

1. *Макаренко А. С.* О моем опыте : в 7 т. / А. С. Макаренко. — М., 1958. — Т. 5. — С. 272.
2. Интервью с Э. Рубиком // Импакт. — 1984. — №2. — С. 3–11.
3. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: Навч. посіб. / За ред. М.В. Артюшиної, О.М. Котикової, Г.М. Романової. — К.: КНЕУ, 2007. — 528 с.
4. *Мельничук І.М.* Особливості застосування інтерактивних ігор у вищому навчальному закладі // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. — № 4. — 2010.

Стаття надійшла до редакції 30.08.13.

М. Х. Малишева,
асистент
кафедри міжнародного та європейського права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Навчальний процес юридичної освіти в Україні переобтяжений нормативно-теоретичним навчанням, а тому не повною мірою сприяє підготовці орієнтованих на практику фахівців, не стимулює індивідуальної навчальної активності студентів.

Викладання юридичних дисциплін переважно ґрунтується лише на позитивістських засадах, наслідком чого є не глибоке пі-

знання сутності права, змісту правовідносин і відповідних галузей права, а заучування положень галузевого законодавства. Це призводить до нездатності випускників вищих навчальних закладів як профільних, так і непрофільних вузів, фахівців-юристів до професійної адаптації в умовах сучасної національної правової системи.

Сучасні навчальні плани мають бути гнучкими та враховувати ті сфери діяльності юриста, що пов'язані не лише із застосуванням норм права, але є важливою прагматичною складовою повсякденної активності фахівця (ділову комунікацію, тактику дій, конструктивний аналіз і моделювання ситуацій). Курси, що викладаються студентам, мають спрямовуватися на оволодіння ними практичних навичок професії юриста.

Основними завданнями викладача за наявних умов є залучення до начального процесу творчості та ініціативності студента. Доволі дієвим є використання активних методів викладання, котрі виходять за межі застарілих і банальних методів.

На сьогоднішній день, провідними орієнтирами навчальних технологій є перехід до використання інноваційних методів навчальної діяльності. Це зумовлюється швидким розвитком економічних, юридичних відносин, що викликає необхідність у підготовці кваліфікованих кадрів. Тобто, сьогодні завданням вищої освіти є підготовка фахівців, які б не тільки орієнтувалися в базових знаннях освітніх програм, але й самі були учасниками розвитку вітчизняної науки.

У системі сучасної освіти можна виділити дві стратегії освітніх методів навчання: «традиційні» та «інноваційні». Перші направлені на опрацювання та вивчення інформації курсу дисципліни. Другі — зумовлені тенденціями стрімкого розвитку потреб суспільства в появі нових наукових думок.

Терміни «традиційне (нормативне) навчання» та «інноваційне навчання» запропоновані групою вчених у доповіді Римському клубу (1978). Тоді, вперше, було зосереджено увагу на необхідності переходу до нового рівня навчання. Це стало точкою відліку для дослідження науковцями інноваційних технологій викладання. Інноваційні технології та інноваційна діяльність є предметом дослідження К. Бабанова, В. Бобрицької, Л. Даниленко, А. Іваницької, С. Калашнікової, О. Митник, В. Огнев'юка, О. Пехоти, О. Пометун, Г. Сазоненка, К. Селевка, С. Сисоєвої, Л. Сігаєвої, Н. Терентьєвої [4, ст. 63].

Н.О. Терентьева вказує на необхідність реформування педагогічної діяльності в рамках загальнодержавної програми. Тобто, реформування системи освіти повинно мати чітко визначений курс, з виокремленням пріоритетів, цілей та методів педагогічної діяльності. Не можна не погодитись з тим, що перехід від традиційних до інноваційних систем освіти можливий на всеукраїнському рівні.

Автор даної статті ставить собі за мету розглянути науково-теоретичні основи інноваційно-педагогічної діяльності, та дослідити методи підготовки юристів у непрофільних вузах, сформулювати власні пропозиції щодо шляхів оптимізації освітніх технологій викладання.

Застосування нових інноваційних методів викладання і відмова від шаблонних не результативних форм є основною передумовою формування аналітичних здібностей у студентів, зокрема юристів.

Н. Терентьева вказує, що структура інноваційної діяльності містить у собі розробку інновації — від появи ідеї до проведення апробації та експерименту [5, ст. 134]. Автором статті було розроблено низку авторських методів інноваційних викладацьких технологій, що буди апробовані в практичному використанні.

Розроблення освітніх інновацій включає такі блоки:

- опис та обґрунтування запропонованих ідей і підходів, чітке і повне розкриття їх змісту, очікуваних результатів;
- перевірку їх ефективності шляхом проведення експерименту або реалізації інноваційного освітнього проекту.

Як правило в ході здійснення педагогічної діяльності застосовуються стандартні види індивідуальних робіт, методи опитування та оцінки студентів. Це реферати, аналіз наукових статей, виконання самостійних компілятивних робіт у рамках навчальної програми. Проте, деякі з них не відповідають сучасному рівню потреб навчальної програми. Затверджена навчальна програма є лише базою знань, якими повинен володіти студент. Використовуючи метод «питання-відповідь» досягти високих результатів не є можливим, адже при даному методі роботи повністю відсутня значна кількість важливих аспектів засвоєння знань, наприклад, практичний та аспект критичної оцінки. Тому, індивідуальні роботи повинні виходити за рамки програми і охоплювати сучасні актуальні, суперечливі проблеми. Автором пропонуються наступні інноваційні методи навчання юристів у непрофільних вузах.

По-перше, пропонується здійснити відмову від написання реферативних робіт. Взамін — студенти виконують наукові доповіді-дослідження. Доповідь-дослідження включає в себе ґрунтовне дослідження, вивчення проблеми, постановку шляхів їх вирішення. Це є запорукою забезпечення сучасних вимог до освітньої програми вищого навчального закладу.

Основою даної методики викладання є мотивація студентів до проведення гарантованого наукового дослідження актуальних проблем. Аналіз наукових статей доповнюється рекомендацією студенту опублікувати свої власні наукові дослідження в наукових журналах, електронних ресурсах. Практика педагогічної діяльності свідчить про те, що впровадження заохочення публікацій наукових досліджень є базисом розвитку вітчизняної науки. Наукове дослідження доповнюється есе, в якому студент розписує своє бачення шляхів подолання наявних проблем, свою точку зору на можливі варіанти покращення існуючих проблем через прийняття та доповнень як на вітчизняному, так і на міжнародному рівні.

Перспективним є використання методу «протистояння». На думку автора, будь-яке дослідження проблематики предмету необхідно здійснювати з точки зору «позитивного» і «негативного», тобто, аналізуючи позитивні та негативні сторони досліджуваного явища за принципом протистояння. Таким чином, ми застосовуємо колективну взаємодію, в ході якої виникає конструктивна дискусія. Даний вид роботи активізує креативне мислення та дозволяє виходити за встановлені рамки, що є не відтворенням навчального матеріалу, а творчою роботою студента.

Доволі цікавим і водночас актуальним є метод розширеного термінологічного ряду. Студент, застосовуючи термін, повинен дати йому пояснення. Таким чином досягається ґрунтовний рівень знань теоретичної бази юридичної дисципліни.

Можна із впевненістю зробити висновок, що студенти-юристи, які будуть навчатися за сучасними, інноваційними методами та матимуть змогу виконувати означені види робіт та аналітичних завдань, будуть здатні досліджувати, критично осмислювати проблеми сучасної юридичної науки.

За результатами своєї педагогічної діяльності було зроблено висновок, що значну увагу слід приділити також мотивації студентів, щоб вивчення кожної дисципліни супроводжувалося розумінням того, що засвоєння навчального матеріалу є не вимогою на-

вчальної програми, а потребою сьогодення, адже отримані знання будуть використані в процесі професійної діяльності юриста.

Список використаних джерел

1. *Власова О. І.* Педагогічна психологія. — К.: Либідь, 2005. — 400 с.
2. *Дичківська І. М.* Інноваційні педагогічні технології / Дичківська І.М. — К.: Академвидав, 2004. — С. 352.
3. *Омельченко Л. М.* Інновації в педагогічній системі // ВНЗ Вісник Черкаського університету. — №1. — 2010. — С. 59–63.
4. *Терентьєва Н. О.* Педагогічні інновації, як вимога сучасності // Вісник Черкаського університету. — №. 2. — 2011. — С. — 62–69.
5. *Терентьєва Н. О.* Політехнізм: стара нова інновація в освіті / Терентьєва Н.О. // Инновационные технологии в образовании: Материалы II Международной научно-практической конференции. Приложение к научно-практическому дискуссионно-аналитическому сборнику «Вопросы развития Крыма». — Симферополь, 2005. — С. 131–135.

Стаття надійшла до редакції 15.07.13.

Н. В. Мезенцова,
асистент
кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

РОЛЬ ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПІДГОТОВЦІ ЮРИСТІВ У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ритм сучасного життя характеризується постійною динамікою, підвищенням стандартів і вимог до молодих спеціалістів. Конкуренція на ринку праці поміж юристів є високою, тому випускники вищих навчальних закладів повинні мати ґрунтовні теоретичні знання у поєднанні зі здатністю їх застосувати на практиці. При цьому навички практичної роботи є бажаними, навіть обов'язковими, для випускників без досвіду роботи.

Специфіка підготовки юристів полягає у необхідності поєднання теоретичної та практичної складових. Знання положень нормативно-правових актів, правових категорій є лише однією зі складових «портрету» сучасного юриста. Майстерність правника проявляється

у здатності до кожної практичної ситуації, яка може трапитися у реальному житті, застосувати конкретну правову норму та вирішити задачу з максимальною результативністю. Останні роки активно обговорюється потреба зміни способів підготовки юристів. Треба припинити виховувати «кросвордистів», які можуть дати відповідь на будь-яке питання зі сфери «загальних знань». Час спрямовувати свої зусилля на формування висококваліфікованих спеціалістів у сфері юриспруденції, які мають системні глибинні знання в галузі юриспруденції, мають достатні навички у практичній підготовці та можуть самостійно вирішувати покладені на них завдання [1].

Підготовка юристів у вищих навчальних закладах здійснюється за традиційною системою — лекційні та семінарські заняття. Під час лекційних занять студенти мають змогу опанувати теоретичні засади, структурувати матеріал, зосередити увагу на проблемних моментах, які пов'язані з предметом вивчення. Сутність лекції не повинна зводитися до монологу лектора та конспектування матеріалу студентами. Побудова лекції за схемою діалогу студента — лектора має багато переваг. Одним із плюсів указаної методики є змога лектором оперативно контролювати ступінь засвоєння матеріалу студентами, робити акценти на проблемних питаннях тощо. Запитання є показником опанування матеріалу — належні відповіді на питання лектора та якісні питання (у тому числі наявність питань) до лектора.

На сьогоднішній день вільний доступ до інформації є чинником зміни фокусів під час проведення лекції. Головна задача лектора на сучасному етапі зазнала значних змін. Лектор не повинен просто переказувати текст нормативно-правових актів, підручників, статей тощо. Такий стиль негативними наслідками має зниження уваги та інтересу студентів до предмету, що призводить до підготовки юристів, котрі будуть не пристосованими до практичної діяльності. Акцент зміщується з усталених теоретичних засад на актуальні питання теорії та практики, особливості застосування правових норм і тенденції юридичної практики.

Семінарські заняття передбачаються тісну форму взаємодії між викладачем і студентами, ефективність котрої напряму залежить від обраних методів роботи. Необхідно уникати формального підходу до проведення семінарських занять, зокрема щодо контролю викладеного матеріалу. Під час проведення семінарських занять максимально проявляється значення та роль практичної складової у підготовці юристів. Для прикладу розглянемо дві

схеми проведення семінарських занять. Суть першої (достатньо традиційної) зводиться до контролю за ступенем засвоєння матеріалу шляхом усних та/або письмових питань, які виносяться на розгляд. Як правило, питання не є проблемними та відображають звичайний рівень відтворення матеріалу. В результаті, студенти добре пам'ятають визначення, ознаки певних понять і категорій, проте не набувають навичок до практичного застосування своїх знань. Інша схема — домінуюча та така, що відповідає сучасним умовам, передбачає застосування таких методів навчання, які дозволяють студентам не лише опанувати теоретичні засади того чи іншого поняття, категорії, але і застосовувати їх на практиці. Результативність семінарських занять залежить від багатьох факторів — суб'єктивного та об'єктивного характеру. Важливу роль відіграють методи навчання, котрі застосовуються під час проведення занять. Так, під час викладання правових дисциплін дієвими засобами є розгляд питань, котрі виносяться на семінарські заняття, з точки зору їх проблемності та у поєднанні з практичними завданнями. Принцип проблемності передбачає таку організацію заняття, де студенти з'ясували б нове, здобували знання і навички через подолання труднощів, перешкод, створених постановкою проблем [2]. Так, проведення контролю знань студентів у формі вирішення правових ситуацій, задач, аналізу матеріалів юридичної практики, складання документів юридичного характеру відображає не лише ступінь засвоєння теоретичного матеріалу, цей спосіб виявляє рівень навичок студентів до безпосереднього застосування своїх знань до конкретних ситуацій. Результати теоретичного дослідження визначають, що професія правознавця, юриста вимагає ґрунтовної та різноманітної підготовки, а одним з основних завдань цієї підготовки — це формування здатності до аналітичного оцінювання ситуації [3].

Застосування певних методів навчання залежить від різних чинників — дисципліни, форми навчання, теми лекційного/семінарського заняття тощо. Робоча програма з правової дисципліни повинна бути побудована таким чином, щоб врахувати усі ці фактори. Задача викладача полягає у належній реалізації її положень, застосуванні методів навчання, найбільш адаптивних для аудиторії та забезпеченні максимальної віддачі. Не останню роль відіграє контакт між викладачем і студентами, налагодження котрого є безпосереднім обов'язком викладача, орієнтованого на високий результат.

Формою закріплення практичних навиків студентів виступає переддипломна практика, проходження котрої здійснюється на підприємствах, установах та організаціях, які забезпечують умови для реалізації здобутих студентами знань, опанування специфіки професії та здобуття практичного досвіду роботи юристом.

Зміни, котрі відбуваються в суспільному та економічному житті, вимагають нових підходів до підготовки юристів. Портрет сучасного юриста постійно еволюціонує, підвищуються стандарти професії. Традиційні методи навчання не в змозі забезпечити належну підготовку студентів до практичної діяльності. Задача вищих навчальних закладів полягає у підготовці спеціалістів високого рівня, котрі після закінчення навчання здатні приступити до практичної діяльності та бути у ній справжніми професіоналами.

Список використаних джерел

1. Стефанчук Р. Три проблеми університетської підготовки юриста. / Стефанчук Р. // Юридическая газета. — 2007. — № 46.
2. Шахов В. І. Психолого-педагогічні основи активних методів навчання. Електронний ресурс. — Режим доступу: // www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Nzvdpu_pp/2007_18/
3. Електронний ресурс: Кучеренко Н.Л. Специфіка професійної підготовки майбутніх фахівців-юристів. Електронний ресурс. — Режим доступу: // www.cofcontact.com/2009_03_18/pel_kusherenko.php.

Стаття надійшла до редакції 25.07.13.

Л. М. Шаталова,
асистент
кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА СТАЖУВАННЯ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВНЗ

Сьогодні в умовах розбудови правової української держави, соціальних та економічних перетворень в органах державної вла-

ди та управління, у сфері економіки є багато посад, які потребують правової підготовки, однак через брак кадрів вони заміщуються фахівцями інших спеціальностей. Принципові зміни в діяльності державного апарату, правовому регулюванні економіки, фінансів, торгівлі, перехід суспільства до соціально орієнтованої ринкової економіки вимагають якісних змін в ідеології та методиці підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації юриста [1, с. 10]. Сучасна система вищої юридичної освіти (далі — ВЮО) є складною та взаємодіє з політичними, економічними, культурними й соціальними системами і впливає на суспільні відносини, формуючи цивілізоване демократичне правове поле. Освіта інноваційного типу є системою, що інтегрує навчальний процес і науковий пошук. Таке задання успішно виконується непрофільними (економічними, педагогічними, технічними, технологічними тощо) університетами.

Основними проблемами розвитку ВЮО на сучасному етапі є:

— недосконалість системи ВЮО, що заважає забезпечувати її високу якість через підготовку фахівців-юристів у непрофільних ВНЗ та у великій кількості нових ВНЗ різних форм власності;

— відсутність галузевих стандартів підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів права;

— недосконалість навчального та навчально-методичного забезпечення через наявність значної частки неюридичних дисциплін, неефективність організації практик і змісту їх професійного наповнення;

— неузгодженість нормативно-правових актів, що регламентують підготовку серед іншого й фахівців-юристів [2, с. 445–446];

— недосконалість правового регулювання інституту стажування науково-педагогічного складу у приватних компаніях, державних установах і організаціях.

Суттєве значення для вирішення зазначених проблем має управління ВЮО в Україні, яке здійснюється Міністерством освіти та науки України за участі інших відповідних центральних органів виконавчої влади, серед іншого й тих, що мають у підпорядкуванні вищі навчальні заклади: Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, Державна митна служба, Державна податкова служба та інші. Окрім зазначених, в управлінні ВЮО також бере участь Науково-методична комісія з права Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки, яка

проводить експертизи змісту юридичної освіти, зокрема, навчальних планів, програм, навчальних посібників і підручників.

До структури центрального апарату МОН України входить Департамент вищої освіти, у складі якого діє відділ педагогічної та післядипломної освіти. Одним з основних його завдань є організація і контроль якості навчального процесу та державної атестації при підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації кадрів у ВНЗ і закладах післядипломної освіти.

Державною інспекцією навчальних закладів Міністерства освіти та науки здійснюється зовнішній поточний контроль ВЮО з питань обрання керівних, науково-педагогічних і педагогічних кадрів, стану та розвитку матеріально-технічної бази, навчально-виховної, методичної та наукової роботи здійснюється. Цей контроль ВЮО є достатньо складним через довготривалу відсутність галузевих стандартів до підготовки юристів у непрофільних ВНЗ.

Законодавство України про післядипломну освіту базується на Конституції України, складається із законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інтелектуальну власність», «Про інноваційну діяльність» та інших нормативно-правових актів МОН, КМУ тощо.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про вищу освіту» післядипломна освіта — спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта включає: перепідготовку; спеціалізацію; розширення профілю (підвищення кваліфікації); стажування.

Відповідно до ст. 48 Закону України «Про освіту» до закладів післядипломної освіти належать: академії, інститути (центри) підвищення кваліфікації, перепідготовки, вдосконалення, навчально-курсів комбінати; підрозділи вищих навчальних закладів (філії, факультети, відділення та інші); професійно-технічні навчальні заклади; науково-методичні центри професійно-технічної освіти; відповідні підрозділи в організаціях і на підприємствах.

Слід зазначити, що безпосереднє управління у сфері професійного розвитку фахівців також здійснюють роботодавці шля-

хом організації професійного навчання фахівців, їх атестації. Роботодавець може утворити окремий структурний підрозділ з питань професійного навчання фахівців або покласти функції з організації такого навчання на відповідних працівників.

Наприклад, вищі навчальні заклади організують підвищення кваліфікації своїх викладачів на внутрішньовузівських курсах. Серед непедагогічних навчальних закладів можна згадати КНТЕУ — курс підвищення кваліфікації «Підготовка тьюторів для роботи у системі дистанційного навчання Київського національного торговельно-економічного університету», НТУ ХПІ «Створення дистанційного курсу», КНЕУ імені Вадима Гетьмана «Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів» тощо.

Порядок підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації незалежно від форм власності та підпорядкування визначається Положенням про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, затвердженим наказом МОН України від 24 січня 2013 р. № 48 [3].

Положенням визначаються засади створення умов педагогічним і науково-педагогічним працівникам для підвищення науково-теоретичного і методичного рівнів викладання навчальних дисциплін і результативності їх педагогічної, наукової і науково-методичної роботи для поглиблення і розширення її професійних знань, умінь і навичок, набуття особою досвіду виконання додаткових завдань та обов'язків у межах спеціальності.

Підвищення кваліфікації та стажування працівників ВНЗ здійснюється за довгостроковим і короткостроковим видами підвищення кваліфікації відповідно до навчальноно плану, який передбачає аудиторні заняття, самостійну навчальну роботу працівників і форми проведення підсумкового контролю. Періодичність довгострокового підвищення кваліфікації устанавлюється закладами-замовниками залежно від потреби, але не рідше ніж один раз на п'ять років. Завершення навчання працівників засвідчує підсумковий контроль і відповідний документ про післядипломну освіту.

Механізм організації стажування за кордоном регламентується Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 411 «Про затвердження Положення про навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-

педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах і наукових установах за кордоном».

Отже, для подолання проблем зазначеної сфери при створенні юридичних факультетів обов'язково потрібно звертати увагу на профіль ВНЗ і наявність закладів післядипломної освіти. Потребує удосконалення інститут стажування науково-педагогічного складу у приватних компаніях, державних установах і організаціях із можливістю введення інституту інтернатури для правників деяких професій і посад, що визначаються МСП за рекомендацією експертних рад, а також через ведення факультативних курсів із практичним випробуванням, серед іншого участю в судовому засіданні під керівництвом партнера юридичних компаній, що дасть можливість вивчення практичного досвіду, оновлення та розширення знань, формування нових професійних компетентностей у психолого-педагогічній, науково-дослідній, організаційно-управлінській діяльності науково-педагогічних працівників, що безперечно вплине на якість професійної освіти.

Розробити необхідну нормативно-правову базу, що сприятиме функціонуванню і подальшому розвитку системи післядипломної освіти; прийняти законопроект «Про післядипломну освіту».

Здійснити упорядкування та оптимізацію мережі навчальних закладів післядипломної освіти шляхом поєднання галузевого принципу організації післядипломної освіти з широкою міжгалузеву і регіональною кооперацією та врахування соціально-економічного розвитку України.

Список використаних джерел

1. *Опришко В. Ф., Фукс Н. А.* Особливості підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах // Правове регулювання економіки: зб. наук. праць / [відп. ред. В.Ф. Опришко]. — 2012. — № 11-12. — С. 6–22.

2. *Христинченко Н.П.* Адміністративно-правові та організаційні засади підготовки юристів / Н.П. Христинченко // Форум права. — 2010. — № 3. — С. 445–451.

3. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 № 48 «Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» // Офіційний вісник України. — 2013. — № 28. — С. 984.

Стаття надійшла до редакції 30.09.13.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У ГУМАНІТАРНИХ І ТЕХНІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

И. И. Шамшина,
д.ю.н., профессор кафедры правоведения,
А. А. Юрченко,
к.ю.н., доцент кафедры правоведения,
Восточноукраинский национальный
университет имени Владимира Даля

К ВОПРОСУ ИЗУЧЕНИЯ ТРУДОВОГО ПРАВА ПРИ ПОДГОТОВКЕ ЮРИСТОВ В КЛАССИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

Трудовое право регулирует один из важнейших видов общественных отношений — отношения по применению наемного труда. В условиях рыночной экономики значение трудового права особенно актуализируется в силу того, что оно направлено на достижение оптимального баланса интересов работодателей и наемных работников. В правовых системах развитых стран мира трудовое право занимает одно из центральных мест. Это обусловлено тем, что современное производство и экономическое развитие государства невозможны без общественного разделения труда, что предполагает обязательное правовое регулирование общественных отношений по применению наемного труда.

На безусловную значимость трудового права в эпоху рыночной экономики обращают внимание в своих научных трудах многие ученые: Н.Б. Болотина, В.С. Венедиктов, В.В. Жернаков, Н.И. Иншин, В.В. Лазор, Л.И. Лазор, С.Н. Прилипко, А.И. Процевский, Н.Н. Хуторян, Г.И. Чанышева, В.И. Щербина, О.Н. Ярошенко и др. Однако многие вопросы относительно построения в нашей стране юридического образования вообще и изучения трудового права, в частности, остаются дискуссионными.

Данная публикация ставит перед собой следующие цели: показать роль и значение трудового права в обществе и, соответственно, в системе юридического образования на современном эта-

пе, а также обосновать предложения по совершенствованию изучения трудового права при подготовке юристов в классическом университете.

В настоящее время в украинском обществе наблюдается интенсивное развитие рыночных тенденций во всех сферах жизни, расширение негосударственного сектора экономики, активное использование наемного труда в нем. Основными задачами трудового права в современных рыночных условиях является правовая защита лиц наемного труда (работников), как экономически более слабой стороны в трудовом правоотношении, а также защита законных прав и интересов работодателей с целью обеспечения эффективного развития производства, повышения благосостояния общества и поступательного развития экономики государства.

Все вышесказанное обуславливает потребность в наличии глубоких, всесторонних знаний у современного юриста в сфере правового регулирования наемного труда. Поэтому при подготовке юристов в системе высшего образования особое внимание должно быть уделено всестороннему изучению теоретические и практические аспектов трудового права.

Как учебная дисциплина трудовое право является необходимым компонентом в подготовке специалистов по направлению «Право». На современном этапе развития общества юрист в своей профессиональной деятельности, независимо от его специализации, должен обладать значительным объемом правовых знаний относительно регулирования наемного труда. Эти отношения являются разноплановыми и затрагивают различные сферы общественной жизни: собственно трудовые правоотношения (т.е. отношения между работодателем и работником), отношения по трудоустройству (которые направлены на реализацию конституционного права граждан на труд, оказывают воздействие на рынок труда, сокращение безработицы в государстве и т.п.), социально-партнерские отношения (направленные на сотрудничество работодателей, работников, государства в целях развития экономики и повышения благосостояния граждан), отношения по разрешению трудовых споров (посредством которых обеспечивается защита социально-экономических прав и интересов граждан, социальный мир в обществе) и т.п.

Успешная правоприменительная практика невозможна без основательных теоретических знаний. Поэтому целью учебной дисциплины «Трудовое право» является оказание студентам помощи в наиболее полном овладении материалом по трудовому

праву, в приобретении навыков самостоятельной работы с нормативной и научной литературой, в выработке умения аргументировано (со ссылками на нормативно-правовые предписания и другие источники) и логически последовательно излагать материал, юридически грамотно отстаивать свою позицию в спорных ситуациях по применению наемного труда.

Трудовой договор выступает центральным институтом трудового права. Уяснение студентами его сущности, содержания, порядка заключения, изменения, прекращения является основополагающим для дальнейшего изучения курса трудового права. Поэтому особое внимание при изучении трудового права должно быть уделено различным аспектам трудового договора. При этом важно не только изучать нормы действующего трудового законодательства, но и зарубежный правовой опыт, современные научные позиции. Студент должен уяснить возможные тенденции развития трудового договора в динамичных условиях рыночной экономики, что предполагает необходимость подготовки студентом самостоятельных научных публикаций, докладов, рефератов, участия в студенческих научных конференциях. Организационное построение учебного курса «Трудовое право» должно стимулировать студентов к научному поиску, к научной работе в ее различных проявлениях.

В ходе изучения трудового права студенты также должны приобрести навыки практического применения трудового законодательства в конкретных жизненных ситуациях. И здесь особую роль играют семинарские занятия.

Хотелось бы отметить, что популярная в настоящее время тенденция к развитию дистанционного образования и к активному использованию тестов при контроле знаний студентов не способна обеспечить качественное изучение трудового права (как и многих иных юридических дисциплин) и, соответственно, надлежащую подготовку юристов.

Планы семинарских занятий по трудовому праву должны акцентировать внимание на наиболее существенных моментах в изучении каждой темы, представлять студентам для самостоятельного разрешения конкретные жизненные ситуации (юридические задачи), а также содержать контрольные вопросы по каждой изучаемой теме.

Безусловно, при проведении семинарского занятия по трудовому праву могут использоваться и тесты — они нужны и полезны для

четкого уяснения нормативного материала, основных понятийных категорий. Однако роль тестов на занятии должна быть вспомогательной. Основное внимание необходимо уделять рассмотрению конкретных ситуаций, возникающих в правоприменительной практике в процессе регулирования трудовых отношений и отношений, тесно связанных с трудовыми.. Потому что даже самое четкое уяснение правовых основ не обеспечивает правильного применения действующих норм трудового права на практике.

Простой пример. Как правило, все студенты знают, что заявление работника об увольнении по собственному желанию должно быть написано добровольно, без принуждения со стороны. Однако, вот задача: человек уволился с предприятия по собственному желанию, т.е. по ст. 38 Кодекса законов о труде Украины (далее — КЗоТ), потому что имел два выговора и начальник цеха разъяснил ему, что теперь у администрации есть основания для увольнения этого работника по п.3 ст.40 КЗоТ (за систематическое нарушение трудовых обязанностей); этот человек жалеет знать, может ли он быть восстановлен на работе, потому что на самом деле он не хотел увольняться и теперь жалеет об утраченном месте работы. Почти все студенты делают вывод, что имело место принуждение работник к написанию заявления об увольнении и на этом основании работник, если он в течение месяца обратится в суд, подлежит восстановлению на работе.

Как видно, в данном случае студенты демонстрируют знание правовых норм, но при этом делают принципиально неправильный вывод применительно к конкретной жизненной проблеме.

Помочь студентам правильно разобраться в вышеуказанной ситуации возможно лишь при непосредственном общении с ними на семинарском занятии. При этом важно, чтобы преподаватель помог им самостоятельно найти правильное решение задачи, не навязывая его. Можно сформулировать ряд вопросов, в поиске ответов на которые студент сам придет к правильному решению. Например: в каком случае суд признает увольнение незаконным? Какие именно нормы права, по мнению студента, были нарушены в отношении данного работника? Что является правовой гарантией при прекращении трудового договора: защита от необоснованного увольнения или защита от необдуманного увольнения? Какие правовые последствия могли бы наступить, если бы работник не стал после разговора с начальником цеха писать заявление об увольнении по собственному желанию? и др. Можно предложить студентам

попробовать составить от имени указанного работника исковое заявление в суд о восстановлении на работе, и т.п.

В ходе такого занятия происходит не просто повторение правовых норм (либо демонстрация знания этих норм — как при тестировании), а активное обсуждение порядка применения правовых норм на практике, возникают вопросы правоприменительного плана, различные точки зрения, дискуссия. Студенты со временем фиксируют внимание на том, что если бы работник не написал сам заявление об увольнении, то администрация не смогла бы уволить этого работника по п.3 ст.40 КЗоТ, так как необходимым условием увольнения по этому основанию является не только наличие у работника выговора (либо выговоров), но и необходим факт дисциплинарного проступка, с момента совершения которого прошло не более 6 месяцев, и с момента обнаружения — не более 1 месяца, при этом вспоминают, что за дисциплинарный проступок может быть применено только одно взыскание — либо выговор, либо увольнение. В результате возникает вывод, что в отношении работника не было факта принуждения, был необдуманый поступок со стороны работника, которому следовало обратиться в юридическую консультацию до того, как писать заявление об увольнении. Таким образом, формируется правильное юридическое решение заданной ситуации: факт нарушения закона отсутствует, а, следовательно, и нет оснований для восстановления работника на прежней работе.

Именно в процессе таких семинарских занятий у студентов формируются навыки правоприменительной деятельности. Если не погружаться в процесс рассмотрения конкретных жизненных ситуаций в сфере применения наемного труда, то приобрести указанные навыки невозможно.

На основании вышесказанного, можно сделать вывод, что глубокое, всестороннее изучение трудового права будущими юристами является объективной необходимостью. И при подготовке юристов в классическом университете организационно-методическое обеспечение этой учебной дисциплины должно быть построено так, чтобы стимулировать научную деятельность студентов, а также обеспечить им возможность приобретения навыков правоприменительной деятельности в сфере общественных отношений по применению наемного труда.

І. С. Бойко

к.політ.н., доцент,
декан факультету морського права і менеджменту
Одеської національної морської академії

ПІДГОТОВКА ЮРИСТІВ У СФЕРІ МОРСЬКОГО ПРАВА У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

У сучасній юриспруденції існують різноманітні підходи щодо дослідження правової системи, відсутня єдність поглядів на поняття правової системи, його гносеологічну та методологічну цінність, генезис. Зміст терміну «правова система» в різні періоди існування суспільства розуміється неодноманітно. Так, у XIX ст. термін використовувався як синонім права або законодавства. У XX ст. формування самостійної юридичної науки — порівняльне правознавство — обумовило три розуміння: як тип права; як тотожне поняття з правом або законодавством; як правова сім'я. В радянській юридичній науці 30-х років застосовувалось вузько нормативне розуміння права, тобто основна увага приділялася вивченню системи права та системи законодавства [1]. Після Другої світової війни в західній юриспруденції правова система обожнювалася з системою права (наприклад, Г. Кельзен, Дж. Рац, А. Ватсон) [2].

Вважаємо, що використання соціокультурного підходу дозволяє максимально коректно характеризувати зміст поняття «правова система». Автор даної статті згодна з пропозицією В.П. Сінюкова, який правову систему визначає як соціальну організацію, яка містить основні компоненти національної правової культури. Тому серед елементів називаються регіональна та місцева права інфраструктура, системи та підсистеми нагляду, контролю, профілактики правопорушень, юридичної освіти, підготовки та перепідготовки кадрів [3].

Мета даного дослідження визначити місце та роль систем вищої юридичної освіти в національних правових системах сучасних держав України, Німеччини, Франції, оскільки в цілому сучасна правова система України є транзитною, яка тяжіє до романо-германського типу.

В Україні зростає інтерес до німецької юридичної освіти: збільшується число українців, які набувають правничий досвід (освіту, проводять дослідження тощо) у ФРН.

Традиційно підготовка юристів у Німеччині здійснюється в університетах за моделлю судді. Найстаріший з навчальних закладів був заснований у 1385 році в Гейдельберзі. Університетська підготовка в такому процесі — лише частина багатоскладового процесу.

Як в Україні, так і в Німеччині держава врегульовує питання вищої юридичної освіти. Втім у Німеччині її зміст і форми більш чітко регламентовані (на законодавчому рівні), а сама система знаходиться під значним впливом органів юстиції. Питання юридичної освіти — справа державна. Про це опосередковано свідчить і той факт, що, на відміну від України, в Німеччині — усі юридичні факультети (їх 44) університетів були й залишаються у державній власності (діє лише один приватний заклад) [4].

В Україні і Німеччині держава виконує функцію контролю за якістю юридичної освіти, але здійснюється це не однаково. Якщо в Німеччині, умовно кажучи, контролюється швидше результат, то в Україні — процес.

У Німеччині стандарти юридичної освіти запроваджені на федеральному рівні та конкретизовані й реалізуються — на земельному. Правові основи юридичної освіти встановлені Федеральним законом про «Про суддів», яким визначаються в загальних рисах зміст кожного етапу освіти. Передбачено двоетапну систему підготовки: перший — навчання в університеті (як правило, 4 р. або менше (в дійсності — 4,5–6 р.) та другий — підготовча служба — референдаріат (2 р.). Кожен з них закінчується складанням державного іспиту. Предмети поділяються на обов'язкові, які студенти зобов'язані вивчати, та вибіркові, які вони обирають за бажанням (спеціалізацією). Обов'язковим є вивчення цивільного, кримінального, публічного і процесуального права, а також тих дисциплін, які стосуються європейського права, юридичної методології, філософських, історичних і соціальних засад права. Вибіркові дисципліни слугують для поглибленого вивчення пов'язаних з ними обов'язкових дисциплін.

За федеральним законом землі вправі регулювати деякі питання юридичної освіти. Зокрема питання продовження строків і розподілу стажування, організації держіспитів, роботи професорсько-викладацького складу і академічних вимог до студентів. Ці

та інші питання врегульовані законами й підзаконними актами земель й університетськими положеннями. Відтак студенти орієнтуються як на федеральні, так і на земельні й університетські нормативи, яких їм слід додержуватися [4].

Відповідальність за регулювання юридичної освіти розподіляється між відносно незалежними університетами та правництвом, зокрема органами юстиції. Це яскраво демонструється на прикладі випускних держіспитів. Їх два. Обидва іспити, перший — теоретичний, другий — складніший, практичний — адмініструють і оцінюють органи юстиції відповідної землі. Про складність держіспитів свідчать, по-перше, його результати. Так, наприклад, у різні роки відсоток тих, хто отримав оцінку «незадовільно», досягав 40. По-друге, про складність держіспиту свідчить феномен репетиторства. Студенти часто звертаються до репетиторів (від 58% до 80% студентів), які часом займаються цим професійно. Репетитори пропонують оптимальний, ефективний та мало витратний в плані часу виклад матеріалу, який виноситься на обидва державні іспити. Студентська приказка говорить: «право можна вивчити або з репетитором, або ніколи». Оскільки і перший, і другий іспит дозволяється перездавати лише раз, кандидати серйозно підходять до підготовки до нього. Для більшості це означає додаткові витрати часу та грошей, але спокій при подоланні цього етапу.

Впроваджена 2002–2003 рр. реформа дещо змінює ситуацію — загальну оцінку першого іспиту нині також визначають результати університетських оцінок. Таким чином врівноважується відповідальність між університетами та органами юстиції за оцінювання першого іспиту (тобто якість університетського навчання). Крім того, студентам надається можливість більше зосередитися й на вибраних предметах (спеціалізації), а не лише на обов'язкових, з якими їм, можливо, не доведеться стикатися на практиці.

Загалом німецький підхід — це щось усереднене між українським, де юридичні заклади відповідають за якість юридичних кадрів, та американським, де за це відповідають органи правосуддя, влаштовуючи жорсткий кваліфікаційний іспит майбутнім правникам.

Українська юридична освіта трансформується через зміну системи освітньо-кваліфікаційних рівнів (ступенів освіти): молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр. У Німеччині, для

порівняння, діє традиційна схема: випускник — це «кандидат в юристи», який після складення «першого іспиту» одержує статус «юриста», проходить підготовчу службу в статусі «референдарія» й, успішно склавши «другий іспит», набуває статус «повного юриста» — повноцінного правника. Функціонує й магістратура (ступені — *Magister Legum / Magister der Rechte (LL.M.)*), що є переважно формою вивчення основ німецького права іноземними правниками. Чимало німецьких випускників одержують ступінь кандидата (*Promotion*) та доктора (*Habilitation*) юридичних наук [4].

Отже, в ФРН важко знайти студента-правника, який повністю задоволений системою юридичної освіти. Столітня дискусія про реформу юридичної освіти, кілька реформ, сотні статей і десятки книг на тему свідчать: проблеми були і є, і їх треба вирішувати. Ключове питання реформи по формі — однорівнева (аналог української системи з інтегрованою практикою та пізньою, але широкою спеціалізацією) чи дворівнева (університетське навчання і підготовча служба-стажування) система підготовки правників. Дворівнева система, яка діє у Німеччині більше 200 років, «накопила» чимало претензій до себе. Серед них зокрема: тривалість підготовки, надмірна теоретизація університетської освіти, предметна перевантаженість, незначна міждисциплінарність (зокрема із соціальними науками), недостатня координованість університетської та практичної підготовки, істотна трата часу в період референдаріату. Крім того, коштовність підготовки, яка здійснюється за рахунок платників податків.

Як відзначають у Німеччині, «історія юридичної освіти — це водночас історія невдалої спроби її реформування». Нова реформа юридичної підготовки — вже стала об'єктом критики. Зокрема піддається сумніву здатність факультетів забезпечити «орієнтацію юридичної освіти на практику юристів», викладання «предметів, орієнтованих на освоєння професії юриста». Також йдеться про суперечливість прагнень «універсальної» та «спеціалізованої» підготовки. Очевидно, що реформа юридичної освіти в ФРН незавершена й буде мати продовження. Загалом же нинішні трансформаційні процеси уможливають покращення системи підготовки правників, що на користь усім.

Таким чином, можна виділити загальні проблемні питання: як українська, так і німецька системи підготовки приділяють більшу увагу вивченню нормативного матеріалу, ніж розвитку аналітич-

них умінь та навиків майбутнього правника. Такий підхід, звичайно, не призводить до нівелювання інтересу до юридичної освіти, але применшує шанси забезпечення її якості в плані практичності.

У Франції освітня правова концепція базується на критичному аналізі того, що сьогодні є юридична практика. Сучасні французькі студенти-юристи вчать коментувати, аналізувати, критикувати нормативні документи. Такі навички дозволяють випускникам-правникам реалізувати знання не тільки в традиційних юридичних спеціальностях (судді, прокурори, адвокати), але й допомагають в кар'єрі держслужбовця, в бізнесі т.п.

Згідно з Болонською освітньою системою вища освіта у Франції здійснюється у три етапи: *licence*, *master*, *doctorat*. Лисанс відповідає українському бакалаврату, здобувається протягом 6 семестрів; магістратура — наступні 4 семестри. На доктора юриспруденції додатково навчаються три та більше роки. Отримавши базисні знання та навички, всі студенти отримують лисанс з права та їх приймають на I курс магістратури. На другому курсі можливий поділ на професійну магістратуру та магістратуру дослідницьку. Основні галузі права, з яких спеціалізуються магістри: адміністративна, цивільна, порівняльна, конституційна, сімейна, кримінальна, міжнародна, комерційна, податкова, процесуальна, в сфері охорони здоров'я, засобів масової інформації, прав людини, трудових відносин, охорони зовнішнього середовища, приватної власності [5].

Страсбургський університет — історичний центр юридичної освіти Франції, який з середини XVI ст. навчає студентів із врахуванням поетапності засвоєння знань. Сьогодні в структурі закладу 38 компонентів: навчальні підрозділи, інститути наукових досліджень, бізнес-школа, інженерні школи, Інститут політичних досліджень. Зазначені компоненти поділяються на п'ять напрямків підготовки, серед них працює напрямок «Право, економіка, менеджмент, політичні та соціальні науки», при чому окремого юридичного факультету немає — юристи навчаються на факультеті права і політології.

Аналіз германської та французької систем юридичної освіти дозволяє стверджувати наступне: по-перше, універсальної системи не існує; по-друге, сучасна українська модель уявляє собою дуже дивний симбіоз радянської, германської та французької моделей. Тому в процесі підготовки майбутніх українських юристів

необхідно зосередити зусилля на досягненні якісного викладання правознавства, при цьому максимально зосередитись на практичній складовій підготовки та врахуванні потреб суспільства та ринкових відносин.

Зазначені чинники обумовлюють доцільність підготовки юристів в Одеській національній морській академії. Спеціалісти морської сфери впевнені, що для належного функціонування морегосподарського комплексу України необхідні висококваліфіковані юристи, які вільно орієнтуються в особливостях проблем морської галузі. Як свідчить міжнародна практика, саме технічні морські вищі навчальні заклади здійснюють підготовку морських юристів. Кілька прикладів: Інститут міжнародного та морського права морської державної академії імені адмірала Ф.Ф. Ушакова (Новоросійськ, Росія), Інститут морського права Корейського морського університету (Пусан, Південна Корея), Інститут морського права (Саутгемптон, Велика Британія), Інститут Міжнародного морського права (Мальта), Університет Гринвіча (Лондон, Велика Британія). Так, у структурі Університету Гринвіча є Гринвічський морський інститут як незалежний департамент, який тісно співпрацює з морськими бізнес-організаціями. В інституті здійснюється підготовка з морського права та управління, а також морської історії. В Корейському морському університеті (м. Пусан) ведеться підготовка з морських і берегових спеціальностей. Причому керівництво університету, виконуючи державну задачу щодо вдосконалення навчання спеціалістів з морської галузі, ефективно розвиває гуманітарні напрямки. За 1980–2009 роки створено факультети: судноплавного менеджменту та морського права (з 2005 р. Інститут морського права), міжнародної торгівлі та комерції, морського адміністрування, англійської мови та літератури.

В Інституті морського права Корейського морського університету здійснюється базова підготовка юристів за спеціалізацією «Морське право». На думку керівництва університету, саме така програма навчання гарантує створення юридичної еліти країни, «яка управлятиме національною морською індустрією» (див. <http://law.hhu.ac.kr>).

Спеціальні знання, навички, вміння, які отримують курсанти, студенти Одеської національної морської академії в процесі засвоєння навчальних дисциплін (міжнародне морське право, міжнародне приватне морське право, право міжнародної безпеки,

правове забезпечення агентування морських суден, правове регулювання альтернативних форм соціального захисту моряків, правові аспекти морської політики України, правове забезпечення мультимодальних перевезень, економіка морського транспорту, організація морських перевезень, управління грошовими потоками в судноплаванні та ін.) забезпечують майбутньому морському юристу основу для професійного росту.

Юрист у сфері морського права працює в судноплавних, агентських, транспортно-експедиторських компаніях, спеціалізованих юридичних фірмах, забезпечуючи правове супроводження їх діяльності та захищаючи інтереси як судовласників, так і конкретних моряків, а також консультують інших учасників морегосподарського комплексу та морської галузі.

Таким чином, останні європейські та світові тенденції реформування юридичної освіти свідчать про намагання поєднати фундаментальну загально-правову підготовку фахівців зі специфічною галузевою освітою. Такий підхід є виправданим, адже багатогранність юридичних професій зумовлює диференціацію як навчальних знань, так і професійних умінь. Крім того, в сучасних непростих умовах ринок праці вимагає наявності правників для підприємств специфічних секторів економіки, що гарантують національну безпеку України, створюють матеріальну основу економіки, забезпечують захист прав громадян, зокрема моряків і їх родин.

Вдосконалення національної правової системи потребує вдосконалення системи юридичної освіти, у межах якої формується кадровий апарат для різних юридичних установ. На юристів, та сучасні правові інститути, функціонування яких юристи забезпечують, покладаються завдання щодо захисту та охорони прав і свобод громадян, безпеки життєдіяльності суспільства.

Список використаних джерел

1. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение и юридическая география мира. — М., 1993. — С. 77.
2. Эволюция современного буржуазного государства / Под ред. В.К. Забигайло. — К., 1991. — С. 160–163.
3. Синуков В. Н. Материалы научно-практической конференции в Нижнем Новгороде // Государство и право. — 1996. — № 2. — С. 10–11; Синуков В.Н. Российская правовая система. — Саратов, 1994. — С. 165.

4. Юридическое образование в Германии [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.blickaufwest.blogspot.com>

5. Изучаем право во Франции.[Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.parta.org>

Стаття надійшла до редакції 12.09.13.

І. П. Васильківська,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЦИКЛУ
У КИІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Підготовка юристів у КНЕУ має свої особливості. Зважаючи на економічне спрямування цього ВНЗ, вища юридична освіта у КНЕУ передбачає підготовку фахівців-правознавців, які б могли працювати переважно у сфері економіки. Відтак, навчання студентів спеціальності «Правознавство» бакалаврського рівня підготовки визначається господарсько-правовою спеціалізацією, а студентів магістерського рівня підготовки — програмами «Правове регулювання економіки», «Міжнародне економічне право», «Господарське судочинство» та «Правове регулювання банківської діяльності».

Разом з тим, освітньо-кваліфікаційні стандарти вищої юридичної освіти в Україні передбачають обов'язкове вивчення публічно-правових дисциплін, у тому числі кримінально-правового характеру. У КНЕУ викладання цих дисциплін забезпечується кафедрою конституційного та адміністративного права.

Насамперед, студенти мають опанувати кримінальне право України — одну з фундаментальних (базових) навчальних дис-

циплін, яка обов'язково вивчається в усіх юридичних вузах і факультетах. У КНЕУ для вивчення кримінального права відведено 10 європейських кредитів (360 годин). Викладається цей предмет на другому курсі.

Вивчення курсу передбачає проведення лекцій, семінарських занять, індивідуальної роботи зі студентами. Враховуючи особливість програми курсу кримінального права для студентів фаху юриста з економічним орієнтуванням і необхідність оволодіння певним обсягом знань, тематичний план дисципліни значною мірою орієнтований на самостійну роботу студентів.

У процесі вивчення кримінального права України студенти опановують правила роботи з нормативно-правовими актами, навички застосування одержаних знань у практичній діяльності, засвоюють зміст кримінально-правових інститутів, об'єктивні закономірності їх розвитку, суть категорій кримінального права, вчать розуміти значення відповідних правових норм, роз'яснювати їх і застосовувати до конкретних ситуацій, а також набувають досвіду науководослідної роботи в галузі кримінального права. Для цього розроблено різноманітні завдання в межах тематики курсу, які передбачають, зокрема, відповіді на питання у процесі творчої обробки навчального і нормативного матеріалу, вирішення конкретних юридичних задач, тестів, складання і заповнення схем, таблиць, розгадування кросвордів, підготовку наукових доповідей.

Важливою складовою циклу професійної підготовки фахівців-юристів у КНЕУ є також дисципліни «Кримінально-процесуальне право», «Адвокатура», «Судова риторика», «Організація судових та правоохоронних органів». Водночас такі важливі дисципліни кримінально-правового спрямування, що викладаються у вищих юридичних закладах освіти, як «Кримінально-виконавче право», «Кримінологія», «Правова статистика», «Юридична психологія», у навчальному плані студентів спеціальності «Правознавство» КНЕУ не представлені.

Вважаємо, що без знань, одержаних під час вивчення цих предметів, сучасний висококваліфікований юрист не може обійтися. Особливо це стосується кримінології, яка є однією з профільюючих дисциплін, що викладаються у вищих юридичних навчальних закладах України. Відповідні знання, пов'язані з визначенням рівня, структури, динаміки, детермінант і тенденцій у розвитку злочинності, знадобляться, зокрема, працівникам системи правоохоронних органів, насамперед внутрішніх справ, по-

даткової міліції, суду, прокуратури, у їх практичній діяльності. Без уміння оперувати сучасними кримінологічними знаннями не можливо ефективно протидіяти злочинності.

Поглибити знання та вміння з дисциплін кримінально-правового циклу дозволило б введення в навчальну програму підготовки юристів також спецкурсу з теорії кваліфікації злочинів. Це допомогло б удосконалити навички практичного застосування законодавства України про кримінальну відповідальність, що є запорукою ефективної діяльності за фахом.

Певною мірою заповнити наявні прогалини у вивченні кримінально-правових дисциплін дозволило запровадження на юридичному факультеті КНЕУ спеціалізованого навчального курсу «Юридична відповідальність за правопорушення в сфері економіки». Його було введено 2002 р. в систему спеціалізованої підготовки магістерської програми «Правове регулювання економіки» з тим, аби поглибити знання студентів з різних галузей права, насамперед кримінального та адміністративного, в аспекті юридичної кваліфікації протиправних діянь економічного характеру.

Вивчення цієї дисципліни на заключному етапі навчання правознавців з економічним нахилом обумовлене тим, що студенти на цій стадії вже достатньою мірою оволоділи знаннями з основних правових та інших програмних дисциплін і можуть свідомо, на фаховому рівні підходити до оцінки суспільних явищ, процесів, які відбуваються в економічній сфері, ролі та місця права і закону в регулюванні економіки як одного з найважливіших факторів існування суверенної держави.

Під час опанування зазначеного курсу студенти поглиблено вивчають теоретичні і практичні засади юридичної відповідальності за правопорушення проти власності, у сфері господарської діяльності, службові економічні правопорушення, ознайомлюються з проблемними питаннями правової кваліфікації цих правопорушень, аналізують практику застосування законодавства щодо протидії економічним правопорушенням, організованій злочинності та корупції, крім того, розглядають питання перспектив розвитку відповідного законодавства.

У результаті вивчення дисципліни «Юридична відповідальність за правопорушення в сфері економіки» студенти набувають такі професійні компетенції:

— правильно кваліфікувати протиправні економічні діяння;

— критично аналізувати сучасні правові механізми захисту суспільних відносин у сфері економіки;

— визначати основні проблеми у протидії економічним злочинам, іншим правопорушенням, корупції та організованій злочинності й формулювати пропозиції щодо їх розв'язання;

— здійснювати аналіз статистичної інформації та узагальнення правозастосовної практики у сфері протидії економічним правопорушенням, організованій злочинності та корупції;

— кваліфіковано оцінювати своєчасність та ефективність вжитих державою заходів правового характеру для захисту економіки, протидії економічним злочинам та іншими видами правопорушень у цій сфері.

Здобуті під час вивчення курсу юридичної відповідальності за правопорушення у сфері економіки знання покликані допомогти юристам у здійсненні якісного правового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання, виробничих структур, фінансово-банківських та інших установ, запобіганні їхнім можливим конфліктам із законом. Крім того, одержані знання можна застосовувати у правоохоронній і правозахисній діяльності, зокрема, під час виявлення і кваліфікації протиправної поведінки в економічній сфері; визначення належної міри відповідальності осіб, винних у вчиненні економічних злочинів та інших правопорушень у сфері економіки; запобігання відповідним правопорушенням; застосування матеріально-правових і процесуально-правових механізмів захисту порушених прав унаслідок вчинення економічного правопорушення тощо. До того ж, набуті знання можна застосовувати в управлінській, науково-дослідній, консультативно-правовій та іншій діяльності.

У продовження цього курсу було б корисно увести до програми підготовки юристів з економічним нахилом спецкурс з особливостей досудового урегулювання господарських злочинів. На наш погляд, це б удосконалило професійні компетенції бакалаврів спеціальності «Правознавство» і студентів магістерського рівня підготовки за програмами, представленими на юридичному факультеті КНЕУ, а отже, зробило б випускників-правознавців цього ВНЗ професійно ефективнішими та висококонкурентоздатними юристами.

Стаття надійшла до редакції 19.06.13.

І. А. Галіахметов,

к.ю.н.,

доцент кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДУ
МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВОГО МАТЕРІАЛУ
СТУДЕНТАМ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ НЕПРОФІЛЬНОГО ВНЗ**

Бурхливий розвиток науки і галузі конституційного права в Україні по-різному відображається у викладанні відповідного навчального курсу студентам юридичного факультету. Кардинально змінюються концепції практично всіх державно-правових явищ, сутність і зміст понятійно-категоріального апарату конституційного права, види правових джерел галузі і багато іншого. Особливе значення в сучасному періоді побудови правової держави і громадянського суспільства в Україні набуває розвиток прикладної (практичної) функції науки конституційного права, під якою розуміються напрями впливу на певні сфери суспільної діяльності, зокрема, місцеве самоврядування. Тому виклад муніципально-правового матеріалу має деякі особливості, що дозволяють студентам, окрім глибоких знань, набутти навички і впевненість у реальному впливі конституційно-правової і муніципально-правової науки на певні процеси в суспільстві, оволодіти конкретними прийомами запуску «механізмів» у самих різноманітних напрямках їх впливу на практику становлення і розвитку місцевого самоврядування.

Саме сукупність конституційно-правових і споріднених галузевих норм, що регулюють сферу місцевих суспільних відносин і «сукупність наукових теорій і знань, що узагальнюють дану галузь суспільних відносин, практику реалізації норм муніципального права» [1, с. 3] обумовлюють необхідність викладання спеціального навчального курсу в рамках циклу конституційно-правових дисциплін (наук) і потребує відповіді на питання про ціннісно-цільові засади даного курсу, його структуру, зміст, предметне ядро. Тобто всім випускникам-бакалаврам незалежно

від їх галузевої спеціалізації постануть у нагоді отримані знання юриста з конституційного і муніципального права. Як б далеко від конституційно-правової тематики ні практикували юристи будь-якого профілю, вони будуть вирішувати питання забезпечення прав і свобод громадян, територіальних громад, взаємодії з системами громадянського суспільства, державної і місцевої (муніципальної) влади. Адже, добрі знання з конституційного і муніципального права повинні бути у всіх студентів юридичного факультету незалежно від спеціалізації. Що ж стосується визначення сутності муніципального права, його предмета, то даний аспект і визначає основні проблеми викладання даної галузі за відсутності окремо визначеної дисципліни у навчальному плані.

Виникає закономірне питання, яким чином вивчаються всі складові предмета муніципального права? Адже сучасна практика викладання муніципального права показує, що предмет галузі розкривається, головним чином, по предметам інших галузей права конституційного, цивільного, фінансового, трудового, адміністративного тощо.

Отже, не можна не побачити можливості і потреби запровадження комплексного муніципального права як навчальної дисципліни, придатної до потреб аудиторії студентів, де необхідно розповісти про всі основні сторони діяльності органів місцевого самоврядування і про їх правові засади. Муніципальне право в зазначених випадках буде виступати, як об'єднаний інститут для викладання і власно муніципального права, і засад цивільного, житлового, адміністративного, земельного, екологічного та інших галузей права або галузей законодавства. При цьому студентам завжди потрібно пояснювати про умовність і обсяг матеріалу з дисципліни, яка викладається їм, наголошуючи на тому, що і у цивільного, і у земельного, і в адміністративного права є власні предмети дослідження.

Таким чином, викладання муніципального права повинно будуватися згідно із загальноправовими тенденціями взаємопроникнення приватноправових і публічно-правових засад у правознавстві і розвитку міжгалузевих інститутів. Тобто мова йде про оновлення предмета і методу муніципального права новими явищами — управлінням за результатами, саморегулювання, самоорганізація, державно-приватні партнерства, аутсорсинг, кодифікація галузевого законодавства тощо.

Нові та спірні з точки зору галузевої належності правові інститути потребують осмислення муніципальним правом, інакше вони можуть залишитися недостатньо пізнаними. В ході вивчення курсу по відносно новим темам, що недостатньо досліджені в юридичній літературі і на практиці, важливо аналізувати матеріали, які містяться на сайтах правомочних органів місцевого самоврядування і науково-дослідницьких центрів. Особливу увагу приділяти тому, що викладачу потрібно брати участь у зовнішніх і внутрішніх конференціях, наукових семінарах з цієї тематики.

На думку С. Васильєвої, «нічого немає поганого і в тому, щоб викликати інтерес студентів до галузі права шляхом перенесення акцентів на актуальні в даний період теми. Тому, у змісті цієї навчальної дисципліни корисно було б відображати ідею прикладного характеру, прагматизму галузі права» [2, с. 36]. На наш погляд, найактуальнішими в муніципальному праві України в теперішній час постають такі теми, як: конституційно-правовий статус органів і посадових осіб місцевого самоврядування; правові форми представництва інтересів територіальної громади та її жителів в органах місцевого самоврядування; правові засади місцевих виборів; статутне право територіальної громади.

На нашу думку, виклад муніципально-правового матеріалу студентам необхідно організувати на засадах принципу системності знань. Тільки системний підхід до методики викладання цієї дисципліни (курсу, тематики) забезпечить добре засвоєння змісту муніципального права всіма випускниками незалежно від спеціалізації. Системність знання може бути забезпечена за кількома напрямками підготовки, а саме:

— під час викладу муніципально-правового матеріалу слід враховувати правові поняття (категорії), що викладалися або будуть викладатися студентам на всьому етапі отримання ними юридичної освіти. Наприклад, під час викладення питань предмета і методу права, понятійно-категоріального апарату необхідно звертатися до теорії держави і права, і конституційного права. Студенти найкраще зможуть засвоїти специфіку і зміст муніципального права, якщо уявлять, як відносяться муніципально-правові поняття з суміжними їм явищами у конституційному, адміністративному, цивільному, господарському та інших галузях права і законодавства;

— правове регулювання місцевого самоврядування (екон. муніципальний менеджмент. — І.Г.) взаємопов'язане з іншими

сферами суспільного життя, зокрема, з економічної точки зору пояснюються основи міжбюджетних відносин і територія як об'єкт управління;

— понятійно-категоріальний апарат краще засвоюється, якщо до нього періодично звертаються: в тому ж контексті або з врахуванням його доповнень, ускладнень. Наприклад, логічно буде розглядати компетенцію органів і посадових осіб місцевого самоврядування в загальному вигляді, а потім звертатися до неї під час вивчення окремих сфер життєдіяльності територіальних громад, зокрема, в сфері управління комунальною власністю, освіти тощо. Саме такий підхід пізнання дозволяє творче правове мислення, логіку і розуміння методів аналізу правових інститутів;

— головною задачею викладання муніципального права є розвиток студентами навичок самостійності у засвоєнні новел національного і міжнародного законодавства.

Також дуже важливою постає підтримка активності студентів щодо використання ними різних навчально-методичних форм (тестів, диспутів та інших інтерактивних дій).

Для ефективного процесу навчання має значення технічне забезпечення навчальної дисципліни обладнанням і спеціальною технікою. Так, під час викладу лекційного матеріалу загального змісту необхідне обладнання для проведення електронних презентацій. А для проведення практичних занять необхідна аудиторія з обладнанням під тему дослідження (гри, тренінгу, ораторської майстерності), що є невід'ємним елементом підготовки юриста до практичної діяльності.

Вивчення муніципального права в рамках самостійної дисципліни (науки) або навчального курсу в рамках конституційного права орієнтоване на підготовку студентів у публічно-правовій сфері діяльності. Отже, актуальним є осмислення правил професійної етики, що супроводжують дії (бездіяльність) депутатів, посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Тільки використання значної сукупності навчально-методичних прийомів, наукових підходів забезпечить ефективне вивчення змісту комплексного предмета і матеріалу муніципального права. А також дозволить самостійно виявляти особливості (ознаки) муніципального права, допоможе у підготовці належних професійних кадрів, що потребують різні рівні муніципального управління і, зокрема, становленню і укріпленню місцевого самоврядування в Україні.

Список використаних джерел

1. *Кутафин О.Е.* Муниципальное право Российской Федерации: учебник / О.Е. Кутафин, В.И. Фадеев. — М.: Проспект, 2010. — 672 с.
2. *Васильева С.В.* Когда обучение конституционному праву несёт для студента свет: рассуждения о предмете, задачах и методологии преподавания этой учебной дисциплины / С.В. Васильева // Конституционное и муниципальное право. — 2008. — № 23. — С. 35–37.

Стаття надійшла до редакції 04.07.13.

Р. В. Губань,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії, історії держави і права
та конституційного права
Академії муніципального управління

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ ДЛЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ОСНОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ»)

Вкрай потрібно посилити прогностичну функцію юридичної науки. Вона не повинна обмежуватися тільки констатацією фактів, а має працювати на перспективу, виробляти оптимальні моделі розвитку державності й правової системи України
Ю. С. Шемиученко [1]

Якби не намагалися вузи і викладачі, однак підготувати юриста, який був би фахівцем з усіх напрямків просто неможливо. Про це свідчить, по-перше, що при захисті дисертацій виділяються спеціальності, з яких захищаються дисертації, тобто навіть на цьому рівні вже передбачається спеціалізація. По-друге, і це, мабуть, головне, станом на 29 березня 2013 р. база «Законодавство України», яка розміщена на сайті Верховної Ради України, нараховувала 186 216 документів! І це при тому, що в цій базі містяться не всі нормативно-правові акти, чинні в державі і при тому, що в ній не містяться рішення районних, районних у містах, сільських, селищних, міських, обласних рад, зміст яких, у деяких

випадках, юристові необхідно знати. Зрозуміло, що близько 200 тисяч документів просто фізично важко прочитати (якщо це взагалі можливо), про те, щоб пам'ятати їх зміст мова взагалі не йде.

З огляду на це зрозуміло, що суто з об'єктивних підстав майбутнього фахівця-юриста необхідно готувати до конкретної ланки роботи. Хоча це не означає, що спільний базовий знаменник при підготовці має бути.

При підготовці юристів вузької спеціалізації суттєве значення має «якість» профільного законодавства. Незважаючи на те, що фундаментальна реформа правової системи України, в порівнянні з колишніми країнами членами Варшавського блоку, які зараз є вже членами Євросоюзу йде надзвичайно повільно, проте все ж було прийнято ряд кодифікованих актів «нової формації»: цивільний кодекс, господарський, кодекс, сімейний кодекс, кримінальний кодекс, кримінально-процесуальний кодекс тощо (хоча і в них фахівці можуть вказати на рудимети минулого). Однак, до цього часу так і не було проведено реальної реформи місцевого самоврядування. А це призводить в тому числі і до того, що нерідко законодавство України не відповідає міжнародним стандартам, наприклад, не відповідає нормам Європейської хартії місцевого самоврядування, яка була ратифікована Україною [2].

Проте навіть на цьому фоні питання адміністративно-територіального устрою виглядає катастрофічно. В пункті 13 ст. 92 Конституції України йдеться про те, що виключно законами України визначається територіальний устрій України [3]. Однак Закон України «Про територіальний устрій України» так до цього часу і не був прийнятий. Більше того, у п. 3 рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 р., у якому дається офіційне тлумачення п. 13 ст. 92 Конституції України зазначається, що положення п. 13 ч. 1 ст. 92 Конституції України про те, що виключно законами України визначається «територіальний устрій України», треба розуміти так, що питання територіального устрою України, зокрема визначення змісту цього поняття, правового статусу і видів адміністративно-територіальних одиниць, повноваження органів щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою України, є питаннями загальнодержавного значення і врегульовуються лише законом [4]. Таким чином, Конституційний Суд Україною прямо вказав на необхідність такого нормативно-правового акту. Однак до цього часу він так і не прийнятий. Якщо немає Закону, то який документ його замінює?

Це Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» 1981 р. [5]. Причому зміни в цей документ були внесені лише 24 травня 2012 р. Причому зміни стосувалися абсолютно не принципових для цього документу положень. Відповідно до Закону України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій» були визнані такими, що втратили чинність, пункти 14–19 Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР, затвердженого Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 року, у частині присвоєння імен фізичних осіб підприємствам, установам, організаціям та іншим об'єктам [6].

Натомість у зазначеному Положенні без змін залишилися положення, які очевидно і принципово суперечать чинній Конституції країни, наприклад, положення, про такий тип населених пунктів як селище міського типу, які не передбачені Конституцією. Ряд функцій відповідно до цього положення має здійснювати Президія Верховної Ради, утворення якої не передбачено чинним законодавством. Залишається і ряд інших норм, які суперечать чинній Конституції. У тому числі п. 12 Положення, відповідно до якого найменування і перейменування адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів проводиться із врахуванням завдань комуністичного виховання громадян.

З огляду на відсутність в Україні підручника чи навчального посібника з курсу «Основи територіального устрою», враховуючи те, що з огляду на задеклароване проведення адміністративно-територіальної реформи майбутнім юристам в органах місцевого самоврядування знання з цього питання є вкрай необхідними, а також з огляду на те, що законодавче регулювання адміністративно-територіального устрою є суперечливим, вихід був один — написати такий навчальний посібник. Що і було зроблено [7]. Зрозуміло, що за один рік написати якісно новий посібник «з нуля», враховуючи, що це ніяк не позначається на педагогічному навантаженні викладача, навряд чи можливо. Тому цього року довелося підготувати новий навчальний посібник: «Основи правового регулювання адміністративно-територіального устрою України».

З огляду на зазначені причини даний навчальний посібник не міг бути класичним і традиційним. При його написанні автор ви-

ходив з методологічних засад нового історизму О. М. Еткінда, тобто намагався порушити кордони між жанрами, дисциплінами, інститутами, а також відмовитись від заздалегідь «сильної теорії», підтвердженням якої мали б слугувати всі наведені історичні матеріали. Метою посібника було не лише відтворення інформації та некритичне засвоєння її студентом, а спроба надати можливість пройти йому «шляхами автора». В роботі навмисно приділено значну увагу впливу політичних процесів на прийняття нормативно-правових актів з тим, щоб розвінчати примат ригоричного нормативізму.

Крім того, при написанні посібника в методологічному плані ми також виходили з постулату Б. Г. Розовського, що ситуація, коли практика випереджає науку, неприпустима, але хоча б зрозуміла. Наука ж, яка працює на науку (яка плодить лише псевдофілософські терміни і визначення), неприпустима вдвічі. І пояснення їй не може бути впринципі [8, с. 298].

Оскільки питання написання навчальних посібників вузького профілю є об'єктивною необхідністю при підготовці юристів у непрофільних вузах, було б доцільно на рівні Закону передбачити зменшення навчального навантаження тим викладачам, які працюють над їх створенням. Оскільки, як правило, вузи, прагнучи зекономити кошти, не вирішують це питання на користь тих, хто створює справді необхідні для студентів навчальні посібники. Відсутність же таких робіт негативно впливає на підготовку не лише студентів заочного відділення, які через брак часу просто неспроможні розібратися в складних проблемах, але й на підготовку студентів стаціонару, які через роботу, хворобу тощо не можуть постійно відвідувати лекційні заняття з того чи іншого навчального курсу.

Список використаних джерел

1. Шемшученко Ю. С. Юридична наука має працювати на перспективу // Держава і право у світлі сучасної юридичної думки: Збірник наукових праць на пошану академіка Юрія Сергійовича Шемшученка. До 75-річчя від дня народження. — К.: Видавництво «Юридична думка», 2010. — С. 5–19.

2. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1997. — № 38. — Ст. 249.

3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141

4. Рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 р. // Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9400>

5. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1981. — № 12. — Ст. 179.

6. Закон України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій» // Офіційний вісник України. — 2012. — № 47. — С. 15. — Ст. 1829

7. Губань Р. В. Правове регулювання адміністративно-територіального устрою України: вступ до курсу. — К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. — 210 с.

8. Розовский Б. Г. Пустословие в науке как признак утраты профессионализма: Карфаген должен быть разрушен // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. — 2010. — №4. — С. 293–299.

Стаття надійшла до редакції 24.05.13.

О. Ю. Дубинський,
к.ю.н., в.о. завідувача кафедри правознавства,
Ю. В. Ломжець,
к.політ.н.,
доцент кафедри правознавства,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У СФЕРІ МОРСЬКОГО ПРАВА У НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ: МЕТА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ

На сучасному етапі розвитку людства важливу роль у життєдіяльності країн світу відіграє Світовий океан, ресурси якого мають вирішальне значення для прискореного розвитку світової економіки та є найважливішим фактором геополітики.

Україна як морська держава бере участь у вивченні, освоєнні та використанні ресурсів Світового океану, що потребує визначення і законодавчого закріплення національних інтересів у цій сфері діяльності, встановлення пріоритетів їх реалізації.

Діяльність, пов'язана з вивченням, освоєнням, збереженням і використанням ресурсів морів та океанів, має для України велике значення, що зумовлено такими факторами:

- географічне положення держави, довжина її морських кордонів і площа водного простору;
- рівень розвитку національної економіки і зовнішньоекономічної діяльності, зокрема щодо зовнішнього та внутрішнього товарообігу, нагальні потреби держави в морських перевезеннях;
- стан політичних, економічних і суспільних відносин з іншими державами;
- морський потенціал держави, здатність забезпечити реалізацію і захист національних інтересів в Азовському і Чорному морях, Керченській протоці та інших районах Світового океану, недоторканість морських кордонів і свободу судноплавства [5].

Забезпечення захисту національних інтересів України як морської держави потребує визначення пріоритетів її державної морської політики до основних засад внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Формування і реалізація ефективної державної морської політики сприятиме подальшому посиленню позицій України як морської держави, створенню сприятливих умов для досягнення цілей і розв'язання завдань з розвитку морської діяльності.

З метою реалізації державної морської політики у 2009 році Кабінетом Міністрів України було затверджено Морську доктрину України на період до 2035 року. Серед завдань нашої держави, які визначені доктриною, одне з центральних місць займає збереження і розвиток наукового та кадрового потенціалу всіх складових морської діяльності на рівні, що забезпечить ефективну реалізацію національних інтересів держави. Реалізація даного завдання можлива шляхом проведення морських наукових досліджень і підготовки та перепідготовки фахівців, а також розвитку освіти, науки і технологій у морській галузі [6].

У той же час, у чинному законодавстві України, яке лежить в основі її державної політики, морська проблематика відображена прямо або побічно тільки в рамках секторальних напрямів вико-

ристання морських просторів і ресурсів (наприклад, національна оборона, судноплавство, рибальство та інше). Тому проблема правової підтримки і розвитку морського потенціалу України є в даний час вельми актуальною.

Важливим аспектом вказаної проблеми є активне впровадження правової складової в сферу морського транспорту, що відповідає нормативно-правовим актам Організації об'єднаних націй, Міжнародної морської організації (ІМО), Міжнародної організації праці та інших. Аналіз потреб підприємницької сфери України також свідчить про гостру потребу господарюючих суб'єктів у фахівцях у сфері морського та транспортного права.

Аналіз обсягів міжнародної торгівлі та вантажообігу морських портів України свідчать про необхідність підготовки спеціалістів з правового забезпечення морського судноплавства та портової діяльності. Їх підготовка за фахом «Правознавство» дозволить розширити можливості України в реалізації Морської доктрини України на період до 2035 року та здійснювати кваліфікований захист інтересів України.

Усвідомлюючи необхідність підготовки спеціалістів у сфері морського права, керівництвом Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова у травні 1994 року було поставлено питання щодо заснування нової спеціальності з правознавства та підготовки юристів-спеціалістів у даній сфері. З цього моменту розпочався процес розробки та реалізації спеціальних програм і навчальних курсів, які передбачають поглиблене вивчення морського права, міжнародного та міжнародного морського права, морської інфраструктури, правових аспектів торговельного мореплавства, розслідування інцидентів на водному транспорті, морського фрахтування і страхування, забезпечення безпеки торговельного мореплавства та інших специфічних питань функціонування морського транспорту та системи міжнародної торгівлі.

Особливе значення в підготовці майбутніх юристів є те, що Національний університет кораблебудування забезпечений кваліфікованим професорсько-викладацьким складом, який здійснює викладацьку та наукову діяльність за такими напрямками, як морське право, міжнародне право, митне право, господарське право та ін. Це дозволяє вводити в освітній процес більш поглиблене вивчення таких навчальних курсів, як «Морське право»,

«Міжнародне морське право», «Міжнародне морське приватне право», «Європейське право», «Арбітражне і судове врегулювання морських спорів» «Процесуальні документи» в рамках спеціальності «Правознавство» [10].

Специфіка правового забезпечення торговельного мореплавства вимагає від фахівця у даній сфері володіння спеціальними знаннями в галузі правового забезпечення морського судноплавства і внутрішнього водного транспорту, фрахтування і страхування суден, представлення інтересів судноплавних компаній у міжнародних організаціях, брокерської та агентської діяльності, правового забезпечення мультимодальних та інтермодальних перевезень, реєстрації суден, діяльності адміністрації морських портів та інших служб державного контролю та нагляду. Ці питання студенти вивчають під час освоєння дисципліни «Морське право України». Дана дисципліна вивчається протягом трьох семестрів, за її результатами студенти складають екзамен. Програма навчального курсу передбачає підготовку та захист курсових проєктів за основною проблематикою морського судноплавства в Україні.

До юриста в даній сфері діяльності пред'являються вимоги знання норм не тільки національного, але й міжнародного морського права, міжнародної кон'юнктури у сфері фрахтування, купівлі-продажу суден. Кодекс торговельного мореплавства України відіграв важливу роль у середині 90-х, поклавши початок важливим перетворенням у системі державного управління морською галуззю. Однак сьогодні редакція КТМУ вже не відповідає новим реаліям, які склалися в процесі прийняття нових законів з регламентації діяльності державних органів влади, тому практично кожен договір на морське перевезення вантажів із українських портів містить пункт про застосування норм іноземного законодавства [8]. Ці обставини зумовлюють необхідність фахівця-юриста володіти навичками представлення різноманітних інтересів судноплавних, стивідорних, суднобудівних, судноремонтних, агентських, брокерських та експедиційних компаній у міжнародних, іноземних і національних судових і арбітражних органах, а також у представництвах міжнародних організацій, зайнятих у сфері транспортного бізнесу. Саме на оволодіння вказаними знаннями і навичками спрямоване вивчення курсу «Міжнародне морське приватне право» студентами НУК.

Посилення ролі держави в забезпеченні безпеки судноплавства та портової інфраструктури вимагає належного правового забезпечення та цього виду діяльності як відповідними адміністраціями морських портів, так і комерційними організаціями, що забезпечують функціонування водного транспорту. Юрист, що працює у сфері морського права, повинен знати положення про нові форми державного контролю за безпекою суден, широко застосовуваних у міжнародній практиці (так званий контроль держави-порту), а також положення про правовий режим плавання суден у територіальному морі України, прилеглий зоні та інших морських просторах. Вказані положення передбачені програмою вивчення дисципліни «Міжнародне морське право».

Однією з найбільючіших проблем торговельного мореплавства в Україні й досі залишається правова незахищеність українським моряків. Засоби масової інформації регулярно передають повідомлення про порушення прав моряків: невиплата заробітної платні, невиплата по страхових випадках (смерть моряка на службі, втрата працездатності, травма, втрата особистих речей у результаті піратського нападу або інших форс-мажорних обставин). Саме тому при підготовці майбутніх фахівців у Національному університеті кораблебудування багато уваги приділяється саме проблемним аспектам праці на морському транспорті. Шляхи розв'язання вказаних проблем студенти аналізують під час вивчення курсів «Трудове право України», «Морське право України», «Арбітражне і судове врегулювання морських спорів» «Процесуальні документи».

Нарешті, серед професійних якостей, необхідних юристам, фахівцям у галузі морського права, важлива роль належить вільному володінню іноземною мовою і, зокрема, відповідною спецлексикую. Під час вивчення англійської мови, студенти університету вивчають морську термінологію і працюють з навчальними текстами за темами: «Fundamentals of Maritime Law», «Fundamentals of International Maritime Law», «Vessel registration and documentation», «Marine insurance», «Accident at sea», «Piracy at sea».

Отримані теоретичні знання студенти НУК імені адмірала Макарова мають можливість застосувати під час проходження ознайомлювальної та загальної практики на базі Миколаївського суднобудівного заводу «Океан» і Миколаївського морського торговельного порту.

Як висновок необхідно зазначити, що сьогодні Україна знаходиться на стадії реформування законодавства в сфері морського права та розвитку судноплавства. Прийняті Закон «Про морські порти», Постанови КМУ «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року», «Про схвалення Стратегії розвитку суднобудування на період до 2020 року» та ін. Проблемаами морського транспорту почали займатися потужні промислово-фінансові групи України. Необхідно усвідомити, що в Україні величезний морський потенціал. Завдяки йому вона має можливість і повинна стати морським центром Чорноморсько-Азовського регіону. Визначальним чинником при цьому слід визнати комбінацію, а точніше, нерозривну єдність морської інфраструктури, морського законодавства, морських кадрів. Забезпечення розвитку та поєднання вказаних чинників — головна мета підготовки фахівців-юристів у Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова.

Список використаних джерел

1. *Белова О. І.* Міжнародно-правові аспекти державної морської політики України та юридичні проблеми її реалізації в сучасних умовах [Текст] / Белова Олена Іларіонівна : Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / Інститут законодавства Верховної Ради України — К., 2008. — 29 с.
2. *Бляхман Б. Я.* Подготовка специалистов-юристов в условиях рыночной экономики [Текст] /Б. Я. Бляхман // Право и образование. — 2010. — № 1. — С. 56–61
3. *Верещагина А. В., Дружина К. А.* Теоретический и прикладной компоненты в подготовке юристов : Что должно доминировать ? [Текст] / А. В. Верещагина, К. А. Дружина // Юридическое образование, наука, практика: Взаимодействие и перспективы : Материалы межрегиональной научно-практической конференции. — Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2003. — С. 30–35.
4. Матеріали круглого столу «Стан і перспективи розвитку України як морської держави» [Електронний ресурс] // Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень. Режим доступу: <http://od.niss.gov.ua/articles/302/>
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року» від 7 жовтня 2009 р. №

1307 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF>

6. Рішення РНБО України «Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави» від 16.05.2008 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0015525-08>

7. Свистун І. І., Тульчинська С. О. Аналіз розвитку морського транспорту в Україні [Електронний ресурс] / І.І. Свистун, С.О. Тульчинська // Актуальні проблеми економіки і управління: 36. наук. пр. — Вип. 6. — К., 2012. Режим доступу: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-39.pdf>

8. Симоненко С. Морська держава чи країна біля моря? [Електронний ресурс] / Сергій Симоненко // День. — 4 червня, 2003. Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/morska-derzhava-chi-krayina-bilya-morya>

9. Юридическая помощь морякам [Електронний ресурс] // Seafarers Journal. Режим доступу: <http://www.seafarersjournal.com/seanews/yuridicheskaya-pomoshh-moryakam.html>

10. Офіційний сайт Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nuos.edu.ua/>

Стаття надійшла до редакції 31.05.13.

П. В. Кукоть,
к.ю.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО — ПРОФІЛЬНА ГАЛУЗЬ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ЮРИСТІВ-ГОСПОДАРНИКІВ

Юридична освіта в нашій державі є основою юридичної професії, а юридичні навчальні заклади та юридичні факультети стоять на засадах розвитку правової держави та громадянського суспільства. Принципові зміни у діяльності державного апарату, правовому регулюванні економіки, фінансів, податкової системи, зовнішньоекономічної діяльності, перехід суспільства до соціально орієнтованої ринкової економіки вимагають якісних змін в ідеології і методиці підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації юристів. Сьогодні абсолютно чітко має бути окреслена модель фахівця-юриста, яка повинна відповідати вимогам до професіоналів-юристів майбутнього [2, с. 85].

Юридична освіта в Україні зазнала змін до кращого завдяки тому, що професія юриста стала популярною і престижною. Відбувається розширення спеціального й галузевого навчання, підготовка прокурорів, суддів, адвокатів, юристів-господарників. Питання підвищення якості підготовки юристів у непрофільних вузах, зокрема юристів у сфері економіки, залишаються актуальними сьогодні та потребують вирішення.

Вивчення господарського права є важливою і невід'ємною частиною освіти студентів юридичних вищих навчальних закладів і юридичних факультетів у непрофільних вузах, майбутніх фахівців у сфері правового регулювання економіки.

Майбутні юристи-господарники вивчають основні положення господарської діяльності, правового статусу суб'єктів господарських відносин, права власності, принципів організації підприємницької діяльності та управління нею, порядку укладання господарських договорів, правових засад зовнішньоекономічної діяльності та захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарських відносин [4, с. 450].

Господарська діяльність як предмет регулювання господарського права виділяється своєю складністю, багатоетапністю, професійним і систематичним характером, що потребує відповідних знань від юриста.

Саме тому на юридичному факультеті ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» ставляться чіткі завдання до вивчення студентами господарського права, зокрема: засвоєння змісту основних понять і категорій, які стосуються господарського права (господарська діяльність, суб'єкт господарювання, підприємництво, товариство, установчі документи, статут, статутний капітал, реорганізація, ліквідація, банкрутство, господарський договір тощо); засвоєння теоретичних положень дисципліни (виділення місця господарського права у системі права України); ознайомлення з основними нормативно-правовими актами у цій сфері, їх аналіз, здобуття навичок тлумачення та вміння їх застосовувати до конкретних життєвих ситуацій.

У питанні підготовки юристів юридичний факультет ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» рівняється на європейське юридичне навчання, яке побудовано грамотно. Так, на першому курсі у європейських навчальних закладах закладаються основи права — конституційного, процесуального, громадянського, адміністративного, кримінального, сімей-

ного тощо. На другому та третьому курсах починається поглиблене, профільне навчання. Предмети на цьому етапі стають з кожним семестром точнішими, складнішими і комплексними. Викладаються такі науки, як контрактне, деліктне, підприємницьке, фінансове, податкове, європейське, міжнародне право, право на власність, спадкове право, ускладнюється процесуальне право різних напрямів тощо. На четвертому та п'ятому курсах відбувається спеціалізація юристів: майбутній юрист обирає той диплом, той напрям, у якому він планує провадити свою професійну діяльність. І лише зовсім недавно з'явилися програми спеціалізованого навчання, що готують фахівців з права інвестиційних фондів, з європейського банківського та фінансового права, з права інтелектуальної власності, ісламське фінансове право та інші[1, 67].

Для того щоб підготувати юриста у сфері економіки, потрібно дотримуватися чітких правил у побудові плану навчання, забезпечити викладання основних галузей права та особливо господарського права, дати можливість отримати знання і у сфері економіки. Так, на юридичному факультеті ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» 20 % складають економічні дисципліни, що допомагає юристу-господарнику у майбутньому застосовувати свої знання з економічних галузей у своїй повсякденній діяльності.

Отже, юридична освіта має відповідати вимогам сучасності, швидкому темпу розвитку різноманітних відносин. Залежно від того, до якого профілю юридичної діяльності готуються фахівці, складається відповідна програма їх навчання, де поряд з фундаментальними знаннями передбачається надання студентам спеціальних знань з урахуванням специфіки тієї сфери, де їм доведеться працювати у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Бігун В. С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. — К.: Юстініан, 2006. — С. 66–72
2. Коваленко С. І. Характеристика вищої юридичної освіти України. — К., 2005. — С. 84–86.
3. Юридична деонтологія: Навч. посібник / За ред. С. Д. Гусарева. — К., 2006.
4. Христинченко Н. П. Адміністративно-правові та організаційні засади підготовки юристів // Форум права. — 2010. — № 3. — С. 445–451.

Стаття надійшла до редакції 17.09.13.

О. С. Літошенко,
к.ю.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ТА АГРАРНОГО
ПРАВА СТУДЕНТАМ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

Земельні відносини традиційно перебувають у центрі уваги суспільства, громадськості, різних верств населення. Протягом останніх десятиріч актуальність зазначених відносин істотно підвищилася. Починаючи з 90-х років ХХ століття в Україні здійснюється земельна та аграрна реформа. Зруйнована монополія державної власності на землю, що існувала протягом майже 80-ти років за часів СРСР. Запроваджена (відроджена) приватна власність на такий важливий об'єкт нерухомості, як земельна ділянка. Земля включена до ринкового обігу. Одночасно в аграрному секторі економіки бурхливо розвиваються нові організаційно-правові форми суб'єктів господарювання, засновані на приватній власності — приватні підприємства, сільськогосподарські товариства, фермерські господарства тощо. Внаслідок зазначених процесів сучасне земельне та аграрне законодавство України характеризується надзвичайною динамічністю і мобільністю як таке, що знаходиться у стадії активного формування.

Проблематика навчального курсу «Земельне та аграрне право» полягає у тому, що на сьогоднішній день через неусталеність чинного земельного законодавства залишається велика кількість проблем законодавчого регулювання та практичної реалізації прав на землю в Україні. Так, зберігає чинність мораторій на продаж сільськогосподарських земель, що не лише порушує права землевласників щодо розпорядження своїм майном, а й фактично блокує створення великих конкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств. Вирішення багатьох земельних питань (видача правовстановлюючих документів на право власності на землю тощо) є тривалим і забюрократизованим, що створює умови для корупції. Аграрне законодавство, у свою чергу, також є неузгодженим і суперечливим, особливо на рівні підзаконних нормативно-правових актів, що істотно утруднює його практичне застосування.

Подолання зазначених проблем вимагає комплексного та системного підходу до земельного та аграрного законодавства, зважених управлінських рішень з боку державних органів і дерегуляції економічних процесів у сфері сільського господарства.

«Земельне та аграрне право» є однією зі спеціальних навчальних дисциплін для студентів юридичного факультету, що готує фахівців-правознавців у галузі господарського права. В межах даної навчальної дисципліни розглядаються теоретичні та практичні питання земельного та аграрного права як окремих галузей права. Програма дисципліни ґрунтується на положеннях Земельного кодексу України та інших нормах чинного законодавства в обов'язі, необхідному для повного і глибокого опанування студентами основних положень земельного та аграрного права України.

Земельне право спрямоване на формування знань студентів про земельні права та обов'язки громадян України, іноземних осіб та осіб без громадянства, форми власності на землю і форми землекористування, вимоги чинного законодавства щодо раціонального використання та охорони земель тощо. Аграрне право являє собою сукупність правових норм, що визначають правове становище аграрних підприємств різних організаційно-правових форм і форм власності, а також регулюють майнові, земельні, організаційні, управлінські, трудові та інші відносини, які складаються в цих підприємствах під час їх виробничої, підприємницької та іншої діяльності.

Метою даної навчальної дисципліни є всебічне і глибоке розуміння студентами змісту земельних та аграрних відносин, а також ролі земельного і аграрного в їх регулюванні. У результаті вивчення земельного та аграрного права студенти повинні опанувати чинні норми земельного та аграрного права, правове регулювання відносин власності на землю та користування землею, вимоги чинного законодавства щодо раціонального використання та охорони земельних ресурсів, порядок створення, функціонування і ліквідації суб'єктів аграрного господарювання, а також особливості правового регулювання майнових, земельних, організаційних, управлінських, трудових та інших відносин, що виникають у сфері сільськогосподарської діяльності. Крім того, студенти мають ознайомитися з практикою застосування земельного та аграрного законодавства органами державної влади, органами місцевого самоврядування, судами, господарськими судами та іншими органами, набути навичок подальшого застосовування норм земельного та аграрного права в процесі роботи за юридичною спеціальністю.

Підсумковою формою контролю знань по даній дисципліні є іспит, який має на меті перевірку теоретичних знань і вміння використовувати їх на практиці, а також уміння студентів самостійно працювати з нормами чинного законодавства та навчальною літературою. Екзаменаційні білети переважно містять вузлові, комплексні питання, які спонукають до творчого підходу до вирішення поставлених завдань, а також задачі практичного характеру, що імітують реальні проблемні ситуації.

З огляду на господарсько-правову спеціалізацію випускників юридичного факультету особлива увага приділяється розгляду суміжних інститутів, спільних для земельного чи аграрного права й господарського, цивільного, фінансового, податкового та інших галузей права. У першу чергу йдеться про інститути права власності на землю, права користування землею, цивільно-правових договорів щодо земельних ділянок, державної реєстрації речових прав на земельні ділянки та їх обтяжень, інститути різних суб'єктів аграрного господарювання (державних в комунальних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, фермерських та особистих селянських господарств). З цією метою під час проведення лекційних занять застосовуються такі методи активізації процесу навчання, як проблемні лекції, лекції-дискусії, обговорення проблематики суміжних галузей права (у першу чергу цивільного та господарського). Семінарські заняття включають у себе розгляд практичних ситуацій на стику земельного та цивільного, аграрного й господарського права тощо.

Позитивно впливає на якість підготовки юристів-господарників забезпечення навчального процесу методичною та навчальною літературою, яка готується науковцями кафедр юридичного факультету КНЕУ.

За результатами навчального процесу випускники юридичного факультету набувають широке коло професійних компетенцій, пов'язаних, у першу чергу, із здійсненням правового забезпечення господарських зв'язків підприємства, установи, організації; участю у підготовці, укладенні та контролі за виконанням господарських договорів (контрактів) з іншими підприємствами, установами та організаціями; представництвом та захистом інтересів фізичних та юридичних осіб в судах, інших державних органах, установах, інших організаціях, перед третіми особами.

Стаття надійшла до редакції 17.09.13.

О. А. Назаренко,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри міжнародного та європейського права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Міжнародному праву належить особливе місце серед дисциплін міжнародно-правового циклу, що їх викладають на кафедрі міжнародного та європейського права КНЕУ, так само, як і на інших юридичних факультетах в Україні та світі. Знання міжнародного права є невід'ємною складовою здобуття вищої юридичної освіти.

Значення міжнародного права в сучасному світі та потреба в його вивченні постійно зростають. Не в останню чергу через те, що саме міжнародне право намагається за допомогою усіх можливих засобів утверджувати силу права, а не право сили в міжнародних відносинах, не зважаючи на те, що цю місію йому доводиться виконувати за умов нових викликів миру, безпеці, людині, природі.

Ще в резолюції «Десятиріччя міжнародного права ООН» від 17 листопада 1989 р. Генеральна Асамблея ООН підкреслила необхідність «сприяти викладанню, ... поширенню і більш широкому визнанню міжнародного права». Ця тенденція знаходить прояв у різних аспектах, зокрема, в удосконаленні навчальних програм з міжнародного права, застосуванні інноваційних методів викладання, підготовці навчальних підручників і посібників, які б відповідали сучасним потребам, сприяли активізації самостійного вивчення міжнародного права і, врешті-решт, були цікавими та підкреслювали практичну значущість міжнародного права, його ефективність і цінність.

Значення й цінність міжнародного права, необхідність його вивчення в процесі здобуття вищої юридичної освіти не зменшується від того, що майбутні юристи вивчають його в непрофільних вузах, таких, зокрема, як наш славетний Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Нашим студентам слід опанувати теорію міжнародного права, ознайомитись з

його основними галузями, здобути такі самі навички та вміння, що їх студенти отримують у юридичних вузах, з єдиною різницею — на вивчення міжнародного права виділяється менше навчальних годин. Це ставить на порядок денний питання інтенсифікації вивчення науки, що не має шкодити якості отриманих студентами знань і вмінь.

Викладання міжнародного права слід постійно вдосконалювати. Вирішальна роль у цьому належить викладачу, який організовує та керує процесом вивчення студентами міжнародного права. Для того, щоб зробити вивчення міжнародного права цікавішим та ефективнішим стає актуальним вирішення кейсів, вивчення судових справ міжнародних судових органів, ділові ігри тощо.

Чи не найкраще ілюструють сутність і дію міжнародного права міжнародні судові органи, які перманентно перебувають у стані «пошуку міжнародного права», його тлумачення та застосування.

Саме вивчення судових справ дає можливість представити міжнародне право не в вигляді «сухого» тексту тисяч конвенцій, а у формі конкретних справ, які були розглянуті Міжнародним судом ООН, Міжнародним кримінальним судом, Міжнародним кримінальним трибуналом по колишній Югославії, Міжнародним кримінальним трибуналом по Руанді, Європейським судом з прав людини, національними судами окремих держав. У цих справах є справжні позивачі та відповідачі, є реальні інтереси держав, які вони намагалися відстояти за допомогою міжнародного правосуддя, є реальні обвинувачені в порушеннях найважливіших норм міжнародного права. В цих справах суди застосовували договірні та звичаєві норми міжнародного права, його принципи.

У всьому світі вивчення справ Міжнародного Суду ООН і рішень інших міжнародних судів та арбітражів стало невід'ємною складовою опанування міжнародного права. Робота над рішеннями міжнародних судів відточує навички аналітичної роботи, підсилює розуміння ролі суду у визначенні, інтерпретації та застосуванні права, сприяє поглибленню розуміння сутності міжнародного права та міжнародного правосуддя.

Рішення міжнародних судів — це аргументована думка найкращих фахівців з міжнародного права з усього світу. Для їхньої підготовки судді та сторони спорів досліджують колосальну кількість наукових джерел, договірних і звичаєвих норм, практику держав, їхнє національне законодавство. Діяльність судових органів часто є взірцем того, як гнучкість розуму, професіоналізм

та ерудиція юристів здатні вирішити складні правові і навіть політичні проблеми.

Поряд з вивченням рішень міжнародних судів важливе місце при опануванні міжнародного права слід приділяти активним методам навчання, серед яких, на нашу думку, найбільшу цінність мають ділові ігри.

Практика засвідчує, що інтерес до предмету зростає тоді, коли він практично значущий, коли студенти ясно і чітко уявляють перспективи використання отриманих знань, коли метою навчання стають корисні навички та вміння, які в майбутньому будуть цінними, востребуваними, отже, підвищать особисту конкурентоспроможність і шанси на успіх у кар'єрі, науці чи будь-якій іншій діяльності.

В останні роки концепція ділової гри має тенденцію інтенсивно розвиватися. Ділова гра активізує розумову діяльність і розвиває творчі здібності майбутніх юристів. У ділових іграх на основі ігрового задуму моделюються життєві ситуації, гра дає учаснику можливість побувати в ролі судді, обвунувача, захисника тощо, що наближає навчання до реальної дійсності, вимагаючи від студентів взаємодії, творчості та ініціативи. У навчально-виховному процесі ВНЗ ділові ігри допомагають студентам-правникам розвивати такі якості, необхідні для майбутньої роботи, як: здатність працювати в команді; здатність брати на себе відповідальність при вирішенні різних питань; здатність проявляти ініціативу; здатність виявляти проблеми та шукати шляхи їх вирішення; вміння аналізувати нові ситуації і застосовувати для їх аналізу вже наявні теоретичні знання; вміння розвивати взаєморозуміння між учасниками гри.

Ділова гра є засобом активного навчання, який сприяє досягненню конкретних завдань, структурування системи ділових стосунків учасників. Конструктивними елементами ділової гри є проектування реальності, конфліктність ситуації, активність учасників, відповідний психологічний клімат, міжособистісне та міжгрупове спілкування, розв'язання проблем, сформульованих на початку гри.

Ділова гра є комплексною, багатофункціональною дією, у межах якої сполучено кілька взаємопов'язаних видів діяльності: аналіз і пошук розв'язання проблем, навчання, розвиток, дослідження, консультування, формування колективної діяльності.

Традиційні ділові ігри мають заздалегідь розроблений сценарій, орієнтовані на вирішення типових проблемних ситуацій, ма-

ють на меті навчити учасників гри оптимально розв'язувати ці проблеми.

У навчальному процесі ділову гру використовують з метою закріплення знань, які студент здобуває у процесі лекційних і семінарських занять, самостійної роботи. Характерною ознакою ділової гри підвищена, порівняно з традиційними методами, ефективність навчання.

Ділова гра, імітуючи окрему ситуацію, дає змогу розв'язувати конкретно сформульовані завдання та проблеми, розробляти методи розв'язання проблем. Вона має жорстку структуру і правила, її головною функцією є вироблення навичок і вмінь діяти у стандартних ситуаціях. Ділову гру використовують для засвоєння нового та закріплення вже вивченого матеріалу, вона дає можливість студентам зрозуміти і вивчити навчальний матеріал з різних позицій.

Для проведення на семінарських і практичних заняттях з міжнародного права оптимально підходять різні модифікації ділових ігор: імітаційні, операційні, рольові ігри, діловий театр. Зокрема, на семінарських заняттях з міжнародного права проводяться ділові ігри: «Засідання Міжнародного Суду ООН», «Рада Безпеки ООН: ухвалення резолюції на основі Глави 7 Статуту ООН», «Мирні засоби вирішення міжнародних спорів» та інші. Всі ігри проводяться за підготовленим викладачем сценарієм.

Слід зазначити, що в навчальних іграх використовується не тільки ігровий метод як такий. У процесі гри можна застосовувати групову та індивідуальну роботу, спільне обговорення, проводити тестування, опитування та «мозковий штурм», створювати рольові ситуації. Іншими словами, гра органічно поєднує і дозволяє використовувати різні інноваційні та активні методи. У рольовій грі досягається вищий рівень спілкування, ніж при традиційному навчанні.

Поряд з діловими іграми важливу роль у професійно орієнтованому навчанні відіграє кейс-метод. Як відомо, застосовування кейс-методу стало модним насамперед у системі бізнес-освіти (перші кейси з'явилися майже 100 років тому в Гарвардській школі бізнесу). Потенціал кейс-методу є вищим за традиційні методи навчання, до яких звикли, як студенти, так і викладачі. За кейс-методу, який вимагає постійної взаємодії між викладачем та студентом і реалізується через дискусії, обговорення, доведення правильності своєї позиції, викладач перетворюється з механічного «давача» знань на координатора, який допомагає отримати

знання, направляючи самостійний пошук знань студентами. У такий спосіб відносини між викладачем і студентом більш схожі на партнерські, які спрямовані на спільний результат, який задовольнить як викладача, так і студента.

Вирішення кейсів потребує аналізу ситуації, розвиває вміння вирішувати проблеми з урахуванням конкретних умов, формулювати та висловлювати свою позицію, вміння спілкуватися, дискутувати, оперативно сприймати та оцінювати інформацію, яка надходить, наприклад, під час дискусій. Під час роботи над кейсами студенти максимально наближуються до реальних умов, яких їм — майбутнім юристам — доведеться працювати. Вирішувати кейси, безперечно, слід за допомогою звернення до джерел і практики Міжнародного Суду ООН, робота над якими сприяє поглибленню знань.

Використання у навчально-виховному процесі активних методів навчання, які передбачають реалізацію конкретних ситуацій, рольові та ділові ігри створюють умови для глибокого засвоєння здобутих знань, для творчості, до навчання творчістю.

Стаття надійшла до редакції 06.09.13.

С. М. Ратушний,

к.ю.н., доцент,

завідувач кафедри міжнародного та європейського права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ДИСЦИПЛІНИ
У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ
У НЕПРОФІЛЬНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Одним із важливих завдань демократичної правової держави є надання кожному громадянину певних правових знань, насамперед, через існуючу систему освіти. Правові знання є основою для формування відповідної правосвідомості (колективної та індивідуальної) і, як результат, існуючого в країні правопорядку. Окремо важливе значення при цьому мають питання організації та здійснення професійної підготовки юристів, які безпосередньо

будуть реалізовувати основні функції права в своїй повсякденній діяльності. Для України, яка в Конституції задекларувала себе демократичною правовою державою, питання професійної правової освіти набуває особливої актуальності.

В нашій державі сьогодні існує значна кількість навчальних закладів, які готують юристів вищої кваліфікації. Постійно зростає кількість їх дипломованих випускників. Усе це обумовлює існування підстав (певною мірою обґрунтованих) стверджувати щодо надмірності такої кількості, і ставити, в т.ч. з високих офіційних трибун, питання про необхідність її скорочення. Проте, у порівнянні з багатьма іншими європейськими (і не тільки) країнами, реальна потреба держави і суспільства в належному юридичному забезпеченні державного управління, суспільного розвитку, захисту прав і свобод людини, формування відповідної сучасної правосвідомості і правової культури має бути значно більшою за критеріями і кількісними, і, насамперед, якісними.

У процесі суспільного розвитку зростає кількість відносин, які потребують правового регулювання. Вони стають більш складними і різноманітними. Знання й урахування особливостей суспільних відносин у процесі їх розвитку є важливою складовою і передумовою ефективності їх правового регулювання. Відповідно, зростає потреба в юристах із спеціальними компетенціями для роботи в різних окремих сферах суспільного життя, які, з урахуванням специфіки останніх, були б здатними ефективно здійснювати їх правове забезпечення. До пріоритетних якостей юриста в сучасних умовах відносять здатність не лише тлумачити право, але й встановити його сутність з урахуванням мети правового регулювання та адекватності державного впливу на відповідні відносини, а також прийняти обґрунтоване рішення.

Навчальні плани вишів, по можливості, повинні враховувати прагматичну складову повсякденної активності фахівця з права, неправову сферу діяльності юриста (ділову комунікацію, тактику дій, конструктивний аналіз і моделювання ситуації, ситуативний підбір норм права). Навчальні плани не завжди повинні будуватися згідно з галузевою диференціацією українського права, мають враховувати практичні потреби в підготовці спеціалістів за конкретними напрямками практичної роботи, що ґрунтуються на міжгалузевому правозастосуванні.

Цю задачу досить успішно можуть вирішувати непрофільні спеціалізовані вищі навчальні заклади, де створені юридичні фа-

культети, навчальні програми яких враховують спеціалізацію відповідного вишу — економічну, туристичну, транспортну, авіаційну тощо.

У процесі навчання в такому ВНЗ студенти-юристи, крім засвоєння дисциплін базової юридичної підготовки, отримують поглиблені знання та вміння щодо загальних і спеціальних аспектів інших сфер суспільного життя: політичних, економічних, інформаційних, міжнародних, оволодівають іноземними мовами. Додаткові знання з предмету спеціалізації ВНЗ, збільшують їх професійний потенціал і конкурентоздатність щодо ефективної професійної діяльності в майбутньому. Вищу при цьому інтенсивність навчального процесу також слід віднести до додаткових переваг підготовки юриста в непрофільному спеціалізованому навчальному закладі.

На відміну від багатьох інших напрямів освітньої діяльності, професійна підготовка юристів має свої особливості. Як правило, вона досить жорстко детермінована положеннями національного законодавства та понятійно-категорійним апаратом, притаманним конкретній правовій системі.

Погоджуючись, у цілому, з досить поширеною тезою про значні досягнення і важливість класичної (в традиційному розумінні) юридичної освіти, буде помилковим ігнорувати зміни, які відбуваються в навколишньому світі. Компетенції сучасного юриста не можуть обмежуватися знаннями, вміннями та навичками, що стосуються виключно сфери національного права. Юристи, підготовлені виключно для «внутрішнього споживання», в геополітичних і гео економічних умовах сьогодення та завтрашнього дня є лише «обмежено придатні» в своїй професії.

Сучасні правники мають бути здатними працювати в робочому середовищі, яке є набагато ширшим між національний правопорядок. Коли навколишній світ стає глобальним, а інтеграція — домінуючою тенденцією міжнародного розвитку, для все більшого кола юристів реально постає потреба практичного застосування права також у сферах міжнародної (міждержавної, транснаціональної тощо) взаємодії. Вони мають володіти іноземними мовами, вільно спілкуватися на будь-якому рівні з іноземними клієнтами та партнерами, розуміти не тільки принципи українського права, а й мати ґрунтовні знання з права міжнародного та європейського. Вони, врешті-решт, повинні мати навички з менеджменту юридичного бізнесу. Загалом,

сучасний юрист повинен володіти міжнародним правом настільки, щоби бути здатним повною мірою застосовувати його як з урахуванням норм національних правових систем (не лише України), так і без такого. Все одно йому доведеться застосовувати юридичні знання для вирішення питань, що виходять за національні межі, чи то в галузі зовнішньої політики, чи зовнішньоекономічної діяльності, діяльності міжнародних неурядових організацій тощо, тобто міжнародних відносин у широкому розумінні.

Пов'язані з глобалізацією процеси суспільного розвитку характеризуються проявами, які не можуть пройти поза увагою професійного інтересу юриста. Поступове розмивання і, навіть, відміна економічних кордонів; переосмислення основоположної для сучасної системи міжнародних відносин концепції державного суверенітету; формування невідомої раніше моделі організації суспільства, відмінної від традиційної (міждержавної і водночас наднаціональної), в рамках Європейського Союзу; самовідсторонення держави від безпосередньої участі в економічних відносинах при детальнішому і адекватнішому опосередкуванні економічних процесів через право — це тільки деякі, найочевидніші прояви глобалізації та регіоналізації.

За таких умов безпосереднім учасниками відносин міжнародного характеру все частіше стають приватні особи. Тому виключно гостро ставиться питання реалізації, забезпечення і захисту їх прав та обов'язків, природи та змісту юридичних приписів, які виникають з цього приводу. В процесі функціонування міжнародних ринків укладаються численні та різноманітні міжнародні договори та контракти за участю контрагентів з різних країн. Як наслідок, можуть виникати труднощі в тлумаченні законів інших країн і їх застосуванні на території країни-партнера. І тільки фахівець, обізнаний з нормами та практикою міжнародно-правового регулювання може бути ефективним в такому разі.

У світі, який так швидко змінюється і динамічно розвивається, залишати незмінними технології, зміст і систему організації юридичної освіти далі не можна. Інноваційність системи підготовки фахівців у вищих навчальних закладах передбачає створення умов і, в підсумку, забезпечення здатності випускників бути ефективними у вирішенні професійних завдань щодо нових викликів сьогодення та майбутнього. Знання, практичні навички, і, особливо, професійний і громадянський світогляд, який отримують

майбутні правники у вищому навчальному закладі, потрібно формувати з урахуванням змін, що відбуваються, і, навіть, працювати на випередження. Саме тому міжнародне право та інші науки міжнародно-правового циклу набувають особливе значення в системі підготовки студентів-юристів, особливо в умовах непрофільного ВНЗ.

Міжнародно-правові дисципліни дають знання та розуміння об'єктивних процесів розвитку світу, який глобалізується, арсенал міжнародно-правових інструментів і засобів правового регулювання міжнародних відносин як публічного, так і приватного характеру. Вони допомагають людині успішно орієнтуватися в складних політичних подіях, які відбуваються на міжнародній арені, аналізувати позиції окремих держав щодо найважливіших проблем міждержавних відносин. Без знання міжнародного права, його основних інститутів і термінологічного апарату дуже складно пізнати глибинні процеси і особливості становлення, розвитку і функціонування правової системи своєї держави і інших країн.

Водночас міжнародне право є інструментом запровадження до правової свідомості майбутніх фахівців загальнолюдських цінностей і формування відповідної правової культури. Засвоєння права Європейського Союзу має значення не тільки тому, що Європа нам близька географічно і цивілізаційно, а наміри майбутнього членства в цьому інтеграційному об'єднанні були проголошені. Безвідносно, ймовірно, досить віддаленої перспективи членства в ЄС, Україна вже сьогодні робить практичний внесок щодо наближення до копенгагенських критеріїв, здійснюючи підготовку юристів, які зможуть на належному професійному рівні спрацювати з відповідними фахівцями Європейського Союзу, і, не виключено, безпосередньо працюватимуть у системі відносин європейської інтеграції.

Необхідність отримання компетенцій у міжнародно-правовій сфері стимулює та мотивує вивчення іноземних мов, що є однією з першочергових умов «мобільності» викладачів і студентів і передумовою зростання конкурентоздатності національної системи освіти та окремих ВНЗ відповідно до завдань і цілей Болонської декларації.

Входження України як рівноправного партнера в світову спільноту суверенних держав об'єктивно підвищило інтерес до міжнародної проблематики в т.ч. до міжнародного права як універса-

льного інструменту організації міждержавного діалогу і єдиного нормативно-правового масиву, у межах якого можливі становлення, розвиток і удосконалення різних форм колективної співпраці держав і народів з метою досягнення загального миру і взаєморозуміння, які лежать в основі існування людської цивілізації.

Міжнародне право не тільки вагомий елемент правової культури особи, але й необхідна складова частина загальнолюдської культури. Його виникнення історично пов'язане з процесом розвитку цивілізації і становленням людства як єдиної спільноти держав, народів, окремих індивідів. Розвиток міжнародного права відбувався під впливом постійно змінюваних економічних та інших міжнародних відносин. Відповідним чином воно само впливало на ці відносини.

Міжнародному праву не властиві елементи субординації, притаманні для національного законодавства. Загально визнано суть його визначається «узгодженням воль». У такому розумінні роль і значення сучасного міжнародного права постійно зростають. За його допомогою держави встановлюють загальноприйняті стандарти поведінки, воно є засобом міжнародного співробітництва у різних галузях суспільного життя.

Міжнародне право є самостійною і цілісною правовою системою, яка не включає національних правових норм і не входить до будь-якої з національних правових систем. Водночас ці дві системи права не існують ізольовано одна від одної. Національні правові системи правлять вплив на нормотворення у міжнародному праві, а останнє, в сучасних умовах, є об'єктивним чинником розвитку національного законодавства. В багатьох державах, у тому числі в Україні, ратифіковані міжнародні договори визнаються частиною національного законодавства, а у разі розбіжностей між положеннями національного закону і міжнародного договору діють норми останнього.

Уніфікація та гармонізація національного законодавства з міжнародно-правовими нормами виступає одним з найважливіших аспектів взаємодії міжнародного та внутрішньодержавного права в рамках загальної системи права, виступаючи ефективним інструментом розвитку та вдосконалення останнього. Гармонізація національного законодавства України з міжнародно-правовими нормами є важливою складовою підвищення ефективності міжнародного співробітництва та розвитку національного законодавства. Але реалізувати пов'язані з цим завдання не-

можливо без загальних і спеціальних знань з відповідних міжнародно-правових дисциплін.

Сутність і закономірності розвитку галузі міжнародного права у цілому та міжнародних відносин, що складають предмет його правового регулювання вивчає наука міжнародного права, яка є однією з провідних галузей юридичної науки.

Послідовне викладення положень науки міжнародного права в системі підготовки юристів є основним завданням відповідних базових юридичних дисциплін, включених до навчальних планів підготовки всіх без винятку юристів — міжнародного (публічного) та міжнародного приватного права. Але організація підготовки юристів у непрофільних спеціалізованих ВНЗ дозволяє, а іноді прямо передбачає вивчення ширшого кола та глибшого опанування спеціальних дисциплін міжнародно-правового циклу: міжнародного економічного, міжнародного авіаційного, міжнародного морського, міжнародного туристичного права тощо. Особливе значення для України сьогодні набуває частина міжнародного права, яка стосується європейського права або права Європейського Союзу. При цьому мова йде не тільки про загальну частину останнього, але й також і про необхідність вивчення матеріального права ЄС, тобто тих його положень, які стосуються безпосереднього регулювання відносин європейської інтеграції переважно економічного характеру.

Для того, щоб дисципліни міжнародно-правового циклу реально стали інноваційним елементом, що потягне за собою якісні зміни в організації та здійсненні юридичної освіти і підготовці юристів, потрібно також вирішити комплекс проблем, пов'язаних з організацією їх викладання, зокрема, його кадрових і структурних аспектів. Насамперед, йдеться про необхідність існування на юридичних факультетах (інститутах) непрофільних ВНЗ спеціалізованих структур — кафедр міжнародно-правового спрямування.

Позитивним прикладом реалізації цієї ідеї стало створення кафедри міжнародного та європейського права на юридичному факультеті КНЕУ. Завданням кафедри було визначено забезпечення якісного викладання навчальних дисциплін студентам юридичного та інших факультетів університету на високому професійному рівні з використанням сучасних дидактичних розробок. Усі навчальні дисципліни кафедри плануються для вивчення студентами останніх курсів, тому передбачають наявність

відповідного рівня як правових, так і економічних знань. Велика увага приділяється також набуттю студентами практичних навичок у сфері міжнародного спілкування завдяки здійсненню переддипломної практики, вивчення відповідної практики правозастосування і застосуванню кейс-методів, відкриттю проблемних груп.

Створення спеціалізованих кафедр міжнародно-правового спрямування потребує відповідного вирішення питань їх кадрового забезпечення. Як свідчить існуючий досвід, професіограми «звичайного» юриста і юриста-міжнародника відрізняються не тільки обсягом і змістом компетенцій, але й особливостями «юридичної ментальності», що обумовлюється специфікою їх професійної підготовки. За таких умов очевидно, що кращі результати в опануванні міжнародно-правових дисциплін будуть досягнені під керівництвом викладачів-фахівців саме з міжнародного права. На відміну від фахівців, підготовлених за спеціальностями галузі знань 0304 «Право», юристів-міжнародників відрізняють значно глибші й ширші знання окресленого предмету, які можуть бути передані студентам.

У контексті питання, що розглядається, неможливо не згадати давню вже дискусію з приводу того, чи є юристами фахівці зі спеціальності «міжнародне право» [1] ?

Формально випускники з цієї спеціальності не є юристами (правниками). Адже згідно з Переліком напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 [2], і Переліком спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 [3], спеціальність «Міжнародне право» віднесено до напрямку 0302 «Міжнародні відносини», а не до напрямку 0304 «Право».

Разом із тим, наказом МОН України від 1 липня 2013 р. № 871 [4] затверджений і введений у дію галузевий стандарт вищої освіти галузі знань 0302 «Міжнародні відносини» за напрямом підготовки 030202 «Міжнародне право». За цим стандартом юристи-міжнародники можуть працювати в сфері як міжнародної, так і національної юридичної практики в т.ч. як професіонали в

галузі правознавства і займати первинні посади: консультант, у т.ч. в апараті органів державної влади, виконкому, експерт, юрист-міжнародник, юрисконсульт, радник, помічник адвоката, помічник юриста.

Подібна неузгодженість значною мірою спричиняє певне психологічне несприйняття міжнародно-правових дисциплін з боку студентів і викладачів. І доки ці дисципліни вважатимуться «прохідними», «неправовими», не потрібними «класичному» юристу в його повсякденній практичній діяльності, це буде суттєво заважати запровадженню і розширеному застосуванню їх викладання.

Для того, щоб згадана державна освітня класифікація не породжувала колізій і спекуляцій у майбутньому, доцільно було б виправити цей документ відповідно до фактичного стану. Прийнятним варіантом вирішення проблеми могло б стати загальне визнання парадигми, в якій міжнародне право розглядається як правова спеціалізація, що отримується в непрофільному вищому навчальному закладі, який спеціалізується щодо «міжнародного середовища». Врешті-решт на рівні науки ніяких питань з цього приводу не виникає і наука міжнародного права однозначно відноситься до юридичних наукових спеціальностей [5].

Розгляд будь-яких аспектів підготовки юристів у непрофільних спеціалізованих вищих навчальних закладів не може здійснюватися поза ширшим контекстом юридичної освіти. Зокрема, йдеться про одне з ключових питань підготовки юристів вищої кваліфікації — розробку та запровадження державного стандарту вищої юридичної світи, який би містив перелік базових нормативних юридичних дисциплін, обов'язкових для підготовки фахівців за спеціальністю «правознавство».

Відсутність впродовж тривалого часу єдиних вимог щодо підготовки юристів ускладнює створення якісної вищої юридичної освіти в Україні. Така ситуація також унеможливорює об'єктивний зовнішній контроль якості юридичної освіти, не відповідає принципам Болонського процесу як щодо забезпечення якості освіти, так і щодо забезпечення мобільності студентів [6].

Відсутність єдиних стандартів обумовлюється в т.ч. тим, що в рамках традиційних уявлень про юридичну освіту існують відмінні підходи різних юридичних наукових шкіл до визначення змісту підготовки юридичних кадрів. Враховуючи це, доцільнішим і практичнішим міг би стати розгляд проблеми стандартів

через пріоритетність значення освітньо-кваліфікаційних характеристик (компетенцій) випускників при гнучкішому підході до змісту навчальних програм. Мається на увазі скорочення кількості обов'язкових нормативних дисциплін і відповідного розширення варіативної частини в підготовці бакалаврів з права та надання максимально-можливу свободу ВНЗ у формуванні навчальних планів підготовки магістрів права. Найефективніше такий підхід міг би спрацювати в моделі організації вищої освіти за формулою 3+2 (три роки навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр та два роки для підготовки магістрів). Що ж стосовно дисциплін міжнародно-правового циклу, то нормативна частина, крім традиційних міжнародного та міжнародного приватного права, в сучасних умовах має обов'язково включати також право Європейського Союзу.

Таким чином, перегляд та зміна уявлення про зміст і значення викладання дисциплін міжнародно-правового циклу сприятиме отриманню додаткових та універсальних правових знань студентами, а в умовах непрофільних спеціалізованих вищих навчальних закладів — поглибленню спеціалізації вивчення специфічного предмету правового регулювання, взятого системно та в динаміці його розвитку.

Список використаних джерел

1. Чи є юристами фахівці зі спеціальності «міжнародне право»? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/ru/oarticle/2348/>

2. Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 // Офіційний вісник України від 25.12.2006 р. — № 50. — С. 160. — Ст. 3333.

3. Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 // Офіційний вісник України від 13.09.2010 р. — № 67. — С. 26. — Ст. 2406.

4. Про затвердження і введення в дію складових галузевого стандарту вищої освіти галузі знань 0302 «Міжнародні відносини» за напрямом підготовки 030202 «Міжнародне право». [Електронний ресурс]:

Наказ МОН України від 1 липня 2013 р. № 871. — Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/58/normativno_pravova_baza/

5. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.09.2011 р. № 1057 // Офіційний вісник України від 17.10.2011 — № 78. — С. 215. — Ст. 2893.

6. Державні стандарти вищої юросвіти в Україні: стан, проблеми, перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=121255>

Стаття надійшла до редакції 17.09.13.

Л. Р. Тимофєєва,
старший викладач кафедри
конституційного та адміністративного права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО»

Адміністративне право України зазнає змін у своєму розвитку, формуються нові положення у законодавстві. Зокрема до КПАП включено главу 13-А адміністративні корупційні правопорушення. Серед головних проблем адміністративного права України слід виділити зміни у системі виконавчої влади, в її структурі, розмежування компетенції її органів. Реформування освіти в Україні вимагає перегляду змісту, методів і засобів навчання.

Адміністративне право має величезне значення для інших галузей права, тому що надсилає свої методи в інші правові галузі, де є великий простір для їх застосування.

Під методом навчання розуміють засоби навчальної роботи викладача й організації навчально-пізнавальної діяльності студентів щодо розв'язання різноманітних завдань і ситуацій, спрямованих на опанування матеріалу, виховання і розвитку в процесі навчання.

Процес навчання є надзвичайно рухливим процесом. З накопиченням знань про людину, її можливості і здібності змінюються погляди вчених на науку [1], відкриваються нові напрями роботи, нові орієнтири. Це призводить до розробки і створення

нових способів навчання, внаслідок чого формуються різні підходи до визначення категорії методу навчання. Тому не можна класифікувати методи однаково.

Зміни, які постійно відбуваються в практиці застосування методів, відображають важливість цього компонента навчального процесу. Навчання прогресує настільки, наскільки дозволяють йому рухатись уперед застосовані методи. Сучасний навчальний процес здійснюється за допомогою цілого ряду класифікацій, які зводяться до системи. Розроблено десятки класифікацій методів навчання. Викладачу потрібні лише ті, які погоджуються з практикою навчання і слугують основою для її ефективності.

Під час викладання теми «Органи виконавчої влади: загально-теоретичні питання» використовуються такі методи, як засоби до її вивчення:

— *інформаційно-презентативні*

Цей метод полягає в тому, що знання подаються студентам у готовому вигляді. Викладач не тільки повідомляє знання, але й пояснює їх з використанням наочно-демонстративних матеріалів. Студенти сприймають та осмислюють ті поняття, закони, факти, які різними засобами подає їм викладач. Даний метод використовується під час проведення лекції та семінарів: у ході пояснення основних термінів і понять теми, формулювання основних чинників впливу, розрахунків, практичних завдань із застосуванням ілюстративно-інформаційних матеріалів (таблиці, малюнки тощо). Ці знання, студенти запам'ятовують і відтворюють шляхом складання нотаток, планів, тез, анотуванням, конспектуванням і написанням рефератів і доповідей за обраною темою. Так, для вивчення теми «Органи виконавчої влади: загально-теоретичні питання» викладач ставить завдання студентам підготувати доповіді з таких тем: «Центральні органи виконавчої влади в Україні», «Місцеві державні адміністрації», «Роль вищого органу в системі органів виконавчої влади», «Взаємодія Президента України з органами виконавчої влади».

Таким чином, використовуються в процесі викладання матеріалу за темою «Органи виконавчої влади: загально-теоретичні питання» всі типи даного виду методу навчання, як усні, так і письмові, та наочно-усні.

— *алгоритмічно-дійові*

У межах цього виду методу навчання застосовуються такі типи підходів до організації засвоєння знань студентами, як: 1 —

діалогічні; 2 — предметно-групові; 3 — групові. Суть їх полягає в тому, що викладач організовує не повідомлення або виклад знань, а пошук нових знань за допомогою різноманітних активних методів навчання, а саме: дискусія, питання-відповіді, семінари, консультація. Відтворення і повторення студентами попередніх дій використовується у вигляді усних і письмових опитувань, завдань. Крім того, студенти під керівництвом викладача розбиваються на малі групи, в яких самостійно розмірковують, вирішують проблемні ситуації, аналізують, роблять висновки. Тобто, викладач ставить проблему, яку студенти намагаються подолати. Робота в малих групах може проявлятися в різних формах: ігри, «мозкова атака», конференція, конкурс знавців щодо понятійного апарату та вміння правильно аналізувати законодавство за даною темою.

Наприклад, при вивченні питання про органи виконавчої влади важливо усвідомити сутність системи центральних і місцевих органів виконавчої влади, порядок призначення та звільнення керівників органів виконавчої влади, місце глави держави в системі державних органів, повноваження Президента України у сфері діяльності законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

— *самостійно-пошукові*

Даний метод передбачає творче засвоєння знань, розуміння категорії проблеми. Для викладання цим методом необхідно вибирати проблему, яку студент може розв'язати для демонстрації вміння та логіки наукового розв'язання проблеми, засвоєння шляхів розв'язання даної проблеми або типу проблем.

З метою наближення студентів до самостійного розв'язання проблем їх треба навчити виконувати окремі етапи дослідження. Складне завдання розподіляється на серію доступних підзавдань або у вигляді взаємозалежних питань, кожне з яких є кроком на шляху до розв'язання проблеми. Для поглибленішого вивчення матеріалу студент може викласти у формі короткого огляду науково-публіцистичної та періодичної літератури з окремого питання. В огляді має бути подано узагальнення основного матеріалу публікації. Це може бути вивчення зарубіжного досвіду з теми дослідження.

За умов проблемної ситуації студент сам бачить проблему, формулює та розв'язує її, висуваючи ідеї, перевіряючи їх, підбираючи для цього необхідні джерела інформації, приклади, матеріали тощо. Розглядаючи зокрема класифікацію існуючих видів

органів виконавчої влади, порядок призначення та звільнення керівників органів виконавчої влади слід спиратись перш за все на нормативно-правові акти.

У ході цього методу відбувається закріплення понятійного апарату та вироблення навичок аргументувати та доводити власну точку зору.

Обраний метод

З метою підвищення ефективності навчання і викладання під час засвоєння теми «Центральні та місцеві органи виконавчої влади» пропонується використати метод дидактичної гри, а саме, гри з текстами.

Організація та проведення гри «Система органів виконавчої влади»

I етап. Вступ до гри. На цьому етапі викладач описує суть гри, бажані результати та формулює критерії оцінювання (5 хв).

II етап. Формування груп та розподіл ролей (5–7 хв) Для роботи студенти навчальної групи об'єднуються в малі групи по 4 особи. Розподіл учасників групи на підгрупи здійснюється за бажанням студентів або жеребкуванням. (Студенти пишуть свої прізвища на аркуші і розподіляються на потрібну кількість команд.) Кожна група обирає собі назву та визначається з розподілом ролей за такою класифікацією:

координатор-дповідач, який організує роботу групи з метою забезпечення ефективного обговорення завдання та презентує результати обговорення запитань групи опонентів;

оформлювач, до обов'язків якого входить записувати будь-які висловлені варіанти відповідей і письмово оформити загальне рішення групи;

методолог, який відповідає за точність і глибину формулювань запитань і відповідей групи з урахуванням засвоєної теоретичної бази знань;

аналітик, який відповідає за аналіз аргументів щодо розв'язання поставленого завдання.

III етап. Виконання ігрових завдань

— Кожна група отримує власний варіант завдання [2]. За результатами роботи малої групи студентам необхідно сформулювати кілька запитань (не більше 3-х), які мають стосуватися розуміння категорійно-понятійного апарату за заданою темою, взаємозв'язку категорій, проблемних питань до запропонованого тексту. Свої запитання необхідно записати на картках. Одночас-

но слід продумати свої варіанти відповіді на поставлені запитання з метою подальшого порівняння повноти та якості наданих відповідей опонентами іншої групи та надання їм оцінки (10–15 хв).

— Картки із запитаннями збираються викладачем і обмінюються між групами. Кожна група готує відповідь на отримані запитання (10–15 хв).

— Далі відбувається експрес-опитування. Студенти, які формулювали запитання опитують і оцінюють студентів, які отримали ці запитання (40 хв).

У процесі відповідей на запитання можна організувати дискусію.

IV етап. Обговорення виконаних завдань і прийняття рішень стосовно оцінки. На цьому етапі викладач коментує власне враження від відповідей груп. Студенти заповнюють картки оцінювання роботи як студентів своєї групи, так і групи опонентів у цілому (5 хв). Викладач збирає картки та виводить кінцевий підсумок балів (5 хв).

МОТИВАЦІЯ

В основі успішної навчальної діяльності закладені мотиви та мотивація. Мотив — це внутрішній потяг студента до навчання, що спонукає його до засвоєння нових знань. Мотивація — це комплекс факторів, що спрямовують і спонукають поведінку студента.

У мотивації присутні кілька мотивів, сукупність яких утворює мотиваційний комплекс. Одні мотиви можуть мати провідне значення. Роль інших — нижча. Сила дії того чи іншого мотиву може змінюватися.

Мотивування буває пряме та непряме. Пряме мотивування — це чітке та зрозуміле повідомлення про необхідність засвоєння навчального матеріалу.

Непряме мотивування — натяк на необхідність засвоєння навчального матеріалу, за якого студенти самі доходять висновку, або створення специфічних умов автоматичного включення студентів до виконання навчальних завдань.

До основних методів і прийомів стимулювання мотивації навчання відносять: комунікативна атака; доведення та переконання; сугестія (навіювання); метод долання перешкод; метод делегування; метод закріплення позитивного враження.

Для того, щоб вивчення теми «Центральні та місцеві органи виконавчої влади» було дійсно ефективним, у студента повинна вини-

кнуту внутрішня потреба у знаннях і вміннях, що пропонує викладач, а також потяг активно діяти щодо їх отримання. При високому ступені мотивації у студента формується мета і його навчання стає активним, незалежним від викладача, переходить у цілеспрямовану діяльність. При вивченні теми доцільно скористатися методами доведення та переконання та методом навіювання.

При проведенні ігри «*Система органів виконавчої влади*» використовуються методи долання перешкод і делегування.

Складовими мотивації при вивченні теми та проведенні гри є:

1. Активізується процес мислення й уміння правильно ставити запитання.
2. Підвищується ефективність сприйняття матеріалу, формується уміння його організувати.
3. Забезпечується змістовність навчання, набуває розвитку мотивація самостійного навчання студентів.
4. Створюється позитивний емоційний стан в аудиторії, підвищується зацікавленість студентів через роботу в малій активній групі.
5. Формується вміння працювати в колективі, дискутувати, відстоювати свою власну точку зору, спираючись на знання, аргументи.
6. Кожний студент має можливість проявити себе та отримати позитивну оцінку.

КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Процес навчання неможливий без контролю та оцінювання знань студентів. Між студентами та викладачем за допомогою контролю і оцінювання встановлюється зворотній зв'язок. Так, під час проведення підсумкового та поточного контролю використовуються такі їх форми та засоби, як усні та письмові опитування, тестування студентів.

Проте щоб не формувати негативного ставлення до навчання через те, що контроль належить до погрозливих стимулів навчання, необхідно застосовувати і такий вид заохочення, як взаємооцінка.

Під час проведення ігри з теми «*Система органів виконавчої влади*» відбувається оцінювання роботи в малій групі та відповідей студентів-опонентів за такою шкалою:

Робота в складі групи (від 0 до 1 балів); Змістовність і глибина відповіді за кожне з 3-х питань (від 0 до 1 балів): вірне розкриття змісту категорійно-понятійного апарату (0 — 1 бал); розгорну-

тий, вичерпний виклад відповіді на поставлене питання (0, 1 бал); демонстрація здатності висловлювання та аргументації думки групи (0 — 1 бал).

Виставлені бали студенти заносять у картки оцінювання і здають їх викладачу. Викладач має право на призові бали за загальне враження від роботи тієї чи тієї групи або студента. Викладач підводить підсумки і оголошує бали як результат оцінювання знань.

З метою контрольної перевірки засвоєння вивченого та обговореного в ході ігри матеріалу теми « *Система органів виконавчої влади* » студентам у кінці семінарського заняття пропонується письмове завдання, яке теж оцінюється відповідними балами.

Література

1. *Вернадський В. И.* Научная мысль как планетное явление / Отв. ред. А. Л. Яншин. — М.: Наука, 1991. — 270 с. И можно ли сомневаться, что современное положение науки и ученых в государстве есть переходящее явление. Надо считаться с быстрым его изменением.... Но сейчас этого нет. И это сказывается особенно ярко на количестве государственных средств, которые тратятся на чисто научные потребности, не имеющие военного — завоевательного или оборонительного — значения, не связанные с промышленностью, с земледелием, с торговлей, с путями сообщений, с интересами здоровья и образования населения. До сих пор ни одно государство — систематически и планомерно — не затрачивает значительных государственных средств на разрешение больших научных теоретических проблем, на задачи, далекие от современной жизни, для ее будущего, в масштабе государственных потребностей, очень часто ошибочно за них считаемых.

2. У Верховній Раді України 15 жовтня відбулось урочисте складення присяги членами Кабінету Міністрів України. Однак Прем'єр-міністр України відмовився від складення названої присяги. Одразу частина депутатського корпусу заявила про припинення повноважень Прем'єра, тому що у відповідності до Закону «Про Кабінет Міністрів України» особа що відмовилась від присяги вважається такою, що відмовилась від посади, а за Законом України «Про державну службу» — це є підставою для припинення державної служби. Тоді Президент України вважаючи, що таким чином Прем'єр подав у відставку призначив іншу особу на цю посаду. Проаналізуйте ситуацію що склалась.

Стаття надійшла до редакції 25.07.13.

Г. С. Тимчик,
старший викладач
кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПІДГОТОВКА ЮРИСТІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Об'єктивна необхідність розвитку сучасної ринкової економіки обумовлює підвищення ролі професійних юристів, їх відповідальності за результати своєї діяльності. Головним завданням юристів на даний час є забезпечення формування України як правової держави, держави з ринковою економікою, але, в першу чергу, бути захисниками прав та інтереси людини. Водночас основною метою юристів є захист ними законних прав та інтересів людини і громадянина. Юрист сприймається суспільством як носій соціальної справедливості, знавець закону та практики його застосування.

З приходом в Україну ринкової економіки професія юриста набула нового значення та нового формату. Так, початок 90-х років ознаменувався розвитком приватної форми власності, появою великої кількості суб'єктів господарювання, які водночас потребували якісно нових фахівців — осіб з комплексною системою знань, умінь і навичок, а також з новим підходом до роботи. Відсутність достатньої на той момент кількості юристів пояснювалася тим, що в радянський період юридична професія не знаходила в цілому належної оцінки в зв'язку з приниженням ролі права, що було викликано теоретичними уявленнями про конкретні строки та шляхи переходу соціального суспільства в комуністичне [1; с. 66]. Однак за часів незалежності ця професія набула нового змістовного навантаження і стала необхідною та престижною.

На даний час сучасні реалії життя підтверджують необхідність існування юристів, особливо тих, які працюють у сфері економіки. Їх діяльність передбачає виконання правових робіт і надання юридичних послуг, що необхідні для господарської діяльності суб'єктів господарювання (як фізичних осіб-підприємців, так і юридичних осіб) відповідно до норм законодавства України.

Умовно юристів у сфері економіки можна розподілити на такі категорії:

— юристи, які виконують дії загального характеру в сфері економіки (зокрема, нотаріуси, адвокати);

— юристи, які розглядають спори у сфері господарювання (зокрема, судді господарських та адміністративних судів, судді третейських судів);

— юристи, які здійснюють контрольно-наглядові функції у сфері економіки (зокрема, прокурори, працівники податкових органів);

— юристи, які спеціалізуються на роботі в сфері економіки (юрисконсульти).

Саме остання категорія стала найнеобхіднішою та запитуваною серед суб'єктів господарювання. Головним завданням юрисконсультів, сенсом їх роботи було і залишається використання правових засобів для забезпечення надійності та ефективності діяльності підприємства, організації чи установи, де він працює. Високий рівень престижу цієї професії призводить і до збільшення рівня її складності, напруженості та інтенсивності роботи юрисконсультів та відповідальності за свої дії. Так, юрисконсульт своїми діями може укріпити або послабити позиції свого клієнта, попередити фінансові ризики або навіть передбачити несприятливі наслідки від тих чи тих угод.

Саме тому юрисконсульти на даний час виступають як спеціалісти, які здатні виконувати не тільки суто юридичну роботу, а й управлінську (підбір кадрів, проведення перемовин, прийняття рішень та ін.). Юрисконсульти зобов'язані також вільно орієнтуватись у суто економічних проблемах, вміти розробляти переддоговірну та договірну документацію, вести пошук та аналіз нормативно-правових актів України та міжнародних договорів (якщо підприємство здійснює зовнішньоекономічну діяльність), займатись розробленням організаційних та управлінських зв'язків.

Високий ступінь важливості професії юрисконсульта вимагає від них високого рівня теоретичної та практичної підготовки. Важливу роль при формуванні висококваліфікованих спеціалістів відіграють вищі навчальні заклади, основною метою діяльності яких є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України.

Різке збільшення попиту на юристів призвело до відповідних змін і в сфері української юридичної освіти. Збільшення чисель-

ності бажаючих стати юристами вплинуло на збільшення кількості вищих навчальних закладів, що готові надати юридичну освіту. Відповідно юридична освіта стала наймасовішою на ринку освітніх послуг. Однак стихійний розвиток юридичних навчальних закладів не означає їх готовність випускати юристів високого рівня. Склалась ситуація, коли вищі навчальні заклади випускають велику кількість юристів, фахова підготовка багатьох з яких не відповідає потребам ринку.

Сучасне законодавство України чітко визначає зміст, види та форми вищої юридичної освіти; встановлює вимоги до змісту освіти, її якості та здійснює належний контроль за якістю освіти у вищих навчальних закладах держави. Стосовно отримання професії юриста, можна виділити такі основні напрямки юридичної підготовки в вищих навчальних закладах: загальна підготовка юристів широкого профілю; підготовка юристів широкого профілю, які зорієнтовані на специфічну галузь професійної діяльності, зокрема, сфера економіки, міжнародних відносин, державне управління тощо; відомча підготовка юристів, яка передбачає підготовку юристів, що зорієнтовані на роботу в відомчих органах, зокрема, в органах внутрішніх справ та інших правоохоронних органах.

Особливу роль серед закладів освіти посідають навчальні заклади неюридичного профілю, які приділяють особливу увагу підготовці юристів у сфері економіки, які досконально знають не лише право, а й економіку (зокрема, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»).

Однак, необхідно звернути на деякі проблеми, що ускладнюють процес підготовки юристів у сфері економіки, зокрема юрисконсультів. Так, незважаючи на значення роботи та вагомий вплив юристів на економіку, вітчизняне законодавство до цього часу не спромоглось дати визначення цій професії та чітко визначити правовий статус юрисконсультів, що вплинуло і на відсутність конкретних професійних вимог, що висуваються до даної категорії юристів. Досить часто завдання, функції, права та обов'язки юрисконсульта визначаються положенням про юридичний відділ або посадовими інструкціями.

На даний час єдиний нормативно-правовий акт, який регулює правовий статус юрисконсульта — це Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації [2]. Зі

змісту зазначеного нормативно-правового акту впливає, що юрисконсульт — працівник юридичної служби органів державної влади, підприємств, установ, організацій, головним завданням якого є використання правових засобів для забезпечення високої ефективності діяльності вказаних органів при дотриманні законності.

Зазначена проблема, на нашу думку, ускладнює процес уніфікації вимог до підготовки юристів, що спрямовані на роботу в сфері економіки та формування відповідних компетентностей і компетенцій. Водночас основним напрямком реформування вищої освіти в Україні, зокрема юридичної повинно стати розробка та закріплення на законодавчому рівні державних вимог щодо вищої юридичної освіти, єдиних кваліфікаційних характеристик фахівців-юристів, освітньо-професійних програм юридичної освіти за професійним спрямуванням.

У цілому непрофільні вузи, що здійснюють підготовку юристів у сфері економіки, так як і профільні, здійснюють підготовку по фундаментальним дисциплінам, зокрема, філософії, соціології, психології та ін., основним дисциплінам, зміст яких повинен за своєї кожен юрист незалежно від спеціальності, економічним дисциплінам, без яких нелегко обійтися фахівцю у сфері господарювання та дисциплінам спеціалізації, які включають у себе спецкурси, на яких відбувається поглиблене вивчення дисциплін господарсько-правового, господарсько-процесуального, міжнародно-правового та іншого спрямування.

Рівень отриманих знань студентом у вищому навчальному закладі неюридичного профілю є достатнім для подальшої роботи як у юридичних фірмах або юридичних відділах підприємств, організації та установ, так і в інших структурах, де використовуються юридичні знання. Водночас вищий навчальний заклад неюридичного профілю, хоч і спрямований на підготовку юристів певної спеціалізації, однак рівень підготовки юриста-випускника є достатнім для того, щоб працювати в суді, прокуратурі, органах внутрішніх справ, адвокатури та інших органах.

Відсутність єдиного загальної моделі юриста-професіонала у сфері економіки, так званої професіограми, призводять до того, що кожен вищий начальний заклад, що здійснює підготовку таких юристів, самостійно визначає перелік знань, навичок, ціннісних якостей, яким повинен відповідати майбутній спеціаліст і відповідно здійснює підготовку за сформованою моделлю.

На нашу думку, такими загальними показниками повинні бути:

- висока загальна культура юриста, принциповість, чесність;
- всебічний духовний та інтелектуальний розвиток;
- належна професійна культура (правова, етична, естетична), розвинене юридичне мислення;
- глибоке знання законодавства та практики його застосування;
- загально комунікативні та організаційні якості.

Поряд з набуттям студентами теоретичних знань важливу роль відіграє розвиток у студентів інтелектуальних якостей, зокрема, здатність вирішувати завдання як стандартні, так і нестандартні, здатність до постійного навчання, спостережливості, здатність сприймати інформацію в процесі комунікації тощо. У даному випадку розвитку цих здібностей сприяє функціонування в вищих навчальних закладах різного роду наукових гуртків і проблемних груп, метою яких є активізація наукового мислення студентів і пошук шляхів вирішення тієї чи іншої проблеми. Так, у студентів формуються навички дослідження фактів, знаходження та тлумачення нормативних актів, усних публічних виступів з юридичних питань та ін.

Варто відмітити, що сучасна освітня система підготовки юристів у сфері економіки все ще знаходиться на етапі становлення та постійно змінюється. Це пояснюється тим, що більшість вищих навчальних закладів зорієнтовані на юридичну прагматику, хоча в сучасному житті все більшої ваги набирає вміння швидко прийняття правильного (або принаймні оптимального) та обґрунтованого рішення в конкретній ситуації. Цьому сприяє знання юристом принципів, гуманітарних основ юридичного життя, правового регулювання. При підготовці сучасного юриста особлива увага повинна бути приділена не стільки засвоєнню теоретичного матеріалу з тієї чи тієї навчальної дисципліни (науки), а навчанню студента ефективно мислити. Відповідно головним завданням навчального закладу стає дати майбутньому юристу логічний інструмент, щоб він міг працювати.

Цьому сприяє активізація процесу навчання шляхом застосування різноманітних методик. Так, ефективним є проведення проблемних лекцій, які будуються на обговоренні двох-трьох питань, які є найсуттєвішими, або викликають найбільше дискусій серед науковців. Увага студентів у такій лекції концентрується на

матеріалі, який не знайшов відображення у загальних навчальних джерелах, а підготовлений з використанням монографічних робіт та інших монографічних праць. Цей матеріал повинен відображати найсучасніші досягнення правової науки, містити відомості історичного та порівняльного аналізу. Спосіб ведення лекції передбачає постановку проблемного питання, його аналіз, порівняння існуючих у науці точок зору на проблему, формування певних шляхів її вирішення. Проблемні питання в такій лекції подаються викладачем послідовно та вирішуються у процесі спільної діяльності викладача і студентів, з максимальною самостійністю останніх під спрямовуючим керівництвом викладача.

Проведення семінарських занять у виді розгорнутої бесіди, дискусії з елементами аналізу, конференції, роботи в малих творчих групах, вирішення ситуаційних вправ та ін. дозволяє закріпити теоретичний матеріал, формує навички та вміння, готує психологічно до майбутньої юридичної діяльності. Семінарські заняття передбачають творчу роботу студента щодо тем, визначених робочою навчальною програмою. Така робота має на меті перевірити, поглибити і закріпити теоретичні знання, здобуті на лекціях і в процесі самостійної роботи, надати допомогу у самостійному оволодінні матеріалом, навчити полемізувати і здійснювати пошукову роботу, сформувати у студентів такі моральні якості, як справедливість, чесність, відповідальність, гуманізм тощо.

Робота юрисконсульта досить складна і відповідальна. Вона передбачає не тільки хороше знання діючого законодавства, а й високу моральну стійкість при виконанні своїх обов'язків. Саме тому навчальний заклад повинен спрямовувати свою роботу не тільки на підготовку висококваліфікованих фахівців, а й на формування у них високих моральних та інших людських якостей. Формуванню зазначених якостей може сприяти функціонування інституту кураторства, впровадження комплексної системи студентського самоврядування та участь студентів у діяльності юридичних клінік, що ефективно функціонують на базі вищих навчальних закладів.

Таким чином, у сучасному та незалежному світі, що постійно змінюється, юристи повинні відігравати провідну роль у створенні нових правових концепцій, інститутів і механізмів, що захищають права та свободи відповідно вищі навчальні заклади повинні бути орієнтовані на підготовку юристів, які володіють

певною громадянською позицією, професійною етикою, правовою та психологічною культурою, глибокою повагою до закону та бережливим ставленням до соціальних цінностей правової держави, честі та гідності громадянина, високою моральною свідомістю, гуманністю, почуттям професійного обов'язку, відповідальністю за долі людей і доручену справу, принциповістю та незалежністю в забезпеченні прав, свобод і законних інтересів особи.

Список використаних джерел

1. Колоскова И. Ю., Соколов Н. Я. Юристы как социально-профессиональная группа // Государство и право. — 2003. — № 10. — С. 63—70.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації» від 26 листопада 2008 року // Офіційний вісник України. — 2008 р. — № 93. — С. 13.

Стаття надійшла до редакції 03.07.13.

А. С. Фастовець,
ст. викладач
кафедри міжнародного та європейського права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ КУРСУ «ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ» У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Підготовка юристів у вищих навчальних закладах економічної спрямованості, зокрема, в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана (далі по тексту — КНЕУ імені Вадима Гетьмана), має особливу специфіку, яка дозволяє його випускникам відчувати суттєві переваги порівняно із випускниками інших вищих навчальних закладів, адже особливості ринкового шляху розвитку України диктують свої правила.

Отже, економічна компонента у вивченні юридичних дисциплін є адекватною відповіддю на потреби сучасного ринку праці.

На відміну від багатьох інших країн світу юриспруденція як наука, що вивчає правові засади існування й функціонування конкретної держави, а також правозастосовну практику, має в Україні свої особливості. І в першу чергу це пов'язано із постійною зміною і удосконаленням національної правової бази України. Спеціалісти-науковці в усіх галузях права мають постійно оновлювати навчальні курси із урахуванням найновіших змін у законодавстві. Більш того, можливість йти на крок попереду прийняття найважливіших правових актів, уміння передбачити тенденції розвитку в кожній галузі надає суттєвих переваг викладачу, і дозволяє підвищити практичну цінність навчального курсу.

Особливої уваги слід приділити викладанню дисципліни «Право Європейського Союзу» (далі по тексту — «Право ЄС»). Дану дисципліну було включено в перелік обов'язкових дисциплін для студентів юридичного факультету КНЕУ імені Вадима Гетьмана ще у 2001 році. Актуальність нової дисципліни не викликала сумнівів, адже у 1998 р. було підписано Угоду про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом, яка передбачила активізацію зв'язків України та ЄС практично в усіх сферах суспільного життя. Отже, науково-викладацький склад юридичного факультету КНЕУ імені Вадима Гетьмана почав підготовку до впровадження нової дисципліни — «Основи права Європейського Союзу». Значну роль у підготовці методичного забезпечення вказаного курсу відіграла участь юридичного факультету КНЕУ імені Вадима Гетьмана у програмі Темпус-ТАСІС під егідою Комісії ЄС. Це дозволило ввести нову дисципліну у найкоротші строки.

Але навчальна дисципліна «Право ЄС» має свої особливості і складності, адже по суті її вивчення має враховувати найостанніші тенденції розвитку самого Європейського Союзу, досліджувати договори, на основі яких функціонує ЄС, втім, темпи їх зміни можуть посперечатися із темпами розвитку і вдосконалення українського законодавства. Крім того, у різні роки рівень двосторонніх відносин між Україною та ЄС також не був статичним, постійно оновлюються та змінюються як шляхи, так і перспективи розвитку двосторонніх відносин.

На сьогодні є достатньо серйозні підстави для переходу відносин між Україною та ЄС на принципово новий рівень, яким може

статі підписання Угоди про асоціацію України з ЄС. Подальша гармонізація законодавства України із законодавством ЄС є логічним продовженням інтеграційного процесу. І це, безумовно, вимагатиме від молодих спеціалістів ґрунтовних знань у різних галузях права ЄС. Уже сьогодні зрозуміло, що молодий спеціаліст має вільно орієнтуватись у праві ЄС для успішного кар'єрного росту не лише в юридичній сфері, але й в різних секторах економіки.

У подальшому буде проаналізовано необхідність розширення існуючого навчального курсу з Права ЄС. На сьогодні в рамках вивчення дисципліни в такому провідному економічному вищому навчальному закладі, яким є КНЕУ імені Вадима Гетьмана, передбачається розгляд основ формування, функціонування Європейського Союзу, принципи діяльності основних його інститутів, функціональний розподіл повноважень між ними, порядок прийняття рішень й інші основоположні начала діяльності Європейського Союзу. Безумовно, в рамках існуючої дисципліни, на яку передбачено 20 лекційних годин, неможливо досконально вивчити діяльність Євросоюзу в окремих галузях, але сучасний стан двосторонніх відносин між Україною та ЄС вимагає розширення обсягів викладеного матеріалу.

На нашу думку, першим кроком на шляху оптимізації викладання дисципліни «Право Європейського Союзу» є збільшення академічних годин, відведених на її опанування. Крім того, доцільним вважається розпочати розгляд основ функціонування Євросоюзу на більш ранньому етапі навчання студентів, принаймні на третьому курсі, на відміну від передбаченого зараз викладання цієї дисципліни на четвертому курсі юридичного факультету. Це надасть змогу студентам скласти уяву про основи права Європейського Союзу, і перейти до розгляду теоретичного й практичного матеріалу по конкретних галузях діяльності Євросоюзу при подальшому навчанні.

Доцільним навіть було б запровадити кілька дисциплін з найважливіших аспектів діяльності цього інтеграційного об'єднання. Серед таких дисциплін можна запропонувати Європейське податкове право, Право конкуренції Європейського Союзу, Бюджетне право ЄС, Європейське митне право. Такі нововведення в навчальні програми вітчизняних економічних навчальних закладів стали б своєчасною відповіддю на політичні тенденції розвитку України. Особливої уваги під час розробки нових навчальних дисциплін заслуговують роботи молодих українських вчених у цій

сфері, деякі з яких розроблялись під керівництвом професорсько-викладацького складу КНЕУ імені Вадима Гетьмана.

Як приклад можна навести дисертаційне дослідження к.ю.н. К. В. Яценко, виконане під керівництвом проф. В.Ф. Опришка. Згадана робота присвячена проблемам гармонізації податкового законодавства України з законодавством Європейських Співтовариств про непряме оподаткування та може стати в нагоді під час розробки курсу Європейського податкового права [2].

Розглядаючи перспективи розвитку та вдосконалення навчальної дисципліни «Право ЄС» на юридичному факультеті, також хотілося б відзначити перспективи запровадження цієї дисципліни для студентів неюридичних спеціальностей, зокрема студентів-економістів. Як справедливо відзначає російський учений, викладач Хабаровської державної академії економіки та права Є.В. Кім: «Те, що є придатним для студентів-юристів, може стати надто важким для розуміння студентами інших спеціальностей. Необхідною є адаптація матеріалу, спрощення сприйняття без викривлення фактів, поетапність освоєння та велика консультативна робота» [1, с. 89].

Очевидним є той факт, що запровадження дисципліни «Право ЄС» для студентів-економістів має глибоке підґрунтя у самій сутності такого складного інтеграційного об'єднання, яким виступає Європейський Союз на сучасному етапі розвитку. Згадавши історію виникнення та розвитку перших Європейських співтовариств, слід відзначити, що каталізатором політичної інтеграції у європейському регіоні стало саме економічне співробітництво в рамках Європейського економічного співтовариства. І так, економічна складова є основою діяльності Євросоюзу, і можна зробити висновок про надзвичайно успішні наслідки такого економічного співробітництва, до якого було поступово залучено практично усі провідні європейські держави.

Обговорюючи можливість запровадження дисципліни «Право ЄС» для студентів-економістів слід мати на увазі, що за словами Є.В. Кімак: «Особливістю методики викладання правових дисциплін економістам є акцент на зв'язку фінансових та економічних категорій з їх нормативним закріпленням. Правові дисципліни необхідно подавати таким студентам як форму, що опосередковує та регулює економічні та фінансові відносини, які, у свою чергу, виступають їх основним змістом» [1, с. 91]. Отже, на нашу думку, структура навчальної дисципліни «Право ЄС» для студен-

тів-економістів має суттєво відрізнитись від однойменного курсу для студентів юридичних спеціальностей. Зокрема, ті галузі, які пропонувалось винести як окремі курси для студентів-юристів, мають складати основу викладеного матеріалу. Так, основи бюджетного, митного, податкового права Європейського Союзу, безумовно стануть в нагоді для майбутніх спеціалістів-економістів.

Аналізуючи довгострокові перспективи викладання курсу «Право ЄС», хотілося б окреслити важливе проблемне питання, яке є спільним для студентів усіх спеціальностей переважної більшості вітчизняних вищих навчальних закладів, а саме все ще недостатній рівень знання студентами іноземних мов. Безумовно, можливість користування першоджерелами значно збільшує глибину розуміння основ права Євросоюзу, не слід забувати, що Європейський Союз є надзвичайно потужною правовою машиною, яка щорічно видає сотні тисяч правових документів, і деякі з них дозволяють зрозуміти важливі нюанси функціонування цього інтеграційного об'єднання. Звичайно, суттєва доля джерел права Європейського Союзу є доступною лише офіційними мовами Європейського Союзу.

Марно й згадувати, що вільне володіння хоча б однією з європейських мов відкриває для студента безліч додаткових можливостей для підвищення власної кваліфікації — починаючи від можливостей використання відкритих інформаційних ресурсів, і завершуючи перспективами стажування в провідних європейських університетах.

Слід відзначити, що вдосконалення знання іноземних мов є не лише суто національною проблемою українських студентів. Наприклад, навіть у межах Євросоюзу також йде процес переосмислення систем освіти, зокрема, вищої. З цією метою в листопаді 2012 року Комісією Євросоюзу було представлено комплексний документ «Переосмислення освіти» («Rethinking education»), у якому підкреслюється необхідність реформування системи освіти із урахуванням подальшого працевлаштування випускників. І серед інших завдань реформи вищої освіти країн Європейського Союзу особливе місце відведено підвищенню стандартів у вивченні іноземних мов [3, с. 129].

Саме вільне володіння іноземними мовами надає можливості використовувати інформативно-комуникативні технології та відкриті інформаційні ресурси у достатньому обсязі. Використання даних ресурсів є також одним із пріоритетних напрямків у рефо-

рмуванні європейської системи освіти [3, с. 127]. Варто звернути увагу на перспективи використання подібних ресурсів й українськими студентами, тим більш, вивчаючи курс «Право ЄС».

Отже, підсумовуючи все сказане можна стверджувати, що зараз існує нагальна потреба у розширенні та вдосконаленні курсу «Право ЄС» для студентів усіх спеціальностей. Завданням викладача є своєчасно відреагувати на потреби з метою підвищення кваліфікації молодих спеціалістів, а вдосконалення знання студентами іноземних мов дозволить їм успішно опанувати зазначену дисципліну.

Список використаних джерел

1. *Ким Е.В.* Особенности преподавания правовых дисциплин студентам экономических специальностей / Е.В. Ким // Вестник ХГАЭП. — 2011. — № 4–5 (55–56). — С. 87–93.
2. *Яценко К.В.* Гармонізація податкового законодавства України з законодавством Європейських Співтовариств про непряме оподаткування // Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. — К., 2005.
3. *Миськів Л.І.* Стан та перспективи реформування вищої освіти в Європейському Союзі // Український часопис міжнародного права. — 2013. — №1. — С. 127–130.

Стаття надійшла до редакції 26.06.13

Б. В. Богдан,
асистент кафедри
правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИКІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПОДАТКОВОГО ПРАВА

Викладання науки «Податкове право» забезпечується кафедрою правового регулювання економіки юридичного факультету ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені

Вадима Гетьмана». Дана навчальна дисципліна належить до нормативних і є обов'язковою до вивчення студентами юридичного факультету всіх форм навчання.

Наука «Податкове право» — це комплексна навчальна дисципліна, яка є синтезом економічних та юридичних положень. Викладання даної дисципліни має на меті формування у студентів не лише системи знань з концептуальних підходів і нормативно-правової бази, а й відповідних практичних навиків для їх застосування. Під час вивчення податкового права, серед тем суто теоретичного характеру, студенти юридичного факультету одного з провідних економічних вищих навчальних закладів України мають можливість набути вмінь і навичок практичного характеру. Дані вміння є вагомою складовою вищої освіти, оскільки формують у студентах майбутніх професіоналів і визначають рівень отриманої вищої освіти.

Вивчаючи науку «Податкове право» в непрофільному вищому навчальному закладі (далі — ВНЗ), перед майбутніми юристами постає ряд завдань щодо:

— розуміння теоретичних засад функціонування податкової системи України;

— коректного тлумачення економічних та юридичних категорій, що закріплені в нормативно-правових актах або розглядаються вченими-економістами в контексті даної навчальної дисципліни;

— реалізації набутих знань під час вирішення життєвих ситуацій.

Саме взаємозв'язок між теоретичними знаннями та вмінням застосовувати їх на практиці характеризуватиме в майбутньому рівень конкурентоспроможності студента-юриста економічного вищого навчального закладу на ринку праці.

При викладанні податкового права розглядаються питання не лише матеріального, а й процесуального права. Зокрема, оскарження рішень контролюючих органів є одним з інститутів податкового права, що поєднує в собі необхідність вміти врегулювати податкові правовідносини через відповідну процедуру, яка передбачена чинним законодавством.

Перш за все студенти мають дослідити сутність податкового зобов'язання, його зміст, підстави виникнення та припинення. Відповідно до підпункту 14.1.156 п. 14.1 ст. 14 чинного Податкового кодексу України (далі — ПКУ) податкове зобов'язання —

це сума коштів, яку платник податків, у тому числі податковий агент, повинен сплатити до відповідного бюджету як податок або збір на підставі, в порядку та строки, визначені податковим законодавством (у тому числі сума коштів, визначена платником податків у податковому векселі та не сплачена в установлений законом строк) [2].

Зі змісту п. 54.1 ст. 54 ПКУ зрозуміло, що платник податків загалом самостійно обчислює суму податкового та/або грошового зобов'язання та/або пені, яка зазначається у податковій або митній декларації або уточнюючому розрахунку, що подається контролюючому органу. Тобто, самостійно обчислена платником податків і зазначена в податковій або митній декларації сума грошового зобов'язання та/або пені вважається узгодженою. Проте законодавець у п. 54.3 ст. 54 ПКУ зобов'язує контролюючий орган самостійно визначити суму грошових зобов'язань у певних випадках. Платник податків може не погодитись із сумою податкового зобов'язання, яка визначена контролюючим органом. І право платника податків оскаржити рішення, дії (бездіяльність) контролюючих органів (посадових осіб) закріплено в підпункті 17.1.7 п. 17.1 ст. 17 ПКУ. Дана норма також передбачає оскарження роз'яснень наданих платнику податків контролюючими органами, до яких відповідно до п. 41.1 ст. 41 ПКУ належать органи доходів і зборів.

Право платника податків на оскарження реалізується через порядок оскарження, який передбачений податковим законодавством. Оскільки на сьогодні студенти юридичного факультету непрофільного ВНЗ не вивчають адміністративне судочинство в рамках окремої навчальної дисципліни, то вивчення окремих питань податкового права надає студентам можливість опанувати техніку юридичного письма та сприяє формуванню практичних навиків щодо оскарження рішень і дій суб'єктів владних повноважень.

Так, згідно п. 56.1 ст. 56 ПКУ рішення, прийняті контролюючим органом, можуть бути оскаржені в адміністративному або судовому порядку. Під адміністративним оскарженням мається на увазі право платника податків звернутись до контролюючого органу вищого рівня із скаргою про перегляд неправильно визначеної суми податкового зобов'язання або іншого рішення контролюючого органу. Відповідно до п. 55.2 ст. 55 ПКУ контролюючими органами вищого рівня є:

1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, — для контролюючих органів в Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі, областях, міжрегіональних територіальних органів і митниць;

2) контролюючі органи в Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі, областях, міжрегіональні територіальні органи — для державних податкових інспекцій, які їм підпорядковуються.

Адміністративне оскарження є досудовим способом врегулювання спору між платником податків і контролюючим органом. За змістом ст. 56 ПКУ рішення контролюючих органів вищого рівня, прийняте як результат розгляду скарги платника податків, є остаточним і не підлягає подальшому адміністративному оскарженню. Проте таке рішення може бути оскаржене в судовому порядку.

Що стосується судового порядку оскарження рішень контролюючих органів, то відповідно до п. 56.18 ст. 56 ПКУ платник податків має право оскаржити в суді податкове повідомлення-рішення або інше рішення контролюючого органу про нарахування грошового зобов'язання у будь-який момент після отримання такого рішення. При цьому слід враховувати строки давності та їх застосування (не пізніше закінчення 1095 дня).

Судове оскарження реалізується через здійснення адміністративного судочинства, тобто діяльності адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ. Метою такого оскарження є захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. При цьому, на відміну від адміністративного оскарження, обов'язок доведення правомірності нарахування або прийняття будь-якого іншого рішення контролюючим органом у судовому оскарженні встановлюється процесуальним законом.

Адміністративне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) та міжнародних договорів [3, с. 5].

Відповідно до ч. 2 ст. 2 КАСУ до адміністративних судів *можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень*, крім випадків, щодо яких вста-

новлено інший порядок судового провадження. При цьому в дефініційній статті КАСУ законодавець неоднозначно розтлумачив і закріпив юридичну термінологію. Так, згідно п. 1 ч. 1 ст. 3 КАСУ *справа адміністративної юрисдикції* — це по суті публічно-правовий спір, у якому хоча б однією зі сторін є *орган виконавчої влади*, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень. А у п. 7 ч. 1 ст. 3 КАСУ закріплено, що суб'єктом владних повноважень є *орган державної влади* [3, с. 4]. Відповідно до ст. 6 Конституції України «орган державної влади» є значно ширшим поняттям і включає в себе принаймні три складові: органи законодавчої, виконавчої та судової влади [1, с. 6]. Систему ж органів виконавчої влади, в тому числі центральних органів виконавчої влади, передбачено Розділом VI Конституції України, Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV, Законом України «Про Кабінет Міністрів України» від 07.10.2010 р. № 2591-VI, Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9.12.2010 р. № 1085/2010, Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI. На думку С.В. Ківалова органи виконавчої влади знаходяться під загальним контролем законодавчої влади і прямим контролем Президента України [4, с. 29]. Тому, на нашу думку, можна дійти висновку, що дефініційна стаття КАСУ містить колізійні норми.

Підсумовуючи вищевикладене, слід наголосити на такому.

Вивчаючи питання оскарження рішень контролюючих органів при опануванні науки «Податкове право», майбутні юристи мають можливість навчитись коректно складати документи позовного провадження, представляти інтереси фізичних і юридичних осіб під час розгляду податкових спорів, аналізувати загальнозживані і спеціально-юридичні терміни в аспекті дослідження юридичної термінології, надавати усні або письмові роз'яснення з приводу тлумачення та застосування норм податкового законодавства. Розв'язання ж практичних ситуацій, пов'язаних з питаннями адміністративного та судового оскарження рішень контролюючих органів, сприяє формуванню у студентів-юристів непрофільного ВНЗ навичок щодо надання правової допомоги при вирішенні публічно-правових спорів.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Журнал «Право-Інформ». — № 4-6 (2). — Жовтень-грудень 2010 р. — 49 с.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Кодекс адміністративного судочинства України станом на 3 жовтня 2006 р. — К.: Велес, 2006. — 104 с. (Офіц. док.).
4. Ківалов С.В. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник / С.В. Ківалов, Л.Р. Біла. — Одеса: Юридична література, 2002. — 312 с.

Стаття надійшла до редакції 12.09.13

І. В. Гулевич,
асистент кафедри спеціальних правових наук
Кримського економічного інституту
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У КРИМСЬКОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ІНСТИТУТІ ДВНЗ «КНЕУ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

На сучасному етапі прискороеного соціально-економічного розвитку суспільства, що характеризується поступовою і неухильною інтеграцією України в європейські політичні, економічні й культурні структури, та розбудови України як демократичної правової держави, становлення й розвиток громадянського суспільства винятково важливого значення набуває підвищення освітнього рівня підготовки висококваліфікованих фахівців економічних спеціальностей, збагачення їх інтелектуального та творчого потенціалу. Для розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні важливо формування правової культури населення.

Вивчення дисципліни «Правознавство» має своїми цілями підвищення правової культури студентів, набуття ними елементарних навичок з юридичного захисту своїх громадянських прав і свобод. Уміння реалізувати в економічній діяльності сформовану правову компетентність дає можливість фахівцеві вірно вибрати необхідне

рішення. Дотримання правових основ у професійній діяльності будь-якого фахівця є актуальною життєвою необхідністю.

Одже, в сучасних умовах підготовки майбутніх фахівців економічного профілю (бухгалтерів, фінансистів, економістів, маркетингологів, менеджерів) у вузі право належить до особливих сфер діяльності, оскільки тут найбільшою мірою проявляються складні механізми взаємозв'язку економічних інтересів і правових взаємин, що обумовлює високий рівень вимог до знань, умінь і навичок фахівців у правовій сфері. Процес здійснення економічної підготовки повинен враховувати як специфіку економіки та її основних понять, так і можливості формування правової культури.

Правова культура спеціаліста економічної сфери — це складова професійної культури, що визначає правову орієнтацію особистості в контексті професійної діяльності і відбиває всі її компоненти: сукупність знань, умінь, завдяки яким знання основ права втілюються в практичних діях; сформована на засадах права особиста і професійна позиція, що визначає активне, творче ставлення до економічної діяльності; сукупність особистих і професійно важливих якостей особистості, що визначають успішність професійної діяльності фахівця, його самореалізацію.

Іншими словами, правова культура — це єдність свідомості і поведінки, тобто правова культура передбачає не просто правомірну поведінку, а соціально активну поведінку.

Таким чином, головне завдання викладача — формування у майбутніх фахівців переконання в абсолютній цінності права, неприпустимість і неможливість порушень правових приписів. Студентам економічних спеціальностей необхідно продемонструвати, як економічні відносини знаходять своє відображення в нормах права. У рамках «Правознавства» норми права розглядаються як опис необхідних дій, учинення яких означає дотримання закону.

Оскільки студентам економічних спеціальностей доводиться мати справу з об'єктивними законами економіки та фінансів, які включають у себе відносини суб'єктів з якимись об'єктами, саме тому предмет правознавство може становити достатню складність для вивчення. Наприклад, при читанні навчальної літератури з правових дисциплін, не всім студентам вдасться виділити і зрозуміти головне, істотне в тексті, зробити самостійні висновки, визначити своє ставлення до вимог норм права і до прочитаного. Потрібна адаптація матеріалу, спрощення без спотворення фактів, поетапність освоєння, достатня консультаційна робота.

Методологія викладання правових дисциплін студентам-економістам вимагає, щоб на початку курсу в загальних рисах були сформульовані загальнотеоретичні положення права, джерела права і було роз'яснено значення для права таких ключових категорій, як юридичний факт, правова норма, правовідносини та їх зміст, правопорушення, юридична відповідальність та умови її застосування в різних галузях права і т.д. Також, при вивченні дисципліни «Правознавство» студенти вивчають значну кількість термінів — це юридична мова, без знання якої неможливо зрозуміти значення правової інформації; незнання термінів буде говорити про відсутність правової культури в цілому і необхідних компетенцій фахівця.

Лекції з правових дисциплін для економістів повинні бути вивіреними, формулювання якими, роз'яснення однозначними, і достатньою мірою підкріпленими прикладами, з повсякденного життя, зрозумілими для студентів. Як показує практика роботи в Кримському економічному інституті ДНВЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», доступні приклади з життя досить часто знаходять живий інтерес у студентів, виникають питання, які потребують роз'яснень, що викликає інтерес не тільки до даної конкретної теми, а й до предмета в цілому.

Одним з основних завдань викладання правових дисциплін студентам економічних спеціальностей, як уже зазначалось, є розвиток навичок застосування відповідного законодавства. Для цієї мети на семінарських заняттях студентам пропонуються практичні завдання для вирішення їх із застосуванням чинного законодавства: розв'язати той чи той спір або запропонувати юридичну консультацію з окремого питання. Тому, одним з дидактичних методів, успішно впроваджуваних у правову підготовку, є рішення казусів (метод конкретних ситуацій). Його суть полягає в тому, що на занятті студенти вирішують конкретні, доступні життєві ситуації, опис яких одночасно відображає не тільки практичну проблему в галузі права, а й актуалізує певний комплекс знань, отриманих студентами з даної теми на лекціях і самостійно, а також застосовуючи законодавство України. Сенс рішення казусів — формування навичок і вмінь застосовувати теоретичні знання в практичних ситуаціях. Особливою цінністю даного методу навчання є робота студентів у міні-групах. Такий вид роботи активізує мислення, відповідальність за прийняття рішення, оцінювання самих себе підвищує взаємодію всередині колективу і активізує активність студентів. Дуже важли-

вий той факт, що процес вироблення самостійного рішення становить сутність методу конкретних ситуацій і має набагато більше значення, ніж саме рішення. Студенти повинні самі виявити сутність конфлікту, сформулювати завдання (казус) та уточнити значимі факти і норми права, що допомагають її вирішити. Для цього йому необхідно ретельно розглянути і зважити кожен факт, обставини, нормативно-правові акти, що обмежують рішення, розробити кілька альтернативних способів дії, зробити розбір позитивних наслідків кожного і, нарешті, аргументовано обґрунтувати найкращий варіант рішення. Так розвивається юридичне мислення.

Завдання може мати кілька варіантів рішення, в рівній мірі близьких до оптимального і прийнятних в описаних обставинах. На цьому базується заключна дискусія. Обговорення варіантів рішення одного і того ж казусу істотно поглиблює досвід студентів: кожен може ознайомитися з їх різноманітністю, вислухати і зважити безліч оцінок, доповнень і змін. Це певною мірою сприяє придбання життєвого досвіду і правового виховання кожного з них.

Однак складністю для деяких студентів є визначення конкретного законодавства, що підлягає для вирішення конкретної ситуації задачі.

Ще одним з неефективніших методів активного навчання фахівців економічних спеціальностей є проведення семінарів у вигляді ділової гри. Суть ділової гри — активізувати мислення студентів, підвищити самостійність майбутнього фахівця, внести дух творчості в навчання, підготувати до професійної практичної діяльності.

Ділова гра дозволяє з'єднати воедино теоретичну і практичну підготовку студентів. Студенти поставлені в такі умови, коли виникнення, розвиток і завершення гри прямо залежить від рівня теоретичних знань не тільки з правознавства, а й отриманих при вивченні інших дисциплін, вміння застосовувати їх на практиці, від ступеня підготовленості до заняття кожного її учасника.

Специфіка ділової гри ставить студентів у такі умови, коли вони змушені не тільки висловлювати свої судження по суті справи, але й задавати питання своїм товаришам по грі.

Особливість виховного значення ділової гри обумовлена тим, що це конфліктна життєва ситуація. У діловій грі студенти вчать не тільки правильно визначити своє ставлення до неї, а й відшукати шляхи і правові засоби подолання конфлікту. Ділова гра сприяє також розвитку у студентів почуття самостійності, винахідливості, вміння у складній ситуації відстоювати свою позицію.

Таким чином, головна ідея підготовки економістів обумовлена використанням основоположної тези : «Вчити праву, а не закону». В умовах оновлення законодавства і всієї правової доктрини, всіх соціально економічних умов суспільства вивчати треба правові поняття, конструкції , категорії та їх втілення в законі, що значно підвищить дієвість сформованих правових умінь, які випускники, фахівці економічного профілю, зможуть згодом застосувати без перепідготовки, після прийняття нових законодавчих актів.

Стаття надійшла до редакції 05.08.13

В. С. Єршова,
асистент кафедри
міжнародного та європейського права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Зважаючи на міжнародні рейтинги, Україна посідає досить високі місця за рівнем конкурентоспроможності національної системи вищої системи освіти. У 2012–2013 рр. Україна посідає 47 місце (серед 144 країн) за субіндексом «Вища освіта та професійна підготовка» та 54 місце — за субіндексом «Початкова освіта». Наша країна є одним з лідерів у сфері забезпечення вищої освіти, при цьому диспропорції між Європейським Союзом (далі — ЄС) та Україною щодо позицій вищих навчальних закладів (далі — ВНЗ) у провідних рейтингах пов'язані з міжнародною активністю студентів[2]. Порівняння нашої країни з іноземними ВНЗ відбувається у зв'язку з євроінтеграційними процесами та наявністю значних досягнень країн ЄС у сфері забезпечення якісної вищої освіти. Проводячи аналіз провідних університетів країн ЄС, стає зрозумілим, що підготовка юристів здійснюється у непрофільних вузах. Це стає зрозумілим із наявності факультетів, або так званих шкіл, які можуть значно відрізнитися. Серед прикладів можна назвати Оксфордський університет, Віденський економічний університет, Університет Париж І Пантеон-Сорбонна і т.д.

Ми вважаємо за доцільне навести рекомендації групи спеціалістів Світового банку, які підготували у 2012 році дослідження на тему: «Якісна освіта не тільки на папері: управління освітою у

країнах Східної Європи та Центральної Азії, спрямоване на результат»: моніторинг навчальної діяльності студентів та їх перспективи після отримання освіти, надання навчальним закладам більшої автономії та проведення дослідницької роботи (на прикладах Угорщини, Італії, Нідерландів, Румунії та ін.) [1; с. 3–4].

Наприкінці 1990-х — початку 2000-х років зростає потреба вітчизняного ринку в юристах, які володіють основами економіки. Провідна установа України у сфері забезпечення якісної економічної освіти — Київський національний економічний університет з 1990-х років надає таку можливість студентам — викладання основ економіки, таким чином забезпечуючи підготовку юристів у сфері господарської діяльності. Це дає змогу ще раз пересвідчитись у доцільності підготовки юристів у соціально-гуманітарних вузах. Отже, ці особливості дають змогу студентам бути більш конкурентоспроможними на ринку праці, розуміючи світові та українські економічні процеси, орієнтуватись у питаннях ведення підприємницької діяльності та розуміти цінність отриманих знань у ВНЗ.

Список використаних джерел

1. *Ільницький Д.* Якісна освіта не тільки на папері / Д. Ільницький // Університетська освіта. — 2012. — № 2. — С. 3–4.

2. *Чужиков В., Антонюк Л.* Соціальні наслідки Євроінтеграції України. Система вищої освіти [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09543.pdf>

Стаття надійшла до редакції

Л. С. Німетуллаєва,

асистент кафедри правового регулювання економіки

Кримського економічного інституту

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ПРИ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

На сучасному рівні розвитку правових, економічних, суспільних, цивільних, господарських та інших відносин правовими нормами повинні володіти не тільки юристи, а й спеціалісти інших професій. Не можна уявити економіста, бухгалтера чи державного службовця, який у щоденній своїй діяльності не користується законодавчими актами, яких в останній час приймається велика кількість.

Правова освіта, як відомо, є складовою частиною системи освіти і полягає у здійсненні комплексу навчальних заходів, спрямованих на створення належних умов для набуття студентами обсягу правових знань і навичок, необхідних для реалізації ними своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків.

«Західні економісти, особливо у другій половині ХХ століття, активно розробляли новий науковий напрямок, названий конституційною економікою, заснованого на врахуванні впливу права на економічні процеси. Незважаючи на очевидні успіхи цього напрямку, — зазначає доктор юридичних наук, член-кореспондент Російської Академії наук Олег Кутафін, — підтверджені кількома Нобелівськими преміями по економіці, він поки так і не ввійшов у навчальний процес, навіть у західних вузах. Існуюча система правового навчання відстає від економічних перетворень, гальмує розвиток та поглиблення економічних реформ». Проблема якості правової підготовки фахівців-економістів є актуальною.

У зв'язку з цим, необхідно підвищувати якість процесу викладання економічних дисциплін, що включають інформацію з правових областей знань. До таких дисциплін належать: «Фінансове право», «Податкове право», «Трудове право», «Господарське право» та інші. У структурі цих дисциплін значне місце посідає нормативна правова і довідкова інформація: нормативно-правові акти України, офіційні роз'яснення та супровідні документи, судова та правозастосовна практика. Особливістю даного комплексу навчальних курсів є об'єднання знань економіки і права у єдиний блок. На практиці це проявляється у синтезі економіко-правових знань. Необхідність використання нормативної правової інформації ускладнює як процес викладання, так і засвоєння знань студентами, оскільки в звичайних умовах на її пошук і вбудовування у структуру економічних знань потрібен значний час. При цьому правова складова характеризується швидкою зміною нормативної правової бази України, а це вимагає постійне оновлення змісту економіко-правових підручників.

Так, для вивчення діючого Господарського кодексу України, Податкового кодексу України та законів, що регулюють економічні відносини, необхідно використання інструментальних методів, що сприяють швидкому пошуку та доступу до нормативної правової інформації.

Незважаючи на велику кількість педагогічних програмних засобів різного призначення — комп'ютерних навчальних систем,

електронних навчальних посібників, комп'ютерних засобів навчання, ділових ігор тощо, їх пряме використання не дозволяє синтезувати економіко-правові знання у єдине ціле.

Сучасна модель підготовки фахівців для сфери господарювання визначає необхідність посилення рівня правової освіти студентів економічних спеціальностей. Адже робота спеціаліста економічного профілю потребує як економічних, так і юридичних знань. Ідеться про знання не лише податкового, фінансового чи господарського права (саме цими галузями на практиці обмежена правова обізнаність економіста певної спеціальності), але й теорії держави і права — для розуміння правових систем світу й вітчизняної системи права; цивільного права — для організації виконання господарських правочинів; трудового права — для обліку праці, відпустки й заробітної плати; валютного й митного законодавства — для здійснення експортно-імпортних операцій.

Дисципліна «Правознавство» є базою, підґрунтям для вивчення спеціальних правових дисциплін (наприклад, фінансового, банківського, підприємницького права), сприяє розумінню студентами зв'язків між правовими явищами й процесами, забезпечує знаннями основних правознавчих понять, формує правове мислення, закладає фундамент для подальшої правової самоосвіти та створює основу для становлення компетентного в правовій сфері фахівця-економіста.

Метою навчання правознавства студентів економічних спеціальностей є формування на заняттях з правознавства правової компетентності студентів. Правову компетентність студента економічної спеціальності слід розуміти як сукупність якостей, що відображають ступінь кваліфікації фахівця-економіста, рівень правових знань, умінь, навичок, усвідомлене сприйняття ним соціально-правового досвіду та здатність до їх ефективної реалізації у практичній діяльності у сфері господарювання.

Таким чином, правова компетентність студентів економічних спеціальностей є характеристикою особистості, що охоплює правові знання, законслухняну позицію й мотивацію, позитивний соціально-правовий досвід і вміння в правовій сфері.

Особистісний підхід до підготовки економіста у вищому навчальному закладі передбачає не тільки орієнтацію майбутнього спеціаліста на вирішення завдань економічного характеру, а й формування у студентів глибокого інтересу до саморозвитку, вироблення в них потреби у професійній рефлексії. Модернізація змісту професійної підготовки потребує активних методів на-

вчання, що розвивають творчий потенціал майбутнього економіста та формують у нього стійкі вміння самостійної роботи. До таких методів слід зарахувати: лекції-діалоги, семінари-конференції, ділові ігри, навчальні дискусії тощо. Найефективніша форма діалогу з викладачем — навчальне завдання: майбутні економісти оволодівають умінням синтезувати теоретичні знання та практичні навички.

Більшість професійних завдань, які розв'язує майбутній економіст, мають особливості загальної специфіки практичного мислення. Це, насамперед, проблемні ситуації, що виникають, як правило, несподівано. Водночас вони становлять частину практичної діяльності, їх вирішення професійно необхідне. «Умови» таких завдань ніким не виокремлюються і тим більше не формуються. Викладач сам визначає, які фактори і якою мірою треба враховувати в тій чи тій ситуації. Таким чином, мислення завжди виникає та розпочинається із задачі і здійснюється як процес розв'язання пізнавальних та інших задач. Залежно від того, як майбутній економіст вирішує задачі, можна судити і про рівень розвитку його професійного мислення.

Студентам економістам необхідно продемонструвати, як фінансові та економічні відносини знаходять своє відображення в нормах права. В рамках фінансових та економічних дисциплін норми права розглядаються як опис необхідних дій, вчинення яких означає дотримання закону. У той же час, зміст правовідносин залишається за рамками вивчення нормативних актів. Роз'яснення змісту правовідносин і вивчення питань конструкції і застосування правових норм є завданням правових дисциплін. У зв'язку з цим, ключовою категорією для викладання правових дисциплін у рамках програм з економіки та фінансів є категорія правовідносини. У студентів повинно сформуватися уявлення про те, яким чином економічні і фінансові категорії перетворюються на права та обов'язки суб'єктів, що є, у свою чергу, змістом правовідносин. Якщо для студентів юристів очевидним є той факт, що право регулює відносини між людьми, то студентам економістам доводиться мати справу з об'єктивними законами економіки та фінансів, які включають в себе відносини суб'єктів з певними об'єктами.

Методологія викладання правових дисциплін студентам економістам вимагає, щоб на початку курсу в загальних рисах були сформульовані загальнотеоретичні положення права і було роз'яснено значення для права таких ключових категорій як юридичний факт,

правова норма, правовідносини та їх зміст, відповідальність та умови її застосування в різних галузях права і т.д.

Досить часто на семінарах при підготовці доповідей або у своїх відповідях студенти намагаються представити різні ситуації «в цифрах». У рамках правової дисципліни необхідно скоригувати підхід студентів і спрямувати їх роботу в бік аналізу документів з точки зору права. Необхідно запропонувати студентам проаналізувати значення відповідного документа як нормативного документа або відсутність нормативного змісту. Передбачається встановити зв'язок між відповідним документом та нормами інших нормативних актів.

Таким чином, перед вищим навчальним закладом стоїть завдання підготовки спеціалістів з високим рівнем професійних знань, суспільної зрілості і правової культури. Процес реформування вищої освіти повинен передбачити модель професійної підготовки, орієнтованої на ширший спектр можливостей, які передбачають вивчення гуманітарних дисциплін, отримання правової грамотності майбутніх спеціалістів-економістів, залучення їх до досягнень світової, вітчизняної та національної культури.

Стаття надійшла до редакції 09.08.13

Н. А. Скрицька,
асистент кафедри
міжнародного та європейського права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ РЕКЛАМНОГО ПРАВА У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

«Реклама — величніше мистецтво ХХ століття»
Маршалл Маклюен

Рекламна діяльність — це один із видів господарської діяльності, який активно розвивається у наш час в Україні. Реклама, як результат рекламної діяльності, є невід'ємною частиною сучасного життя кожного із нас. Утім, якість реклами, яку ми спостерігаємо на телебаченні, радіо та біл-бордах, потребує вдосконалення. Звичайно, слід покращувати якість реклами використовуючи різні способи, зокрема вдосконалення правового регулювання рекламної діяльності шляхом внесення змін до Закону України «Про рекламу». Однак,

процес вдосконалення якості реклами, яка впливає на нашу свідомість, спонукаючи придбати той чи інший товар, слід розпочати саме із покращення підготовки фахівців, які незабаром будуть працювати у сфері рекламної діяльності. Водночас, це стосуються як юристів, так і економістів.

Сьогодні словосполучення «Рекламне право» не притаманне українському суспільству. Протягом останніх декількох років поняття «реклама» переважно досліджувалось в економічному, соціологічному та політичному аспектах. Лише протягом останніх 10 років поняттям «реклама» зацікавились й учені-правники, зокрема Ю. О. Громенко, Ю. І. Зоріна, З. В. Кузнецова, О. Г. Курчин, Л. В. Мамчур, М. С. Потапенко, А. В. Стрельников, А. І. Черемнова, О. Р. Шишка. Водночас, до теперішнього часу, на полицях українських бібліотек і книгарень відсутні монографічні видання, науково-методичні матеріали та підручники, які присвячені дослідженню норм рекламного або ж маркетингового права.

Проблеми рекламного права досліджувались у роботах російських юристів С. В. Алексєєва [1], В. М. Баранова [2], М. В. Баранової [3], С. Г. Богацької [4] та Ю. В. Черячукіна [5]. У більшості зарубіжних країн уже сформований досвід викладання такої навчальної дисципліни, як «Рекламне право» або ж «Маркетингове право».

Саме тому доцільно запозичити позитивний досвід зарубіжних країн у сфері викладання такої навчальної дисципліни, як «Рекламне право», особливо для юристів у непрофільних економічних вузах, зокрема економічних.

Ми переконані у тому, що зміст навчальної дисципліни «Рекламне право» має включати у себе, наприклад, такі теми: поняття рекламного права та рекламного законодавства; основні ознаки реклами; вимоги до реклами, закріплені чинним законодавством України; особливості правового регулювання здійснення політичної та соціальної реклами; загальні засади боротьби із недобросовісною рекламою; органи, що здійснюють контроль за рекламною діяльністю в Україні; відповідальність за порушення законодавства у сфері рекламної діяльності в Україні.

Враховуючи викладене, неможливо недооцінювати актуальність запровадження викладання навчальної дисципліни «Рекламне право» студентам юридичних факультетів у вищих навчальних закладах економічного спрямування. В той же час, неможливо не враховувати доцільність вивчення такої навчальної

дисципліни і студентами-економістами, особливо спеціальності «Маркетинг».

Доходимо висновку, що запровадження навчальної дисципліни «Рекламне право» для студентів-юристів, які навчаються у непрофільних навчальних закладах, зокрема економічних, збільшить їх конкурентоздатність на ринку праці. Як наслідок, це буде сприяти їх швидкому та вдалому працевлаштуванню після отримання диплому, оскільки саме це питання є досить актуальним для молоді у наш час.

Список використаних джерел

1. *Алексеев С. В.* Маркетинговое право России : учеб. для вузов / С. В. Алексеев. — М. : Норма, 2004. — 640 с.
2. *Баранов В. М., Баранова М. В.* Рекламное право России в условиях глобализации // Правовая система России в условиях глобализации. Сборник материалов круглого стола. — М. : Ось-89, 2005. — С. 144–148.
3. *Баранова М. В.* Рекламное право и рекламное образование в современной России: состояние и тенденции // Проблемы качества юридического образования в современной России: материалы Международной научно-практической конференции (Нижегород, 25 ноября 2011 г.). — Нижний Новгород : Изд-во Нижегород. гос. ун-та, 2011. — С. 53—62.
4. *Богацкая С. Г.* Правовое регулирование рекламной деятельности [Электронный ресурс] / С. Г. Богацкая. — Режим доступа : lib.rus.ec/b/300999/read.
5. *Черячукин Ю. В.* Проблемы правового регулирования рекламной деятельности в России и зарубежных государствах [Электронный ресурс] / Ю. В. Черячукин. — Режим доступа : <http://dlib.rsl.ru/01002329245>.

Стаття надійшла до редакції 11.07.13.

Є. Г. Комар,
аспірант кафедри
правового регулювання економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

БУДІВЕЛЬНЕ ПРАВО ЯК НОВА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Стан будівельної галузі економіки будь-якої країни світу на сьогодні виступає одним із ключових індикаторів її соціально-економічного розвитку. При цьому капітальне будівництво за своєю природою є складним і багатограним процесом, до якого залучаються значні фінансові, технологічні, трудові та адміністративні ре-

сурси. Відтак, будівельна діяльність, особливо в умовах світової фінансової кризи, відіграє потужну стимулюючу функцію розвитку економіки держави шляхом формування стійкого попиту на кваліфіковану робочу силу, будівельні матеріали, продукцію машинобудівної, металургійної, нафтохімічної, деревообробної промисловості, енергетичні ресурси, транспортну і логістичну інфраструктуру тощо.

Проте на сьогодні в Україні існують негативні чинники, котрі стримують динаміку розвитку будівельного комплексу. Зокрема, найсуттєвішими серед них доцільно виділити перебування значної частки економіки «у тіні»; диспропорції у розвитку регіонів і нерівномірність системи розселення населення; відсутність уніфікованого законодавства у сфері здійснення капітального будівництва та його мінливість; недосконалість механізмів протидії неякісному виконанню будівельних робіт, використанню неякісних будівельних матеріалів і зростанню явища недобудов; брак висококваліфікованих спеціалістів у сфері правового регулювання капітального будівництва; створення деякими господарюючими суб'єктами за допомогою адміністративного ресурсу та зв'язків із владою монопольних будівельних об'єднань, котрі контролюють систему замовлень на будівельні роботи, отримуючи за це «відкати».

Дія окреслених негативних чинників проявляється у зростанні кількості незавершених об'єктів будівництва та зниженні обсягів зданого в експлуатацію житла. Так, згідно офіційної статистики, станом на січень 2013 р. в Україні було зафіксовано 16 109 незавершених будівель та інженерних споруд і здано в експлуатацію 10 750 000 кв. м. загальної площі житла (для порівняння — у 1990 р. було здано 17 447 000 кв. м.) [1].

За таких умов стрімко актуалізується питання щодо подолання дефіциту кваліфікованих спеціалістів у сфері юридичної регламентації капітального будівництва, підвищення їх рівня професійної підготовки, а також активізації наукових досліджень проблем розвитку правового регулювання будівництва у контексті оцінки його поточного стану та формування шляхів подальшого удосконалення.

Вказане обумовлює необхідність запровадження у вищих навчальних закладах України дисципліни «Будівельне право», котра наразі перебуває на стадії становлення у вимірі теоретико-методологічного забезпечення і масштабах викладання як у профільних, так і непрофільних ВНЗ України. Зокрема, наразі у нашій країні протягом тривалого часу на систематичній основі дисципліна «Будівельне право» викладається лише на кафедрі господарсь-

кого права економіко-правового факультету Донецького національного університету [2]. Крім того, згаданий університет відіграє роль важливого наукового центру у сфері дослідження проблематики правового регулювання капітального будівництва. Водночас в інших вітчизняних профільних і непрофільних ВНЗ традиція викладання відповідної дисципліни не сформувалася.

Окреслена ситуація не відповідає практиці, котра склалася у Росії, оскільки у провідних ВНЗ цієї країни (зокрема, Московському, Санкт-Петербурзькому і Кубанському державних університетах) протягом тривалого часу викладається навчальна дисципліна «Будівельне право».

Крім того, в Україні до сьогодні не видано жодного підручника, присвяченого правовому регулюванню капітального будівництва, тому викладання згаданої дисципліни ведеться переважно на основі конкретної юридичної практики, законодавства, а також наукових праць, передусім, Г. М. Гриценка та Н. В. Трофуненко [3, 4].

На фоні вказаного постає необхідність у запровадженні чіткої системи викладання наукової дисципліни «Будівельне право», котра носитиме обов'язковий характер у профільних ВНЗ і факультативний (за вибором студентів) — у непрофільних ВНЗ України. При цьому пропонується у процесі формування програм викладання дисципліни «Будівельне право» враховувати такі її засади:

- *будівельне право є комплексною дисципліною*, вивчення якої ґрунтується на знаннях, отриманих студентами з базових правових дисциплін, зокрема господарського, цивільного, адміністративного права, теорії держави та права і т.д.;

- *вивчення будівельного права обумовлюється, передусім, практичним інтересом*. Відтак, у його основі мають перебувати утилітарні знання, котрі можуть бути всебічно використані у ході майбутньої професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів [5];

- *як вважається, метою викладання курсу «Будівельне право» має бути навчання студентів розумінню будівельного законодавства, особливостей публічно-правового регулювання будівельної діяльності, правової регламентації відносин, котрі виникають у сфері проектування, будівництва, реконструкції, капітального ремонту об'єктів нерухомості; формування у студентів навичок тлумачення і застосування будівельного законодавства у конкретних практичних умовах;*

• завданням курсу є вивчення будівельного законодавства, його стану і тенденцій розвитку, аналіз ключових теоретичних поглядів і проблем будівельного права, судової практики застосування норм будівельного законодавства;

• передбачається, що в результаті викладання курсу «Будівельне право» студенти мають вивчити акти будівельного законодавства, судову практику їх застосування, основні теоретичні підходи до розуміння основних наукових дефініцій у галузі будівництва; навчитися тлумачити і застосовувати акти будівельного законодавства; правильно кваліфікувати юридичні факти, що мають місце у процесі здійснення будівельної діяльності; складати документи правового характеру з відповідної тематики; орієнтуватися у будівельному законодавстві, судовій практиці та спеціальній літературі.

Отже, поширення практики викладання дисципліни «Будівельне право» у ВНЗ України, як очікується, на тактичному рівні призведе до нівелювання дефіциту професійних кадрів у зазначеній сфері та підвищення рівня їх підготовки, на стратегічному — обумовить активізацію наукових досліджень у сфері правового регулювання здійснення капітального будівництва в Україні.

Список використаних джерел

1. Кількість будівель та інженерних споруд незавершеного будівництва (на початок 2004–2013 рр.); Прийняття в експлуатацію загальної площі житла та кількість збудованих квартир (1990–2012 рр.) [електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Офіційний сайт. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

2. Донецький національний Університет. — Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://elf.donnu.edu.ua>.

3. Гриценко Г. М. Господарсько-правове регулювання організації і здійснення капітального будівництва в Україні: монографія / Г.М. Гриценко. — Донецьк : Юго-Восток, 2012. — 210 с.

4. Трофуненко Н. В. Господарсько-правове забезпечення якості будівельних робіт: дис. кан. ю. наук : 12.00.04 / Наталія Володимирівна Трофуненко. — Донецьк, 2010. — 196 с.

5. Рябинчук П. Г. Пояснительная записка о необходимости утверждения дисциплины «Строительное право» в Санкт-Петербургском филиале государственного автономного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики». — Режим доступу: <http://spbu.ru>.

Стаття надійшла до редакції 15.05.13.

Правове регулювання економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Актуальні питання підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах», присвяч. 20-річчю юрид. ф-ту / [відп. ред. В. Ф. Опришко]. 2013. № 13. 1—288.